

1

4037.

3039.

Dr. K. GRINIAUS

JUBILĖJINIS

VARRPAS

KAUNAS

1926

~~N 4031~~
3039.

Pilud.
9/ VII 66m.

VARPAS

įsteigtas 1889 metais

Dr. K. GRINIAUS jubilėjinis Nr. 1926 m.

Dr. K. Grinius.

1891 m. med. stud.

1925 m.

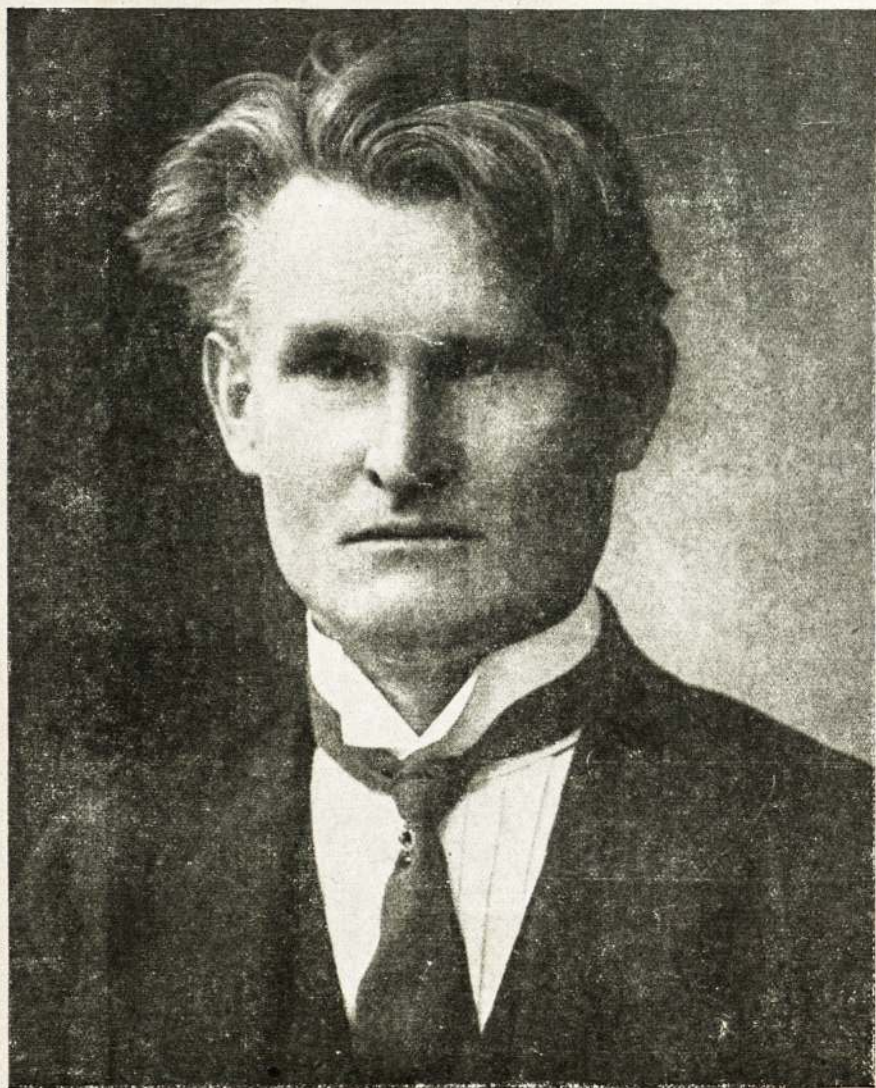
Dr .K. Grinius.

1926 metų „Varpo“ rinkinys pašvenčiamas Dr-o K. Griniaus veikimui paminėti. Ne dovanai. D-ras K. Grinius — tai vienas, jei ne vienintelis, senesnės kartos žmogus, kuris iš-tisus 35 metus tose pačiose varpininkų pozicijose pirmosiose ei-lėse išstovėjo ir niekuomet nė valandėlę nebuvo iš jų pasitrau-kęs. Vieni jo darbo draugai senai jau pasimirę. Kiti apsilpo, sparnus apleido ir tūno kur nors kampe prisiglaudę. Treti — perėjo į kitokio krypsnio žmonių eiles arba net priešininko po-zicijas tvirtina. Dar kiti — „surimtėjo“ ir drauge aprumbėjo ir savo senatve didžiuojasi. Yra ir tokių, kurie net per daug trumpesnę laiką suspėjo keletą kailių pakeisti. Tik Dr. K. Gri-niaus niekas niekuomet nematė nei blaškantis iš vietos į vietą, nei nusiminusio, nei savo valia iš pirmųjų pozicijų pasitrauku-sio. Dr. K. Grinių iš pirmųjų idėjų kovos pozicijų ištraukti bu-vo ir pasiliko tik vienas būdas — išstumti jėgą, — vis tiek, ar ta jėga būtų žandarų Kislinškių ir Ko., persekiojusių ir metusių jį į kalėjimus, ar Didžiojo Karo įvykių, nustumusių iš Lietuvos net į tolimą Kaukazą, ar, pagaliau, nepriklausomos Lietuvos Seimo daugumos priklausomo policininko, jėgą išvedusio Dr. K. Grinių nuo Seimo tribūnos..

Iš Dr. K. Griniaus gyvenimo, trumpai suglaudus, paminėti-na šit kas. —

Gimė Dr. Kazys Grinius 1866 metais gruodžio 17 d.*), nors civilinių aktų knygosė įrašytas tik 1867 m. sausio m. 7 d. Tėvai — Vincas Grinius, raštuosė rusiškai Grinevič, lenkiškai Hryne-wicz, ir Ona Vosyliūtė-Griniuvienė — gyveno Selemos Būdos kaime, tuomet Gudelių valsčiaus, Pilviškių par., dabar Sasna-vos valsčiaus ir parapijos. Griniai buvo susilaukę 13 vaikų, kurių 9 užaugo ir dabar dar 7 tebegyvena. Mokyklų jokių Ka-zio tėvai nebuvo išėję. Motina mokėjo iš knygų skaityti, rašy-ti nemokėjo; tėvas gi buvo gana prasilavinęs kaimietis — mo-kėjo rašyti lietuviškai, lenkiškai ir rusiškai ir visomis tomis kal-bomis (dviem pastaromis sunkokai) galėjo susikalbėti. Bet ji-sai dar buvo pramokęs laukus matuoti ir tiems darbams bū-davo važiojamas po tolimą apylinę. Lauko turėjo nedaug — 30 margų koloniją ir 4 margus durpyno su šilaine skyrium už 2 kilometru.

*) Tuo būdu 1926 m. Dr. K. Griniui sueina ir 60 metų amžiaus.

Dr. K. GRINIUS
Lietuvos Respublikos Prezidentas.

Sūnus Kazys, trečias vaikas iš eilės, augo, kaip visi kaimiečių vaikai. Pirmuosius metus teko jam praleisti paprasčiajū dūminėj grinčioj. Toliau buvo mamos ir tėtės išmokytas potėrė ir skaityti iš knygų, pagelbėdavo dirbti namų darbus — gamė kiaules, avis, karves.

Toliau išėjo pradžios mokslą Oškinės (Čystos Būdos), markų, Mariampolės mokyklose. 1879 m. išlaikė kvotimus pirmąją Mariampolės gimnazijos klase ir po 8 metų 1887 m. gavo brandos atestatą. Tais pačiais metais įstojo į Maskvos Universiteto medicinos fakultetą ir 1893 m., vasario bene 23 d., gavo gydytojo diplomą. 1893 m. 9 mėnesius buvo Kaspijos jūroj V o l ž s k a h o O b š č e s t v a garlaiviuose gydytoju; mat, tais ir praeitais metais viešpatavo kolera, tai keleiviniuose laivuose turėjo būt laikomas gydytojas.

Nuo vasario mėn. 1894 m. apsigyveno Mariampolėj kaipo laisvai praktikuojantis gydytojas; 1896 m. vedė žmoną Joaną-Domininką - Pavalkiūtę, persikėlė į Virbalio miestą, kur tikėjosi gausias miesto gydytojo vietą. Toš vietos negavęs (ji teko Dr. Delininkaičiui). Grinius persikraustė į Naumiestį, iš kur tuomet buvo išsikėlęs į Vilkaviškį Dr. J. Bagdonavičius (Bagdonas): buvo, mat, susikompromitavęs žandarų akyse ir pakliuvęs policijos priežiūron. Tad su užsieniu susisiekti, keliauti Širvinton, jam buvo negalima. Iš dalies dėl to Griniai persikėlė Naumiestin. Čionai Griniai rado besiliginantį ir berašantį savo veikalus Dr. Vinčą Kudirką.

1898 m. Dr. St. Matulaičiui žandarų rūpesniu išsikraustant 3 metams į Rusijos gilumą, Dr. K. Grinius užėmė jo vietą Pilviškiuose. Iš čia 1903 m. jis vėl persikelia Mariampolėn, kur su pertraukomis gyveno iki didžiojo karo. Pirmąją pertrauką Dr. K. Grinius turėjo prieš Didįjį Vilniaus Seimą tą savaitę, Suvalkų general-gubernatoriaus įsakymu areštuojamas ir etapu vežamas į Poltavą. Pakeliui iki artimiausios etapo kelionės kelias dienas buvo laikomas Kauno kalėjime. Nukritus tuo tarpu karo stoviui, šeštadienį prieš Seimą paleistas. 1906 m. pradžioje Suvalkų karo general-gubernatorius generolas Gulkovskis žodžiu buvo jam „pataręs“ išsikraustyti iš Suvalkų gubernijos. Tuomet daktarui teko apie 3—4 mėnesius gyventi Vilniuje.

Del „Šviesos“ bylos 1908 m. pabaigoj visai Grinių šeimynai teko po dvejetos mėnesių Kalvarijos kalėjimo išsikelti Vilniun, iš kur pavyko Mariampolėn sugrįžti tik 1910 metų rudenį. Po to dar teko Dr. K. Griniui 1911 m. vėl pasėdėti Kalvarijos kalėjime.

Karui užėjus, Griniai 1914 m. rugsėjo mėn. kraustosi į Elco miestą Orlo gub. Čia žmona suserga džiova. Reikėjo keltis į pietus į Kaukazą. Čia išgyvena ligi 1918 m. bolševikų revoliucijos ir, nustojęs žmonos ir dukters (plačiau apie tai žiūrėk

„L. Ū.“ kalendoriuje ir J. Griniuvienės biografijoje), 1919 m. ap. linkiniais keliais grįžta į Lietuvą.

1920 m. išrėnkamas Steigiamajin Seiman. 1920 m. gegužės m. 1 d. persikrausto Kaunan, apsigyvena pas advokatą Sleževičių, kur gyvena ir dabar.

1920 m. birželio 19 d. Dr. K. Grinius jau Ministeris Pirmininkas, 1922 m. vasario mėn. pradžioj atsistatydina nuo ministeriavimo, pasilikdamas St. Seimo nariu.

1922 m. nuo vasario 16 d. faktinas atgaivintų po karo „Lietuvos Žinių“ dienraščio redaktorius.

1922 m. nuo birželio mėn. 1 d. Kauno Miesto Savivaldybės Medicinos ir Sanitarijos skyriaus vedėjas.

1922 m. rudenį išrinktas pirmojo Seimo nariu. „Krikščionių“ partijoms tą Seimą paleidus, 1923 met. Dr. K. Grinius buvo išrinktas antrojo Seimo nariu.

Visuose seimuose Dr. K. Grinius priklausė L. Valstiečių Sąjungos frakcijai, paskiau išsiliejusiai į Lietuvos Valstiečių-Liaudininkų frakciją.

Dr. K. Grinias darbai. Rašyti į lietuvių laikraščius jisai pradėjo, rodos, 1887 m. Tais metais **Lietuviškajame Balse**, Jono Šliupo redaguojamame (New Yorke), buvo atspausdinta jo korespondencija iš Mariampolės. Tiesa, dar anksčiau, rodos, 1884 metais kartu su savo draugu Jonu Mačiu, penktoj Mariampolės gimnazijos klasėj bebūdamas, parašė vedamąjį straipsnį į Jono Mačio ranka rašytą laikraštėlį, vadinamą **Prieaušris**. Toliau ši tą yra spausdinęs 1888 m. „Šviesoje“. Tačiau visa tai buvo daugiau atsitiktiniai darbai, o iš tikrųjų ėmė jau nuolatos rašinėti tik nuo 1890 m., kai pasirodė „Ūkininkas“.

Maskvoj studentu bebūdamas yra parašęs šį-tą „Ūk.“, „Varpui“, suredagavęs dvejetą „Lietuvos Ūkininkų Kalendorių“ ir keletą brošiūrų (Genių Dėdė, Krumplių Jona).

Dalyvavo daugely varpininkų suvažiavimų, buvo kelis kartus išrinktas į Varpininkų Komitetą. Redagavo apie dvejetą metų, Naumiestyj bebūdamas, „Ūkininką“. Kartu su V. Kudirka, St. Matulaičiu, Juozu Bagdonu ir Vincu Paliukaičiu per ilgus metus vedė „Varpo“ ir „Ūkininko“ reikalus. Virbalyj ir Naumiestyj bebūdamas, gabeno iš anapus sienos ir platino „Varpa“, „Ūkininką“ ir kitokius spaudinius. Tolydžio bendradarbiavo tuose laikraščiuose. 1896 m. išvertė lietuvių kalbon Lietuvos Social-Demokratų Partijos programą, „Lietuvos Darbininko“ Nr. 1, paskiau bene 1898 m. „Aidą Lietuvos Darbininkų gyvenimo“. Nors Dr. K. Grinius socialistu nebuvo, nes patriotizmas neleido, bet norėdamas, kad Lietuvos miestų darbininkai turėtų lietuvių, ne vien lenkų arba rusų kalba spaudinių, padėdavo L. S. Demokratams socialistinius leidinius lietuviškai versti, spausdinti ir platinti.

1903 m. birželio mėn. 29 d. per Petrines surengia kartu su savo žmona pirmutinę didelę lietuvių demonstraciją prie Petro Armino kapo, kur buvo uždėta vainikas su parašu: „**Atminčiai Petro Armino ir Aušros**“.

Ištikus Japonų karui ir Rusijos valdžiai silpstant, prasidėjo peticijų į valdžią periodas. Griniui teko davinėt valstiečiams patarimą, ką, kaip, kur rašyt, ir pačiam peticijos sustatinti.

Atėjo 1905 metai. Grinių namai pasidarė revoliucinio judėjimo centru. Ir socialdemokratai ir demokratai (dabar valstiečiais liaudininkais virte) tenai turėjo savo štabams vietą. Iš Grinių namų išėjo ne vienas revoliucinis Lietuvai naudingas planas.

Griniai dalyvauja 1905 m. rudens viešuose mitinguose.

Griniams vadovaujant įvyksta pirmutinis Mariampolėj viešas lietuvių spektaklis: 1905 m. gegužės 15 d. buvo pastatyta „Amerika Pirty“.

1905 m. Griniui dalyvaujant atsiranda pirmutinė Mariampolėj vieša lietuvių draugija, **Senapilės „Šviesa“**, kurios pirminku buvo išrinktas Dr. K. Grinius.

Tuo laiku rašinėja straipsnius ir korespondencijas į „Vilniaus Žinias“.

1905 m. pabaigoj tenka jam vėl išsikraustyti į Vilnių, kur jis pagamino 1905 m. 12 Nr. „Varpo“, knygutę „**Teisingas žemės valdymas**“; išvertė iš rusų kalbos **Pasaką apie carą Mikitą** (Skazanje o carie Simeonie), be to surengė **Programos Lietuvos Demokratų Partijos** 1906 m. projektą, kuris su pataisomis ir buvo tais metais Lietuvos Demokratų Partijos priimtas.

1905 m. gruodžio mėnesį atsiradus „Lietuvos Ūkininkui“, Grinius tuojau stoja į jo bendradarbių eiles.

1906 m. sugrįžęs Mariampolėn, stengiasi su savo žmona atnaujinti ir legalizuoti **Senapilės Šviesos Draugiją**, kas pavyksta, ir „Šviesa“ per dvejus metus išsiplečia po visas lietuvių Suvalkų gubernijos apskritis.

Kartu su „Šviesa“. Grinius veikliai dalyvauja Mariampolės Ūkininkų Draugovės organizavime, kurios iniciatyva paskiau atsiranda „Žemės“ laikraštis ir 1911 m. Mariampolės Ūkio Paroda.

Mariampolės, klerikalų, 1925 m. uždaryta, Realinė gimnazija irgi, galima sakyti, nemažos dalies yra anos Mariampolės Ūkininkų Draugovės padaru.

1908 m. rudenį žandarai uždaro „Šviesos“ draugija, jos vadus ir žymesniuosius narius suima ir kaltina Lietuvos Socialdemokratų partijai prigulint. Grinius su žmona, atsėdėję apie 2 mėnesių Kalvarijos kalėjime, turi išsikraustyti iš Mariampolės į Vilnių, kur jis paima „Lietuvos Ūkininko“ redagavimą; pamažu prie „L. Ū.“ atsiranda priedų eilė: be buvusios jau „Že-

mės“, irgi Griniaus pradžia įsteigtos, dar „Mokykla“, „Sveikata“, „L. Žemlapis“.

„L. Ūkininkas“ iš J. Zavadskio perima „Vilniaus Kalendorių“, kuris virsta „Lietuvos Ūkininko Kalendorium“.

„Sveikatos“ redagavimą Grinius varo ir dabar (nuo 1909 m.), taigi per 12 metų. (1915—1919 m. „Sveikata“ nesirodė).

1909 m. L. D. Partija perima iš Jono Vileišio „Lietuvos Žinias“. Dr. K. Griniui tenka jos redaguoti daugiau kaip metai.

„Šviesos“ bylai, daugiausia Griniaus žmonos pastangomis, laimingai pasibaigus, nes kaltės Vidaus reikalų ministerio nesurasta, Grinius 1910 m. grįžta Mariampolėn ir, be bendradarbiavimo „L. Ū.“, „L. Ū. Kalendorių“, „L. Ž.“, atsiduoda „Mar. Ūk. Draugovei“ ir ūkio parodos rengimui. Pavyksta susiderėti su „Žiburiu“ ir „Žagre“, ir 1911 m. puikiai pavyksta paroda.

Toliau iki karui eina palygint ramus bendradarbiavimas laikraščiuose ir atskirose organizacijose.

Priminti galima, kad Grinius buvo išrinktas į 2-sios ir 3-sios Rusijos Valstybės Dūmos gubernijos rinkikus; teko dalyvauti jam ir tose rinkimų kampanijose.

Iš Griniaus **mokslo darbų** paminėtini: atspausdinta „Lietuvių Tautoje“ apie L. Ivinskį, apie kun. Savickį, apie Seinų Diecezijos XIX a. pradžioje gyvenimą, apie botanikos terminologiją; skyrium išėjo knygutėmis pamokymai, kaip rinkti folkloro dalykai, kaip rinkti ir džiovinti augalai, be to, daug populiariškų medicinos brošiūrėlių. Po karo Griniaus plunksnai priklauso — „Medicinos“ 1920 m. 1 Nr. straipsnis apie plaukų kritimo priežastį, „Medicinos“ 1922 m. 5—8 Nr. „Medicinos žinių populiariacija ir Lietuvių medicinos knygų sąrašas“, bibliografijos srityj dar buvo „Vilniaus Žinių“ bene 1905 m. Griniaus straipsnis, papildantis S. Baltromaičio 1904 m. Bibliografiją, Būdamas Kaukaze, atspausdino rusų kalba du ar tris rašinius — apie terapeutinę vertę Gorečevodsko vandenių ir „Gorečevodsko Zeminsojuzo barakai 1915 metams“.

1924 m. „Varpo“ jubilėjiniame numery yra du Griniaus rašiniai: V. Kudirkos Raštų žodynas ir Knygnešiai.

Atsinaujinus „Lietuvos Žinioms“, 1922 m. Grinius stoja jų redaktorium.

Kauno Miesto Valdybos Medicinos ir Sanitarijos Skyriuje Grinius stengiasi eiti visuomenės medicinos keliu — palaiko ne tiek gydymą, kiek ligų išpėjimą, kovą su vaikų mirtingumu, su motinų liguistumu, mokinių sveikatos palaikymą, visuomeninę kovą su tuberkuliozu ir t. t.

Be savo Seimo nario ir Kauno Miesto savivaldybės sanitarijos skyriaus viršininko pareigų, Dr. Grinius labai aktingai dalyvauja visuomeniniame kultūriniame gyvenime, nuolatos dirba Pieno lašo Draugijoje (kova su vaikų mirtingumu), Draugijoje kovai su tuberkuliozu, Šaulių sąjungoi, Kauno Medicinos Draugi-

joj ir daugely kitų organizacijų. D-ra Grinių sunku rasti bent vieną valandėlę be darbo: čia eina vienas pareigas, čia kitas, čia posėdžiauja įvairių organizacijų valdybų posėdžiuose, čia šiaip duoda patarimus atsikreipusiems į jį jaunesniems visuomenės darbuotojams. O jei ir atliko kokia valandėlė, žiūrėk, ir parašys vieną kitą dalykėlį vienam ar kitam laikraščiui. Žodžiu, dirbdamas per 35 metus sunkų visuomeninį darbą, rodos, visai nepailso, o tik dar daugiau į tą darbą įsitraukė, jį labiau pamėgo.

Toks yra Dr. K. Grinius savo gyvenime. Ir Redakcija turi atvirai prisipažinti, kad spausdinamieji rašiniai toli gražu nepa-
rodo nei visų sąlygų, kuriose Dr. K. Griniui teko gyventi ir dirbti, nei visų jo darbų svarbumo ir dydžio. Tačiau toksai visuomenės darbais vaisingas gyvenimas tokio nušvietimo, pa-
čiam jubiliatui dar jėgų pilnumoj esant, ne būtina ir reikalingas. Ir šį „Varpo“ rinkinį gerb. jubiliatas tepriima tik kaip kuklų linkėjimą ilgiausių metų sulaukti, o visuomenė — kaip priminimą, kad ir šiais laikais yra dar žmonių, kurie visą savo gyvenimą, be atvangos ir sunkiausiose sąlygose dirbdami, pra-
ėjo ir eina tiesos keliu ir be vingių.

Lietuvių tautinis judėjimas ir varpininkai

ligi Didžiojo Seimo Vilniuje 1905 m.

I. PRIEŠAUŠRIS (1860—1881 m.).

I. „Tautos atgimimo“ sąvoka.

Dažnai tenka girdėti ir spaudoje skaityti apie lietuvių tautos atgimimą, apie buvusį pavojų lietuvių tautai išnykti ir kad tas atgimimas prasidėjo kai „Aušra“ pasirodė. Spaudoje jau yra balsų, kurie smerkė mūsų plačiosios visuomenės klaidingas pažiūras į mūsų istorijos eigą. D-ras D. Alseika savo knygoje: „Lietuvių tautinė ideja istorijos šviesoje“, rašo: „Jeigu lietuviai pradėjo atgimti tiktai „Aušros“ gadynėje, tai reiškia lietuvių tauta buvo mirusi arba visai apmirusi. Tokia nuomonė yra priešinga logikos ir fiziologijos dėsniams ir istorijos tikrenybei¹⁾. Mirusioji ar apmirusioji tauta negalėjo pagaminti XVIII ir XIX šimtmečiuose tiek daug talentingų rašytojų ir veikėjų. Tauta visuomet buvo gyva, ji tik nebuvo sąmoninga. Tautinė sąmonė trumpam laikui buvo apsireiškusi XVI amžiuje. To reiškinių priežastis tuomet buvo reformacija. XIX amžiaus pradžioje tautinė sąmonė jau labai žymiai pradeda reikštis raštijoje, prasideda sąmoningas tautos gimimas.“

Tiesa, lietuvių tauta nebuvo mirusi; bet D-ras D. Alseika sako netiesa, kad lietuvių tauta kadaise buvusi be sąmonės. Juk be sąmonės stovis yra artimas mirčiai. Pasakymas — „tauta nebuvo sąmoninga“ — yra minkštesnis, negu pasakymas — „tauta buvo mirusi;“ jis gal atatinka „logikos ir fiziologijos desniams,“ bet neatatinka „istorijos tikrenybei“.

Iki 1861 metų Lietuvoje buvo baudžiava su visais josios vaisiais. Lietuvoje buvo tik du sluoksniai: bajorai ir valstiečiai. Politinės sąlygos ir krašto agrarinis pobūdis neleido pakilti miestams.

¹⁾ Mano pabraukta. V. K.

Miesto gyventojų didelę dalį iš senų laikų sudarė ne lietuvių tauta — žydai¹⁾. Kadangi Lietuvoje nebuvo ekonominio gyvumo, tai negausingi miesto gyventojai versdavosi tik iš bajorų ir tai-kinosi tik prie jų psichologijos. XVIII ir XIX amžiaus pradžioje bajorai Europoj buvo pasisavinę svetimą, būtent prancūzų kalbą. Nuo tos ligos neatsiliko ir Lietuvos bajorai. Tik jie, būdami neturtingi, ne visi galėjo išmokti prancūziškai, ir tenkinosi „poniškaja“ lenkų kalba. Be abejo, stambesnieji Lietuvos bajorai mokėjo ir prancūziškai. Apskritai, reikia pabrėžti, kad bajorai nepakėle kultūros Vakarų Europoje, negalėjo lietuvių kultūros pakelti²⁾ ir mūsų bajorai. Vakarų Europoje XVIII ir XIX amžių kėlė kultūrą miestelėnai, pirmoje eilėje pirkliai ir pramoninkai. Kadangi Lietuvoje nebuvo Vakarų Europos prasme miestelėnų, tai bajorai, atsiskyre nuo valstiečių, gyveno savo kultūra ir, net savinosi svetimą kalbą. O kadangi valstiečiai priklausė bajorų ir ekonomiškai buvo silpni, tai Lietuvoje kultūra plėtėsi silpniau ir atsiliko nuo Vakarų Europos. **Tuo būdu ne apie tautos mirimą ir ne apie tautos sąmonės nustoimą tenka kalbėti, o apie lietuvių kultūros lėtą augimą.** Vastiečiai gyveno savo kultūra ir kartais įtraukdavo net bajorus. Jeigu minėti rašto užsilikusius kultūros kurinius, ir tai užtektų įrodyti, kad visą laiką lietuvių tauta krutėjo.

2. Ką vadinti lietuviu?

Dar ir dabar neaišku, ką vadinti lietuviu: ar ta, kuris moka lietuviškai, ar ir lenkiškai kalbančius, bet save lietuviais vadinančius. Jeigu mūsų laikais „lietuvio“ sąvoka neaiški, tai kalbant apie 1860—1881 metų tarpą dar sunkiau tai nustatyti. 1878 metais d-ras J. Basanavičius, būdamas Maskvos studentu, savo „medicinos kalendoriujė“ užrašė savo sumanymus³⁾; „podczas wakacyi opracować kwestyę żydowską; dokonczyć zaczętego dzieła o krzyżakach, zwiedzić pilekalnisy i obejrzyć mogiły“ ir t. t. 1877 III 16 rašo iš Petrapilio dar stud. Petras Vileišis, J. Basanavičiui⁴⁾: „Daruj, że nie po litwsku odpisuję. Nie władam swo-bodnie im i nie znam go dobrze“, bet, pridursiu, lietuviškas knygeles rašo ir spaudina. Ką tai reiškia? Ar J. Basanavičius ir P. Vileišis buvo tada lenkai? juk jų namų kalba, tai lenkų kalba⁵⁾! Niekas neabejoja, kad jie buvo susipratę lietuviai. Tas faktas rodo, kad mes vėlai pasiliuosavome (o gal dar nevisai?) iš lenkų kultūros įtakos ir kad gyventojus yra sunku skirstyti į lenkus ir

¹⁾ Žydai Lietuvoje įsikuria tik Vytauto laikais. Tačiau miestų-miestelių būta jau ir anksčiau, nors ir be savivaldybių. *Red.*

²⁾ Čia taip pat labai jau griežtas tvirtinimas, kuris būtų sunku įrodyti. *Red.*

³⁾ Varpas, 1903, 67 p

⁴⁾ Mūsų Senovė. 1922 m., 610 p..

⁵⁾ Basanavičiaus namų (tėviškės) kalba visuomet buvo lietuvių k. *Red.*

lietuvius. Ar lietuvis buvo Kraszevskis, rašydamas „Witoldowe boje“ apie 1840 m. tokius eilėraščius¹⁾:

Umrę bez korony!

Umrę i Polsce zostawię dziedziectwo!
 Litwę poddaną! Jam chciał ją mieć pania!
 Jam chciał ją widzieć od morza do morza,
 Wielką, swobodną, niepodległą, silną!

Ar Vincas Kapsukas ir jo šėbrai lietuviai? Jie kalba ir rašo lietuviškai. Mano nuomone, pastatytus klausimus del sąvokos „lietuvis“ reikia spręsti istorijos perespektyvoje. Įvairių laikų „lietuvio“ sąvoka yra ne vienoda.

Tipiškais lietuviniais 1860—70 laikotarpiui gali būti vysk. M. Valančius ir L. Ivinskis — pirmasis muzikas, antrasis bajorėlis. M. Valančius savo brošiūroje²⁾ „Prajautime“ kalba apie mokyklas. M. Valančiaus nuomone, gimnazijos turį būti lenkiškos, apie lietuvių juse nė nemini. Kas kita pradžios mokyklos: ten galima mokyntinti skaityti lietuviškas „drukawatas“ knygas, kad galėtų bažnyčion' nuėję iš knygų pasimelsti, bet rašyti reikalinga „mas-kolizskaj, lankiszskaj.“ 1866—1868 metais L. Ivinskis mokina G. Petkevičaitę, kuri tvirtina³⁾, kad ją L. Ivinskis mokino lenkiškai. Mat G. Petkevičaitė „pono daktaro“ duktė, todėl ji privalo lenkiškai mokytis. Nėra ko minėti, kad tie žmonės namie ir santykiuose su lygiais vartojo lenkų kalbą. Ir tie du lietuviai daug dirbo vals-tiečių švietimui jų gimtąja kalba.

1870—1880 metų laikotarpiui tipiško lietuvinio sunku surasti, nes tai yra pereinamasis laikas prie lietuvinio dabartine prasme. 1879 III 22 Petras Vileišis, 1875 VII 23 d-ras Vincas Pietaris, 1876 I 8 Vincas Staniškis su d-ru J. Basanavičiu susirašinėja lenkiškai. Jau 1876 V 25 tas pats Staniškis parašė d-rui J. Basanavičiui lietuviškai. Pats dr. J. Basanavičius savo knygutėje 1878 metais užrašinėjo lenkiškai, tik du kartu tuose užrašuose pažy-mėta lietuviškai. 1877 IV 29 P. Vileišis rašo dr. J. Basanavičiui: „Pisuj do mnie zawsze po litewsku — robi mi przyjemność czy-tanie twoich listów, pisanych jednym Olgerdowskim języ-kiem . . .“

3. Lietuvos demokratinio judėjimo priežastys yra to paties pobūdžio, kaip vakarų Europoje.

Mes, lietuviai, esame to didelio demokratinio judėjimo suku-ryje. Tik Europos demokratinio judėjimo šviesoje galima suprasti ir tinkamai įvertinti XIX ir XX Lietuvos istorijos laikus. Mes gy-

¹⁾ J. Tumas. Liet. literatūros paskaitos. Draudžiamasis laikas. 9 p

²⁾ V. Biržiška, Lietuvių politinės brošiūros 1860-ųjų metų gale. Švie-timo Darbas, 1922.

³⁾ J. Tumas, Laurynas Ivinskis. Švietimo Darbas. 1924, 3 Nr.

venome tuo pačiu Vakarų Europos pulsą, tik jis pas mus plakė su pavėlavimu, silpniau ir lietuviškai.

XVI amžiuje Lietuvoje katalikų ir protestantų kunigai rašo lietuviškas knygas, net studijuoja lietuvių kalbą. Vis tas daroma todėl, kad buvo būtinas reikalas kreiptis į pačią liaudį. Ne gi kreipiesi į liaudį lenkų ar lotynų kalbomis, kurių ji nesupranta!

Lietuvoje XVI amžiuje valstiečiai pasingai dalyvavo reformacijoje, daugiausia tai buvo bajorų darbas; ekonominių bei politinių reikalavimų valstiečiai tada nepajėgia pastatyti. Apskritai XVI amž. judėjimas Lietuvoje neturėjo masinio pobūdžio, todėl tautinės kultūros išvystyme neturėjo tiek daug reikšmės, kaip Vokietijoje. Jezuitai, atgabenti į Lietuvą, greitai pastebėjo, kad valstiečiai labai šaltai žiūri į keliamus religijos ginčus, kad protestantais jie virsta greičiau ponų spaudžiami, negu iš savo valios. Šitai pastebėję, jezuitai nukreipia visą energiją į ponų, ypač jų vaikų auklėjimą ir atvertimą į katalikų tikėjimą. Jezuitai savo misiją atlieka per mokyklą. Kadangi jezuitai veikia per lenkiškas mokyklas, todėl Lietuvos bajorų sulenkinimas smarkiai padidėjo.

XIX amžiuje krepiama dėmesis į valstiečius politiniais motyvais. 1831 metų lenkų sukilimas nepasisekė, nes buvo bajorų daromas ir buvo per daug tikėtasi iš diplomatijos. Sukilėliai, pabėgę užsienin, ėmė ieškoti sukilimo nepasisekimo priežasčių ir jų su- rado. 1832 m. susitveria Prancūzijoje Lenkų Demokratinė Draugija, kuri 1836 m. paskelbė savo platformą, manifestu vadinamą. „Lenkų liaudis“, skaitome manifeste¹⁾, „be jokių teisių, tamsumo, skurdo ir vergijos prispausta, amžiais išplėštą žemę kraujo prakaitu dirba svetimųjų naudai. Kantrus ir paniekintas liaudies žmo- giškumas šaukia teisingumo. Į tą balsą vidaus prispaudėjai (su- prask dvarponiai. V. K.) palieka kurčiais. Dedant paskutines pa- stangas atgauti nepriklausomybę, jie norėjo, išnaudodami Tėvynės meilės šventą vardą, papenėti neturtu kankinamą liaudį vien žodžių skambėjimu; norėjo, kad ji lietų kraują už Tėvynę, kuri per tiek amžių jai teikia panieką, pažeminimą ir vargą; šaukia, kad pakiltų ir užpuolikus sunaikintų, šaukia tie, kurie patys jos teisių užpuo- likais buvo. Todėl į jų veidmainingą šauksmą atsiliepė tik aidas — ir mes žuvome.“

Kad nepakartoti 1831 metų klaidų, dabar imta ruošti prie kito sukilimo rimčiau ir sumanyta patraukti sukiliman liaudį (miestelė- nus ir valstiečius). „Jeigu“, skaitome toliau manifeste, „tas bai- susis tiek kruvinių aukų kainuojąs pamokinimas neturi pražūti, jeigu naujas sukilimas neturi pakartoti senųjų klaidų, tai pirmuoju obalsiu į kovą turi būti: liaudies paliuosavimas, atiduoti nuosa- vybėn išplėstąją jos žemę, teisių gražinimas, kviesti naudotis ne- priklausomo gyvenimo patogumais — visus be tikėjimo ir kilmės skirtumų.“

¹⁾ Limanowski Historia ruchu narodowego od 1861 do 1864 r., t. I., 26 p.

Manifesto mestoji mintis pradėjo kūnitis. „Jaunimas, rašo Kalikovskis, visu jauno amžiaus karštumu griebėsi demokratinio darbo. Broliautasi su liaudimi, dėvėta jos drabužiais, apsigyventa sodžiuose, darbuotasi kartu su ja.“ Lietuvoje ta kryptimi dirbo Simonas Konarskis.

Mykolas Akelaitis 1859 II 19 žinomam rašytojui Kraszevskui rašo laišką, kviesdamas žmonių švietimo reikalui įtaisyti bendrove lenkų ir lietuvių knygelėms leisti¹⁾. Kraszevskis pritarė M. Akelaičio sumanymui ir net jį viešai paskelbė (Gaz. Warsz. 54 Nr.). Į Kraszevskio skelbimą atsiliepė keli Lietuvos ponai, kurie sumetė šiek tiek pinigų. Pas kunigaikštį J. Oginskį Rietave buvo manoma įtaisyti spaustuvė. 1860 metais buvo išleistas 5 lietuviškos knygetės. Vienas bajoras rašo²⁾: „Kalbėsime į juos (žmones) gimtąja kalba, nes tik tuo keliu eidami galėsime įgyti jų pasitikėjimo, palaikyti seną patriarchinį santykį ir įskiepinti žmonių širdyse prisirišimą prie ponų, kurie geriausiai apgins bendrus jų interesus.“ Valstiečiai gali padėti ponams sumušti rusus, bet gali po tam pareikalauti iš ponų žemės, ypač kad Rusų vyriausybė kiršina valstiečius prieš ponus, net pats Vilniaus generalgubernatorius Nazimovas geria žemaičių krupniką už valstiečių sveikatą. Taigi kad patraukti valstiečius į savo pusę, ir po sukilimo laikyti juos savo įtakoje, jau senai, dar prieš 1860 metus, kai kurie Lietuvos ponai dasiprotėjo, kad reikia prie valstiečių kreiptis lietuviškai ir gaminti jiems lietuviškų knygų.

Tuo būdu neišvengiamai lietuvių kultūra turėjo pakilti, lietuvių tauta, lyginant su kitomis mažomis tautomis, yra gausinga, turėjo savo politinę nepriklausomybę ir savaimingą kultūrą. Tik Lietuva pateko į tokias sąlygas, kad joje iki 1861 metų užsiliko vidurinių amžių tvarką — baudžiava. Kai kas mėgsta kalbėti apie lietuvių ypatingą konservatizmą; girdi, konservatizmas nedavė lietuvių tautai išnykti. Bet jeigu kalbėti apie konservatizmą, tai tenka turėti galvoje ne kokį ten psichologinį lietuvių konservatizmą, bet Lietuvos ekonominį konservatizmą. Tas ekonominis konservatizmas pareina ne nuo lietuvių, — kaip tokių, bet nuo išorinių priežasčių. Lietuva atsidūrė greta šlėktiškos feodalinės Lenkijos, iš kitos pusės buvo patriarchalinė Rusija — ir pagaliau Vokiečiai, nuo kurių ji turėjo gintis, o ne sekti. Lietuvai atsidūrus tokiose sąlygose, teko gyventi bendru galingųjų kaimynų ekonominiu gyvenimu. Bet Lietuvos ekonominis gyvenimas buvo tuo dar sunkesnis, nes tie kaimynai Lietuvą, kaip mažesnę, visokiais būdais spaudė, plėšė ir kolonizavo.

4. Lietuvos nepriklausomybės ideja.

1385 m. Lietuva suėjo su Lenkija į federaciją. Tais laikais politikos gyvenime dalyvavo tik bajorai, todėl tenka kalbėti tik

¹⁾ A. Janulaitis, Mykolas Akelaitis, 1920 m. Švietimo Darbas.

²⁾ Ten pat.

apie jų politikos aspiracijas. 1385 metų unija buvo padaryta ne daugelio kunigaikščių su Jogaila priešakyje. Bajorų dauguma tai unijai nepritarė. 1430 m. Vytautas, bajorų kurstomas ar pritarimas, sumanė pertraukti galutinai su Lenkais uniją ir apsvainikuoti Lietuvos karaliūm. 1490 m. bajorai pakėlė į Lietuvos didžiuosius kunigaikščius Aleksandrą, kuris su lenkų karaliumi elgėsi kaip su sau lygiu ir net pasiuntė prie jo savo pasiuntinį, kaip prie kitų valdovų. 1569 m. įvyko Liublino unija. Bajorai didikai spyrėsi, kiek galėjo, prieš Liublino unijos aktą, bet atsispirti nepajėgė. 1655 m. per Švedų karą Lietuvos didikai, Radvilams vadovaujant, atsispyrė nuo Lenkijos ir padarė uniją su Švedais. Tuo būdu iki XVIII amžiaus Lietuvos bajorai didikai stovėjo už Lietuvos nepriklausomybę, o smulkieji bajorai traukė į Lenkiją. 1812 m. Napoleonas sudarė „Lietuvos valstybę.“ Žinoma, tos valstybės pradžioje stovėjo bajorai. Bet Lietuvos bajorai, matyti, taip labai šliejasi prie lenkų, kad Napoleonas uždraudė „Lietuvos vyriausybei“ tiesiog susinešti su Lenkų vyriausybe ir buvo įsakyta tai daryti per Prancūzų vyriausybe. XIX amžiaus pradžioje Lietuvos bajorai didikai yra lenkų šalininkai ir Lietuvos nepriklausomybės priešininkai. Lietuvos nepriklausomybės šalininkų galima lengviau rasti smulkųjų bajorų tarpe. 1863 m. Lietuvos didikai ir stambesnieji bajorai pasirodė aiškiai Lietuvos nepriklausomybės, net autonomijos priešininkais, tuo tarpu smulkiosios bajorijos dalis stėjo aktingai ginti Lietuvos nepriklausomybės.

Taigi Lietuvoje politinės nepriklausomybės obalsis buvo gyvas visais laikais. Tik iš pradžių nepriklausomybės šalininkais buvo bajorai didikai, o vėliau smulkieji bajorai. Aišku, kad bajorai suprato nepriklausomybę savaip ir žiūrėjo savo luomo interesų. Kada Lietuvos demokratija sustiprėjo ir ėmė Lietuvos gyvenimą į savo rankas, jai nereikėjo galvos laužyti dėl krašto politinės tvarkos, nes jau buvo tradicijos.

5. 1863 m. revoliucija Lietuvoje.

Kadangi 1863 metų sukilimas Lietuvoje ir Lenkijoje sudarė foną Lietuvos politiniam judėjimui iki 1900 metų, todėl čia aš apsisistuosiu ties tuo sukilimu.

Susitvėręs sukilimui ruošti ir jį praveisti Lenkų Tautos Centralinis Komitetas prisiuntė savo programinį laišką, pažymėtą 1862 VII 20, „Kolokol'o“ leidėjams. Tame laiške skaitome¹⁾: „Pagrindinė mintis, su kuria šiandien Lenkija sukyla, paremta visišku pripažinimu valstiečiams teisių į žemę, kurią jie valdo, taip pat pripažinimu kiekvienai tautai pilnos teisės spresti savo likimą“

¹⁾ B. Limanowski. Historija Ruchu Narodowego od 1861 do 1864 r., t. I, 159 — 160 p. p.

... „siekėme Lenkiją atstatyti senuose jos rubežiuose, palikdami joje apsigyvenusius tautoms, būtent: Lietuviams ir Ukrainiečiams, pilną laisvę pasilikti susirišus su Lenkija arba susitvarkyti savo nuožiūra. Vienok dabar, priruošiamuoju laikotarpiu, laikome šventa pareiga dėti visokių pastangų, kad Lietuva ir Ukraina veiktų lygiagrečiai su Lenkija ir kad žmonių sukilimas (powstanie narodowe) vienu laiku apimtų visas mūsų prispaustos tėvynės dalis.“ „Kolokol“ buvo vedamas Gerceno, Rusijos demokratų užsienyje šulo. Centralinis Komitetas prašė iš Gerceno paramos sukilimui. Gercenas sutiko lenkus remti, nes jie pripažįsta „valstiečiams teisę jų dirbamai žemei“ ir „kiekvienai tautai teisę tvarkyti savo likimą“¹⁾.

1862 metų pradžioje Rusijoje susitvėrė revoliucinė organizacija „Žemė ir Laisvė“, kurios tikslas²⁾ buvo: „politinė laisvė, Rusijos pertyvarkymas federacijos pagrindais, valstiečių apdalinimas ta žeme, į kurią jie turi nesugriaunamos teisės.“ Centralinis Komitetas 1862 XI delegavo Petrapilin Padlevskį, kad jis išgautų paramą iš „Žemės ir Laisvės“ organizacijos. „Žemės ir Laisvės“ organizacijos Komitetas Padlevskio paklausė, kurios nuomonės lenkai laikosi dėl Lietuvos ir Ukrainos. Padlevskis atsakė, kad lenkų nuomone, pasiliuosavusi iš Rusijos jungo Lietuva ir Ukraina plebiscito keliu nuspręs savo likimą, sutiks šusilieti su Lenkija ar kaip kitaip pasielgs³⁾. Lenkų pastangoms atgauti nepriklausomybę rusų visuomenė prijautė. „Net vidutinės srovės žmonės, rašo L. Kulčicki⁴⁾, kaip slavofilai Aksakovas ir Samarinas, išsitarė lenkų naudai. Aksakovas tvirtina, kad reikia duoti lenkams pilną politinę laisvę Lenkų Karalystės sienose ir iš ten išvesti kariuomenę. Bet kai Horodlės suvažiavime 1861 XI 10 pasireiškė visai aiškios lenkų revoliucionierių pastangos atplėšti nuo Rusijos ne tik Lenkų Karalystę, bet ir Lietuvą su Ukraina, ir atstatyti lenkų valstybę 1772 m. sienose, — Aksakovas parašė griežtą straipsnį, kuriame įspėja lenkus, kad jų pretenzijos į lietuviškai rusiškas žemes atims rusų visuomenės simpatijas jų kovoje su rusų vyriausybe.“ Matyti, visi rusai šnairai žiūrėjo į lenkų didelius apetitus.

Aš neturiu pakankamai davinių, kad įrodyti, kuriais motyvais Centralinis Komitetas nors ant poperio sutiko duoti Lietuvai apsisprendimo teisę. Vienas motyvas aiškus — tai noras nesuerzinti rusų revoliucinės visuomenės. Mat, pažadėjimas duoti Lietuvai ir Ukrainai apsispręsti turėjo rodyti lenkų gryną sąžinę ir demokratizmą. Ar patys Lietuvos gyventojai vertė Centralinį Komitetą duoti „liberalinių“ pažadų? Matyti — taip, nes Vilniuje atsiranda sukilimui vadovauti demokratinis Lietuvos Komitetas, kurin

¹⁾ Ten pat, 162 p.

²⁾ L. Kulčicki, Istorija rusk. revoliuc. dviženija, t. I, 281 p.

³⁾ Ten pat, 357 p.

⁴⁾ L. Kulčicki, Ist. rusk. rev. dviž., t. I, 318 p.

įeina K. Kalinauskis, Lietuvos nepriklausomybės šalininkas, daug kraujo sugadinęs Lietuvos bajorams ir Lenkijos revoliucionieriams.

Kaip žinoma, 1863 m. sukilimui vadovavo ir jį pradėjo demokratai. Bajorai nenorėjo prisidėti prie sukilimo, tik sužinoję, kad prancūzai parems sukilimą, prisidėjo prie jo. Demokratai, raudonaisiais vadinami, turėjo savo organizaciją, o bajorai, baltaisiais vadinami, turėjo savo. Lietuvoje sukilimo pradžią padaro raudonieji, tik vėliau, spaudžiami iš Varšuvos, turi įsileisti baltuosius ir net jiems pavestį vadovybę. Čia įdomus faktas: Varšuvos Laikinoji Vyriausybė buvo raudonųjų rankose, bet Varšuvos raudonieji Lietuvoje bičiuliuojasi su baltaisiais. Mat, Lietuvos raudonieji — separatistai, Lietuvos nepriklausomybės šalininkai, todėl pavojingi.

Lietuvos raudonųjų vadas buvo Konstantas Kalinauskas, bajoro sūnus, gimęs Gardino gub., Vilkaviškio apskrityje, išėjo mokslus Petrapilėje, matyti, lietuviškai nemokėjo. Bajorai, jo priešinkai, taip apibūdina Kalinauskį¹⁾: „Iš prigimties buvęs tai greitas, ūmas, kietas žmogus, kuris prisigerė kraštutinių minčių, lietuvių separatistas, nemėgsta lenkų bajorų ir nesibijąs dargi ponų kraujo pralieti. Jisai įrodinėjęs, jog bajorų ir dvarininkų dalyvavimas sukilime yra ne tik nereikalingas, bet ir kenksmingas. Žmonės patys iškovosią nepriklausomybę, o dvarininkams priminsia apie žemę. Bajorai gali stoti į sukilėlių eiles, bet kitose apskrityse, kad nepakenktų. Už tai žmonės gali dovanoti senas bajorų nuodėmes, bet kraštas nieko nenukentėsias, jeigu jė visi pražūtų“.²⁾ Baltųjų vadas Geištoras savo atminimuose rašo: „Del pietų Gardino gub. pavietų ginčijosi Vilniaus Komitetas (raudonųjų) su Tautos Valdžia (Varšuva); ši norėjo juos įjungti į Lenkiją, o lietuviai skyrėsi prie Lietuvos čielybės“ „Teorijoj pasiutėlis (szaleniec), pusiau Maratas, lietuvis separatistas, ale bet buvo ten senolenkiškos širdies“³⁾. „Kalinauskas buvo nepaprastas, o pas mus vienatinis komisaras, didelio pasišventimo žmogus, bet trūko jam plačių pažiūrų ir politinės nuovokos (? V. K.). Kovos laiku ginčai del Lietuvos ir Lenkijos rubežių jau parodo susmulkėjimą“⁴⁾. (? V. K.).

Prie žymiausių revoliucionierių priklauso kun. Antanas Mackevičius. A. Mackevičius, tardomas, pasakojo apie savo veikimą⁵⁾: „Aš myliu Lietuvą, jai aš atidaviau savo silpnas jėgas.“ „Aš stengiausi aplankyti kiekvieną vietą, kur žmonės rinkdavosi — krikštynas, vestuves, laidotuves. Tai buvo propagandos vieta. O kadangi tat dariau, remdamasis teisybe, tai žmonės manim tikėjo — ypač kad policija, administracija. bei vyriausybė spaudė žmones.“

¹⁾ A. Janulaitis. Konstantinas Kalinauskas. Švietimo Darbas. 1921, 1 — 2 Nr.

²⁾ A. Janulaitis. 1863 — 4 m. sukilimas Lietuvoje, 21 p.

³⁾ Pamiėtniki Giejsztora, t. I, 237 p.

⁴⁾ Ten pat, t. II, 49—50 p.

⁵⁾ A. Janulaitis. Kunigas Antanas Mackevičius. Švietimo Darbas 1921.

„Be to, dvarininkai taip pat man daug padėjo savo nežmonišku apsiėjimu su valstiečiais. Todėl man sakant, kad ponai ir apskritai bajorai — jų rykštė, ir kad „Dievas duos, ateis laikas, kada sutrupinsim tą rykštę,“ žmonės kėlė į dangų rankas ir žadėjo man visi padėti.“ Mokėdamas gerai žemaitiškai ir gražiai kalbėdamas, aš niekada nepraleisdavau progos sakyti pamokslų.“ „Su dvarininkais aš nesusitikdavau dėl to, kad mačiau juose senus lenkų bajorus, priešingus liaudžiai. Be to, jie buvo labiau lenkai, negu lietuviai.“ A. Mackevičius žuvo už Lietuvos laisvę ir valstiečių gerovę. Buvo tai įdomus asmuo. Jis meta universitetą ir tampa kunigu, kad geriau būtų varyti revoliucijos darbą. A. Mackevičius, tarnaudamas Lietuvai, ieško poilsio ne kunigo pareigose, bet merginos meilėje. Paskutiniame laiške A. Mackevičiui toji mergina rašo¹⁾: „Mano laimei, man reikalingi tavo gyvastis; kitaip net garbingiausia tavo mirtis bus ir man mirtimi. Bet šituo mudu niekuomet nesutiksiva, nes tau garbė ir liaupsė sudaro laimę, o man — maloni, mylinti širdis.“

Laikinosios Varšuvos vyriausybės 1863 I 22 manifestas paliuosuoti valstiečius iš baudžiosios buvo išverstas lietuvių kalbon ir išplatintas. „Dalis 1. Wisi ukininkaj arba gspadorej nu szias dienas apturi žiame, kurio waldia su trioboms, ant wlosnastes, par wisus amžius be jokia mokeszczia, te znoczii: kad už to žiame ne rejks mokieti ne jokiaš arendas, a niejti dwaran arba baudžien, tiktejs rejks mokieti, padotkas pagal didumo žiames ir atbuti Karalistes pawidnaste . . .“

Mestieji revoliucionieriu obalsiai rado liaudyje didelio prijaudimo. Valstiečiai būriais ėjo su dalgėmis mušti rusų ir imti iš ponų žemės. „Maloniausias ir maloniausias reginis, skaitome pas B. Limanowski²⁾, tai dalgininkų muštra, dalgininkų, susidedančių išimtinai iš valstiečių, vienodai apsivilkusių, pilkomis sermėgomis, juodomis kepurėmis ir odiniais diržais, kas daro apmundiruotos kariuomenės išpūdzio; ypač noriai valdė dalgę ir mokėsi muštro, nes viskas buvo atliekama lietuvių kalba.“

Bajorai pirmieji nusigando revoliucijos ir įteikė Muravjovni adresu, išreikšdami carui ištikimybės jausmus, pabrėždami, kad Lietuva „įskoni“ buvo vienas kūnas su Rusija. 1863 III 25 Kauno gub. bajorai įteikė adresą su 1071 parašu, 1863 IX 29 Gardino gub. — su 1600 parašų ir Vilniaus gub. 1863 VI 27 — su 500 parašų.

Rusų vyriausybė, norėdama revoliucionierių jėgas sumažinti, stengėsi valstiečius sukurstyti prieš sukilėlius. Buvo nustatyta mokesnis: už sugautą beginklį revoliucionierių 3 rub., už ginkluotą — 5 rub. Bežemiams pradėta dalinti žemė. Iki 1865 I 1 duota žemės 9309 bežemiams³⁾.

¹⁾ A. Janulaitis. K. Mackevičius.

²⁾ B. Limanowski. Historija Ruchu Narod. t II, 73 p.

³⁾ A. Janulaitis. Mykolas Akelaitis.

Rusai pasistengė 1863 metų revoliuciją diskredituoti žmonių akyse. Rusams pasisekė, nes jiems pritarė bajorai, kuriems revoliucija buvo baisi, pritarė ir kunigai, nors ne visi, kurie 1863 metų įvykius piešė tiktai kaip lenkų bajorų darbus, nieko bendra su lietuvyte neturinčius. Taip vaizduoja 1863 metų įvykius kunigų laikraštis „Žinyčia“ 1 Nr., 100 p. 1900 m.: „Pirmoje kovoje varu suvaryti Lietuvii pulkai pasileido bėgti int visas puses, vieni su ginklais, kiti metė ginklus. Bėgo be baimės, bėgo linksmai — šiepdami iš lenkų, iš jų užmanymo. — Kodėl jie ėjo vienok int kariuomenę? Ejo, nės juosius varė jų ponai — bajorai. Ejo, nės jiems priderėjo klausyti savo bajorų. Ejo, nės ta valdžia buvo toli, kuri galėjo juosius užstoti, neklausant bajorų. — Kodėl jie bėgo? Bėgo, nės nenorėjo kelti ginklą prieš Rosiją, kuri juosius užstoja. Bėgo, nės galėjo bėgti, kada valdžia, užstojinti nuo ponų bajorų atsirado artie. Valdžia suprato žmones, žmones suprato valdžią, silpnas sąryšys terpu Lietuvii ir terpu rusiškos valdžios pradėjo didinties, augti.“ — Ar galima biaučiau pasijuokti iš savo istorijos ir žmonių?!

6. 1863 m. revoliucija ir senieji Lietuvii veikėjai.

Kaip gi žiūrėjo į 1863 metų revoliuciją Lietuvos veikėjai? Akelaitis gyveno baltųjų dvasia. Geištoras pasakoja¹⁾: „Pirmą sykį pažinau Akelaitį labai iškilmingą jam valandą. Kauno katedroj buvo pamaldos žuvusiems (Varšuvos manifestantams. V. K.), po to mūsų ponios darė rinkliavą. Kiekvienas iš mūsų davė kiek galėjo, kartais ir daugiau, negu galėjo. Štai vienas jaunas žmogus, sakydamas, jog neturįs pinigų, atkabina laikrodį ir nusimauna žiedą ir juos deda į lėkštę.“ Tai buvo Akelaitis. 1861 m. III 15 Akelaitis parašė lietuvišką atsišaukimą — „Gromatą Vilniaus senelio.“ Aprašo joje Varšuvos demonstracijas, pa maldas, kaip mindžiojo maskoliai besimeldžiančius. Toliau jis sako: „O toliau iš visur susirinkę kuopoj, ponai šnekėjo, kaip gaspadoriams ir vargdieniams kiemoniams gerai padaryti ir jiems padėti. Ir sutarė, kad gaspadoriai galėtų išpirkti lauką ir namus „ant locnasties“ ir taip pamažu stotis lygiai šlėktomis.“ Atsišaukimą užbaigia: Prie lenkų visi šaukimės, iš vieno prie jų glauskimės. Ba su lenkais kaip sutiksim, šlėktomis bajorais liksim.“ Reikia pridurti, pats M. Akelaitis buvo muzikas. M. Akelaitis išvertė į lietuvių kalbą lenkų giesmę „Boże coś Polskę (Dievas, kurs lenkus per amžių daugybę . . .).“

Vysk. M. Valančius laikėsi diplomatiškai. Bažnyčiose prasi-dėjo manifestacijos. M. Valančius sulaikyti manifestacijoms griežtumo nerodė. Revoliucionieriai pasirodė Varniuose ir du kartu (antra kartą 1863 VII 2) apiplėšė seminarijos kasą. Po šitų įvykių

¹⁾ A. Janulaitis. Mikolas Akelaitis.

M. Valančius, pasišalinęs iš Varnių, išvažiavo į Šiaulius, prabuvęs ten dvi savaiti. Muravjovas iššaukia Valančių į Vilnių ir prašo parašyti ganytojaus raštą, smerkiantį sukilimą. Valančius sutiko „Taigi atsiduokit, rašte kalbama, wisiszkaj ant milestos ir mielaszirdistes Aukszcziausios jusu kraszte wiressnibes, kuriaj Szwiesiausis Ciecorius pawede mace downoti wisims, kurie pameten ginklus parodis tikra gajlesi ir maldaus pasigajleima. Ponaj ir bajorai ant raszta jau aprejszke sawa pakara ir prasza Szwiesiausia Ciecoriaus pasigajleima: tajgi ir jus, wajkai mona, ne norieket ilgiaus priesz tikraje wiressnibe kiszioti ir nu ju liktes aprejszkime sawa pakaros, tuopradz atmindami, jogej musu szalis dara wiena nepaskirta cielibe su Rusija po Gieradieiszku riedu Szwiesiausia Ciecoriaus abelna mus Gieradiejaus“¹⁾. Valančius savo ganytojiško rašto projektą pristato Muravjovui, kuris šį tą pridėjęs. A. Alekno nuomone, pabrauktosios vietos raste yra įdėti ar priderinti prie projekto Muravjovo žodžiai. Po revoliucijos M. Valančius rašo apie ją neprielankiai.

Apie L. Ivinskį J. Tumas rašo²⁾: „Per 1863 metų revoliuciją nė pirštų neprikiša prie agitacijos, ne tik pats nedalyvauja sukilime. Užėjus reakcijai, vėl tebesti paklusnas jos tarnas „Liepia“ mainyti raides — maino. Nuo 1864 X 20 iki 1866 V 1 sėdi Kaune ir rašo knygas lietuviškai rusiškėmis raidėmis.

Verta pastebėti, kad pas Rietavo Oginskį, kurs buvo šioks-toks lietuvių kultūros mecenatas, revoliucijos laiku stovėjo rusų kareiviai „dėl asabiszko apsigynimo“³⁾.“

7. 1863 metų revoliucijos vaisiai.

Po revoliucijos bajorai nustoja Lietuvoje vyraujančios rolės. Tuo būdu:

1. su 1863 metų revoliucija Lietuvoje pasibaigė bajorijos gadynė ir
2. Lietuvių tradicinius siekius prie politinės nepriklausomybės perėmė demokratiniai sluoksniai.

Ilgą laiką Lietuvos nepriklausomybės gynėjais, pridursiu blogais, buvo mūsų bajorai didikai. Matyti, XVIII ir XIX amžiaus pradžioje pas bajorus didikus Lietuvos nepriklausomybės tradicijos išgaruoja ir pereina smulkiesiems bajorams, kurie buvo arčiau Lietuvos žemės druskos — valstiečių.

¹⁾ A. Alekna, Z. V. M. Valančius, 151 p.

²⁾ J. Tumas, Laurynas Ivinskis-, Švietimo Darbas; 1924, 4 Nr.

³⁾ „Tėvynės Sargas“, 1900 m., 4—5 Nr.

1863 metais revoliucijos lietuviškumą sudarė valstiečių dalyvavimas. Valstiečiai tada buvo politiniai nesusipratę, jiems rūpėjo ūkio klausimai, noras gauti žemės ir pasiluosuoti nuo ėjimo dienų dvaran. Revoliucijos vadai, K. Kalinauskis, A. Mackevičius ir kiti, kuriems rūpėjo Lietuvos labas, gerai suprato krašto ūpą, todėl, be politinių motyvų, savo veikimo pagrindan dėjo valstiečių ekonominius reikalus. Todėl 1863 metų revoliucijos veikimas, demokratinio sluoksnio nepriklausomybės obalsiais vedamas, buvo ekonominio pobūdžio.

Man teko anksčiau pažymėti, kad iki 1881 metų lietuvių inteligento tipas kalbos atžvilgiu buvo savotiškas: — lietuvis inteligentas mokėjo arba nemokėjo lietuviškai, — bet mąstė jis lenkiškai. Todėl 1863 metų revoliucijos veikimas, demokratinio sluoksnio vedamas, kalbos atžvilgiu buvo ne grynai lietuviškas, bet lenkiškai-lietuviškas.

Jau buvo minėta, kad revoliucijoj, greta demokratinio judėjimo, ėjo bajorų konservatyvinis judėjimas. Bajorams tenka kurį laiką stovėti revoliucijos vykdomųjų organų pryšakyje ir kreipti revoliuciją savo naudon. Bajorų konservatorių veikimas buvo ankštame kontakte su Varšuvos revoliucionieriais, ir lietuvai bajorai veikia Lietuvoje kaip Lenkijos piliečiai. Bajorai šnairai žiūrėjo į revoliucijos demokratinį krypsnį dėl jo aiškaus išstumimo priekin valstiečių pageidavimų žemės gauti. Kadangi bajorai konservatoriai veikė vardan Lenkijos ir buvo priešingi valstiečių reikalavimams, todėl vėlesniuju laiku 1863 metų revoliuciją atvaizdavo kaip vien bajorų konservatorių darbą, užtylėdami revoliucijos demokratinį krypsnį. Bajorai konservatoriai pirmieji pasidavė reakcijai. Baigiantis 1863 metų revoliucijai visi konservatyviniai elementai, priešingi valstiečių reikalavimams, dėjosi Lenkijos šalininkais, neigė Lietuvai bet kurį savitumą.

8. Rusų priemonės izoliuoti lietuvius nuo lenkų.

1863 m. gegužės 13 dieną buvo Muravjovas paskirtas numalšinti sukilimą Lietuvoje. Žiauriomis priemonėmis Muravjovui pasisekė sukilimas numalšinti. Bajorai nusilenkė prieš Muravjovą pirmieji, o nenorintieji pasiduoti geruoju buvo gaudomi ir žiauriai baudžiami. Daug žmonių buvo išsiųsta į Sibirą ir Rytų Rusiją. 1863 metų sukilimas padėjo sustiprėti reakcijai pačiuose Rusuose.

Nepavykęs 1863 metų sukilimas pagimdė didelę apatiją pas pačius lenkus prie politinių ir net tautinių klausimų. Kadangi Lietuvos bajorai daugumoje gyvena Lenkijos aspiracijomis, todėl jie, pagauti nusiminimo, ėmė griežtai atsirubežiuoti nuo sukilimo obalsių ir stengėsi ištikimai carui tarnauti.

Reikia priminti dar vienas didelis bajorų rūpesnis, būtent, valstiečių paliuosavimas, kurs labai palietė bajorų interesus ir sukaupe jų dėmesį. Viena dalis kunigų buvo išstremta į tolimą Rusiją, Seinų ir Vilniaus vyskupijos neturėjo vyskupų, kita dalis kunigų buvo labai demoralizuota ir neturėjo gyventojams geros įtakos. Tuo būdu kunigija turėjo pakankamai savo rūpesčių ir vengė politinių ir tautinių klausimų.

Reikia taip pat neužmiršti, kad valstiečiai buvo paliuosuoti iš baudžiavos net geresnėmis sąlygomis, negu Rusijos valstiečiai. Valstiečiai jautė dekingumą už paliuosavimą ir visą energiją dėjo savo ūkiui tvarkyti naujose sąlygose. Taigi, visi Lietuvos gyventojų sluoksniai, 1863 metų išmušti iš priprastų sąlygų, turi savo bėdų ir rūpesčių. Čia dar prisidėjo rusų vyriausybės žiaurumai. — Kas gali kreipti savo dėmesį tokiais laikais į politinius ar tautinius klausimus?

Jau tško pabrėžti, kad lenkai, ruošdamies prieš 1863 m. sukilimo, plačiai pastatė Lietuvos politinės ateities klausimą, o per sukilimą faktinai varė lietuviškos kultūros darbą, leisdami lietuvių kalbą atsišaukimus, brošiūras ir net laikraštį. Taip pat buvo pabrėžta, kad revoliucinė rusų visuomenė įdomavosi Lietuvos ateitimi. Susidomėjimas Lietuvos ateitimi pasiekė net rusų vyriausybę. 1862 m. birželio mėn. 15 dieną generalgubernatorius Nazimovas raštu Švietimo Ministerijai kelia klausimą apie reikalingumą leisti lietuvišką laikraštį, žinoma, lotynų raidėmis. Laikraščio tikslas būtų: „suvirtinti jausmą prisirišimo prie trono, gerbimo maskoliių vyriausybės ir išauklėti idėją atskirimo lietuvių tautos nuo lenkų . . .“). Įdomūs paskutiniai žodžiai: „išauklėti idėją atskirimo lietuvių tautos nuo lenkų.“ Išsina, kad rusų činauninkai rūpinasi lietuvių tautiniu susipratimu. Be didelių galvojimų lengva suprasti rusų valdininkų „susirūpinimo“ motyvus. Rusų vyriausybė šiuo atveju sumanė vartoti metodą: „divide et impera“ arba, prastai sakant, tautų supiudymo metodą. Reikia pabrėžti, kad supiudymo metodas kai kada duoda atvirkščių rezultatų; tautos susipranta ir sujungtomis pajėgomis puola patį piudytoją, tame atvejuje jų prispaudėja.

Rusų vyriausybė nesugebėjo net išvystyti ir tinkamai panaudoti to metodo. Nazimovo sumanymas gyvenimam nebuvo praverstas. Buvo sugalvotas laikraščio vardas, būtent: „Liaudies Bičiulis“, buvo net asignuotos tam reikalui sumos. Rusų vyriausybė sukilimo laiku savo įsakymus skelbė lietuvių kalba, net leidė lietuviškus atsišaukimus lotynų raidėmis. Bet . . . tuo ir pasibaigė.

1863 m., kada sukilimas buvo gana žymus, išsina akademiko Aleksandro Hilferdingo knyga: „Litva ir Žmud“. Vertas dėmesio Hilferdingo lietuviško klausimo sprendimas. „Aišku —

¹⁾ Varpas, 1896 12 Nr. 181 p.

sako Hilferdingas¹⁾ — jog viena pusė užduotės mūsų Lietuvoje yra tokia jau, kaip ir visose dalyse Pabaltmarės („Zapadnių kraj“): atliuosavimas ukininkų nuog valdžios ir įtekms lenkiszkių ponų; įtaisymas administracijos, kuri naudą atgabendų Rossijai, ale ne lenkiškiems interesams, ir žiamiszkių urėdų (Ziemszkija uczreždenija), kurie taptu tikrais organais tautos, bet ne vienių lenkiškų bajorų...“ Kadangi lietuviai turi ypatingą būdą ir kalbą, todėl visas Lietuvos sutvarkymas turėtų būti pritaikintas tomš ypatybėms. „Vislap tai galima dasiekti tik tada, kada mes pats susipažinsime isz arto su lietuviszka tauta ir atidarysime lietuviams kelius į savpatiszka apszvietimą, tokius kelius, kurie nevestu lietuvius, pakilusius ties prastais žmonėmis, per iszkalą neprieteliszkių dėl mus geidavimu ir įtikėjimu lenkiszkosios civilizacijos. Negana to, kad nekuriuose universitetuose tur būti įsteigtos katėdros dėl lietuviszkosios kalbos, jog Rossija tur visokiu budu rupintėsi turėti vyrus, iszmananczius prisiartinti prie lietuvių be paszalpos tulkų, yra reikalanga, kad ir pati lietuvių tautą pastatytu darbininkus, kurie pradėtu veizdėti ant darbo tiesiok „s toczki zrienija prakticzeskoj polzy svojego naroda“, o ne pagal padavimus senosios Respublikos. Mės nedumojame apie separatizma, bet prieszais, jį suvis atmetame. Ale dėlto-gi kad lietuvių tautoje nebutu separatizmo, pirmiausia ir svarbiausia iszlyga yra — įknietimas joje saprotybės (samosznanie). Nėsa lietuviszkoji tauta yra taip maža ir taip įgrusta tarpan trijų tautų, maskolių, lenkų ir vokieczių, jog apie savistovystą (samostojatelnost) ji ir mislyti negali; bet tame pat laike lietuvių tauta yra viena isz kietsprandžiausių ir savo istorija parodė, kaip didiai ji brangina savo kalbą ir savo būdą. Lenkiška propaganda iki sziol turėjo naudą isz jos neakyvumo (nerasvitost), stokes tautiszko susivokimo, tik dėl aklumo lietuvių tautos, neėsanč joje tautiszko susipratimo, galima buvo lietuvius užkrėsti lenkiszkomis idėjomis, apszarvuoti juos dėl lenkiszkių dalykų. Separatizmas Lietuvoje gal remtiesi tik ant valdystos lenkiszkių elementų, ant nemitrumo lietuviszko tautiszko elemento. Priesz separatizma, toje szalyje mes galime veikti tik paakinimu vietinio gaivalo, kursai viens pajiegs atliuosuoti Lietuvą nuog doriszkos vieszpatystos lenkiszkių elementų. Reikalinga, idant lietuvis galėtų tapti apszviestu žmogumi, nepavirsdamas į lenką; reikalinga, idant lietuvių tauta, palikta per lenkų valdžią tamsume ir snaudulyje, vėl, kaip ir senovėje, gautu nuog rusų ir per jų tarpininkystą prieigą prie szviesos, taip lyginai, kaip ji nuog Rossijos įgyja dabar materijaliszka laisvę ir gyvenimo pagerinimą.“

„Nėsa czion, Lietuvoje, mes turime darbą ne su dalimi rusisz-

¹⁾ Apszvieta, 1892. Nr. Priedelis prie „lietuviszko klausimo“ Par. J. Sapalius.

kos gentės, bet su įpatinga, svetimtautine gente: ukininko vaikas Žiamaitijos ir Lietuvos kampe, paszauktas mokslainėn, kur tiesiok užkalbintas butu maskoliszka, nesuprastu nei vieno žodžio. Matome, jog czion kalba pirmpradžio mokslo tur neat-
butinai būti lietuviszka, o maskoliszka kalba tik vienu
isz dalykų (predmet), kurių reikia vaikus mokinti.“

„Toku budu sztai, man ding, ko reikalauja nuog mus Lie-
tuva: pirmucziausiai, kad mes (maskoliai) žiurė-
tumėme ant lietuviszkos tautos, kaipo ant tau-
tos įpatingos ir suvis atskirtinos nuog lenkų;
kad mes susinesztume su lietuviais, szelpda-
miesi lietuviszka, o ne lenkiszka kalba; kad mes
duotumėme maskoliams progą mokintiesi lietu-
viszka ir įvestumėme lietuviszką kalbą į gym-
nasijas ir kitas vidutines iszkalas Lietuvos;
ant galo, kad mes įsteigtumėme Lietuvoje tau-
tines lietuviszkas iszkalas, kuriose lietuvis
galėtu apsiszviesti, nepavirdamas į lenką, ir su-
sipazīnti galėtu su maskoliszka kalba, kuri jam taip reikalinga.
įpacziai nuog laiko atvadavimo nuog baudžjavos, civiliszkame
buvyje.“

A. Hilferdingas suprojektavo visiems slaviams abėcėlę
(obščeslaviansky alfavit). J. Tumas rašo¹⁾: „Stanislavas Mi-
kuckis įkalbėjęs Hilferdingui, kad savo raidynu užgriebtų ir lie-
tuvius, kurių kalbos mokėti Lietuvos mokytojams reikia, o išmokti
esą sunku, ypač jauniems rusams, kurie žmoniškai tepaskaita
rusų rašmenimis rašytus raštus. Taigi rusų raidėmis spausdinti
lietuvių raštai mokslo tikslams busią patogesni. Niekur
Hilferdingas nepatarė, juoba administracijos neragino, kad visi
lietuvių raštai būtų rašomi rusų rašmenimis.“ J. Tumas laiko tik-
ruoju sumanytoju įvesti rusų raides į lietuviškąjį raštą Stanislava
Mikuckij.

Štai kaip apibūdina rusiškų raidžių įvedimo motyvus ir tikslą
rusų vyriausybės agentai²⁾: „Miręs jau slavistas A. Hilferdingas
metuose 1860—70 buvo smagiai perimtas užgimusios tarp nekurių
slavų raštininkų svajonės — permaintyti lotyniškas literas ant
„kirilicos“ arba „graždankos“. Panorėjo pasinaudoti iš kirilicos ir
lietuviškoje kalboje, pakišo užmanymą stats-sekretoriui M. Mi-
liutin'ui. Šis užmanymas didei patiko buvusiam tuomet Vilniaus
general-gubernatoriui grafiui Muravjev'ui, kuriam tame laike ir
Augustavo (Suvalkų. V. K.) gubernija pavesta buvo: šiame už-
manyme jis matė įrankį suturėjimui augančios

¹⁾ J. Tumas, Lietuvių literatūra rusų raidėmis ir Broliai Juškos-
Juškevičiai.

²⁾ Dokumentas apie lotyniškas literas lietuviškoje literatūroje. (Yp.
Skyr. Mokslo Kom. Minist. Apšv.). 1899. Perspausdinta iš „Varpo“.

tarp lietuvių lenkystės, o drauge ir įrankį susibroliavimui Lietuvių su Rusais⁴⁾.

A. Hilferdingo raštas „Litva i Žmud“ gerai buvo žinomas Varšuvos mokslo apygardos globėjui, kuriam priklausė Suvalkų gubernija. A. Hilferdingo nusistatymas Lietuvos ateities klausimu rado pritarimo pas Varšuvos generalgubernatorių M. Miliutiną, mokslo apygardos globėją T. Vitę ir net gr. Muravjovą. Ta linkme šis tas pradėta veikti.

Rusų vyriausybės parėdymu, buvo įvesta lietuvių kalba į Mariampolės, Suvalkų gimnazijas ir į Veiverių pedagogijos kursus lietuviams. (vėliau vadinamus Veiverių Mokytojų Seminarija). Taip pat paskirta 12 stipendijų lietuviams Maskvos universitete ir 1864 metų „положение о народных училищач в Carstvie Polskom“ nustatyta, kad Suvalkų gubernijoje pradžios mokyklose mokslas būtų einamas lietuvių kalba. 1864 metais perkelta į Kauną Žemaičių kunigų seminarijoje buvo rusų vyriausybės įsakymu įvesti lietuvių kalbą.

Lietuvių raštams rusų raidėmis leisti sudaroma komisija iš 4 asmenų: ekskunigo, tuo laiku popo A. Petkevičiaus, St. Mikuckio, Lauryno Ivinskio ir buv. mokytojo J. Krečinskio. Visi moka lietuviškai. Komisija išleidžia 1864 m. rusų raidėmis: „Abėcėlė žemaitiškai lietuviška“. „Tas faktas, sako J. Tumas⁵⁾, kad komisija sudarė pirmąją naują lietuviškiems raštams „Abėcėlė“, nesudarė senosios abėcėlės uždraudimo fakto. Tais pat metais šalia rusiškosios „Abėcėlės“ matome 17 lotynų abėcėlė knygelių. Dar 1865 metais Sirkinas išleidžia vieną tokią: „Deszmys uwogo del asabu smutkuosi ir sielvartuosi atliekancziu. Piertlumoczyta isz lenkiszka lietuwiszkaj par kleyka Jonu Jodalaiti.“ 1864 m. gr. Muravjovas išleidė įsakymą, kad pradžios mokyklos vartotų vadovėlius tik rusų raidėmis spausdintus. Muravjovo įpėdinis Kaufmanas 1865 m. Muravjovo įsakymu patvirtino ir išgavo iš Vidaus Reikalų Ministerio Valuevo 1865 m. rugsėjo 23 dienos aplinkraštį, kuriuo draudžiama spausdinti ir platinti lietuviškas knygas lotynų raidėmis spausdintas.

Suvalkų gubernijoje rusų valdininkų liberalizmas lotyniškų raidžių reikalui tesėsi ilgiau, negu Kauno ir Vilniaus gubernijoje. „Dienoje 23 lapkr. 1867 m. po Nr. 3831 Suvalkų gubernatorius kreipėsi prie kuratoriaus Varšavos mokslinės apygardos, nurodydams ant reikalingumo apginti ūkininkų (Sic!) lietuviškose vietose nuo sulenkėjimo, ant ko buvęs tuomet kuratoriu senatorius Vitė 8 d. spalio 1867 m. po Nr. 8133 atsakė, „kad minėtami siekiui jis išranda už naudingą ir reikalingą užginti pardavinėjimą lietuviškų mokslavedžių, atspausių lotyniškėmis litaromis“⁶⁾.

⁴⁾ Mano pabraukta.

⁵⁾ J. Tumas, Lietuvių literatūra rusų raidėmis ir t. t.

⁶⁾ Dokumentas ir t. t.

Verta pažymėti dar vieną 1870 m. rusų valdininkų liberalizmo reiškinį. P. Arminas taip pasakoja¹⁾:

„Anuomet Marijampolės gimnazijos mokslo metai baigdavos iškilmingu aktu, dalyvaujant mokytojams, mokiniams ir kviestajai publikai. Direktorius išskeldavo įstaigos darbus ir jų davinius, moksleiviai padeklamuodavo, padainuodavo, paskambindavo, kartais suvaidindavo kokį vaizdelį.

Tatai Kriaučiūnai, jau spėjusiam pasižymėti patrijotizmu, davė progos įtraukti repertuaran ką nors lietuviška. Bet ką? Spauda uždrausta, knygų nebėr. Nūn jaunas matūristas, pagavęs pirmas gerąsias J. Kochanovskio eiles — „Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?“ — verčia lietuvių kalbon, teikia rangos komisijai ir gauna leidimą deklamuoti. Dabar, dorai pasirengęs, skambiu plieno baritonu gražiai jas pasako akto iškilnėje.

Pirmu kart išgirdo gimnazijos aulė viešą lietuvišką žodį, ir daug kas — kurtesni už nebylias sienas — sukľuso, nustebo, nejučiomis suplojo. Gausus publikos „bravo“ paskatinę eilinėka bisui dar padeklamuoti savo išverstą Krilovo pasakaite „Senelis ir smertis“.

Direktorius, pastebėjęs rankrašti, klausia:

— Počemu vy ne russkimi bukvami pišete?

— Kirilicėj nevozmožno vyrazitsia, — atsakė Kriaučiūnas.“

9. Lietuviai inteligentai patikį rusų pažadams,

1836 metų nepavykęs sukilimas išblaškė ir sunaikino daug eilinių lietuvių veikėjų; pasiliko tik žymesnieji, kurių skaičius visados buvo mažas. 1864 m. mirė S. Daukantas. Vysk. M. Valančius, L. Ivinskis, kun. Ant. Juškevičius ir Jonas Juškevičius, gyvenąs Rusijoje — tai beveik visi žymesnieji seni lietuviai veikėjai. Nauju veikėjų dar beveik nematyti. 1864 m. Varšuvos universiteto Szkoła Główna studentas Tomas Žilinskas pradeda darbuotis lietuvių literatūroje.

Lietuviai veikėjai pasiduoda rusų valdininkų taktikai ir padeda jiems įskiepyti lietuviams rusų raides. Sunku tiksliai įvertinti tų laikų mūsų veikėjų pasielgimą. Galima manyti, kad jie tą darė iš apatijos prie visuomenės klausimų tik aplinkybių verčiam, arba sužavėti kai kuriomis rusų „geradėjystėmis“ sąmoningai dėjosi rusų planų šalininkais.

Jau buvo minėta, kad L. Ivinskis darbavosi rusų raidžių komisijoje ir rašė knygas rusų raidėmis. Vysk. M. Valančius deda savo aprobata ant rusų raidėmis spausdintos bažnyčioje skaitomųjų evangelijų knygos. Jonas Juškevičius rašo lietuvių gramatiką rusų raidėmis; „dar 1867 m. paleidžia pluoštelį savo brolio kun. Antano

¹⁾ Lietuvos Mokykla. 1921. A. a. Petras Kriaučiūnas.

dainų — rusų raidėmis“¹⁾. Tomas Žilinskas, būdamas Varšuvoje, verčia į lietuvių kalbą rusų raidėmis vyriausybės aplinkraščius ir jau Veiveriuose nuo 1866 m. rengia mokykloms lietuvių rusų krestomatiją²⁾. Kiti du lietuviai, baigę aukštąjį mokslą, taip pat gamina literatūrą rusų raidėmis. Gilius, Veiverių mokytojas, pasiėmė parašyti rusų lietuvių žodyną, o Jonas Pazerskis, Suvalkų gimnazijos senųjų kalbų mokytojas, lietuvių rusų žodyną. 1867 m. T. Žilinskas, Gilius ir Požerskis už pasiimtą darbą gauna iš Varšuvos mokslo apygardos globėjo 1000 rublių, kuriuos tarp savęs pasidalino.

Idomu paklausti vieno tų laikų veikėjo, kaip jis pats įvertina savo ir savo draugų darbą. Tomas Žilinskas taip sako³⁾: „Mano vertimus spausdino kirilica. „Abėcėlės“ išėjo keturi leidimai ir daugiau kaip per 10 metų ji buvo vienintelės skaitymo knygelės Suvalkų gub. pradžios mokyklose. Skaitymas šitaip prasidėjo: „Aš esu vaikas mažas ir silpnas, turiu tėvą ir motiną ir t. t.“ Kai kuriems lietuviams aš pasisakiau, kad tai buvo mano darbas. Basanavičius pagyrė, kad darbas buvo gerai atliktas kalbos atžvilgiu, kanauninkas Prapuolenis visa man atmintinai pasakojo ir sakė, jog jam labai miela buvę lietuviškai iš tų knygelėlių skaityt.“

„Tuomet, sako T. Žilinskas, ji už tai peikė tik lenkai, kaip separatistą. Lietuvių studentų Varšuvoj tuomet buvo viso labo keturi: du filologai — Gilius ir Požerskis — ir du juristai — Žilinskas ir Vaišnoras. Pirmieji du buvo lenkų orientacijos ir tokiais paliko lig paskiųjų savo gyvenimo dienų; antrieji, atvirksčiai, pasiliko lietuviams ligi galo ir dirbo taip, kaip pridera dirbti lietuviams. Taigi tuomet Varšuvoj buvo tik du studentai lietuviai ta prasme, kaip šios gadynės lietuviai. Todėl neteks stebėtis, kad juodu neprotstavo, neprieštaravo Vittei, Hilferdingui, Mikuckiui. Bet atsisotojės pėda Suvalkijoje, tuoju stojau į eilę kovotojų prieš kirilicą.“

Į anksčiau pastatytą klausimą: sąmoningai ar tik aplinkybių verčiami lietuviai veikėjai dėjosi prie platinimo lietuvių literatūros rusų raidėmis, T. Žilinskas atsako teigiamai: būk lietuviai sąmoningai gamino literatūrą rusų raidėmis ir būk iš to lietuvių kultūrai buvo nauda. T. Žilinsko parodymu, tuomet buvo lenkiškosios ir lietuviškosios orientacijos lietuvių. Lietuviškosios orientacijos žmonės, kaip T. Žilinskas, neprotstavo Vittei, Hilferdingo ir Mikuckio planams. Tektų padaryti išvada, kad lietuviškosios orientacijos žmonės kai kurį laiką solidarizavo rusų vyriausybės planams dėl lietuvių. Tuo būdu geriau būtų skirti lietuvius į dvi dalis:

¹⁾ J. Tumas, Lietuvių literatūra rusų raidėmis...., 47 p.

²⁾ Lietuvos Mokykla, 1921. T. Žilinsko 80 metų sukakutavėms paminėti numeris.

³⁾ Ten pat.

rusų ir lenkų orientacijos. Kadangi lenkai 1863—80 metų laikotarpiu nestatė sau politinių tikslų, todėl orientaciją į lenkus reikia suprasti kultūros orientacija, o ne politikos; kitaip sakant — orientuotis į lenkus, reiškia tapti lenku, išsižadėti savo tautos. Orientavimasis į rusus Hilferdingo programos pagrindais ne būtina veda lietuvius prie surusavimo. Hilferdingo programa duoda lietuviams savivaldybę (Zemstvo) su lietuvių kalba ir tautine autonomija; reikalauja išsižadėti politinės nepriklausomybės ir būti ištikimais rusams.

J. Basanavičius, atvykęs 1873 metais Maskvon, randa ten būrelį lietuvių studentų. „Kuomet vieni ano laiko lietuviai studentai, sako J. Basanavičius, kaip Botyrius, su rusų pagalba tikėjosi ko gera savo tėvynei laimėti, kiti vėl, kaip Blaškevičius, Matjosius Puišys, į lenkų pūtė dūdą¹⁾.“

T. Žilinskio pasakymas, kad lietuviai dalinosi į lenkų ir lietuvių, suprask rusų, orientaciją turi pagrindo ir kai kuriuos faktus gerai nušviečia. Aš turiu galvoje vys. A. Baranauską. Iki 1863 metų sukilimo likvidavimo A. Baranauskas visu smarkumu puola rusus, apdainuoja Lietuvos vargus. J. Tumas A. Baranauską santykius su 1863 m. sukilimu aprašo šitaip²⁾: „Tik atvažiavus į Miuncheną, Varšuvoje prasidėjo lenkmetis, prie kurio prisidėjo ir Lietuva. Tie atsitikimai užėmė visą Baranauską. Nuolat skaitė laikraščius ir kažką rašinėjo. Revoliucijos šalininkai vertė jį lietuviškai išleisti bet kokį atsišaukimą į savo tautiečius. Tò darbo jis griebėsi visu jaunystės karsčiu. Buvo jau besiuočių spausdinti, bet paabejojo ir visą dalyką išdėstė savo nuodėmklausiu (tuomet visą mėnesį viešėjo Insbruke, Tėvų Jezavitų Konvikte per Velykų šventes); šis jam trumpai ir griežtai įsakė: mesk į ugnį! Taip ir padarė.“ Antanas Baranauskas ir toliau įdomavosi sukilimu. 1826 metais jis parašė gerąsias savo eiles: „Svetimoje šalelėje.“ 1865 metais Antanas Baranauskas, grįžęs iš užsienio, jau nebedainuoja, pamažėl pasiduoda lenkų ideologijai. Po 1880 metų, kada santykiai lietuvių su lenkais pradėjo aštrėti, A. Baranauskas atvirai stoji lenkų pusėn ir gynė Lietuvoje lenkystę. A. Baranauskas, lietuvių poetas, kunigų seminarijos lietuvių kalbos mokytojas ir kartu lenkomanas! Bet ką kalbėti apie eilinius kunigus ir inteligentus? Jiems kelias į lenkystę dar lengvesnis.“

Jeigu paklausti, kuri srovė—rusų ar lenkų orientacijos—turėjo didesnę pasisekimą Lietuvoje 1863—80 metų laikotarpiu, tai neabejojant reikia pasakyti: įsivyravo lenkiškoji orientacija. Lenkų orientacijos naudon veikia tradicijos, rusų vyriausybės žygiai ir stoka lietuviškai susipratusių inteligentiškų jėgų.

¹⁾ 40 „Aušros sukaktuvės“, 1923 m., 23 p.

²⁾ J. Tumas, Antanas Baranauskas, 28 pusl.

10. Kova už raides ir maldaknyges.

Apie 1867 metus dėl įsivyravusios Rusijoje reakcijos rusų valdininkai Lietuvoje meta bet kokią liberalizmą ir imasi varo priemonių. Rusai sumanė lietuvius surusinti. Lietuvių surusinimo metodas buvo sugalvotas toks: versti lietuvius prie pravoslavijos; kai bus pravoslavais, tai bus artimas kelias prie surusėjimo. Pirmutinis žingsnis surusinti, tai pripratinti lietuvius skaityti ir melstis iš lietuviškų knygų, bet rusų raidėmis (graždanka) rašytų. Kadangi lietuvius surusinant buvo stengtasi juos supravoslavinti, tai valdininkų smūgiai sunkiai užgriuvo ir katalikų kunigus.

Rusų vyriausybė spausdina rusų raidėmis kantičkas, trumpus katekizmus, abėcėles, aukso altorius ir prievarta bruka žmonėms, o knygas lotyniškomis raidėmis iš žmonių atiminėja. Lietuvoje popai mokyklose ėmė katalikus pravoslavinti. Katalikų kunigai imta persekioti. Visas valdininkų rusų raidėmis knygų žmonėms spraudimas, lotynų raidėmis knygų atiminėjimas ir katalikų tikėjimą persekiojimas iššaukė žmonių pasipriešinimą. Kova buvo vedama už laisvę spausdinti knygas lotyniškomis raidėmis.

Iš pirmo pažvilgio atrodo keista: kovoti dėl raidžių! Jeigu paviršutinis kovos obalsis buvo labai siauras, tai čia kaltas rusų biurokratizmas. Iš tikrųjų kova už raides, tai buvo kova už spaudos ir sąžinės laisvę, o galutinėje formoje, kova su rusų reakcija.

Prasidėjusi nuo 1867 m. arši kova už lotynišką raides beveik iki 1880 m. iš esmės buvo tikiškinė kova, kova už katalikybę. Tautybė ėjo užpakalin ir kentėjo. 1868—69 metais išspausdintos M. Valančiaus knygtės: Prajautimas, Iš tamsybės ved kelis teisības, Wargaj Bažniczes kataliku, Sznekiesis Katalika su nekataliku, Litanie wisu szwentu muczelniku ir parspieimas gina katalikų tikėjimą. „Prajautimas“ (p. 16—17) taip formuluoja tą katalikybės ištikimybę¹⁾: „be wieros kataliku . . . kaš tikt pamet tan wieraž ažsirasza giwas į peklą . . . Turet buti twirtais weroj, turet buti gatawais kienteti mukas kaip senowes katalikaj! Nors wirszininkaj, už twirtibę weroj kataliku: atimtu giwenimus, swadintu į kalini ir plaktu arba kapotu; wis taj turet iszkientieti. . . Jei wirszininkaj žadietu jums už wieros pametima duoti pinigus ar žiamę, netikeket tam. . . Gal atsitikti jogiej neptureset wiskupa, jogiej pritruks kunigu; ir tuokart wienok turekieties wieros sawa.“

Kadangi rusai spraudė rusų kalbą į katalikų pamaldas, tai Vatikanas susirūpino tuo klausimu. Rusai piršo vartoti rusų kalbą ne tik Lietuvoje, bet ir kituose savo valstybės katalikų kraštuose. 1897 m. 2 Nr. „Tėvynės Sargo“ tilpo toks dokumentas, pažymėtas 1877 metas:

¹⁾ Vaclovas Biržiška. Lietuvių politinės brošiūros 1860 metų gale. Sv. D. 1922.

„1. Ar galima yra pamaldoje, kuri vadinasi „pridėtina“, vartoti rusišką kalbą be Šv. Sosto patvirtinimo?“

2. Ar Šv. sostas ant tokio rusiškos kalbos vartojimo tylėjo arba reikia suprasti jį tylinti?

Abelname susirinkime Šv. Rymo ir Visuotinės Inkvizicijos iš Švjesiausiųjų ir Garbingiausiųjų Šventos Rymo Bažnyčios Kardinolų, abelnų Inkvizitorių, ant perstatytų augsčiaus minėtų klausimų tie patys Švjesiausieji ir Garbingiausieji Kardinolai atsakė: Ne!“

Šis dokumentas gali parodyti Vatikano diplomatijos gudrumą. Šį dokumentą galima visai aiškinti, bet vis tik jis daro įspūdžio, kad ir „Šviesieji ir Garbingieji Kardinolai“ prieš rusų kalbos pridėtinėse pamaldose vartojimą. Taigi, Vatikanas pridėtinėse pamaldose rusų kalbos vartojimą įvertina kaip pavojingą katalikų tikėjimui. Kita ko ir laukti negalima. Vatikanas tiek saugoja tautą nuo ištautinimo, kiek tas ištautinimas grėsia pačiam katalikų tikėjimui.

Koks tai kun. E. K., rašydamas 1881 m. „Przegląd Katolicki“ apie kun. Ant. Juškevičių, pažymi, kad M. Valančius sakydavo kun. A. Juškevičiui: „Visados atmink, pakol mūsų liaudis bus prisirišusi prie savo kalbos ir laikysis jos su įsimylėjimu, patol galima būti tikram, kad pasiliks ištikima savo tikėjimui ir pikto pasėlio nepavyks pasėti jos sieloje.“

Tokia pažiūra į kalbą yra labai pavojinga tautybei. Jeigu tauta perima kalbą kitos tautos to paties tikėjimo, tai nuo to tikėjimas nenukenčia. Jeigu tikėjimas nenukenčia, tai kunigams nėra reikalo ginti tautą nuo ištautėjimo.

1863—1880 metų laikotarpiu lietuvių kalba buvo ginama nuo rusifikacijos, nes iš ten grėsė pavojus katalikų bažnyčiai; iš lenkų puolimų nebuvo gintasi, atbulai, kovoje už katalikybę stengtasi susiartinti, o tas susiartinimas dažniausiai baigdavosi susiliejimu. Didžiausis lietuvių lenkėjimas ėjo kaip tik tuo laikotarpiu.

Iš to, kas buvo pasakyta apie 1863—80 metų laikotarpį, galima nustatyti, kad politinės nepriklausomybės obalsis po 1863 metų visai nekeliamas. 1863 metų revoliucijos atbalsiais tebeinas Lietuvos gyvenimas iki 1867 metų rodo politikos klausimų gyvumą ir lietuvių inteligentų pasidalinimą į lenkų ir rusų orientacijos žmones. Nuo 1867 metų politikos motyvai mažai visuomenę suįdomina; daugiausia dėmesio kreipiamą į kovą del katalikybės su rusų biurokratija. Indiferentizmas prie politinių ir tautinių klausimų buvo toks didelis, kad apie 1870 metus nutrūksta ryšiai su 1863 metų revoliucijos iškeltais obalsiais ir tuo būdu pasirodė jautresni veikėjai po 1870 m. jaučiasi pradeda pirmieji statyti tautinius ir politinius klausimus.

Iš tikrųjų 1863 m. revoliucijos ryšiai su vėlyvesniuojų Lietuvos gyvenimu nenutrūksta, nes 1863 m. revoliucijos dalyviai nenustojo vilties ir pasirodžius „Aušrai“ buvo jos bendradarbiais: J. A. Viš-

telius, Tomas Žičkis, Jonas Miliauskis, Mykolas Akelaitis; ir Amerikos veikėjas kun. Vl. Demskis dalyvavo 1863 metų revoliucijoje. Iš dalyvavusių revoliucijoje šeimų išėjo daug veikėjų ir šiaip susipratusių lietuvių. Pavyz., M. Akelaitis „Aušroje“ paleidė obalsį: „Lietuva lietuviams“¹⁾).

11. 1863—1883 m. — politinės srovės.

Lieka dar pasakyti apie partijas ar sroves 1863—80 metų laikotarpiu. Deja, labai sunkus uždavinys. Tada buvo taip siauras gyvenimas, kad ekonominiai skirtumai negalėjo žmonių grupuoti. Aišku, kad valstiečių ir bajorų, darbininkų ir darbdavių interesai buvo skirtingi ir vesdavo prie antagonizmo; bet nei valstiečiai, nei darbininkai negalėjo suformuluoti savo reikalavimų ir jų viešumon iškelti. Lietuvių inteligentų tiek maža buvo, kad tas pats inteligentas turėjo rūpintis visais klausimais.

Bet arčiau prisiziūrėjus kiekvieno tų laikų inteligento veikėjo darbų, galima pastebėti tų darbų tam tikrą kryptį. Vieni labiau atsidavę grynos kultūros reikalams ir jiems priduoja didžiausios svarbos, kiti daugiau kreipė dėmesio į ekonominius klausimus ir tt. Prie to reikia pridurti, kad 1863—1883 m. laikotarpiu vakarų Europoje virte virė gyvenimas ir ėjo tam tikromis srovėmis. Nepavykęs 1863 m. Lenkijos sukilimas padarė didelės įtakos lenkams, nes nuo to laiko jie apleidžia politinius klausimus ir ima nagrinėti ekonominius. Rusijoje po 1863 m. mažos pertraukos smarkiai plinta moksleivijos tarpe socializmo idėjos. Aišku, mūsų veikėjai, imdamiesi viešojo darbo, turėjo pasiduoti vienos ar kitos kaimynų srovės įtakai.

Reikia neužmiršti, kad pats Lietuvos gyvenimas vietoje nestovėjo, darėsi painesnis ir sudėtingesnis. Pačios Lietuvos gyvenimo sąlygos vertė sitematizuoti ir specializuoti veikėjo darbus.

Dar vienas veiksnys, tai veikėjo asmens palinkimai ir sluoksniu, iš kurio jis išeina, tradicijos ir interesai.

Visa tą turint galvoje, lengvai galima prileisti 1863—1883 m. laikotarpiu tam tikrų politinių srovių buvimą. Pažvelgus į pačius praeities gyvenimo faktus, mes jau nebe teoretiniai, bet realiniai pastebėsime tam tikras politines sroves. Aišku, kad tos srovės neišsivysčiusios, dar pačioje užuomazgoje, bet jos yra. Kadangi apie 1870 metus Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, buvo didžiausia apatija prie grynai politinių klausimų, tai politinių srovių objektas buvo ekonomijos ir kultūros klausimais pažiūrų ir taktikos skirtumai.

J. Tumas d-ro Juozo Brazaičio suteiktomis žinomis taip pasakoja apie Petrapilio studentus 1872—75 m. laikotarpiu²⁾: „Dabar

¹⁾ 1884 m. „Aušra“, 199 pusl.

²⁾ J. Tumas, Lietuvių literatūros paskaitos „Draudžiamasis laikas“.

lietuviai studentai ima jau „organizuotis“, ima numatyti atskirus tautinius ir kultūrinius savo tikslus: turtinti lietuvių literatūrą, legaliais keliais nugriauti spaudos draudimą ir dar kai ką. Įvyksta net diferenciacija; jau nebesutelpa visi į vieną organizaciją, nes kai vieniems juoba rūpi parcialiai lietuvių tautos dalykai, tai kitiems juoba rūpi generaliai žmonijos uždaviniai. Šieji pastarieji (ekonomininkai), atsiskirdami nuo tautininkų (istorininkų), veikia skydo svetimoje jūroje ir paminklų nepaliko. Tautininkams pavydžiu švietė čekai, ne Karlas Marksas.“

Del išrašytos citatos reikia pasakyti, kad čia daug yra J. Tumo asmeninės nuomonės ir, pridursiu, klaidingos. 1872—75 m. Petrapilio studentai gyveno ne Karlo Markso idėjomis. Tais laikais K. Marksas rusų revoliucinei jaunuomenei buvo beveik nežinomas. Del paminklų palikimo taip pat reikia atsargiau kalbėti, negu J. Tumas daro. P. Vileišis savo darbais ir pasaulėžiūra, kaip matysime, labiau atatiko „ekonomininkams“, negu „istorininkams“. Tiek to del paties J. Tumo nuomonės. Paduota citata svarbi tuo, kad konstatuoja sroves Petrapilio studentų tarpe. Apie Petrapilio studentų susisrovimo būvimą liūdija J. Šliupas, kuris persikėlė Petrogrado universitetan 1882 m.

„Keliavau rašo J. Šliupas¹⁾ — į šiaurę ant mokslo. Apsi gyvenau vienas. Netruko ilgai, pasižinau su studentais iš Lietuvos. Tuomet radau Petrapilėje beėsant tris lietuvių pulkelius: filologus, kurie tyrinėjo liet. kalbą; istorikus, kuriems rūpėjo Lietuvos ir Lenkijos praeitis; ir ekonomistus, kurių atrama buvo vienas didikas iš Lietuvos, mokantis gražiai lietuviškai. Pulkeliai buvo ginče viens su kitu. Mat nebuvo sutarmės kaslink Credo.“

„Mudu — rašo J. Basanavičius²⁾ — su Pieteriu ilgus — nes 6 metus³⁾ drauge užsiiminėjova lietuvišku klausimu, iš visų pusių jį apsvarstydami . . . Visų tų mūsų disputų . . . šiandien atsiminti negalima; čia tik, rasit, reikėtų pasisakyti, jog kuomet Vincas Pieteris lietuvius apšviesti geidė praktiško gyvenimo dalykuose⁴⁾, suteikiant jiems žinių apie žemdirbystę, sodaunikystę, bitininkystę, gyvulių auginimą ir k., apšvietimo reikalu mano supratimas buvo biskelį ktoniškas. Nesiginčydamas dėliai apšvietimo praktiškame gyvenime reikalingumo bei naudingumo, pagerinant tokiu būdu medeginį žmonių būvį, aš jau tuomet buvau bandęs, jog tik realaus mokslo žinių suteikimu tauta patenkinta dar būti negali; kad būtent pralobėliai — lietuviai strimagalviais iš savo lietuviško kailio išsineria; kad drauge su materialio būvio pagerinimu — labiausiai rūpintis reikia supažindinti tautą su jos praeitimi, jos istorija, ir kad galop lietuvių apšvie-

¹⁾ Varpas, 1903 m. 3 Nr.

²⁾ 40—Metinės „Ausros“ sukaktuvės, 25 p.

³⁾ 1873—79 m. V. K.

⁴⁾ Visur mano pabraukta.

timas tik tada galės vadintis tikru apšvietimu, jei jis bus remiamas ant tautinio pamato, pakeliant, gaivinant tautos dvasią.“

Del geresnio supratimo V. Pietario pažiūrų, galima pačiuoti iš laiško d-rui J. Šliupui, nors rašyta 1893 m. V. Pietaris kalbamame laiške nurodo priežastis, kodėl „Aušra“ žlugo ir kas reikia daryti, kad tais laikais einamieji laikraščiai nežūtų. V. Pietaris rašo¹⁾: „Daugumas svieto artojai ir katalikai — per tai daugumas ir geldžia tokio laikraszcio, kurs duotu žinias naudingas del lauko darbo in mėgamas pagal tikėjimiszką ir draugiszką savo įtalpą. Ar davė „Ausra“ tą, ką svietas norėjo gauti? Ne! . . . „Ausra“ norėjo duoti žinias, tinkanczias daugiaus del apszviestūnų, nē kaip del darbininkų²⁾ žmonių. Per tai ir medegiszkai žlugo.“

Iš paduotų citatų lengva pastebėti, kad 1783—79 m. laikotarpiu tarp Maskvos studentų buvo dvi srovės. Toms srovėms gan sunku duoti vardas. Viena srovė daugiau dėmesio kreipia į praktiško gyvenimo dalykus ir taikinosi prie žmonių, liaudies interesų, kita — į tautos praeitį, į tautos dvasios gaivinimą ir galėjo būti suprasta inteligentų. Pirmosios srovės žmonės galima vadinti praktikais, arba liaudininkais, antros — tautininkais. Kadangi kunigai tais laikais, be abejonės, buvo galingi ir turėjo savus interesus, todėl galima kalbėti dar apie klerikalinę srovę. Tuo būdu 1863—80 m. laikotarpiu matome tris sroves: tautininkų, liaudininkų ir klerikalų. Dar karta pabrėžiu, kad šių trijų terminų turinys yra skystas ir dabartiniu laiku vartojantiems panašiams terminams atatinka tik iš dalies — tai tik užuomazga. Pereikim prie atskirų srovių pilnesnio apibūdinimo. Reikia pripažinti, kad tam tikslui yra labai maža medžiagos.

A. Tautinės kultūros srovė.

Lietuvių tautos praeitį ir kultūrą senai, nuo pradžios XIX amžiaus, tyrinėja kaimynai ir patys lietuviai. Kraszevskis savo kūriniais, pagrįstais lietuvių mitologija: „Witoloraua“, „Witoldowe boje“ ir k., darė didelės įtakos į lietuvių tautinę sąmonę ir jausmus. Prasideda lietuvių dainų, mįslių ir kitokio folkloro užrašinėjimas, istorinių dokumentų rinkimas. Geriausia atvaizdavo lietuvių tautinės aspiracijos Simonas Daukantas (1793—1864 m.). S. Daukanto „Būdas Senowes Lietuwju Kalnenu ir Žemaičiu“ (1845 m.) ilgą laiką buvo tautinio įkvėpimo šaltinis. S. Daukantas renka lietuvišką folklorą, istorinius dokumentus, rašo lietuvišką ir lenkišką žodynus, sustato abėcėlę ir net gamina verstoš literatūros. Žodžiu, S. Daukantas visai išvysto tautininkų darbų programą.

Po S. Daukanto mirties jo darbą varo kun. Ant. Juškevičius (1819—1880), rinkdamas dainas, rašydamas lietuvių kalbos žodyną.

¹⁾ 40—Metinės... 35 p.

²⁾ Mano pabraukta.

Jonas Juškevičius (1815—1888) rūpinasi lietuvių kalbos dalykais (gramatika). Mažesnių, nei Juškevičiai, gabumų žmonės savaip stengiasi nagrinėti lietuvių kalbą ir ją aukštinti. P. Arminas taip pasakojo iš Mariampolės gimnazijos prieš 1870 met. gyvenimą¹⁾: „Lietuvių kalbos aukštosiose klasėse mokė matemat. Ulinskis, rodos žemaitis . . . Ulinskio metodė, sako tų laikų moksleiviai, buvo ypatinga: jis atsinešdavęs klasėn lotynų kalbos žodyną ir drauge su mokiniais derindavęs lotyniškus žodžius su lietuviškais. Norėta tiesiu palyginimo būdu įrodyti tų dviejų kalbų giminystė ar bent artimybė, iškelti lietuvių kalbos senumas ir mokslinė jos vertė.“ Pasirodo, kad Ulinskio lietuvių dėstymo būdas atatiko tų laikų dvasiai ir darė įtakos savo moksleiviams. P. Arminas ten pat toliau taip rašo: „Toksai lyginimo smalsumas ir Kriaučiūnų nebuvo svetimas. Ir jis mėgo, ypač jaunystėje, derinti, taikyti mūsų kalbos žodžius su graikų ir lotynų žodžiais bei vardais ir gerėdavosi, radęs bendrų kamienų, panašių gramatikos bei sintaksės ypatybių. Draugų nupasakojimu, jis dar gimnazijos mokslą be eidamas kokio lotyniško žodyno visus žodžius iki raidės P. buvo sulyginęs su lietuviškais žodžiais.“

Prie progos priminsiu, kad Petras Kriaučiūnas (1850—1916) baigė Mariampolės gimnaziją 1870 m. ir ten pat mokytojavo nuo 1881 m., dėstė be kitko ir lietuvių kalbą. Būdamas Seinų kunigų seminarijoje (1870—76 m.) skaitė Duonelaičio ir Kraszevskio raštus.

Mečislavas Dovoina — Silvestravičius (1847—1919) nuo 1867 metų renka lietuvių folkloro medžiagą. Siunčia šiek tiek tokios medžiagos iš Žemaičių į „Słownik Geograficzny“ ir ten pasigarsina renkas lietuvių dainas ir kviečias atsiliiepti, kas tuo darbu užsiima²⁾.

Maskvos studentai studijuoja lietuvių kalbą ir literatūrą. J. Basanavičius rašo³⁾: „Maskvon 1873 m. atvykęs, radau čia, kiek atsimenu, mažutėlę ir, regis, vienintelę to laiko lietuvių studentų draugiją iš 4—5 vyrų, bet ir tą pačią beveik suirusią iš priežasties, jog Andrius Botyrius ir Jurgis Miklaševičius, pabaigę filologijos mokslą, turėjo iš jos išstoti, todėl ir menka jos biblioteka, kurioje, tarp kitų, turėta Schleicherio (lietuvių kalbos V. K.) gramatika ir Duonelaičio „Metai“, išdalinta tarp draugijos narių.“

1875 metais baigė Maskvos universiteto istorijos filologijos fakultetą Vincas Staniškis, kuris tais pat metais buvo paskirtas klasiškų kalbų mokytoju prie Mariampolės gimnazijos, kur jis ir lietuvių kalbos mokino. V. Staniškis išpradžių platino lietuviškas knygas, vėliau, vedęs lenkę, pasidavė lenkų ideologijai. 1876 m. V 25 rašo Basanavičiui⁴⁾: „Lauki (Daukanto Budas) gavau ir

¹⁾ Lietuvos Mokykla. 1921 m., 291 p.

²⁾ J. Tumas, Liet. lit. pask. Draudžiamasis laikas 55,57 p. p.

³⁾ 40—Metinės „Ausros“ sukaktuvės, 22—23 p.

⁴⁾ Mūsų Senovė, 621 p.

studentukai skajto su didele ukwata, ale žodžiu randasi daug niežynomu ir deł manies . . . Knigiales „Apraszimas apej žiamie ir atmainas ora“ Zielinskas (Peterburgo regis girininkų instituto studentas) parweže 70 egzemplioriu ir asz paemiau 30, ir dawiau savo mokitiniems, katrie wajkszccioje ant Lietuwiszko, isz ko labai ira kantanti, ale misliju paimt wisas nog Zielinskio ir iszdalit kam bus galima.“

J. Basanavičius baigė Mariampolės gimnaziją 1873 m., todel jis taip pat, kaip P. Kriaučiūnas, turėjo patekti lietuvių kalbos mokytojo Ulinskio įtakon. J. Basanavičius pasakoja, kad su Duonelaičio „Metais“ susipažino iš kapeliono J. Česnos, būdamas 3 ar 4 klasėje, o su Daukanto „Budu“ ir M. Valančiaus „Žemaičių Vyskupyste“ tik universitetan patekęs.

J. Basanavičius taip pasakoja apie savo santykius su latviais: „Priegtam dar istorijos — filosofijos fakultete man esant ir su latviu Šleziniu Andrium (to pat fakulteto studentu) sėbraujant, man teko susipažinti su gyvenančiais tuomet Maskvoje latviais, tarp kurių buvo toki garsūs vyrai, kaip Kr. Valdemaras, rusų, latvių bei vokiečių kalbos žodyno autorius, Fr. Brivsemniaks, folkloristas, ir k., su kurių darbais ir nuopelnais mes toli gražu susilyginti negalėjom ir iš kurių mums galima buvo daug ko pasimokinti. Latvių susirinkimuose apsilankant, man susipažinti teko su jų jų literatūra, ypač laikraščiais, su jų tautiniais idealais, literarišku triūsu. Viename tokių pas latvį studentą Kruegerį susirinkime, kuriame dalyvavo ir Valdemaras, kiek atsimenu, buvo užgautas klausimas apie mūsų literatūrą: velyta ir mums įsisteigti laikraštį jų anometinio „Baltijas Westhnesio“ pavyzdžiu ir t. t.“

Kurie klausimai labiausia rūpėjo J. Basanavičiui ir jo vienminčiams, gali duoti supratimą pasilikę J. Basanavičiaus užrašai iš 1878 metų, dar lenkų kalba rašyti¹⁾: „podczas wakacji apracować kwestję żydowską“; „dokonczyć zaczętego dzieła o krzyżakach“; „zwiedzić pilekalnisy i obejrzeć mogiły“, „zwiedzić Podborek i zbadać tameczne mogiły starożytnie“, — „o pochodzeniu litwinów“; „złożyć sie do proboszcza Grażykiego po czaszki (czania), które się znajdują w sklepie koscielnym“ ir tam panašius, „Iš visų — rašo J. Basanavičius²⁾ — šitų sumanymų, praktiškų žvilgsniu, regis, svarbiausias buvo: projektas įvesti mūsų rašybon čekų raišdes č, š, kurias ir broliai Juškevičiai savo „Liet. dainose“ (1880 m.) jau vartoja, ir sumanymas įsteigti „literarišką draugystę.“

1879 m. Tilžėje įsikūrė „Litauische literarische Gesellschaft“. J. Basanavičius siunčia Ed. Giseviaus adresu draugijai pasveikinimą, kurį pasirašo dar 2—3 studentai.

Nuo 1880 metų J. Basanavičius pradeda bendradarbiauti Mažosios Lietuvos lietuvių laikraščiuose. 1880 m. atspausdintas

1) 40—Metinės „Auszros“ sukaktuvės, 24 p.

2) Ten pat. 25 p.

J. Basanavičiaus straipsnis „Žodelis apie mumis pačius ir mūsų kalbą“ „Naujame Keleivyje“ 13 Nr.¹). 1880 m. birželio mėn. 20 d. J. Basanavičius rašo laišką „Lit. lit. Geselchaft“, paduodamas sumanymą leisti Duonelaičio, Daukanto ir kitų raštus, bet tas sumanymas nebuvo priimtas.

Stanislavas Dagilis²) (1843—1915) aušrininkas baigęs 1873 metais Istorijos — Filologijos Petrogrado institutą, bestudentaudamas pasižada būti naudingu Lietuvai ir padirbėti lietuvių kalbai, nes ji labai graži. Stanislavas Dagilis, sužinojęs, kad Tilžėje įsikūrė „Litauišche liter. Gesellschaft“, praneša apie tai rusų laikraščiuose ir pats tampa tos draugijos nariu (1880 m.).

B. Liaudininkų srovė.

Buvo žmonių, kuriems labiau rūpėjo liaudies medžiaginė padėtis, negu lietuvių tautos istorija, kalbos grynumas, trumpai sakant, lietuvių kultūra. Toki žmonės, imdami prie širdies liaudies vargus, neužmiršdavo taip pat liaudies dvasios reikalų.

Nesileisdami į tolimą praeitį, paimsime Lauryno Ivinskio (1808—1881 m.) darbus. L. Ivinskis buvo iš profesijos pradžios mokyklos mokytojas. Jis, gyvendamas arti liaudies, suprato jos reikalus. L. Ivinskis leidžia nuo 1846 m. iki 1878 m. kalendorius, kurių turinys pritaikintas liaudies išsilavinimui. L. Ivinskis savo kalendoriuose, be švenčių nurodymo, duoda patarimų medicinos, veterinarijos, žemės ūkio, amatų ir kitais klausimais. L. Ivinskio kalendoriuose yra pasiskaitymų straipsnių apie blaivybę, moralinio turinio pasakėčių ir taip sau mįslių pasiskaityti. L. Ivinskis rašė atskiras knygutes apie arklius, apie gyvulių ligas ir apie apsiėjimą su gyvuliais.

Jau teko minėti, kad V. Pietaris manė, būsią lietuvius laimingais padarysią, jei jiems suteiksią žinių iš žemdirbystės, sodininkystės ir t. t.

Petras Vileišis, gimęs 1850 m., studentaudamas Petrapilyj, 1877 m. gamina praktiško turinio knygutes, pav.: „Apsakimas apie žiamie ir atmainas ora“, „Jurgis Stefenonas“ ir k.

P. Vileišis savo laiške, rašytam 1877 kovo 16 d. J. Basanavičiui, prisipažįsta, kad jam geriau patinka praktikos darbas, kuris tiesioginiai mažintų žmonių vargus.

1877 m. gruodžio 13 d. P. Vileišis rašo J. Basanavičiui³):

„Kaip čia rankų nenuleisi, dairydamos aplink save! Štai, turiu išeiti institutą ir gal jį išėsiu, Dievui padedant, už dviejų metų, būsiu inžinierius, gal būsiu aprūpintas materiališkai; tik

¹) V. Biržiška. D-ro Jono Basanavičiaus bibliografijai medžaga. „Šv. Darbas“. 1922. Nr. 3—6.

²) J. Tumas, Liet. lit. pask. Draudžiamasis laikas. 199 p.

³) J. Tumas Liet. liter. paskaitos. Draudžiamasis laikas. 139 p. Mūsų Senovė, 613 pusl. Laiškas rašytas lenkiškai.

kiek iš to turės gera mano kraštas, kai aš kartais atsigersiu šampano? Kai prisiziūriu savo kraštui, kartais imu siusti, nustoju proto: į tokią bedugnę visa tai nugarmėjo, o jauti, jog ne tavo pajėgomis pakelti. Lietuviš būdamas, niekam lietuvių neveliju tarnautojo karjeros, kur reikia savęs išsižadėti, kur reikia tautinė savo dvasia užkimšti, giminės savo kalbos užsiginti, niekadus jos arti savęs negirdėti, visados gi tedirbti kitų naudai, nors ir už atlyginimą. Del to laisvo pramoninko ar pirklio amatas man rodos apgaubtas stebėtina, širdį pagaunančia aureole: „ten tegali, būti laisvas.“

Iš šito laiško kelių žodžių tryško P. Vileišio noras būti Lietuvoje arti liaudies ir jos labai dirbti. Verta pastebėti tuos būdus, kuriais P. Vileišis mano atnešti Lietuvai naudos. Tai bus prekyba ir pramonė. Lenkuose tais laikais buvo labai populiarius obalsis per tautinę prekybą ir pramonę atgaivinti tautą. Mes vėliau net pas V. Kudirką sutiksime panašų prekybos ir pramonės įvertinimą Lietuvos labui.

P. Vileišis turėjo savo veikimo programą. Jis 1884 m. I 28 savo laiške J. Šliupui, tuomet „Aušros“ redaktoriui, išdėsto savo programą, kurios turėtų laikytis ir „Aušra“. Programa taip atrodo¹⁾:

1. „Platinimas šviesos — mokslų, apgulnai sakant.
 2. Nes Lietuva kraštas ukiškas, tada visupirmučiausia turi būti platinamas ukės mokslas.
 3. Nes žinia rėdos paliepių del kožno lietuviu yra reikalinga ir nes tie paliepiamai išeina svetimoj kalboj savotiškoj taip-pat yra reikalinga.
 4. Nes nei jokia ukė negal apsieiti be maino ir amato, turi būti šaukimas prie tų užsiemimų, ir apšvietimas tame dalyke taip-pat yra reikalngas. Tas duotų duonos žemės nerurtintiems.
 5. Neatgailėtiniu daiktu yra, jog šviesus mūsų krašto žmonės išblaškyti svetur — šaukimas jų į savo kraštą.
 6. Pažinimas iš pradžios ir visų pirmučiausiai turtų savo žemės. Tai didžiai svarbu.
 7. Nes spēka vienybėj „L'union fait la force“, — tada parodyti ant kokių pamatų susidėti į draugystes . . .“
- Taigi, P. Vileišis pirmas Lietuvoje požiūvistas.

C. Klerikalinė srovė.

Lietuva tiek atsilikusi, kad jos gyvenimas 1860—1881 laikotarpiu galima prilyginti Vakarų Europos XVIII amžiaus pusei. Kalbant apie Lietuvos kleralizmą reikia tai turėti galvoje. 1860—1881 laikotarpiu Lietuva perdėm kleralinė, bet Lietuvos klerikalizmas turi seną bajorišką atspalvį. Kunigai ir bajorai gy-

¹⁾ 1924 m. „Kibirkštis“, 3 Nr.

vena vienomis ir tomis pačiomis idėjomis. Kadangi kunigai daugumoje buvo labiau išsilavinę, organizuoti, ir turėjo savo vadus vyskupų asmenyse, todėl jie lengvai galėjo bajorams užmesti savo valią. Antra vertus, bajorai tiek buvo luominiai artimi su kunigams, kad sunku atskirti bajoro pažiūras nuo kunigo pažiūrų. Kunigai jautė didelį palankumą prie bajorų. Pav., vysk. M. Valančius, rašydamas 1861 m. užrašus apie Pakapių filijos įsteigimą M. Karpio lėšomis, pažymi¹⁾: „Karpis buvo lenkiškas ponas, o lenkiški ponai visuomet buvo dievobaimingi. Jug tai jie po visą krasztą pristatė bažnyčių, į kurių puikumą ir po sziai dienai žiurime su pasistebėjimu.“

Kadangi Lenkijoje katalikų tikėjimas neskiriamas nuo lenku tautos, tai Lietuvoje tas pat daroma. Lenkai, ruošdami minias prie sukilimų, pradėjo 1860 m. daryti politines procesijas su bažnytinėmis vėliavomis, giedoti bažnyčiose patriotines giesmes (Boże coś Polskę) ir daryti pamaldas politiniais tikslais. Tas pat buvo daroma ir Lietuvoje. Prasidėjo bažnyčiose lenkų patriotinės giesmės ir politinės procesijos Vilniuje, Kaune, Panevėžy ir kitur. „31 liepos 1861 metais iš Kauno padaryta iškilminga procesija į Pontaką anapus Nemuno. taigi administratyviu padalinimu Lenkų Karalystėje. Vedė procesiją trys kunigai augustionai, kapomis apsisvilkę; nešė kryžių, vėliavas ir kitus bažnytinės iškilmės daiktus. Kauniškę procesiją už Nemuno sutiko trijų gretimųjų parapijų procesijos ir visos jos susijungusios nuėjo už dviejų mylių į Pontaką . . .“²⁾.

Kunigai aktingai dalyvauja 1863 metų sukilime. Del sukilimo nukentėjo 106 kunigai, kas sudaro 15 % visų Žemaičių vyskupijos pasaulinių kunigų. Kunigai skaito bažnyčioje Laikinosios Lenkų vyriausybės manifestą ir šaukia žmones per pamoksus prie sukilimo. Prieš bažnyčios pavertimą į politinę tribuną nieks neprotestavo, net pats M. Valančius į tai per pirštus žiūrėjo. Tik tai kada Rusų vyriausybė atkreipdavo M. Valančiaus dėmesį į patriotinius veiksmus bažnyčiose, taikomus prieš Rusų valstybę, tada M. Valančius teisindavosi ir noroms nenoroms dėdavo kunigams mažas bausmes.

Kada Lietuvoje prasidėjo Muravjovo žiauri politika, kada imta pirmoje eilėje persekioti kunigai, tada tik aiškiai pasirodė kunigų politikavimo vaisiai ir doros nupuolimas. M. Valančius stengiasi kunigus laikyti kieta savo ranka ir nepaklusnius bausti, keldamas į blogesnes vietas ar visai paliuosuodamas. „Kilnodamas kunigus, Valančius reikalavo iš jų pilno, griežto paklusnumo. Į Panedėlio klebonus buvo paskirtas kunigas Kazimieras Prielgauskas, bet jam naujoji vieta nepatiko, ir jisai sugrįžo atgal. Valančius pranešė jam laikyti save suspenduotu, kol nenuvažiuos į paskyrimo vietą.

¹⁾ Tėvynės Sargas 1900 m., 9 Nr., 24 p.

²⁾ Kun. Ant. Alekna, Žem. vysk. Mot. Valančius, 132—3 p. p.

Ir kunigas Prielgauskas turėjo sutikti, teisinosi sirges, važiuojas, bet būti administratoriu Panedėlyje esanti didžiausią bausmė. Kunigui Šušcevičiui Valančius rašė: „Isakau neitj prie altoriaus ir nepildyti kitų parapijų pareigų, kol neišvažiuosi į paskirtą vietą“¹⁾.

Nemažą kunigų nepatenkinimą iššaukdavo didelis kunigų blaškymas iš vieno vyskupijos krašto į kitą. Labiausiai kamendorjai ilgai nešildydavo vietos, kartais per vienus metus pervaziudavo kelias parapijas. Kunigų nepatenkinimas dėl tankaus kilnojimo, matyti, virsdavo į pasipriešinimą . . . Rusų vyriausybė pareikalavo, kad kunigai būtų kilnojami su jos žinia. Dabar nepaklusnieji galėjo pasislėpti už Rusų činauninkų nugaros ir nebijoti vyskupo. Taip ir buvo daugel atsitikimuose. Kai kurie kunigai, prisigerinę činauninkams, stengiasi per juos gauti geras parapijas. Tuo reikalu M. Valančius rašo 1864 IV 13 tam tikrame aplinkraštyje²⁾: „net mums tylint, žinote, broliai, jog ligšiol simonijos nedorybė nei vardu nebuvo pas mus žinoma. Bet paskutiniu laiku su savo širdies skausmu matome, jog kai kurie kunigai, užmiršę savo pašaukimą, stengdamiesi neteisėtu būdu įgyti vietas, susitepa šia nedora nuodeme.“

Vilniaus generalgubernatorius 1871 m. reikalavo, kad M. Valančius Drukšių kleboną kunigą Pranciškų Lukaševičių perkeltų į Kelmę kamendorium, Kelmės gi komendorių kun. Juozą Beržanską paskirtų Drukšių klebonu³⁾. M. Valančius nenorėjo reikalavimo išpildyti ir prasidėjo tuo reikalu susirašinėjimas. Kun. Beržanskas, numanydamas nieko nelaimėsias prieš vyskupo valią, rašė M. Valančiui, kad niekuomet neprašęs svietiškos vyriausybės, kad būtų paskirtas Drukšių klebonu. Byla pasibaigė tuomi, kad kun. Beržanskas išsikėlė Vilniaus vyskupijon.

Vyriausybė pasiryžo praveisti į kapitulą kun. Rubaževičių⁴⁾. Tą kandidatą dar 1871 metais iškėlė gubernatorius Obolenskis. Obolensko įpėdinis Bizalevskis dėl to reikalą 1874 m. du kartu tarėsi su vyskupu Valančium. Pirmą sarta Valančius griežtai atsakęs kada nors duoti tam savo sutikimą, nes Rubaževičius esąs silpnaprotris ir netvirtas tikybinių priedermių atlikime. Kun. Rubaževičius nepateko į kapitulą; 1877 m. jis buvo perkeltas jau vysk. Beresnevičiaus į Jonavą, nors ispravnikas raportavo gubernatoriui, kad Rubaževičius pasižymi atsidavimu vyriausybei.

Pats M. Valančius pristatė vyriausybei patvirtinti kapitulos nariu Mečislavą Paliulionį, būsimą vyskupą⁵⁾. Žandarų viršinin- kas pažymėjo, kad M. Paliulionis, 1868 m. tapęs Kauno mergaičių

¹⁾ Kun. A. Alekna. Ž. V. M. Valančius, 26—27 p. p.

²⁾ Ten pat, 166 p.

³⁾ A. Alekna. Ž. V. M. Valančius, 217 p.

⁴⁾ Ten pat 220 p.

⁵⁾ Ten pat 221 p.

gimnazijos kapelionu, pirmas ėmęs dėstyti rusiškai tikybą toje mokykloje.

Kunigai vartoja „donosus“ kitas ant kito, net ant paties vyskupo. Ilgą kovą vedė M. Valančius su kun. Gasparu Chmielevskiu, kuris buvo Rusų vyriausybės šnipas¹⁾. M. Valančius norėjo įvairiais būdais jo nusikratyti, o vyriausybė jį visaip rėmė. Byla dėl G. Chamielevskio prasidėjo 1865 m. V 28 ir pasibaigė 1868 m. tuomi, kad G. Chamielevskis persikėlė į Vilniaus vyskupiją.

Raseinių apskrities viršininkas, belankydamas apskrities bažnyčias, 1869 m. IX 12 kunigams padavė tokį sumanymą: „kadangi, paprastai, mišioms pasibaigus, vargonais grojama maršai ar polkos, pasiūlijo vargoninkams išmokti „Božė, caria chrani“ himno gaidą ir ją groti vieton pirmųjų caro švenčių dienomis²⁾. Kadangi tas pasiūlymas/buvo išreikštas įsakymo formoje, tai M. Valančius rado reikalo tuojaus į tai atsiliepti tam tikru į Rietavo dekaną Butkevičių rašytu įsakymu, kuriuo griežtai uždraudė bažnyčiose vykinti panašų viršininko reikalavimą. Gargzdžių kamendorius kun. Povilas Žaba slapta parodęs tą vyskupo raštą žandarui ir išaiškinęs, buk tuo raštu draudžiama laikyti pamaldas už caro šeimos sveikatą rusų kalba, jei tai būtų įsakyta. Kada vyriausybė gavo tikrą M. Valančiaus rašto nuorašą, tai sukeltas triukšmas ramiai pasibaigė.

„1870 m. kovo mėn. Jonišio pradžios mokyklos kapelionas kun. Vielavičius įdavė Jonišio pristavui tris vyskupo aplinkraščius: iš 1863 IV 29, iš 1864 XI 22 ir iš 1865 II 7; žinoma jie tuoju nukeliavo į Kauno gubernatorių, tik matyti, jie jau buvo tenai žinomi, tai dėl jų didesnės bylos nekelta.“

Taip pat į valdžios rankas pakliuvo ir vyskupo laišakai, rašyti kunigui Montvilui, matyti, jo paties įduoti valdžiai³⁾. Tie laišakai liečia Varlaukės filijos klausimą. Filiastu buvo paskirtas kun. Dimavičius. Jis turėjo smarkių nesusipratimų su Batakų dekanu Eligiju Montvilu ir šis, matyti, įskundė Dimavičių policijai, kuri jį ir areštavo. Toksai apsielgimas iššaukė smarkų vyskupo laišką iš 1865 m. I 26, kuriame tasai, visą incidentą išdėjęs, įsako Montvilui iš visų pajėgų stengtis, kad kun. Dimavičius būtų paleistas; kitaip „jis bus skaitomas tarp bauriausiųjų įdavėjų.“ Bet jau I 28, matyti, išgirdęs jo pasiaiškinimą, vyskupas savo teismą sustabdo ir skaito jį nekaltu. Bet kun. Montvilas pasinaudojo momentu ir, policijos padedamas, užėmė Varlaukių bažnyčią. Vėl pasipiktinimo pilnas laiškas iš 1865 II 14: „gavau žinią, jog pas jus įvesta nauja tvarka: anstolis perdavė tau, mano dekanui, Varlaukės bažnyčią.“ Ir pats savo vardu jau tą bažnyčią jam paveda, nes kito išėjimo nebuvo. Kun. Montvilas buvo profesionalas kunigų ir vyskupų

¹⁾ Mūsų Senovė. 1922. 369—376 p. p.

²⁾ Mūsų Senovė. 1921. 11—12 p. p.

³⁾ Ten pat 13 p.

įdavikas rusams. M. Valančius laikė pas jį savo šnipus, k. a. kun. Ant. Eidimta, teol. mag., vėliau Kuršėnų kleboną, taip pat tapusį profesionalu įdaviku, bet jau— kunigų vyskupui.

„1869 XI buvęs Šėtos klebonas kun. Mykolas Miežnavičius (Mežynys) atsiuntė iš pradžių anoniminį „donosą“, po kurio pasirašė valstiečio vardu; paskui ir pats asmeniškai pareiškė Vilniaus generalgubernatoriui, jog Kauno dvasiškijos tarpe platinamos „labai kenksmingos“ brošiūros, kaip „Parspieimas“, „Iš tamsybės ved tiktay kielis teysibies“, „Gromata apskrita Piusa IX“ ir atsišaukimas „Brolei katalikaj“. Jo nuomone, tos brošiūros esančios pagamintos vyskupo M. Valančiaus. Tačiau jis to išrodyti negalįs“¹⁾.

Galima būtų duoti dar eilę pavyzdžių, kaip kunigai sėbravo su rusų valdininkais ir slėpėsi už jų nugarų, bet vieta neleidžia. Galima paminėti Telšių mokyklos kapelioną Urbanavičių²⁾, Vaškų kleboną Rukuožą, Žeimelio kun. Alb. Rubšą, Abelių vikarą kun. Graževičių ir t. t.

1862 metais Žemaičių vyskupystėje buvo 8 vyrų ir 5 moterų vienuolynai. Rusų vyriausybės vienuolynai buvo suvaržyti: jie būtinai privalėjo turėti nustatytą vienuolių skaičių, vyriausybė neleisdavo priimti jaunų, bet atsiūsdavo senus iš kitų vienuolynų, vienuolynai neturėjo ryšių su kitų valstybių tos pačios rūšies vienuolynais. M. Valančius rašte į Mogilevo arkivyskupą 1857 III 1 taip kalba apie vienuolynus³⁾: „Ganytojavimo našta, kurią Dievas teikėsi man uždėti, sunkiausia padaro vienuolynų valdymas. Vienuoliai pasenėjo, su jų amžiu padidėjo ir jų ydos, drausmė vienuolynuose iširo. Naujų brolių, kurie atnaujintų tų įstaigų dvasia, nepribūna, o kas blogiausia, trūksta jiems savos vyresnybės, kuri ne valdininkišškai prižiūrėtų tvarkos vienuolynuose, bet, turėdama dvasišką valdžią, pažvelgtų į savo brolių sąžinę ir pakreiptų ją Dievo garbei, visuomenės naudai ir savo ordeno garbei. Aš tvirtai esu įsitikinęs ir atvirai Tamstai prisipažįstu, jog vienuolynai nepakils iš to sumenkėjimo doroje be sugražinimo provincialų.“

Dotnavos vienuolyną valdė paties M. Valančiaus parkviestas gvardijonas Fortunatas Prapakavičius. Taip atpasakoja paskutines Dotnavos vienuolyno gyvavimo dienas pats M. Valančius⁴⁾. „Dotnavoje tuomet gyveno bernardinai, Vilniuje kustoszio Kapcziaus į zokaną priimtas, o Minske vyskupo Vaitkeviczės į kunigus iszventintas, Reichenbach'as, žmogus, apsigimęs nė prie ko negabiu, nė jokia kalba skaityti nemokas ir negalias mokėti. Apart to girtuoklis, liežuvninkas, neramus, ir kuo ne beprotis. Taš visiems įkirėdavo, ypacz-gi rėjos su antru girtuokliu, Amatu Kiau-

¹⁾ Mūsų Senovė, 1921 m., 20 p.

²⁾ A. Alekna, Ž. V. M. Valančius, 218—219 p. p.

³⁾ Ten pat, 33, 34 p. p.

⁴⁾ Tėvynės Sargas, 1900, 8 Nr. 19, 20 p. p.

szevicze. Gvardijonas tą matė, bet nemokėjo pikto sustabdyti. Prasdėjo maisztas. Reichenbachas du sykiu, pagrobęs nuo rinkos svetimą arklį, sėdo ant jo be balno ir jojo prie maisztininkų. Grįždamas užeidavo į karcziamą ir, visiems girdžiant, pasakodavo apie savo žygius.

Nusidėjeliai visuomet neapkenčia vyresnybės, todėl ir nedorėlis Reichenbachas ypaciai nemėgė kun. Prakapaviczės. Pats nemokėdamas paraszyti „donosą“, nuejo pas kliosztoriaus kriauczių, Kaczinskį, ir prikalbėjo jį paraszyti donosą ant gvardijono ir kurato, kun. Juozapę Kavaliauskiu.“ Kaip tik Kauno gubernatoriaus Muravjevus gavęs skundą su kun. Reichenbacho parašu, tuojau areštavo gvardijoną, kleboną ir pagaliaus patį kun. Reichenbachą. 1864 VIII 21 Dotnavos vienuolynas uždarytas ir jo turtas iš licitacijos parduotas.

Palavenės vienuolyno perdėtinis buvo prioras Jonas Senkevičius. J. Senkevičius dažnai kivirčidavosi su vienuoliu kun. Jacku Milasnickiu. J. Milasnickis turėjo santykių su 1863 metų sukilėliais. J. Senkevičius sumanė nusikratyti J. Milasnickiu ir tuo tikslu padarė Rusų vyriausybei skundą. Anot M. Valančiaus, J. Senkevičius taip motyvavo savo pasielgimą¹⁾: „jei nepranešiu apie tai, ką kun. Jackus daro, gavusi žinoti svietiszkoji valdžia, kaipo perdėtinį kliosztoriaus, vėl į Sibirą iszsiųs; jeigut-gi patsai vyresnybei pranesziu, iszgelbėsiu savo ypata, kliosztorius pasilikis čie-lybėje ir nusikratysiu savo neprietelių Milasnickių. Teip iszgalvojęs, patsai nusiuntė Kauno gubernatoriui „donosą“ ant kun. Milasnickio.“ 1865 III 25 vienuolynas buvo Rusų vyriausybės uždarytas.

Vienuoliai buvo tiek atitole nuo gyvenimo ir demoralizuoti, kad jie nepajėgia atlikti jokio rimto darbo. „Zokaninkai, sako M. Valančius²⁾, pripratę sėstis prie gatavo valgio, negabus prie ukininkystės.“ Del nesugebėjimo vesti parapijos reikalų M. Valančius atstato Ežerėnų kleboną, piara Narkevičių, Dotnavos kleboną, vienuolį Gimtąbą, Palavenės kleboną, domininkoną Ant. Daukantį ir kamendorių, domininkoną Grigalauškį ir t. t.

Tie keli pavyzdžiai iš katalikų dvasiškijos gyvenimo aiškiai vaizduoja tų laikų kunigų dorinį sukrikimą. Be to, ant kunigų apie 1870 m. krinta rusų valdininkų persekiojimo našta. Tokiose apy-stovose kunigai visuomenės gyvenime mažai tereiškė.

negreit susiorientavo del pasikeitusio viuomenės sluoksnių santykiavimas; pradėjo įgyti reikšmės valstiečių sluoksnis. Bet kunigai negreit susiorientavo del pasikeitusio visuomenės sluoksnių santykiavimo; ilgą laiką jie laikėsi bajorų įsitvėrę ir gyveno jų luominiais ir kultūriniais reikalais. Vysk. M. Valančius, žymus vei-

¹⁾ Ten pat, 24 p.

²⁾ Tėvynės Sargas, 1900, 9 Nr. 20 p.

kėjas, ir tas nesugebėjo taikintis prie naujų sąlygų ir pasiliko su savo senomis pažiūromis į atskirų visuomenės sluoksnių reikšmę.

Vysk. M. Valančius, ruošdamasis mirti (apie 1870 m.), rašo dvi testamentines gromatas: vieną valstiečiams lietuviškai, kitą dvarponiams lenkiškai. Tos gromatos skiriasi netik kalba, bet ir turiniu. Valančius laiko reikalingu savo gromatoje priminti bajorams¹⁾: „Valakai Rymą nori apvogti ir apiplėszti, o tuomi tarpu nekurie mūsų „katalikai“ aniems vagiams pritaria ir velytu regėti, kad Popiežius, keturių szimtų milijonų žmonių katalikų tėvas, butu padonu valaku karalius. Jeigu tasai įvyktų t. y. jeigu Popiežius nutrotytu savo ponystės ir mes isz to nemažą blėdį apturėtumėme, nes ir mūsų galingas „monarka“ (čaras) su Popiežiu daugiau nekorresponduotu, nepraszytu Jo paskyrimą mumš naujų vyskupų nes tasai nesutiktu su „pavoga“ vieszpataujanczio. Paliktumėme ir mes tadą atskalunais, atsiskyruseis nuo katalikų Bažnyčios vienybės. Laikykimės ir mes Kristaus įpedinio ant žemės!“

Gromatoje valstiečiams M. Valančius nemini „Romos klausimo“. Matyti, M. Valančius laikė, kad valstiečiams neturi rūpėti toki poniški klausimai ir kad valstiečiai tuo reikalu nieko negalės papai gelbėti.

Jei mes pažiūrėsime į vakarų Europos kunigų veikimą, tai pastebėsime, kad ten veiklesni kunigai bando eiti į liaudį, ypač į miesto darbininkų tarpą, ir ją organizuoti kovai su papos priešais. Mūsų kunigai nėjo dar į liaudį, bet laikėsi įkybę bajoro skverno.

Viena ką darė kai kurie Lietuvos kunigai, tai studijavo lietuvių kalbą ir mitologiją.

Tuo būdu Lietuvos klerikalizmas 1863—1883 m. laikotarpiu pergyvena didelį krizį: baigė pergyventi bajorišką, aristokratišką klerikalizmą, bet dar nedaugo iki moderninio klerikalizmo, pri-taikinto prie liaudies psichologijos

II. NUO „AUSZROS“ LIGI DIDŽIOJO SEIMO VILNIUJE.

12. „Ausros“ ideologija.

„Aušroje“ susispietę lietuviai inteligentai neturėjo rašytos programos. Bet juos vienija bendros idėjos. „Aušros“ darbuotojams įkvėpimą teikia demokratizmo ir tautos savarankumo idėjos. Aušrininkai varė toliau darbą, pradėta 1863 metais. Tegu aušrininkai nepabrėžė taip aiškiai, kaip 1863 metų revoliucionieriai, Lietuvos nepriklausomybės idėjos, bet savo darbais ir pageidavimais jie ėjo prie to paties tikslo. Daktaras J. Basanavičius „Aušros“ pir-

¹⁾ Apžvalga, 1894 m., 91 pusl.

mojo numerio įžangoje rašė: „Juk ir mes esame tokie pat žmonės, kaip ir musu kaimynai, ir norime wisomis teisibemis, prigulinczio-
mis wisai žmogystei, lygei su musu kaimynais naudoti.“ Ar gi tie J. Basanavičiaus žodžiai nereiškia reikalavimą lietuvių tautai lygių teisių su kitomomis tautomis, arba dabartiniais žodžiais tariant, Lietuvos nepriklausomybės?

Arba imkime iš 1884 m. „Aušros“ 5 ir 6 Nr. Nr. Akelaičio rašyto straipsnio tokią vietą: „Musu senoves žmones viti vijo, norėdami pagauti laimę . . . Ir mes, anu seneleliu įpėdiniai; vikime viti (turėkime viltį, V. K.) be paliovos tardami į paczią tarmę: Lietuva lietuviams.“

Teisybė reikalauja pasakyti, kad aušrininkų tarpe buvo ir nusi-
minėlių dėl atgavimo Lietuvai nepriklausomybės. Milevskis rašo 1885 m. „Aušros“ 2 ir 3 NNr.: „Amžiu rankomis iszardita Lie-
tuva, jau vargiai be surankios į vieną vietą atskiras savo dalis, nės perskyrė Lietuvių gentę visokios kalbos, jei neprigulinčios, įvairus tikėjimai, įvairios valdžios ir įvairus budai.“

Aušrininkai statė tinkamoje aukštumoje demokratizmo prin-
cipus. St. Railla, ragindamas 1883 metų „Aušros“ 6 Nr. bajorus į darbą, rašo apie Oginskį ir Tiškevičių, atleidusius savo valstie-
čius nuo baudžiavos: „Tuose ponuose, kalbancziose lenkiszka, liko dar tiek senovines lietuviszkos dvasios, kad jie atsimine, juog ties įstatais Lietuvių tiktaį karalius vieszpatauja ant kitu žmonių, o žmones visi iru ligus, ar jie vadinasi bajorais ar ukininkais.“

1883 m. „Aušros“ 7 Nr. redakcija, atsakydama užmetimams, rašo: „Bet visi tie kurie skaito „Auszrą“, lengvai mato, kad mės nepradedame nei jokio vaido nei su kuomi. Mes tiktaį už-
stojame artimą, silpnąjį ir varginamą ar ponu ar žmoniu, ar . . . Kas galėtų nesiginti ir neginti kitu, kad pakersztingas prieszininkas ima virszumi lipiti! Ne kovoti už broliste, ligibę, laisvę, apszvieta — butu gedingu daigtu ir dideliai nepadoru.“

Didžiausias aušrininkų nuopelnas tai tas, kad jie lietuvių tautos savitumą iškelė aukštyn ir atskyrė lietuvių tautą nuo lenkų. Lie-
tuvių tautos kalbą, papročius, praeitį, pagaliau visa, kas tik lie-
tuviško, aušrininkai brangino ir su įkvėpimu mokino kitus bran-
ginti. Tautinio susipratimo kėlimu aušrininkai nužengė daug toliau
pirmyn, negu 1863 metų revoliucionieriai.

Aušrininkai aikvojo daug energijos, kad atgaut, lietuvių spau-
dai laisvę ir lietuvių kalbai lygias teises su rusų kalba.

„Aušra“ tikėjosi, neliesdama tikėjimo dalykų, suspiesti apie
save visus lietuvius inteligentus, tame skaičiuje ir kunigus. J. Ba-
sanavičius „Aušros“ pirmojo numerio įžangoje rašė: „Trumpai
sakant, laikrasztis musu bus tik swietiszkas, ir pagal isztekliu ir
pategas musu, atgabes žines tik isz wisatinio mokslo.“ Kunigams
nepatiko „Aušros“ svietiskumo pobūdis ir jie ėmė persekioti
„Aušrą“ nuo pirmų jos numerių.

1903 metų „Varpo“ 3 Nr. straipsnyje: „Iš istorijos mūsų atsi-gaivėliavimo“ J. Basanavičius rašo:

„Toliaus — iš „Ausros“ istorijos, kaip ant delno, motoma į tą žinomą faktą patvirtintą randame, juog mūsų kunigijai, kaip ir visų kitų tautų kunigijai, yra negeistinas „liberalizmas“. „Ausra“, ne abejotina, buvo „liberališkas“ laikraštis — to nė aš, nė kiti sandarbininkai gėdėtis neprivalo — ir, kaipo toksai, kunigijai nepatiko.“

„Aušros“ bendradarbiams galima prikišti, kad jie per daug pasitikėjo carui ir laukė iš jo malonių.

Kadangi aušrininkams rūpėjo daugiausia tautiškos kultūros reikalai, todėl valstiečių kasdieniai reikalai buvo apleisti. Apskritai, „Aušra“ buvo taikoma daugiau inteligentams, negu valstiečiams. Tiesa, J. Šliupas nekarta įrodinėjo į privilegijuotą ponų padėtį ir į beskurstantį valstietį, bet to buvo maža.

13. „Šviesa“.

1886 metais „Aušra“ sustojoėjusi. 1887 metais pasirodė Tilžėje laikraštis „Šviesa“. Programiniame „Šviesos“ straipsnyje pats leidėjas rašo:

„Buvo jau pas mus garsingas laikraštnis „Ausra“, vienok ans neturėjo krikščioniškos dvasės, priešingas katalikiškam tikėjimui ir erzinantis svietiszką vyresnybę, ne tik nedarosi nenau-dingū reikalams apszvietimo, bet dar sėdamas tarp gyventojų nesutikimus, didina tamsumą, per tai neilgai trukus pragaiszo.“

Iš tų kelių „Šviesos“ žodžių visai aišku, kad „Aušros“ ir „Šviesos“ pakraipos skirtingos, net viena kitaj priešingos. Iš tikrųjų, apie „Šviesą“ susispietė klerikalinio krypsnio žmonės. Jau nuo pirmųjų „Aušros“ pasirodymo dienų klerikalai reiškė nepasitenkinimo „Aušra“ ir ieškojo išeities. „Šviesos“ pasirodymas yra dokumentalis įrodymas, kad Lietuvos visuomenė aiškiai pasiskirstė į dvj dalį: į demokratinę ir klerikalinę.

14. „Varpo“ atsiradimas ir jo ideologija.

„Aušrai“ sustojus eiti, pažangioji visuomenė negalėjo apsieiti be savo laikraščio, nes klerikalinė „Šviesa“ jų nepatenkino. Maskvos studentai su P. Leonu pryšakyje dar bandė suminkštinti „Šviesos“ klerikalizmą, be iš to nieko gera neišėjo. Varšuvos studentai paėmė iniciatyvą įkurti pažangiųjų laikraštį.

Varšuvos studentai įkūrė 1888 metais draugiją „Lietuvai ir Lietuvos rios tikslas taip apibūdintas¹⁾:

¹⁾ 1903 m. „Varpas“, 12 Nr.

„I. Platinimas šviesos. II. Atgaivinimas ir pakėlimas tautiškos dvasios, rašliavos ir dailės. III. Pagerinimas ūkės būtės. IV. Platinimas rubežių lietuvių."

I. Platinimą šviesos Draugistė atsieks:

- a) išduodant ir platinant laikraščius ir knygas lietuviškoje kalboje ir dvasioje D-stės;
- b) platinimu šviesos ir naudingų žinių abelnei ne tik raštu, bet ir žodžiu, pagal išgalėjimą;
- c) šelpimu per stipendijas ir medegišką pagalbą jaunūmėnės, einančios į mokslą visokiose jo šakose, teipogi užsiimančios dailė ir amatais;
- d) įtaisyimu mokslaviečių, pamokinių ir t. t.

II. Atgaivinimą ir pakėlimą tautiškos dvasios D-stė atsieks:

- a) išaiškinimu skirtingumo lietuvių nuo prašalinių tautų;
- b) skirtingumo tautystės nuo tikėjimo (nesiekiant tikėjimiškų daiktų), o tai per platinimą žinių apie pereinimą Lietuvos, šiandienišką politišką padėjimą ir išrozijimą sėkmiai ateituvės.

III. Pagerinimą ūkiškos būtės D-stė atsieks:

- a) platinimu pamokinių apie pagerinimą žemdarbystės (irankiai ūkiški, auginimas gyvulių, sodai, žuvininkystė ir t. t.);
- b) pakėlimu amatų;
- c) patraukimu į prekystę.

IV. Platinimą rubežių lietuvių D-stė atsieks:

- a) sulaikymu emigracijos;
- b) užlaikymu žemės rankose Lietuvių;
- c) išpirkimu žemės iš rankų svetimtaučių ne tik viduryje Lietuvos, bet ir parubežiais."

Draugijos „Lietuva“ veikliausiu nariu ir vadu buvo Vincas Kudirka. Draugija „Lietuva“ buvo slapta organizacija.

1888 metais V 19 „Lietuvai“ prigulėjo ne daug narių, vos 22, būtent: 2 gimnazijos mokytojai, 1 banko valdininkas, 1 vaistinininkas, 4 kunigai, 2 siuvėjai ir 12 universiteto studentų.

Draugija „Lietuva“ pasiryžo įkurti laikraštį. V. Kudirka, sužinojęs, kad J. Basanavičius mano atgaivinti „Aušrą“, laišku įrodinėja J. Basanavičiui netikslumą atgaivinti „Aušrą“. V. Kudirka rašo J. Basanavičiui¹⁾: „Atgaivintą „Aušrą“ jau iš pradžių sutiktų neištikėjimas ir šnairavimas vienos dalies Lietuvių, kuri dėl paspyrimo ir išsiplatinimo laikraščio labai būtų reikalinga — sa-

¹⁾ 1903 m. „Varpas“, 12 Nr.

kome apie kunigus, tarp kurių vienok jau randasi „tikri“ Lietuviai

. . . Mums rodosi, kad laikraštis lietuviškas, kaip šiandien, idant išsiplatinti Lietuvoje, turi būti vidutinišku, kuris niekur nesiektų tikėjimo dalykų ir nepeiktų persmarkiai jo užžiūrėtojų. Delto, pagal mūs supratimą, taikiau ir naudingiau būtų, vietoje atgavinimo mirusio, uždėti naują laikraštį.“

1889 metų pradžioje pasirodė draugijos „Lietuva“ įkurto laikraščio „Varpas“ pirmasis numeris. Pilnesniam draugijos „Lietuva“ apibudimui galima gauti davinių „Varpo“ straipsniuose.

Pavyzdžiui, 1889 m., „Varpo“ 4 Nr. randame: „Mes ne galime statyti tautiszka ateitę tiktai ant vienu darbininku, bet ant v̄su luomu; vieni-gi darbininkai ne stovi taip augsztai nei mokslizkai, nei medegiszkai, nei tėvyniszkai, idant galētu duoti tinkamą paramą tautiszka ateitei, o dar labiaus tada, kad priesz juos stotu ne tik svetimi prieszingi mums gaivalai, bet ir užgauti locni luomai.“ Tuo būdu draugijos nariai manė veikti visų luomų tarpe.

Draugijos „Lietuva“ nariai atmets socializma, kaipo nenau dingą tais laikas. Tų pačių metų „Varpo“ 4 Nr. rašoma:

. . . „Lygus padalinimas turtu gali buti naudingas ir teisingas, bet kas bus r̄egulatorium, kas tą lygumą prižiurės? Tik jau ne mes, bet sziądieniszki musu valdytojai (rusai. V. K.), kurie isz tokio savitarpinio Lietuviu susilyginimo traukti del savės kuodidžiausius pinigus, apturės savo kuogeriausią naudą.“ V. Kudirka niekadoms nebuvo socializmo šalininkas.

Sutelkime dėmesį į draugijos „Lietuva“ užbr̄žtą tikslą, V. Kudirkos susirašinėjimą su J. Basanavičiu ir į pirmųjų „Varpo“ straipsnių turinį, ir mes lengvai suprasime, kad draugija „Lietuva“ buvo ne paprasta draugija mūsų prasme, bet tų laikų pažangiosios visuomenės politinė organizacija arba partija. Tuo būdu galima dr̄asiai tvirtinti, kad pirmoji politinė lietuvių pažangios visuomenės partija susitverė 1888 metais. Kadangi draugijos „Lietuva“ nariai spietėsi apie „Varpa“ ir jam daugiausia pajėgų atidavė, todėl draugijos „Lietuva“ nariai žinomi varpininkai.

15. Aušrininkai ir varpininkai.

Jeigu sulyginti aušrininkų ir pirmųjų varpininkų veikimo principus, tai aiškiausia matysime, kad varpininkai yra aušrininkų įpėdiniai, kad jie toliau varo aušrininkų pradėtą darbą. „Varpas“ yra atgimusi „Aušra“. Prisiminkime V. Kudirkos susirašinėjimą su J. Basanavičium apie įsteigimą naujo laikraščio ar „Aušros“ atnaujinimą, bus dar aiškiau, kad „Varpas“ yra „Aušros“ tęsinys. Prie to reikią dar pridurti, kad žymesnieji „Aušros“ bendradarbiai, būtent: J. Basanavičius, Krikščiukai, M. Jankus, M. Davoina Silkestravičius ir kiti darbavosi „Varpe“. Gyvenimas

vietoje nestovi, todėl „Varpas“ „Aušros“ principus išplėtė ir savo nauja įdėjo.

Varpininkai „Aušros“ keliamus tautos savarankumo, demokratizmo ir piliečio laisvių principus plėtė toliau ir skiepijo liaudžiai. Aušrininkų keliami principai dar neįgavo aiškių, vienodų, visiems suprantamų formų, daug buvo aušrininkų posakiuose neaiškumų, kartais net prieštaravimų. Varpininkai visus neaiškumus pašalina.

Vienas „Varpo“ skaitytojas rašo 1889 m., „Varpo“ 6 Nr. taip:

... „Asz su syki gals nuo galo skaitydamas „Varpą“ norėjau szį tą užmetinėti, bet nieko neradau prieszingo mano mislei. Jus turite respublikonizskas pažvalgas ir norite prileisti prie balso visus.“ Taigi, „Varpo“ skaitytojas, peržiūrėjęs iš syk 5 „Varpo“ numerius, neabejotinai gavo įspudžio, kad „Varpas“ skelbia respublikonišką valstybės tvarką.

1890 m. „Varpo“ 7 Nr. aprašant Brazilijos revoliuciją su pasigerėjimu sakoma: „Delto gerai butu įsidėti į atmintį paveikslą jaunos respublikos, kuri mūsų dienose iškilmingai įstojo į naują gyvenimą, paremtą ant nežinomo mums principo laisvės žmogystos.“

Nėra reikalo daug kalbėti, kad varpininkai daug kovojo dėl atgavimo lietuvių spaudos, susirinkimų ir sąžinės laisvės. Varpininkai, nenorėdami kištis į tikėjimo dalykus, vengė ginčų su kunigais. 1889 m. „Varpo“ 9 Nr. bendradarbis rašo: „Užsijimdami svietiszko dalį gyvenimo, mes geidžiam pasidalyti darbai su tarnais bažnyčios, idant drauge susitardami ir paremdami vieni kitus galėtume tarnauti tėvynei.“

Varpininkai, laikydami kunigus lygiais piliečiais, negalėjo nutylėti jų blogųjų darbų. Kunigų blogųjų darbų aprašymas „Varpe“ sukėlė visą audrą, ir kunigai pamažėl pasišalino nuo „Varpo“. Ir nenuostabu. Dar nepasirodžius „Varpui“, kaip matėme, Lietuvos visuomenė jau buvo pasiskirsčiusi į klerikalinę ir pažangiąją sroves. Prie „Varpo“ dėjosi tik atskiri laisvesnių pažiūrų kunigai. Nuo 1890 metų pradėjo eiti vietoje nusilpnėjusios „Šviesos“ kitas klerikalinis laikraštis, būtent „Apžvalga“. „Apžvalga“ stoji griežton kovon su „Varpu“ ir varpininkais. Nuo „Apžvalgos“ pasirodymo kunigų bendradarbiavimas su pažangiais inteligentais beveik nutrūko.

Jeigu „Aušros“ bendradarbiai vengė liesti atskirų luomų ekonominius reikalus, kad luomų nesukiršint, tai varpininkai visai kitaip elgėsi. Nors varpininkai besiruošdami leisti „Varpą“, jo pirmuose straipsniuose ir net vėliau sakėsi, nestatą tautos ateities ant bent kurio vieno luomo, bet, iš tikrųjų, faktinai rūpinosi vien ūkininkais ir ant jų statė ateitį. Reikia pabrėžti, kad apie 1890 metus ūkininkai, dar neseniai pasiliiuosavę iš baudžiavos, buvo beveik visi vienodo turto, kaip dabar pasakytume, vidutiniai ūkininkai.

16. Varpininkų skilimas.

Varpininkai, nepasitenkinę vienu „Varpu“, nuo 1890 metų pradžios ėmė leisti mėnesinį laikraštį „Ūkininkas“, pašvęstą vien ūkininkų reikalams. Tas vienas „Ūkininko“ išleidimo faktas aiškiai liudija, kad varpininkams pirmoje eilėje rūpėjo ūkininkų reikalai.

Tačiau 1895 m. varpininkų dalis, persiėmusių socializmo idėjomis, sutverė „Lietuvių socialdemokratų kuopą“. 1896 metais tie varpininkai visai atsiskyrė nuo visų varpininkų ir sutvėrė atskira „Lietuvių socialdemokratų partija.“ Išėjus socialdemokratams, varpininkų pozicija pasidarė aiškesnė, jie geriau galėjo daugiau savo energijos pašvęsti ūkininkų reikalams.

Varpininkai daug skyrėsi nuo aušrininkų taktikos klausimu. Varpininkai laikė tuščiu dalyku pataikauti carui ir laukti iš jo malonių. Varpininkai stengiasi savo skaitytojų tarpe palaikyti nepasitikėjimą caro valdžia ir juoktis net iš paties caro. Pavyzdžiui, mirus carui Aleksandrui III, 1895 metų „Ūkininkas“ išspausdino tokias eiles:

„Džiaukimės vyrai: tyronas mirė!
Stiklus į viršų iškelkim!
Laisvė tur šviesti, tolyn mus vesti,
Drašiai už laisvę išgerkim!
Už žmonių šviesą ir už jų tiesą
Antrą pakelkim stiklelį!
Už vyrus trečią, kurie vis stačiai
Rodo mums apšvaistos kelią!
Dirbkime broliai, kurs kiek istengia,
Visi į eilę sustoję,
Kad vis teip būtų: tyronai žūtų,
O žmonės laisvai tegyvuoja!“

Varpininkai turėjo aiškų politinį tikslą ir visados jį viešai skelbė. 1896 m. „Varpo“ 1 Nr. rašoma: „Tvirtai tikėdami, kad virst kada nors laikas, kada Lietuva pati valdys savi!) išsiliuosavus nuo svetimtaučių jungo . . .“

„Mūsų idėlas²⁾): laisva, neprigulminga Lietuva, nusikračiusi nuo savų ir svetimų despotų, paminusi po kojų tamsybes, išvien su kitomis liuosomis tautomis rūpinasi apie pagerinimą savo ekonomiško buvio ir žengia pirmyn.“

Tuo būdu varpininkai aiškiai pastatė nepriklausomos Lietuvos reikalavimą.

Varpininkai ne tik pastatė nepriklausomos Lietuvos reikalavimą, bet turėjo aiškias pažiūras, kaip to pasiekti. Pasitaiko, kad bent kas įkvepime daug išpranašauja, bet aiškaus plano savo pra-

¹⁾ Mano pabraukta. V. K.

²⁾ 1901 m. „Varpas 5 Nr.

našavimui įvykdyti nesugeba numatyti. Atsiekti Lietuvos nepriklausomybei varpininkai dėjo vilties daugiausia ant pačių lietuvių, po tam tikėjosi paramos iš kitų Rusijos pavergtų tautų ir iš dalies iš Rusijos pažangiosios visuomenės.

1895 m. „Varpo“ 4 Nr. rašoma: Lietuvos negelbės nė caras, nė popiežius, nė kitos svetimos politiškos šrovės: mes patys savyje turime pagalbos jieškoti. Atkartosime da syki: vienybė duoda stiprybę.“

1895 m. „Ūkininko“ 3 Nr. „laiške bernaikiams imamiems į kariuomenę“ yra taip parašyta: „Susitvirtinkite savame tikėjime, meilėje tėvynės ir savųjų žmonių; o kariuomenėje saugokitės viso maskoliško. O mokindamies šaudyti ir kitų kariauniškų miklybių, mislykite, kad gera bus kada sunaudoti ant pergalėjimo priešų ir kankintųjų Lietuvos.“

... Piaujasi estai¹⁾ ir latviai su vokiečiais, rusinai su lenkais, gruzinai su armėnai, o ne matyt nė vieno gaivalo, kuris dirbtu dėl sutartės prispaustųjų, kuris dėl naudos ateinančių amžių norėtų pašvęsti nors dalį savo šiadieninių norų ir fantazijų.“

Varpininkai juo toliau, juo labiau pasitikėjo pasieksią tikslą revoliucinėmis priemonėmis. Ir tada buvo aišku, kad iš caro nieko neišprašysi, o gali tik atimti. Taip pat buvo aišku, kad Rusijoje caro valdžia nėra stipri, kad vėliau ar ankščiau turės griūti.

17. Varpininkai ir Lietuvos Demokratų Partijos gimimas.

Varpininkų vadu iki pat mirties (1899 m.) buvo V. Kudirka. Kol buvo V. Kudirka gyvas, varpininkai pasitenkino nustatytais draugijos „Lietuvos“ dėsniais. Prie to V. Kudirka buvo toks autoritetas, kad jis atstodavo programą. Kartais varpininkai keldavo mintį apie reikalingumą peržiūrėti ir tvirtai nustatyti veikimo programą, bet juos V. Kudirka sudrausdavo, reikalaujamas darbų, o ne žodžių. 1899 m. lapkričio 16 d. V. Kudirka pasimirė, nebeliko neginčijamo autoriteto. Antra vertus, apie 1900 metus Lietuvos visuomenis ir kultūrinis gyvenimas tiek išsiplėtė, atsirado įvairių klausimų, kad nebegalima buvo pasitenkinti draugijos „Lietuvos“ programa ir tradicijomis. Reikėjo išnagrinėti visą veikimą, patirti Lietuvos gyvenimo sąlygas ir nustatyti naują veikimo programą.

G. Petkevičaitė taip apibūdina laikus, kada kyla mintis peržiūrėti savo veikimo dėsnius ir smulkiau nustatyti programą²⁾:

„Išaušta 1900 metai, metai Vonsiackio didžiausio Kauno gubernijoje darbavimos. Veikėjai ir tolimoje Rusijoje gyvenantieji buvo tuomet suimami. Kaip artimiausioji progą didelės politiškos bylos pradžia — patarnavo tuomet metus atgal (1899 m.

¹⁾ 1890 m., „Varpas“, 1 Nr.

²⁾ „Lietuvos Žinios“, 1909 m. 57 ir 58 Nr. Nr., „Povylas Višinskis“.

V. K.) Palangoje vaidinta komedija: „Amerika pirtyje“. Kalėjimui ne vien Panevėžio, Šiaulių, bet ir Liepojaus, Mintaujos, Hazenpoto prasivėria priėmimui lietuvių inteligentų. Pusantrą šimto kratų ir 40 kalinių ilgesniam laikui užvertų ir vis kaltinamų už prigulėjimą prie lietuviškų knygų ir laikraščių leidimo ir gabenimo per sieną. Be to daugybė dar kratų pas sodiečius, kur nesykį kaimynas susibares su kaimynu pakišdavo vienas kitam uždraustų raštų glėbį ir paskui užrodydavo raudonsiūliams...

Rūščios dienos, prispaudusios Lietuvos veikėjus 1900 metais, prispyrė juos prie to, apie ką pirm buvo vien svajota. — prie išdirbimo savo veikimo programos, iš dalies ir prie šiokios tokios darbo organizacijos. Sykiu veikėjams pradeda aiškėti, jog vien spaudos laisvės atgavimas — tai dar mažas laimėjimas... Šiaip Lietuvos ekonomiškų ir politišku padėjimu lig šiol mažkas besirūpino. Vienas iš pirmųjų pakelia Višinskis tame klausime savo balsą.“

Dalis varpininkų pasiduoda ūpui ir eina prie kompromisų. Varpininkai sumano ir leidžia nuo 1901 m. sausio mėnesio mėnesinį laikraštį „Naujienos“, kurio tikslą ir pačių leidėjų motyvus galima matyti įžengiamajame straipsnyje „Musu troškimai“¹⁾.

„Išleisdami šį laikraštį mes norėtume suteikti žmonėms pamokinančius skaitymus ir pranešti jiems visokias naujienas iš Lietuvos ir kitų žemių, nesimaišydami į kovą su valdžia²⁾. Tokiu būdu mes norėtume palengvinti mūsų raštams kelius prasiplatinimo Lietuvoje.“

Ak žinoma yra, kad daugelis iš žmonių reikalų ne tik ką nesipriešina valdžios padavadyjimams, bet dagi sutinka su tais padavadyjimais. Reikalai žemdirbystės, sodininkystės, gyvulių auginimo, bitininkystės — vis tai yra toki žmonių reikalai, kurių atlikimas nė Maskolijoje, nė Lenkijoje, nė Latvijoje, nė Finlandijoje, nėra valdžios trūkdamos: yra valdžios daleistos yvairios žemdirbystės draugystės, susidedančios iš dvarponių ir ūkininkų ir žmonėms susidėjus į tas draugystes daug lengviau yra apsiginti nuo bėdų ir skolų...

... Labiausiai rūpšimės suteikti žiniaš apie reikalus pramonės, prekystės, amatininkų, darbininkų ir apie būdą vedimo valščiaus ir parapijos reikalų. Taigi mes užsiimsime daugiausiai materialškais žmonių reikalais, kurie jiems daugiausia prie širdies guli ir daugiausia rūpi.“

[domu pacituoti keletą žodžių iš kalbamojo įžanginio straipsnio, kurie parodys didelį redakcijos palinkimą prie pataikavimo. Štai tie žodžiai:

...„Darbininkų emigracija turi didelį svarbumą mus gyvenime: pirmiausiai pabrangsta darbininkų algos, be to emigracija

¹⁾ „Naujienos“, 1901 m. 1 Nr. (sausis).

²⁾ Mano pabraukta. V. K.

atitraukia daugybę sveikų vyrų nuo tarnystos kariumenėje, per ką vadžla, norėdama papildyti išėjusius iš kariumenės vyrus, priversta yra imti silpnus nesveikus ir dagi tuos, kurie dėlei šeimynos reikalų turėtų likti namie. Sulaikymas emigracijos sutinka ne tik ką su ukininkų ir kitų samdytojų reikalais, bet teipgi ir su reikalais politiškais, su reikalais pačios Maskolijos.“

Iš redakcijos įžanginio straipsnio aiškiai matyti, kad „Naujie nos“ skiriamos pasiturintiems ūkininkams, kuriems medžiaginiai reikalai labiaus rūpi, negu politiški; toki žmonės nelinksta prie kovos su valdžiomis, o ieško kelių susitarti.

Jeigu per 1900 metų rusų vyriausybės persekiojimus sutvirtėjo varpininkų dešinysis sparnas ir gavo progos savo nusistatymą vykdyti gyveniman per „Naujienas“, tai ir kairysis sparnas nemažiau sustiprėjo. Prie kairiojo varpininkų sparno daugumoje priklausė jaunieji veikėjai, kurių siela buvo P. Višinskis. Jau 1901 metais P. Višinskis nutiesia „Varpe“ kairiosios srovės pažiūras ir ragina sudaryti tvirtą organizaciją.

18. 1902 m. „Lietuvių Demokratų Partijos“ programos projektas.

1902 metais varpininkai išrenka komisiją išdirbti programą ir nutarė save pasivadinti „Lietuvių Demokratų Partija.“ Komisija pagamino programos projektą ir paskelbė 1902 m. „Varpo“ 12 Nr.

Programos projekto statytojai, skaitydamiesi su gyvenimo sąlygomis, pastatė dienos reikalavimus ir tolimesnius. Tolimesniu partijos tikslu numatyta laisva ir nepriklausanti kitoms tautoms ir valstybėms Lietuva.

Artimesni reikalavimai buvo toki:

1. Lietuvos autonomija su seimu, kuris spręstų apie ekonominius šalies reikalus, apie švietimą, mokesnius, sveikatos ir kitus šalies reikalus, kurie bus seimo žinioje.

2. Vietos savivaldybė; Lietuvos valdininkai renkami pačių gyventojų.

3. Panaikinimas visokių gyventojų teisių suvaržymų; sulyginimas lietuvių teisių su rusų teisėmis.

4. Pradžios mokslas lietuviškai ir nemokamai. Vidurinėse ir aukštesniose mokyklose dėstoma lietuvių kalba ir tikyba lietuviškai. Vilniuje turi būti universitetas.

5. Lietuvių spaudos laisvė, lietuvių kalbos lygybė su rusų kalba. Lietuvos vyskupaį ir kunigai privalo mokėti lietuviškai.

6. L. D. partija į tikėjimo dalykus nesikiša, bet reikalauja parapijonų renkamų komitetų parapijos turtui prižiūrėti ir išlaidoms kontroliuoti.

7. Panaikinimas visokių suvaržymų žemę perkant, panaikinimas išperkamuų mokesnių, sulyginimas valstiečių teisių su teisėmis kitų luomų, palengvinimas išsiskirstyti sodžiams į viensėdžius,

konfiskuotų dvarų gražinimas savininkams, nesant jiems, išdalinti bežemiams, vyriausybės žemių išdalinimas bežemiams, palengvinimas kredito žemei nusipirkti ir ūkiui pagerinti, įtaisymas ūkio mokyklų, agronomų ir t. t.

8. „Sulyg¹⁾ amatininkų, pramoninkų, pirklių prilaikymo at-
randame reikalingu rupintis jų sutvirtinimu ir apsaugojimu nuo nu-
tautimo.“

9. „Apginimu dvarponių ir kunigų reikalų, kaip tvirčiausių mūsų visuomenės luomų, mes neužsiimame, bet reikalaujame, idant tuli šių luomų šanariai, istorijos bėgių pametę tautystę, grįžtų prie savo užmirštos tautos ir priimtų lietuvišką už naminę kalbą. Abudu šiuo luomu privalo rupintis mūsų tautos gerove, nes juodu užauklėtų ir užugdytu yra kruvinu mūsų žmonių prakaitu. Todėl iš šių luomų galima reikalauti atlikimo tulų pareigų sulyg mūsų žmonių, bet bepasikliauti jais sulyg anų prilaikymo.“

Programos projektas miesto ir sodžiaus darbininkų reikalų neapibūdina, nes luominiais darbininkų reikalais jau rūpinasi lietuvių socialdemokratai. „Nors mes, skaitome programos projekte, ir neapkalbėjome ir neišdėstėme šios dienos reikalavimų darbininkų luomos, bet pakraipa šių reikalavimų aiški jau dėliai vieno nurodymo ant ieškinių Lietuvoj veikiančios Social-Demokratiškos Partijos. Skirtumą tuose ieškiniuose randame tik tame, juog mes reikalauname prilaikymo šio luomo, tuo tarpu kaip socialistų partijos reikalauna permainingų jų gyvenime, kaip abelnai ir visos draugijos, paremtos šiandien ant privatiškos savasties. Pagerinimas darbo sąlygų, sumažinimas darbo dienos, padauginimas algos ir rupeščiai apie kuoplačiausią apšvietą dėliai jų pasilieka ir mūsų programme.“

Aš smulkiai atpasakojau 1902 metų programos projektą, kad duoti pilną vaizdą apie tų laikų varpininkų arba, kaip jie pasivadino, demokratų nusistatymą. Nors programos projektas tvirtina: „mes neužsiimame ypatingu prilaikymu kokio-nors vieno luomo reikalų, bet stengsimės aprupinti visų jų bendrus reikalus, tai yra jų tautiškai-politiškus reikalavimus,“ bet iš pačios programos projekto turinio aiškiai matyti, kad demokratams pirmoje eilėje rūpėjo valstiečių reikalai ir jų reikalams pritaikinta visa programa. Programos projektas prisipažįsta:

„Plačiau išdėstėme reikalavimus mūsų ukininkų, nes tarpe jų, kaip skaitlingiausio visuomenės gaivalo, užsilikusio lietuvišku, išrandame labiausiai reikalingu pasidarbavimą. Politiškas šio luomo susipratimas po teisybei liudys ir tautos susipratimą ir bus stipriausiu ramščių sapatavimų busimo Lietuvos autonomijos etnografiškose ribose.“

¹⁾ Citata iš projekto.

Programos projektas skyriuje: „musų taktika“ nušviečia, kaip reikia suprasti visų luomų bendrų reikalų gyvenimą. „Visus šiuos luomus mes vienijame ne sulyg to, kas kiekviena iš jų reikalauja galutinai, bet sulyg to, kas šiandien lygiai visiems kenkia, kas lygiai visus laiko suvaržęs. Tokiu varžomuoju sunkumu ir yra politiškas Maskolijos jungas, kuriam esant tolymesnis tautos bujėjimas nėra galimas.“

Jeigu sulyginti draugijos „Lietuva“ programa su „Lietuvių Demokratų“ Partijos programa, tai pastebėsime didžiausį skirtumą. 14 metų Lietuvos gyvenimo davė daug prityrimo.

19. 1903 m. varpininkų suvažiavimo nutarimai ir kt.

1903 metų Lietuvių Demokratų partijos susirinkimas programos projektą atmetė ir, pavesdamas partijos valdybai išdirbti tobulesnį programos projektą, išnešė 3 nutarimus principiniais klausimais, būtent¹⁾:

1. „L. D. P. idealas yra liuosa ir savo etnografiškose ribose neprigulinti nuo kitų viešpatysčių ir tautų Lietuva, pačių gyventojų valdoma šlapčiu, betarpišku, visuotinu, paremtu ant lygybės pamatų balsavimu.

2. Įvykindama savo tikslą L. D. P. remiasi ne ant ekonomiškųjų kokio-nors vieno luomo, bet ant politiškaikulturiškųjų visūmenės reikalų.

3. L. D. P. pasitiki įvykinti savo tikslą tiktaikovos keliu.“

1904 metų „Varpo“ 1 Nr. straipsnyje: „Naujus metus pradėdami“ yra įvertinti 1903 metų L. D. Partijos nutarimai. Del antro nutarimo taip pasakyta: „Ir tasai punktas yra tai didžiausia klaida, kurią, mūsų nuomone, tų „nusprendimų“ autoriai padarė, nes čia pasirodo, kaip tūli mūsų inteligentai atsitolinę yra nuo gyvenimo, kaip maža jį tepažįsta ar tenori pažinti ir kaip keistai jį žiūri . . .“

Reikia pripažinti, kad 1904 metų „Varpo“ 1 Nr. straipsnis teisingai įvertino 1903 metų nusprendimų antrąjį punktą. Išmetus iš programos ekonominius klausimus, sugriausi visą partiją. 1903 metų L. D. P. susirinkimo paniekinimas ekonominių klausimų darosi aiškus, jei pasižiūrėti į partijos sąstatą.

1895 metais nuo varpininkų, ar demokratų pasitraukė kraštutinis kairysis sparnas — socialdemokratai, bet liko dešinysis. Dešinysis sparnas pasilikė prie demokratų iki 1907 metų, kada jis atskirė, padėdamas pamatą viltininkams, vėliau pažangiečiams, o dabar tautininkams. Taigi, tautininkai visados šalinosi ekonomiškai klasinio pagrindo.

Kalbėdami apie „Naujienu“ platformą jau susipažinome šiek tiek su varpininkų dešiniuoju sparnu, arba dabartine terminalogija,

¹⁾ 1903 m. „Varpas“, 9—10 Nr.

su tautininkais. Jonas Biliūnas (1879—1907 m.), „Varpo“, „Ūkininko“ ir „Lietuvos Ūkininko“ bendradarbis, linkęs prie socialdemokratų ir net su jais kai kuri laiką dirbęs, duoda žinių bendrais bruožais apie varpininkus straipsnyje „Piešinėlis apie mūsų inteligentus“, kuris tilpo 1902 m. „Varpo“ 7 Nr. Taigi aš pasinaudosiu tuo straipsniu, kad arčiau supažindinti su varpininkais-demokratais 1902 metų laikotarpiu, kada buvo programa projektuojama ir svarstoma.

„Pakraipa laikraščio rodo pakraipą ir pažiuras pačių jo sandarbininkų. Ir akyvas daiktas: kaip pas mūsų inteligentus nėra išdirbtų pažiūrų, stovinčių ant tvirtų gyvenimo principų, teip ir jų organai „Varpas“ ir „U-kas“ neturi rimtai aprubežiuotos pakraipos, nežinia, keno reikalus jie gina, nes „tautiškas laikraštis“ — terminas gana migluotas: tarp tautiečių ne visi yra vienodos luomos ir padėjimo, ne visi turi vienodus reikalus ir privalumus, kad jie visi galėtų sutilpti vienam laikraštyj. Teisybė, nuo šių metų bus priduošas minėtiems laikraščiams vardas „tautiškai-demokratiškų“ laikraščių, t. y. laikraščių ginančių reikalus žemesnės luomos. Bet klausimas, ar įsikunys tokia pakraipa, nes yra žinoma, kad lygšiol medegiškai „V-pa“ ir „U-ka“ paturėjo lietuvių-buržuazai-elementas maž-daug konservatyviškas; laikytis žinomos pakraipos minėtieji laikraščiai galės tiktai tada, 1. kada jie galės gyventi vien iš prenumeratūros, nebereikalaudami aukų, ir 2. kada patys sandarbininkai turės vienodą pakraipą, o ne tokias yvairias pažiuras, kokias jie dabar turi. Priešingai, gal įvykti mišinys, kuris jau ir dabar apsireiškia: konservatyviškasis inteligentų elementas pradeda kelti protestą prieš kai kuriuos rašytojų straipsnius, atrasdami juos per daug liberališkais. Tas, iš vienos pusės, užgauna rašytojus, iš kitos — varžo redakcijai darbą, nes ta nežino, kurių klausytis: ar tu, ką pinigus duoda, ar tu, ką rašo... Ant varpininkų susivažiavimo vienas tautietis-demokratas pakelia rimtai klausimą, kaip mes turime žiurėti ant naujai gimusio darbininkų organo: „Darbininkų Balso“; o kada jam tapo pasakyta, kad mes privalome paduoti ranką tam organui, jis iš nusistebėjimo net akis išplečia: „Kaip tai, mano, argi jie yra mūsų bendrais, tie svajotojai apie lygų tarp visų padalinimą turtų? Jug tai pavojinga tautiškam krutėjimui!“ . . .

. . . Mūsų darbuose viešpatauja toksai mišinys: vieni, vietoj to, kad užsiiminėti radikališku darbu, laukia didžio paspyrio mūsų krutėjimui nuo Lietuvos aristokratų ir su entuziazmu mokina juos lietuviškos kalbos (ar ne didesnė garbė lietuviškai kalbai nuo aristokratų?!), kiti svajoja apie sutverimą lietuviškos pramonės arba, teisingiaus pasakius lietuvių buržujų, po kurių valdžia lietuviams darbininkams busią lengviaus gyventi, nes girdi, lietuviai buržujai gyvės su darbininkais, kaip tėvas su vaikais, ir visados eis su jais iš vien . . .“

Apskritai, tautininkai vengia prisipažinti giną bent kurio vieno luomo ekonominius reikalus, tai ir varpininkų dešinysis sparnas mėgo dangstyti bendrais posakiais.

20. Varpininkai 1905 m. revoliucijos išvakarėse.

1903 metų pabaigoje ir 1904 metais buvo aišku, kad Rusijoje kils greitu laiku revoliucija, todėl prie jos reikėjo ruoštis. Nežiūrint 1903 metų nutarimo, L. D. P. turėjo užsiimti ekonominiais reikalais ir kaip tik vieno luomo, būtent: vidutinių ūkininkų, mažųjų žemių ir bežemių.

Aktingieji L. D. partijos nariai susispiečia apie „Ūkininką“ ir varo revoliucinį darbą. 1903 metų pabaigoje „Naujienos“ buvo sustabdytos, nes „Naujienos“ nekovoja su valdžia, tuo tarpu demokratai buvo pasirinkę kovos kelią. Smarkiausi straipsniai dabar spausdinami „Ukininke“, o „Varpas“ tupčioja beveik vietoje.

1904 m. „Ūkininko“ 3 Nr. rašoma: „Visi supranta, kad sukilimas-revoliucija dabar dar peranksti, kad da permaža teturime spėkų, bet dabar tokia valanda, kad gali visai nenoroms pakilti gaisras. Prie to visi rengiasi — turime rengties ir mės, kad neužkluptu mūsų ta valanda visiškai neprisirengus.“

1904 metų „Ukininko“ 9 Nr. svarstoma, kaip aprūpinti žmones žeme. Ten taip rašoma: „Kokiuo gi budu galima suteikti žmonėms tą žemę? Tą budą jau pati valdžia mums yra parodžius, išpirkdama nuo dvarponių dvarus ir išdalindama juos dalimis maskoliškoms šeimynoms. Reikia tik, idant valdžia išpirktų daugiau tų dvarų ir juos išdalytų ne maskoliams, bet mūsų žmonėms, žodžiu reikalingas antras platesnis žemės padalinimas, ne toks koksai buvo daromas paliuosuojant žmones nuo baudžiavos. Prie tokio padalinimo turėtų gauti žemės ne tik tie skurstantieji šiandien ukininkai, kurie teturi vos po kelias dešimtinas, bet ir patį darbininkai, kurie šiandien tebesidarbuoja prie ukės.“

Toksai platesnis žemės padalinimas gali įvykti Lietuvoje tik tuomet, kuomet viso krašto valdymas pateks į pačių žmonių rankas, kuomet vietoj maskoliškos valdžios apie mūsų krašto reikalus spręs pačių žmonių parinkti Lietuvos atstovai, kuomet gyvuos liuosa, nepriklausoma kitoms viešpatystėms, visūmenišku ir slaptu balsavimu rėdoma Lietuva.“

Prisiartino 1905 metai. L. D. partija neturėjo oficialiai priimtos programos, teko pripuolamai partijos vardu skelbti viešumon įvairius nusistatymus. L. D. partija 1905 metais paleido eilę atsišaukimų, kurie buvo išspausdinti „Ukininke“ ir atskirais lapeliais.

Atsišaukime „Gana jau, gana!“ raginama: „Gana jau kentėti! Griaukim tą valdžią! Statykime naujus Lietuvos pamatus! Sušaukim į Vilnių iš visos Lietuvos parinktus galvotus vyrus. Tegul jie padeda pirmutinius būsimos Lietuvos pamatus!“

Atsišaukime „Broliai, Lietuviai!“ pastatyti reikalavimai žodžio, susirinkimų, draugijų laisvės. Vyriausi ten pažymėti du reikalavimai. Pirmas reikalavimas:

„Lietuvos autonomija su seimu Vilniuje. Rinkimai į seimą atliekami visuotiniu, lygiu, slaptu ir tiesu balsavimų, neskiriant lyties, tautos ir tikėjimo. Visos tautos ir tikėjimai autonomiškai Lietuvoje turi turėti lygias tiesas.“

Antras reikalavimas:

„Federacija tautų, gyvenančių dabar Rusų valstybėje su bendruoju seimu bendrų klausimų išrišimui. Į šita federaciją visos tautos įeina lygiomis tiesomis.“

Atsišaukime „Lietuvos Ūkininkai!“ pastatyta 12 reikalavimų:

1. Turi būti panaikintas skirtumas tarp ūkininkų, bajorų, miestėlėnų ir t. t.

2. Prie valsčių turi visi prisidėti, visi, kas tik tame valsčiuje gyvena, visi lygiomis teisėmis.

3. Visi mokesčiai turi būt paskirtomi pagal žmonių turtingumą ir jų pelną. Kas tik pramitimui teturi, tas tenemoka mokesčių.

4. Panaikinti visas vadinamas natūralines priedermes, kaip antai kelių taisymą, stoikas ir t. t. Tos visos priedermės turi būti atliekamos už pinigus, iš visų surinktus mokesčiais.

5. Panaikinti visas ak.yžes ir muitus.

6. Atsisakykime nuo išperkamujų mokesčių, vikupais vadinamų.

7. Turi būti visiems Lietuvos vaikams mokslas veltui duodamas, ta kalba, kuria patys tėvai ir vaikai panorės. Mokyklos prižiūrems pačių Lietuvos gyventojų.

8. Valsčių ir viso krašto reikalais mes patys turime rūpintis. Mokytojai, teisėjai visi valdininkai ir atstovai renkami visuotiniu, lygiu, slaptu ir betarpišku balsavimu be skirtumo tautos, tikėjimo ir lyties.

9. „Kadangi¹⁾ mūsų krašte yra daugybė žmonių, kurie savo rankomis norėtų žemę dirbti, o yra daug tokių ponų, ką negali savo žemės apžioti, tai turį būt paskirta, kiek daugiausiai gali žemės valdyti vienas žmogus, o šita žemė turi būt visos Lietuvos žeme kart su dabartine „skarbava“. Ta žemė turi būt duodama valdyti žmonėms, kurie gali ir norį savo rankomis žemę dirbti už nedidelį užmokesnį. Tie pinigai turi eiti viso krašto, visos Lietuvos apšvietimui ir kitiems reikalams.“

10. Mes negalime žmoniškai gyventi neturėdami žmogaus ir

¹⁾ Citata. V. K.

namų nepaliečiamybės, sąžinės, žodžio, spaudos, susirinkimų, draugijų ir streikų liuosybės.

11. Visų mūsų išrinktųjų viršinkų darbus mes patys turime prižiūrėti; jei blogai pildytų savo pareigas, tai tuojau turi būti paprastam pačių žmonių išrinktam teismui atiduodamas taip, kaip kiekvienas žmogus.

12¹⁾. „Turiu būti panaikintos ypatingos tiesos tautoms ir tikėjimams. Kiekvienas žmogus, bile ne siurbėlė, turi pildyti visiems vienodus įstatymus, turi naudotis tomis pačiomis tiesomis. Todėl mes reikalaujame tarp kitko, kad tuojau būtų leista žydams gyventi visoj Rusų valstybėje, kad jie ant kits-kito sukimšti Lietuvoje nevojgtų ir per tai mūsų nevalgintų.“

Lietuvių Demokratų partija laikotarpiu nuo 1903 m. suvažiavimo iki Didžiojo Vilniaus Seimo (1905 4—5 XII) padarė dideli darbą: išplėtė savo programinius reikalavimus, pritaikė juos gyvenimui, išplatino daug atsisaukimų, padarė mitingų ir net teroro veiksmų. Buvo sutvertas „Kovos Išdas“, kuris gaudavo lėšų ir iš Amerikos Revoliucijos Šelpimo Komiteto.

L. D. P. valdyba apyskaitoje Amerikos Rev. Šelp. Komitetui rašo²⁾: „Pirmiausia padidino agitacijos darba sodžiuose. Kadangi agitatorius valdžios bernai pradėjo smarkiai persekioti, tai už 153 rub. 50 kap. nupirkome ginklų ir paleidome po Lietuvą ginkluotus agitatorius, tada caro bernai nedrįso prie agitatorių priartinti ir tik ištolo su agitatoriais iš revolverių ir šaudyklių pyškinti pradėjo. Toks atsitikimas buvo Suvalkų gubernijoje spalio 10—14 d., — kada mūsų agitatorių, uždariusį 6 rusų mokyklas (Šunskuose, Sasnavoje, Gižuose, Gudeliuose, Paezeriuose ir Čista sudoje) vijosi pristovas su žemsargiu. Iš šaudyklių sužeistas agitatorius ir arkliai. Brauningo revolveris išgelbėjo agitatorių, bet sužeistus arklius reikėjo palikti. Agitatorius sužeistas galvon ir rankon atsidavinėdamas nuėjo per miškus, nelaimingi gi arkliai buvo suareštuoti ir į protokolus pateko po vardu „politiškųjų arklių“. Atstovėję 15 dienų arešto tie „politiškieji“ arkliai buvo sugražinti savininkui už 15 rublių . . .“

Visur agitatoriai sakė „pamokslus“ viešaj — ant turgaviečių, šale bažnyčių, valsčiuose ir po kaimus, žadino politiškaį susipratimą ir skelbė autonomijos Lietuvai reikalingumą, uždarinėję monopolius ir rusų mokyklas, teismus, parodydami jiems kelią į tikrąją Rusiją, kur tarp savųjų galėtų būti žmonėms naudingi; griovė senąją valsčių tvarką, priklausančią žemiečių viršininkams ir kitiems caro bernams, ir tos tvarkos vieton įveždavo naują, priklausančią žmonėms; tuo pačiu laiku agitatoriai kaimiečių tarpe tvėrė organizacijas . . .“

¹⁾ Citata. V. K.

²⁾ „Varpas“, 1905 m., 11 ir 12 Nr.

21. Didysis Seimas Vilniuje 1905 m.

Vilniaus inteligentų tarpe kyla mintis sukviesti Vilniun iš visų Lietuvos kamų lietuvius aptarti tuolaikinį Lietuvos stovį. Buvo sudarytas suvažiavimui kviesti organizacinis komitetas iš įvairių partijų ir nepartinių¹⁾. Pirmas organizacinio komiteto pasėdis įvyko lapkričio 1 d. Komiteto pirmininku buvo išrinktas J. Basanavičius, sekretorium J. Kriaučiūnas. Vėliau dėl kai kurių priežasčių iš organizacinio komiteto išėjo socialdemokratai.

Organizacinio komiteto atsišaukime skaitome²⁾: „... . Keliai, kuriais mums, kaipo tautai, reikės eiti, kaip arčiausiame laike, taip ir tolimesnėje ateityje, nėra dar visų bendrai paskirtos.“ Ap-svarstyt Lietuvos politinę padėtį organizacinis komitetas nutarė kviesti „Lietuvos sostapilėn, Vilniun, lietuvių susirinkti iš kiekvieno valsčiaus ar parapijos, nors po vieną žmogų, kaip ir visus Lie-tuvos inteligentus ir visus tuos, kurie prie lietuvištos prisipažinstą, neskiriant lyties, luomų ir politišku pažvalgu, idant jie būtina teik-ŕsi dalyvauti tarybose.“

„Susirinkime, tarp kito ko, bus svarstomi: 1) spalį 17 (30) d. caro manifestas, 2) rinkimai į seimą, 3) valsčių, parapijų, mokyklų reikalai, 4) įvairus mokesčiai, 5) žemės (agrariški) ir miškų klausimai, 6) žemiečių įstaigos, 7) Lietuvos luomų ir tautų klausimas, 8) išeivystė ir kiti klausimai, kuriuos, pagal dienos eibia, kiekvie-nas iš atvykusių Vilniun gali pakelti.“

Suvažiavimas įvyko Vilniuje 1905 m. lapkričio 21 ir 22, o naujų stil. gruodžio 4 ir 5 d.; suvažiavime dalyvavo virš 2000 žmonių. Pradžioje kilo ginčų dėl prezidiumo. Po dviejų valandų ginčų prezidiumam buvo išrinkti 3 sekretoriai ir 5 pirmininkai, butent: J. Basanavičius nuo nepartinių, St. Kairys nuo socialdemokratų, A. Smetona nuo Liet. Demokratų partijos, kun. Bučys nuo kunigų ir Stankūnas nuo ūkininkų. Suvažiavimas nustatė kitą dienotvarkę, negu buvo organizacinio komiteto paskelbta.

Suvažiavimas pats save pavadino „Lietuvių susivažiavimas“, bet žmonės jį vadino „Seimu“, o dažniau Didžioju Vilniaus Seimu.“

Lietuvių suvažiavimas, arba Didysis Vilniaus Seimas priėmė tokias rezoliucijas³⁾:

I. Dabartinis padėjimas Rusijoje ir Lietuvoje.

Pripažindami, jog dabartinė caro vyriausybė yra didžiausias mūsų prispaudėjas, jog dabar prieš tą vyriausybę pasikėlė Rusų valstybės kraštai; jog geresnio gyvenimo galime sulaukti tikta apgalėję senąją valdžią, — susirinkusieji čia lietuviai nutarė:

Sviesties, jungties ir stoti į kovą drauge su sukilusiais visu Rusijos tautų žmonėmis.

¹⁾ „Vilniaus Žinios“, 1905 m., 281 Nr.

²⁾ „Vilniaus Žinios“, 1905 m., 254 Nr.

³⁾ Rezoliucijų tekstas imtas iš „Liet. Ūkininko“, 1905 m., 1 Nr.

II. Lietuvos autonomija.

1. Kadangi Lietuvos gyventojų reikalai galima kaip reikiant aprūpinti tiktai gavus kraštui autonomija, — norima, kad visos tautos, kurios begyvena Lietuvoje, galėtų pilna laisve naudoties. — Lietuvos Susivažiavimas nusprendžia:

Reikalauti Lietuvai autonomijos su Seimu Vilniuje. Į tą Seimą rinkti atstovus visi Lietuvos žmonės lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu.

Toji autonomiškoji Lietuva bus sudėta iš tos žemės, kur dabar gyvena lietuviai, Lietuvos branduolys, ir iš tų Lietuvos pakraščių, kurie dėl kokių nors priežasčių traukia prie to branduolio ir kurių gyventojai norės prie jo priklausyti.

2. Kadangi susirinkusieji Vilniuje Lietuvos Susivažiavime Suvalkų gubernijos lietuviai visi vienu balsu išrado reikalingu kovoti drauge su kitų gubernijų lietuviais už Lietuvos autonomija, tad jie, suvalkiečiai, ir su jais visas Lietuvos Susivažiavimas nutarė, kad Suvalkų gubernijos lietuviai reikia priskirti prie visos autonomiškosios Lietuvos.

Santykiai su kitomis Rusijos šalimis bus paremti ant sandaros pamatų; visos šalys bus lygios, gyves vienybėje, visos jos darys vieną galingą valstybę.

III. Koku būdu iškovoti autonomija.

Jei norime įgyti autonomija, turime pirmučiausia sugriauti dabartinę mūsų tautos prispaudėjų tvarką. Tam tikslui reikia, kad čia eitų išvien visi Lietuvos politiškieji būriai (visos partijos) ir atskirieji mūsų žmonės. Susivieninus visiems savo krašte, reikia jungties su visomis kitomis Rusijos tautomis, kurios pradeda griauti tą tvarką. Tuo tarpu, kol kas bus, reikia nemokėti jokių mokesnių, uždaryti monopolius, neleisti vaikų į rusiškašias pradedamąsias mokyklas, neiti Kauno, Vilniaus ir Gardino gub. (ten, kur gyvena lietuviai) į valsčiaus teismus ir visas kitas dabartines valdžios įstaigas, neleisti savo brolių kareiviauti, prireikus streikuoti visiems darbo žmonėms miestuose ir sodžiuose.

IV. Valsčiai ir mokyklos.

Visuose Lietuvos valsčiuose; visame jų reikalų vedime (susirašinėjime, susižinojimuose . . .) turi būt vartojama prigimta žmonių kalba.

Kadangi dabartinė mokykla yra tik ištautinimo ir ištvirkinimo įrankis, tad reikia visos tokios mokyklos paversti grynai tautiškomis, t. y. pasirūpinti, kad mokslas jose būtų išguldomas žmonių kalba; be to mokytojus tokioms mokykloms turi rinkties patįs to krašto žmonės.

V. Lenkinimas per bažnyčias Vilniaus vyskupystėje¹⁾.

Kadangi Vilniaus vyskupystėje lietuvių bažnyčioje yra vartojama pamaldose lenkiška kalba su politišku tikslu, tai Lietuvių susirinkimas nutarė vienbalsiai išreikšti Vilniaus vyskupystėje gyvenantiems ir kovojantiems lietuviams geriausį linkėjimą pasisiekimo kovoje su lenkomanų kunigija už tiesas lietuviškosios kalbos Lietuvos bažnyčiose ir papeiktį šendieninės bažnyčios tvarką Vilniaus vyskupystėje.

22. Lietuvos Valstiečių Sąjungos pradžia.

Negalima tinkamai apibūdinti Didžiojo Vilniaus Seimo ir nurodyti, kurią reikšmę turėjo L. D. Partija Seimui, ne susipažinus su Lietuvos Valstiečių Sąjungos pradžios veikimu.

„Vilniaus Žinių“ 257 Nr. tilpo Kauno straipsnis: „Visų Rusijos ūkininkų sąjunga“. Tame straipsnyje Kaunas, papasakojęs apie Rusijos ūkininkų sąjungą, sako: „Reiktų ir lietuvių ūkininkams su savo reikalavimais prie viršuje minėtosios sąjungos prisidėti.“

„Vilniaus Žinių“ 266 Nr. (1905 m., 25 XI) išspausdintas „Atsišaukimas į ūkininkus“, kurio gale padėtas toks parašas: „Gabrys. Ukiniukų susivienijimo organizacijos komiteto šanars.“ Tame atsišaukime rašoma:

„Norint išsigelbėti iš visų nelaimių, reikia visųpirmu gerai pamislyti, kame yra priežastis mūsų neturto, vargo, delko mes neturime tiesų: reikia suprasti, kame yra šaknis pikto, idant suprastę galėtume išrauti pikta su šaknimis, — tariant turime gerai apmislę ty savo padėjimą. Geriausiai galime atlikti šią drauge susirinke, nes juo daugiau galvu, juo geriau. Užtai rinkimės ir tarkimės tarp savęs.“

Rusų ukininkai suprato tai jau seniai, jie dar gegužės mėnesį šių metų susirinko Maskvoje, tarėsi, tarėsi tarp savęs ir ant galopagalios nutarė, jog reikia ukininkams susivienyti, visiems eiti išvien, t. y. padaryti „susivienijimą“ . . .

Imkime nuo rusų ūkininkų pavyzdį, vienykimės ir mes — Lietuvos ukininkai . . . Taigi tverkime greičiau ir mes „Lietuvos ukininkų susivienijimą.“

Visus, kurie atjaučia naudą ir reikalingumą ukininkų susivienijimo, kviečiame susivažiuot mūsų sostapilin Vilniun 4 gruodžio (21 lapkričio).“

Tame pačiame „Vilniaus Žinių“ numeryje yra Adomo Skeeterio²⁾ straipsnis: „Sodiečių sandora“. Tame straipsnyje kalbama apie ūkininkų organizaciją ir net paduotas programos projektas.

¹⁾ Štos rezolucijos tekstas paimtas iš „Vilniaus Žinių“ 1905 m. 270 Nr.

²⁾ Žinomo gydytojo, varpininko, rašiusio „Varpe“ ir „Ukininkų sąjunga“ straipsniais — Nenuoramos, Vaistinininko.

„Vilniaus Žinių“ 267 Nr. straipsnyje: „Atviras laiškas į Vėliuoniškius ir kitus Lietuvos sodiečius“ rašoma:

„Į „Vilniaus Žinių“ redakciją ateina daug laiškų, užklausančių apie „Rusų sodiečių sąjungą.“ Vieni klausia, kaip reikia tenai siųsti savo „petičijas“, kiti klausia, kaip „mes lietuviai - sodiečiai galėtumėm prisidėti prie „Rusų sodiečių sąjungos.“

Visi „Vilniaus Žinių“ straipsniai rodo, kad valstiečiai ieško progos susiorganizuoti. Įdomi smulkmena dėl paties Valstiečių Sąjungos pavadinimo. Konkuruoja keturi žodžiai: ūkininkas, sodietis, valsčionis ir valstietis. Viršų paėmė žodis valstietis ir pati organizacija gavo valstiečių sąjungos vardą.

1905 m. gruodžio 5 dieną valstiečiai, daugiausia Didžiojo Vilniaus Seimo dalyviai, atskirai susirinkę, įsteigė Lietuvos Valstiečių Sąjungą ir padarė nutarimus, kurie kai kurį laiką buvo Valstiečių Sąjungos programa. Valstiečių Sąjungos nutarimai buvo perskaityti Didžiajame Vilniaus Seime. „Vilniaus Žinių“ 276 Nr. aprašyme Seimo darbų yra pasakyta:

... „Pirmasėdystė nori užbaigti kalbas, bet dar gauna balsą p. Gabrys, kurs nors užkimusiu, bet energišku balsu ragina sodiečius prie ūkininkų-sodiečių sąjungos, kuriai tą dieną, per atskirą ūkininkų susirinkimą iš ryto, liko jau duota pradžia, užmegztas mazgas — o p. Galvanauškas skaito tos naujai susiorganizavusios sąjungos naujai išspaudintus nutarimus.“

Kadangi gruodžio 5 d. valstiečių nutarimai yra Valstiečių Sąjungos pirmoji programa ir kadangi tie nutarimai papildė Didžiojo Vilniaus Seimo nutarimus, todėl paduodu nieko nepakeitęs.

Nutarimas Lietuvos valsčionių,

susirinkusių Vilniuje lapkričio 22 (gruodžio 5) 1905 m.

Mus, Lietuvos valsčionys, slėgia valdžia visokiais budais. Užkrovė ant mūsų nepakeliamus mokesčius. Didžiausia dalis nuo mūsų paimtų pinigų eina ant Rusijos valdžios reikalų, o mažutėlė jų dalelė, kuri neva lieka Lietuvoje, ir ta žusta kišenėse valdininkų atėjūnų.

Mes kruvinu savo prakaitu uždirbtais pinigais turime užlaikyti valdininkus rusus, kuriems visai nerūpi mūsų gerovė, jiems terūpi įtikti augštesniajai valdžiai, kuri duoda jiems paaužtintimus ir didesnes algas iš mūsų kišenėse; o tie mūsų užlaikomieji valdininkai negal ir nenor su mumis nei susikalbėti mūsųškai.

Rusijos valdžia laiko mus prispaudus ir neleidžia mums apsišviesti. Mūsų mokyklose mokinėjai — rusai mokina vaikus vien tik rusiškai ir vaikai išvaikščioję mokyklai keletą metų neišmoksta priderančiai nei rašyti.

Mūsų tarpe yra daug tokių, kurie turime labai mažai žemės, arba visai jos neturim. Rusų valdžia per Lenkmetį užgrėbė daug mūsų žemės, — dabar ji turi mums ją sugražinti.

Mūsų teismai (sudai) valdžios įtaisyti neteisingi ir paperkami ir vedami svetimoj kalboj.

Męs valsčionys turime mažesnes tiesas už kitus luomus (stonus), nors visus maitiname duona, uždirbta kruvinu mūsų prakaitu. Visų mūsų skriaudų nebegalime čia nei išpasakot . . .

Teip mėš gyventi toliau nebegalime!

Męs, Lietuvos valsčionys tvirtai tikime, jog tik tada galėsime žmoniškai gyvent, kada mėš patįs valdysimės, kada valdžią sau rinksime, kada visą mūsų kraštą — Lietuvą valdys Seimas Vilniuje.

Pasiuntinius Vilniaus Seiman galės rinkti visi suaugę Lietuvos gyventojai, kiekvienas galės tiesiai ir slapta paduot savo balsą už tą, kurį jis norės rinkti, nes jeigu rinkimai Vilniaus Seiman butų ne dėl visų lygūs, jeigu rinks ne tiesiok ir ne slapta, tai tenai mūsų užtarytojų nebus ir mūsų rinktinė valdžia skriaus mus, kaip kad skriaudžia šiandien rusų valdžia.

Lyg Seimoį sušaukimui patįs rupinsimės savo reikalais ir patįs valdysimės. Šiandien pagerinimui savo padėjimo nutariame:

1. Valdžiai mokesčių nemokėsime, nes už surinktus nuo mūsų pinigus užlaiko pulkus kareivių, visokius činauninkus, žandarus, šnipus, žemskius, spraininkus, pristavus, uredininkus, gubernatorių ir t. t., kurie mums jodinėja ir visokiais budais smaugia.

2. Numesti tuos iš valsčiaus sąnarių (členų), kurie eina prieš žmones drauge su caro tarnais, o vietoje jų išrinkt tokius vyrus, kurie gins žmonių reikalus ir nepasiduos caro valdžiai.

3. Rusus-mokytojus (učitelius) nutariame išvaryt, o jų vietoje pavedame naujai išrinktam viršaičiui (staršinai) atkviest mokytojus lietuvius, kurie mūsų vaikus mokytų lietuviškoje kalboje; lyg mokinotų atkviestimui, mokinkime vaikus namie.

4. Panaikinkime dabartinį valsčiaus teismą (sudą), o jo vietoje įveskime teismą „trečiųjų“, tai yra, abi provojančiosios pusės renka kiekviena sau po vieną teisdarį iš savo žmonių, o abudu išrinktiejie teisdariai išrenka dar vieną ir tie trys teisdariai teisia (sudija).

5. Caro tarnų (išspraininkų, zemskių) vežiojimui „pačto“ (arklių) nebelaikyti, o viršaitis (staršina) ir kitį valsčiaus rėdos sąnariai turės važinėti savais arkliais.

6. Neklausysime ir jokių reikalų neturėsime su caro činauninkais, vistiek kas jie nebutų: isprauninkai, pristavai ir t. t. Varysime juos iš savo krašto, pakako jau jiems valgyti mūsų gardžią duoną ir smaugt mus, tegul važiuoja iš kur atvažiuavo.

7. Savo brolių į karumėnę neleisime; jeigu kuri norėtų suimti valdžios tarnai, neduosime.

8. Ant dvarų neužpuldinėkime, miškų nenaikinkime, ir neduokime jų naikinti nei valdžiai, nei ponams.

9. Gaspadoriai nereikalaukime už „plečiukus“ nuo gryčelninkų (susiedų), nes mėš patis nutarėme mokesčių nemokėti.

Mes visi čia susirinkusieji, įvykdinimui viršui paminėto, nutarėme susitelkti i „Lietuvos valsčionių sąjungą“, nes tik visur išvien eidami galėsime viską pasiekti.

Stokime visi už viena
Ir viens už visus!

1906 metų „Lietuvos Ūkininko“ 58 Nr. pasakyta: . . . „Turiu paakinti, kad Lietuvos Valstiečių Sąjunga (L. V. S.) tai yra Lietuvos demokratų partijos atžala, kuri veda savo reikalus savarankiai, ant pamatų plačios autonomijos. Po L. V. S. vėliava susirinko jaunesnieji demokratai, kurie ėmė veikti tarpe valstiečių.“

23. Didysis Vilniaus Seimas ir L. Demokratų Partija.

L. Demokratų Partija savo atsišaukimuose labai išplatina obalsį: Seimas Vilniuje. Reikia pažymėti, kad socialdemokratų tuo atveju irgi daug pasidarbavo. Žodis „seimas“ žmonių akyse tapo iš visų nelaimių gelbėtojas, laimės davėjas. L. Demokratai, su didžiausia viltimi, su pagarba, net su tam tikru pietizmu kartoja savo raštuose žodį „seimas“. L. Demokratai žodį „seimas“ vartojo kaip, steigiamąjį susirinkimą. L. Demokratų akyse seimas yra liaudies valios išreiškimo tobuliausia forma. Tik tas gali į padanges kelti seimą, kas myli ir gerbia liaudį.

„Taigi pirmas svarbiausias mūsų reikalavimas, artinantis Rusijos revoliucijai, tai yra atskiras Lietuvai seimas, seimas Vilniuje“¹⁾).

„Reikalaukime Seimo Vilniuje!“²⁾).

„Tegul mūsų išrinktas Vilniaus seimas paskirstys ką kiek mokeščių mokės, tegul jis paskirs žmones, kurie visus mūsų krašto reikalus prižiūrės, tegul tai jie, mūsų išrinktieji būna mūsų vyriausybė“³⁾).

Labai suprantama, kodėl lietuviai taip gausiai aplankė Didįjį Vilniaus seimą, nes jie buvo prie to prirengti. Įdomus tas faktas, kad Vilniaus suvažiavimą žmonės pavadino seimu, mat jie su tuo pavadinimu gerai susigyveno. Taigi, L. Demokratų partija daug pasidarbavo dėl Vilniaus suvažiavimo pasisiekimo.

Sugretinkime Didžiojo Vilniaus seimo nutarimus ir L. Demokratų partijos reikalavimus ir mums bus aišku, kad L. Demokratų partija padarė didelės įtakos Didžiojo Vilniaus seimo nutarimams.

Didysis Vilniaus seimas išnešė tik politinius nutarimus; žemės klausimu ir apskritai valstiečių reikalais nutarimų nepadarė. Toks

¹⁾ Atsišaukimas „Broliai, Lietuviai!“, 1905 m.

²⁾ Ten pat.

³⁾ Atsišaukimas „Gana, jau gana!“, 1905 m., VI.

Didžiojo Vilniaus seimo elgesys bus suprantamas, jeigu priminti Valstiečių Sąjungos nutarimus. Juk tuos nutarimus padarė tie patys seimo dalyviai ir tie nutarimai buvo pakartoti seime. Taigi, Valstiečių Sąjungos nutarimai papildo Didžiojo Vilniaus seimo darbus. Valstiečių Sąjunga buvo tas pat, kas L. Demokratų partija. Visai aišku, kad L. D. Partija suvaidino svarbią rolę Didžiajame Vilniaus seime.

V. Kviška.

Domeikų k. Jurgis Matulaitis 1900 m.
1905 m. pagarsėjusiu „politišku arkliu“ savininkas.

Dr. K. Grinius.

Atsiminimai.

1866—1878 m.

Kilmė.

Kai pasakodavo mano nabašnikė mama, esu gimęs bene 1866 m. gruodžio 17 d. Artimiausia bažnyčia tuomet nuo Selemos Būdos kaimo, kur man teko pirmu kartu šviesą išvysti, buvo Sasnavoj (Marijampolės filija). Ten buvau pakrikštytas. Podžiais buvo tėvo sesuo Veronika, paskiau ištekėjusi už Valinsko, Baraginės kaime, ir Jonas Grinius, tėvo pusbrolis, išėjęs paskiau į Amerika. Bet Sasnavoj tuomet metrikų kunigai nerašinėjo, duodavo tik kortelę, kad toksai ir toksai kūdikis buvo tada ir tada pakrikštytas.

Su ta kortele reikėdavo paskiau vykti už trijų mylių į Pilviškius, prie kurios parapijos priklausė Selemos Būdos kaimas. Tokiu būdu mano gimimo metrikai buvo paskiau Pilviškiuose surašyti ir juose aš pažymėtas — gimęs bene 1867 m. sausio 7 d.

Tėvai turėjo 34 margus žemės, t. y. apie 17 hektarų. Žemė buvo iš po girios, kelmynė, kieme, dar atsimenu, augo mažas aglynėlis, kur kartais aš rasdavau ūmėdžių.

Iš pasilikusių pas mano dėdę Silvestrą Grinių (Skriaudžių k.) bene 1792 m. vieno Griniaus metrikų, iš Kalvarijos parapijos paimitų, žinau, kad tai buvo szlachcic Trockiego powiatu. Iš tėvo pasakojimų girdėjau, kad Griniai atėję iš rytų ir pirmučiausia apsigyvenę Pabukty, toliau Kirkeleve, Vyšnelauky, Valčevoj, Selemoj Būdoj ir kitur.

Mamos, Vosylių giminė, irgi, tur būti, iš rytų atėjo, nes pati pavardė rodo bene gudų kilmę. Matyt XVIII šimtmečio pradžioj taip vadinama Suvalkija buvo didelio maro išnaikinta. Sako, galėdavai visą dieną po tos pavietrės eiti ir nesutikti nė vieno žmogaus. Apie Griškabūdį girdėjau pasakojant, kad tuomet iš Prūsų atėjo 7 Kudirkai ir iš rytų 7 Olekai (Goliakai). Gali būt, kad tam marui pranykus, atsirado ir Griniai ir Vosyliai.

1868 ir 1869 metais buvo badas: vieni metai buvo labai sausi, kiti labai lytingi. Mama ir tėtė pasakodavo, kad eidavo tada dau-

gybė ubagų, kiti būdavę iš bado sutinę, kai kas iš aplinkinių gyventojų buvo nuo bado pabėgęs anapus Nemuno. Viena mergina su tėvais nuo bado kitur išsikrausčius, kai man reikėjo kiaulės ganyt, buvo sugrįžus iš anapus Nemuno, tai lietuviškai ji nekalbėjo, tik lenkiškai.

Aš paties badmečio nepamenu, žinau tik iš tėvų ir kitų šeimos narių pasakojimų.

Dr. K. Griniaus tėvai.

Vincas Grinius (1837—1915).

Ona Vosyliūtė Griniuvienė
(1839—1919).

Pirmieji atsiminimai.

Atsimenu dar, kad kartą vasarą tėvai bevažiuodami su manim plentu pro Čisavą, tur būt, į tėvo tėviškę Valčevos kaiman, šnekėjosi apie matomus ore kokius tai dūmelius. — Tai parako dūmai, nutarė tėvas, atėję nuo prancūzų, kurie mušasi su vokiečiais. — Tai galėjo būti 1870 arba 1871 m.

Pirmieji mano atsiminimai siekia bene 3 metų amžiaus, kai aš, pakėlęs dviem metais jaunesnę aslų rūpinančią sesutę Magdūtę, surikau „žiūrėkit, aš Magdę pakeliu!“ Bet ją pakėlęs tuojau iš rankų išleidau, ji, matyti, susitrenkė, ėmė rėkti, ir aš gavau nuo mamos plyšką.

Augimo sąlygos.

Gyvenamieji namai mūsų buvo dviem galais, perskirti, didele tuščia priemene su kamara prišlieta prie užpakalinės priemenios sienos. Ten pildavo bulves, laikydavo burokus, stovėjo girnų lovy su dvejom girnom, kur žiemomis šeimyna sąmalinį niūnuodama maldavo. Sumaltus miltus pildavo į didelę aukštą skrynę, kuri stovėjo klėtyj ir apačioj turėjo užstumiamą langelį, pro kurį, besibaigiant miltams, išsisemdavo likučius.

Seklyčia, jau senai stuba paversta, tebestovi ir dabar, senoji gi stuba jau kokia 40 metų pamainyta nauju galu ir seklyčia padaryta.

Šeimynai dirbti ir miegot buvo stuba, o kitas švaresnis galas arba seklyčia buvo tėvams miegot, svečiams priiminėt, krikštynomis, šermenims, zekvijoms kelti. Stuboj buvo dūminis be kamino pečius, lubose atstumiamas langelis, aukštiniu vadinamas, dūmams ištraukt, aslą buvo molinė, nelygi. Aplink dviem pasieniais buvo ant kojų patiestj platūs ilgi suolai sėdėti, daiktams pasidėt ir gulėt nakčia. Dar buvo platoka lova vaikams gulėt, kur tilpdavo koki 4 vaikai. Po lubomis buvo dvi kartys pakartos, kuriose suriedavo malkpagalius, kad pradžiūtų. Langai būdavo vieneri, žiemą baisiai apšaldavo, nuo palangių tolydžio varvėdavo, turėdavo palangėmis tokius lovyčius pakabinti, kur prisirinkdavo per dieną koki du litrai vandens iš apšalusio lango. Kai pečių rytais kūrendavo, tai duris atidarydavo į priemene. Žiemą pridedavo pusė stubos šalto oro ir blogai aprėdytiems vaikams būdavo tikras vargas. Gulėdavau ant šalipečiaus, bet ten pasiekdavo dūmai ir labai akis ėsdavo, reikėdavo galvą nukart nuo lentos; jei atsikeldavai, tai vienintelė patogi vieta būdavo prie pečiaus, pryžadoj, bet tenai tokių pasažierių neapkęsdavo gospadinė (mama arba tarnaitė). Hygienos atžvilgiu tokios dūminės stubos gal ir geros, nes jos puikiai prasivėdindavo ir išsidezinfekuodavo. Iki pusei sienų dūmai ir angliodeguonis turėdavo pusėtinai apnaukinti mikrobus, vieneri langai praleisdavo pakankamai oro, atidaromos pečių bekūrenant į šaltą kiaurą priemene durys ir lubose aukštinis būdavo geros prietaisos ventilacijai.

Suolai būdavo naktij užimti šeimynos guoliais — berno, merginos, piemens, auklės. Kai kada būdavo du iš šalies vyrai samdomi, kartais tik vienas. Tarnaitė dažniausia būdavo viena, ik mes vaikai į piemenis paugome — du piemenys, o paskiau vienas ir net nė vieno, nes ganydavome kiaules ir galvijus mes patys, vaikai.

Žiemą į stubą paprastai sukraustydavo naujagimius ėriukus su avimis, kai kada atsinešdavo ir veršiuką didžiam šalčiui esant, o vieną kartą, pamenu, tėvas atvedė ir kokią savaite laikė stuboj sergantį, tur būt plaučių uždegimu, bėrį.

Mes, vaikai, kuone visą žiemą iš stubos beveik neišeidavome, motina neleisdavo, bijodavo, kad neperšaltume.

Ir apsirėdyt lemtai kuom iki kokių 5—6 metų neturėdavome — nei klumpių, nei kelnų, nei kailinukų. Vaikai iki kokių 5 metų bėgiodavo vienuose ar dviejuose marškiniuose, susijuose juostele ir tik retai kas turėdavo bruslotą (kamzole). Mergaitės nešiodavo ant marškinių andarokaitį (sijonėlį).

Stuboj būdavo atliekama daug darbų. Be valgio virimo (ryta ir vakara) dar moterys linus šukuodavo, kratydavo, verpdavo, lenkdavo į tolkas lankčiais, vydavo nuo vytuškų ant krijų, mesdavo nuo krijų ant mestuvų ir pagalios surietusios į stakles pavasari pradėdavo austi dryžius, andarokus, prozaktus, cvilikus, žiurstus, rinkinius, milą, rankšluosčius, pakulinį (padurkinį), pašukinį, apyverpinį, drobę, drobules.

Mergaitės ausdavo juostas, pakeles. Viena kartą per savaite duoną iš ryto įmaišydavo, vakare išminkindavo ir paryčiu liže į pečių leisdavo.

Dulkių stuboj niekadęs netrūkdavo. Dar vyrai prie to pridedavo bevydami iš kanapių pančius, viržius, vadeles, kanapines plėškes, pavadžius.

Čia jau stuboj skaldydavo malkas, o mes vaikai kraudavome jas ant pečiaus, užpečky, riedavome su piemenimis pasistoję ant uslano arba keturkojo krėsluko ant grėdų į palubę.

Vakare kartais, kai žiburį užgesindavo, iš pargabentų iš kelmynės aptrešusių kelmų pakampėj sukrautų žėrėdavo fosforinė daili šviesa.

Žibindavo pušinėmis balanomis. Pušies ruli skaldydavo į sponus, šiuos gi peiliu arba striūgu į balanas.

Užžibintas balanas įkišdavo į sienų plyšius, iš kurių žiūrėdavo daugybė rudųjų tarakonų.

Jų tiek daug būdavo, jog vienam senam kriauciui Žydgirės Vaitiekaičiui bemiegant prilindo pilna burna ir jisai atsikėlęs spaudydamas pasakojo, kad sapnavo arklys beesas ir avižas pilna burna beėdas. Tai buvo ne avižos, tik tarakonai. Blakių nebūdavo. Šnekėdavo, kad blakės tik pas prūsus prisilaikančios.

Balanoms įsikišti būdavo tam tikra įtaisa, diedu arba žibintuvu vadinama. Tokių diedų būdavo įvairių rūšių. Mano tėvo buvo padarytas dailus diedas su pakeliama šerde, į kurios viršutinį geležimis apkaustyta galą įkišdavo balaną. Toksai diedas buvo nepavoingas, nes neužsidegdavo balanai besibaigiant. Sienos visos buvo numargintos maušiais ir šliomais, t. y. balanų išdeginomis dėmėmis.

Blusų būdavo daug. Vaikščiodavome visad „sučiekiuotais“ kūnais. Utėlių drapanose nebūdavo. Bet galvoj atsirasdavo. Kiekvieną šventą dieną mama su peiliu visiems vaikams galvas išieškodavo ir utėles išbraškindavo su nago ir peilio pagalba.

Gaspadoriai su šeimyna daugelį daiktų patys pasidarydavo namie, meisterių retai teimdavo. Vyrai klumpes apsimušdavo, pasidarydavo roges, stalus, suolus, uslanus, kedes, krėslukus, dyselius, treinijus, drobynas, leiteres, dugnines, akėčias, medines žagres, ragožius joms įstatyt, pasisiūdavo pirštines, prisidirbdavo žiemą viedrų, cėberių, grėblių, kultuvių, mintuvų; prisipindavo pin-

a) stovi — Jonas, Ona (Bacevičienė) ir Kazys (D-ras);
b) sėdi — Ona ir Vincas Griniai ir Joana Griniuvienė su vaikais (Kazytis ir Gražina).

Grinių šeimyna 1905 m.

tinių, sėtuvų; mano tėvas niekur nesimokinęs patsai dirbdavo lakėriuotus uosinius stalus, kuparus, šėpas, bričkas, lovas, namus statydavo. Ratams dirbti būdavo račiai, daugiausia vokiečiai; druginėms skepetoms, prikyštėms drukuoti (klišėmis) būdavo miłdažiai (daugiausia irgi vokiečiai arba žydai), rateliams (vindeliams)

gaminti kur-ne-kur gyvendavo vindininkai (vokiečiai), pikliui šventėms miltus pikliavot veždavosi į Kazlus pas Kubertą (vokietį) į vandeninį malūną, arba į Garstickus pas Garsticką.

Dar buvo už Sasnavos 9 verste nuo Marijampolės paplentės Dagiliaus vėjinis malūnas, kurį irgi vokiečiams laikė. Milui velti būdavo veliušiai Kažluos pas Kubertą ir Garstickuos.

Vilnas milui ir vilnoniams audeklams karšdavosi pirmiau naminiais karštuvais, paskiau atsirado karšiamųjų mašinų (pas Vinčą Bartniką Kelmynėj).

Stuboj būdavo šaukštdėčius, tokia pamarginta lentyna, prie kurio plaudavo indus, šaukštus. Prie šaukštdėčiaus paprastai asla būdavo permiškusi įvairių skystimų ir pamazgų. Mes tą vietą tiesiog myžupiu vadindavome. Iš jos jausdavome dvokimo. Dar prie pečiaus žiemą stovėdavo kubilas ar statinaitė su rūgstančiais kiaulėms pelais. Iš ten irgi nemaža dvokdavo. Rudenį dar stuboj stovėdavo kokį laiką statinės su rauginamais kopūstais, o kai barščius rauginavo, tai irgi jų statinaitė stovėdavo. Na, ji nesmirėdavo. Kai meitėlį paskerdžia, tai darinėdavo jį, sūdydavo lovyje, kimšdavo dešras, rūkindavo pradžioj vis stuboj (po balkiu), ir tik paskiau sukeldavo į aukštą ir pakabindavo po kardieliams arba po pantomis. Tai katinams būdavo nesmagumų. Jie tupėdavo ant aukšto ir, ilgėdamiesi karančių lašinių, skilandžio, karkų, kumpių, dešrų, dažnai kniaukdavo.

Dar vištos asloj vaikštinėdavo ir padidindavo stubos nešvarumą. Po pečka tupėdamos jos ten per žiemą pridėdavo gana daug mėšlo, kuris pavasarį būdavo vartojamas tręšti kopūstams, cibuliams ir kt.

Aslą šluodavo sausai, beržine šluota, ražais, tik truputį prieš šluosiant vandeniu pašlakstydavo, sąšlavas išpildavo tiesiog netoli priemenios durų lauke. Kai pavasarį atšildavo, tai tą sąšlavynę į daržą nugabendavo. Be balanų, dar vartodavo lajines žvakes, kurias pačios moterys gamindavo. Pasidarydavo iš verpalų knatų, kuriuos suverdavo po keletą ant vieno ilgoko šipulio. Šipuliai su kabančiais iš jų knatais abiem galais pasikardavo ant dviejų paralelių vytušų arba grėbliukočių. Čia pat būdavo puodas su avių tarpintu lajum. Tai vis būdavo daroma žiemos metu šaltoj priemenioj. Knatus kartas nuo karto gaspadinė dažydavo į karštą lajų ir tuojuo po to pakabindavo su šipuliu tarp vytušų. Nuo šalto oro lajus sustingdavo, kelius kartus taip padarius, knatas apsiveldavo lajum. Kai knatai pasidarydavo piršto storio, tai žvakės skaitėsi gatavos, galus joms iki apatinio knato galų nupiaudavo ir žvakes sukraudavo į uždaromą skrynute, žvakinyčia, kad pelės neprietų. Tokios žvakės žibėdavo ne puikiai, spragėdavo, knatas reikėdavo kartas nuo karto nukirpti arba paseilintais pirštais greitai nužnybti. Žvakėms būdavo vienas liktorius, o kai prireikdavo daugiau, tai pasidarydavo liktorių iš kručkų, burokų, dynų. Taip būdavo per balius, per šermenis, per krikštynas, per veselias.

Jau man paūgėjus atsirado „kalimoriai“ su smirdalu, t. y. su žibalu. Juos pasidarydavo patys žmonės. Sugaubdavo blekutę į vamzdelį, pasidarydavo iš blekės brylelį, knatą pasigaminavo iš marškonio audinio ir lemputė gatava.

Jau man gimnazijoje tur būt bebūnant, taip apie 1880 metus, atsirado Grinių namuose pirktinė lempa su stiklu, pradžioj pakabinama po lubomis ties stalu, o paskiau ir stovinti ant stalo su koja.

Atskiros išvietės mano mama niekadės neleidavo statyt, nes už tokius „zbitkus“, girdi, Dievas galįs nubausti. Tik apie 1898 metus meisteriui broliui Jonui pavyko mama prigaut ir pastatyt prie kiaulių tvarto atskirą išvietę. Mat, sakėsi, ten būsiąs mažas kiaulėms tvartukas. Kai buvo tasai tvartukas pastatytas, tai mama toliau nesipriešino, bet ta įstaiga tur būt tik broliai ir naudojosi.

Abrūsas (rankšluostis) paprastai aptarnaudavo visą šeimyną. Kad ne surūktų, būdavo padedamas abrusinyčioje; tokioj spintelėj dažnai dailiai režiniais padailintoje. Paprastai abrūsas tarnaudavo nemainomas visą savaitę.

Subatoj kai kada, ypač prieš „atpuskus“ (atlaisdus), šeimyna trinkdavosi galvas, nusiplaudavo iki juostai šiltu vandeniu su muilu. Kai kas ir kojas iki kelių pasiprausdavo, bet kūno dalies tarp juostos ir kelių beveik niekadės nesiprausdavo. Statinėse tik niežų gavę ir visokiomis biauzybėmis išsitepę išsimaudydavo. Na, vaikus geldose dažnai išmaudydavo.

Iš ryto visa šeimyna prausdavosi, daugiausia iš burnos — išigerdavo iš kružiko vandens ir prunkšdavo jį ant rankų, kuriomis apsirindavo veidą, kaklą, sprandą. Muilo mažai vartodavo.

Ubagai apsilankydavo beveik kasdien, papoteriudavo, gavę „almužną“ eidavo sau toliau. Kai kada koksai ubagas apsinakvodavo. Kiti ubagai būdavo laukiami svečiai. Jie papasakodavo naujienų, apie vainas, apie lenkmetį, kaip kitąsyk maskoliai gaudydavo vyrus į vaiską, apie Krakosmetį (1831), būdavo ir tokių, ką Napoleoną atsimindavo; kiti savo jaunystos dienų atsitikimus prisimindavo, medžiokles, vagystas; kai kurie mokėdavo pasakų, o vienas Paškevičius nuo Skriaudžių mokėdavo daug dainų dainuot. Na, būdavo ir labai dievobaimingų ubagų, kurie mokėdami paskaitydavo iš Bromo atverto in Viečnastį visokių baisenybių apie pragarą, apie velnius, kaip sprandą kam tai už bliuznijimą nusukę, kaip kokį tai poną prie visų akių pasigriebę ir išsivežę.

Žydėliai važinėdavo ir vaikščiodavo po kaimus su silkėmis, su peiliais, šukomis, su muilu, su guzikais, spilkomis, perkeliu, sketaitėmis. Kiti vėl supirkinėdavo pakulas, pakojas, skudurus, kaulus, javus, veršius, avis, kailius. Tretį atveždavo nuo Pilviškių puodų, bliūdų, ašocių, kružikų, pienpuodžių, uzboną. Gaspadinės ilgai, ilgai rinkdavosi, beskambindamos atvejų atvejais tuos indus. Stebėtis tik reikia puodžių žydėlių kantrybe. Derybos būdavo irgi labai ilgos. Dar kiti važiodavo smalą (nuo Prienu). Būdavo

ir tokių, kur gydydavo žmones, duodavo vaistų. Kriaučių lietuvių man beaugant mažai dar tebūdavo, ir po kaimus dažnai vaikštinėjo kriaučiai — žydėliai. Aplinkinėj per tris mylias buvo pagirtas Puskelnų Skrinska, kriaučius, o kitas Rutkus skaitėsi darkytojūn. Lietuviai kriaučiai tuomet būdavo labai mandri, gospadinės ir gospadinaitės jų bijodavo, stengdavosi jiems ir valgiu ir apsiėjimu įtkiti. Mat, nelengva būdavo jie prie darbo prisiprašyt, taip pat turėdami miklų išlotą liežuvį, galėjo besibastydami po svieta moterims garbę pagadinti.

Siaučių lietuvių kiek daugiau būtų, bet irgi reikėdavo keliomis savaitėmis iš anksto juos užsikviesti, nes nespėdavo apsidirbti.

Kriaučius Rutkus, pamenu, užkrėtė mūsų namus niežais. Labai sunku buvo paskui išsigydyt. Mama labai privargo mus vaikus įvairiais tepalais betepdama ir į karštą pečių bekišdama.

Kai kurias merginas kriaučiai iš kelio išvesdavo, pramerindavo.

Tai būdavo pusėtinai padykęs ir pasileidęs gaivalas. Mano tėvas buvo amžinas kriaučių priešininkas ir mums — vaikams juos statydavo pavyzdžiu, kad nebūtume į juos panašūs.

Dar atsilankydavo abrozėninkai su abrozais, daugiausia jie lenkiškai kalbėdavo. Jų pardaviniais, daugiausiai aiškiais spalvomis nudarytais, pasigrožindavo seklyčias.

Pavasariais atsirasdavo melsvais rūbais apsitaisiusių juodomis skrybėlėmis užsidėjusių vengrų, kurie romydavo drigantus, bulius, kuilius, kiaules, bet jiems jau tada darydavę konkurenciją ir vietos lietuviai romytojai.

Kailius dirbdavo maskoliai — kailiai. Atėję rudenį iš Maskolijos nusišamdydavo jie kokią „pirtį“ (linaminę) ir tenai visos apie linkę kailius per žiemą išdirbdavo. Kad pažint savo kailius, jie duodavo karklo pagaluką su įkirpimais, pusę jo sau prie kailių pundo pasilikdavo, o kitą atskėlę atiduodavo kailių savininkui.

Dar ateidavo alieknikų, tur būt Austrijos Slovakų, kurie turėdavo vaistų ir gydydavo žmones ir gyvulius. Jie irgi mėlynais rūbais nešiodavo.

Nelaimė būdavo, jei užplūdavo čigonų abazas, nes priguzėdavo jų pilna stuba, ir čigankos paprastai poterius bekalbėdamos pasivogdavo kokią vištą, pančekas nudžiaudavo, pasisavindavo vandeniui gerti kružiką.

Jei dar būdavo vyrų namie, tai pusė bėdos, čigonai kiek valdydavosi, bet jei jie rasdavo tik moteris ir vaikus, tai po akių vogdavo ir nė gero neduodavo. Kartais visas čigonų taboras prašydavosi nakvynėn žiemą, bet mano tėvas niekadose jų neįsileisdavo.

Kartas nuo karto užeidavo strielčiai, girių sargai arba, kaip dabar juos vadina, eiguliai. Na, jie reikėdavo pavaišinti, duot sviesto, sūrio, degtinės, nes kitaip negalėtum iš girios nei malkų, nei karties kokios pasiimti. Girią tuomet vokdavo visi. Kiti gospadoriai daugiau iš girios, negu iš ūkio turėdavo.

Man kokius 5 metus turint, atsimenu, apsigyveno pas mus girių stražnikas Meškutė, pravardžiuojamas, Sakalauskas jo buvo pavardė.

Jisai gan ilgai pas mus seklyčioj gyveno, tur būt, girias kapčiavo. Buvo lenkelis, lietuviškai iš poniško kalbėdavo.

Atjodavo dar raiti kazokai, kurie buvo pakviesti giriai saugoti, matyt, vienų strielčių permaža pasirodė. Jie buvo neilgai.

Dar valkioldavosi po gaspadorius „žemskiai“ (policininkai); grumodavo jie tėvui protokolą sustatysią, kam šunes neprišti, kam kopėčių ant stogo nėra, bet paprastai degtine pavaišinti atsielisdavo ir išeidavo iš namų visai draugingai nusistatę.

Kunigai retai į Grinius užvažiuodavo. Mano tėvas stengdavosi be jų apsieiti, sakydavo, kad iš bičiuliavimo su kunigais gaspadorysta netarpsta. Tėvo tėviškėj, Valčevos kaime, 6 verstuose nuo Marijampolės, kunigams prie tėvo tevų būdavo priprasta vieta. Bet mano tėvas nenorėjo su jais artimai gyventi.

Atkeliaudavo Plutiškių prabaščius Akelaitis, paeinantis iš Šunskų parapijos, kai ir mano mana, Marijampolės Marijonas Miliauskas, irgi nuo Šunskų paeinantis, Marijonas Kazimieras Pestininkas, tolimas tėvo giminaitis. Na, kalėdojant kasmet žiemą atvažiuodavo iš Pilviškių kun. Daunora, prabaščius Motiejus Oleka, bet tai jau buvo pareigų atlikėjai, ne svečiai.

Iš giminių mes vaikai labiausiai laukdavome tėtukus — tėvo tėvą ir motinos tėvą. Močiutės mažiau mums patikdavo. Tėtukai atveždavo obuolių, riešutų, papasakodavo, kai bevažiuodami atėmę iš zuikio pyragą, iš lapės bandutes; prireisdavo pasakų. Aš ypač mėgdavau kartu būti su Tursučių tėtuku arba Šleinių tėtuku. Būdavo ir tokių giminių, kurie mus, vaikus, neapkęsdavo. Taip vienas, Užbališ vadinamas, iš paniūrų žiūrėdamas ir neaiškiai pro nosį kniauzodamas, sakydavo — ko žiopsot čia, tuoj dirža jums nusijuosiu, o jūs ėdikai, dykaduoniai!

Kriaučiai, šiaučiai irgi mums nepatikdavo, nes į vaikus žiūrėdavo iš aukšto, pasijuokdavo iš jų, duodavo navatnų paklausimų.

Ilgais rudens ir žiemos vakarais anksti eidavome gulti, tėvai nueidavo į seklyčią, o mes vaikai su šeimyna likdavomės vieni.

Na, ir prasidėdavo tada pasakų rentimas, mįslių minimas ir kitokios balabaikos.

Kartais mums įsvakaravus ateidavo tėvas arba motina ir liepdavo miegot.

Čionai būdavo visa mokykla. Kaip mes norėdavome baisyti pasakų klausyt — apie raganas — žmogėdas, apie Alenutę ir Jonuką, apie devingalvį, apie vilkalokus arba vilktrisas, apie Kalnavertį, Aržuolių, apie stiklinį kalną.

Sventomis dienomis pusryčių beverdat, turėdavome keltis ir ražančių giedot, vyrai prie stalo, o moterys prie pečiaus.

Po ražančiaus pusryčiai, po to priguldavom dar, ir prašvitus, kas tik galėjo, važiuodavo, arba eidavo į Sasnava, į bažnyčią.

Vaikai ir kas nors iš didesniųjų likdavo namie. Pavakare prieš vakarienę dar dažnai giedodavo Saldžiausio Vardo Jėzaus ražančių, o kartais vakarienę ant kudmento beverdant, kropui ant vaškaro bekabant, dažnai Marijos Panos karunką giedodavome. (Kas nor Panai Marijai šlužyti, o Jos asablyvu milasniku būt...). Gavėnioj — gavėnios giesmės, graudūs verksmai, Kalėdoms — Kalėdų, Velykoms — Velykų giesmės, — sulig sezono.

Rytą, vakarą turėdavome poterių kalbėti; juos mama išmokydavo mus kokius 4—5 metus turint.

Vasarą nuveždavo mus kai kada į Sasnavą ant mišparų, į „spaviedį“ (išpažinti).

Iš artimų kaimynų atsimenu Kulboką, gyvenusį greta su Griniais. Žmogus buvo juokdarys, komikas, bet mėgdavo išsigerti ir galų gale namus prarado.

Tai buvo paliegėlių šeimyna, nežinau, ar tuberkuliozo ar sifilio apimta. Rodos, beveik visi išsibaigė, išmirė.

Bartuška Antanas, Pukštu vadinamas, dažnai vogtas girioj malkas važiodavo Marijampolėn pardavinėt, užsigerdavo. Buvo vieną sūnų pamokinęs, išėjo tur būt į Punską gminos kanceliarijos raštininku, kitą sūnų buvo įstątes kleriku į Seinų seminariją, pasimirė džiova, trečiasis išėjo į Angliją, mergina ištekėjo — visi džiova pabaigė savo dienas. Sakydavo, kad tai Kasakaičių šeimos tokią dalį, jog daugelis jų džiovą pasimiršta. Bartuškenė iš tos šeimos buvo.

Anskaitis Matijošius, kiek vyresnis už mane; tėvas jo irgi pasimirė džiova, toliau ir sūnus, ir dvi mergaitės gavo džiovos.

Šlekys, buvęs pačorius, gerai mokėdavo pasakot visokių atsitikimų, kai važiojo Aleksandrą II, kaip bevežant ratas suteškėjo ir jisai nesustodamas ašia davežė ciesorių iki stoties; kaip viršininkas norėjo už tai jį nuplakti, bet ciesorius nedavęs, nes, girdi, jis gerai važiavo ir savo laiku pribuvo stotin.

Anskaitis Vincas, jo brolis, baigė Marijampolės gimnaziją, ėjo Maskvos universitetą, bet nebaigęs Maskvoj pasimirė. Apie jį dr. Basanavičius savo autobiografijoje rašo.

Ringių (Staknevičius) Šimas, kanklininkas, jo buvo muzikalis, dainuojantis namas, turėjo 6 dukteris. Jo fotografija buvo paskiau mano atmušta ir dar ir šiandien perstato lietuvio — kanklininko tipą.

Dveji Kačiorai, dveji Ragutskai, visi mėgdavo išsigerti. Ragutskų namai buvo paskiau paveldėtojų išdraskyti.

Dar buvo vienas Staknevičius, kuris išleido sūnų Vinčą į kunigus, kuris paskiau nusidangino Amerikon, išėjo medicinos mokslus, ir dabar nekunigauja, bet gydytojauja.

Kaimuose tuomet daug žydų buvo. Vieškeliu einant per kokiu du verstu buvo karčiama, kurią laikė žydas. Skučuos paplentėj buvo karčiama, Lukošiuos — kita, Pentupiuos — trečia, Vibaruos — ketvirta, Plutiškiuos — penkta. Taigi vieškeliu į Putiškiuos

kokius 8 verstus pravažiavus rasdavai 5 karčiamas. Jei važiuot, būdavo, iš Budkos į Marjampolę, iš viso 19 verstų, tai karčiamos buvo — Budkoj dvi, Skučuos 1, už giraitės Pridotkuos 1, Vinčiuos 3, Kuzluos 1, Bitikuos 1, Tupikuos 1, Dženčelaukoj 2, Puskelniuos 1, Rakališkėj 1, Degučiuos 1, t. y. 15 karčiamų 19 verstų. Nėr dyvų, jei mano tėvo kaimynai gėrė ir kai kurie prasigėrė. Buvo kur ir kas gert. Buvo propinacijos sistema, kiekvienas dvarininkas varė degtinę ir turėjo teisę atidarinėti karčiamas, savo rajone, kur tik nori.

Deginės varyklų tuomet buvo Mikolajevo dvare (5 verstai), Antanane (14 verstų), Elezbietišky (10 verstų).

Vyskupo Valančiausko propaganda buvo tada beveik pranykusi, bent jos rezultatų buvo nematyt. Tiesa, skaitydavo Grinius ir kitur Šiaulėniškį Senelį, kunigai pasakodavo pamokslus apie girtuoklybę, bet patys gerdavo, baliavodavo, medžiodavo. Žmonės irgi buvo girtuoklybėj praskendę.

Mano tėvai mažai gerdavo, girtį tur būt niekad nebuvo, tėvas tik retkarčiais pareidavo iš gminos skodos (iš Butkos) truputį užsitraukęs.

Na, gyvenantis iš darbininkų vietos, pas mus tėvo tikras brolis, dėdė Silvestras, kartais parkeliaudavo iš Sasnavos gerokai įkaušęs, kėsindavosi muštis, bet greit nurimdavo, nueidavo gult ir užmigdavo.

Mes visi vaikai buvome išauklėti tikiybinių katalikų dvasioj, meldavomės, paūgėję eidavom beveik kas mėnuo išpažinties, pasnikaudavome ištisą gavėnę be mėsos ir be pieno, taipogi atlaikydavome „čvertines“ ir kitokias vigilijas, adventų pasninkus, nešiodavome škaplėrius, ignosėlius, klausydavome mišių šventų, žodžiu, laikydavomės griežtai visų tikybos reikalavimų. Kunigui nepabučiuoti rankos, nenusiimti kepurės prieš jį skaitoma būdavo nemaža nuodėmė.

Ant kunigo nieko papeikiančio nevalia būdavo sakyti. Abejojimų apie tikyba nė užsiminti nevalia būdavo.

Motinos pusbrolis, Šleinių šiaučius Matjošius, kalėjime už caro portreto ižeidimą, bene 10 savaičių pasėdėjęs, pasidarė laisvamaniu — nustojo ejęs į išpažintį, į bažnyčia, užsiželdino barzdą... Vajė, kaip moterys jį imdavo už tai! Kun. Pėstininkas buvo mergeles užsiuntęs, kad į barzdą smalos pripiltų. Bet šiaučius nepasidavė ir rodos iki galo gyvasties tokiu pasiliko. Pasimirė 1924 m.

Mokslu pradžia.

Taip beaugant atėjo laikas mokyti. Nupirko, bene M. B., lementorių su vėblėmis. Mokino pati mama P. Rimšos parodytu būdu. Perėjau slebizavojimą, bė, é-bė, bė, a-ba, bė, r, zet, a-brza, b, r, zet, o-brzo... Toliau tą patį lementorių perėjau žodžiu,

jau neslebizavodamas. Po to ėmiau skaityt Senąjį Aukso Altorių. Tokius darbus atlikau bene per dvi žiemas. Tėvas antrą žiemą iš Starpolės (taip vadindavo Marijampolę) parvežė murmulinę lentelę ir gripelį. Pradėjo mane mokyti numerių, rašyti litaras. Paskui tėvas uždavinėdavo aritmetikos užduočių, įsakydavo, kiek bus pinigų, jei už vieną akmenų kubką (akmenis tuomet veždavo žydai į plentą) žydas moka tiek ir tiek, tai kiek bus gauta už tiek ir tiek kubkų. Tėvas mėgdavo laukus matuoti, tai toliau perėjo prie geometrinių užduočių, tik šitos būdavo man sunkiau suprantamos, iki gimnazijoje perėjau planimetriją.

Tėvo biblioteka.

Tėvo biblioteka, kaip tiems metams, buvo nemaža. Be maldaknygių (Aukso Altoriaus, Garbinukių, Ražančinių, Kantičkų, Žyvatų Šventųjų, Žyvato Jėzaus Kristaus, Evangeliju) be Šiaulėniškio Senelio, dar būdavo pas mus Ivinskio Kalendorių, Akelaičio (tėvo giminaičio) knygučių, Marcinkevičiaus lietuviškai - lenkiška gramatika, ir keletas lenkiškų kalendorių; be to buvo ir juridinių knygų — 1861 m. Įstatymai apie valsčionis išėjusius iš vargingo prigulėjimo, Aleksandro II 1864 m. Ukazai apie mokyklas, apie gmiņas, apie valsčionis, apie kareiviavimo priedermę, apie gminos teismus; Valančiausko pasaulinių knygelių irgi turėdavome: Palangos Južę, Vaikų knygelę, Paaugusių žmonių knygelę; toliau, jau man pradėjus eiti iškalon, atsirado Petro Vileišio — Jurgis Stefensonas, Dvi naujingi šneki, Jonas ir Aniuta.

Laikraščių jokių, nei lietuviškų, nei kokiomis kitokiomis kalbomis, niekas aplinkuj neturėjo; net kunigai aplinkiniai, rodos, toli gražu ne visi laikraščius skaitydavo.

Kadangi beaugdamas buvau smulkus, plonų kaulų, išblyškęs vaikas, o gerai ėmiausi mokslan, tai tėvai nutarė leisti mane į gminos iškalą, tikėdamiesi toliau mane ir kunigu matyti. Kad mažas būdamas atrodžiau silpnučiu — mažakrauju, parodo vieno čigono išsireiškimas. Kai aš pasakiau Jadai (tarnaitei), kad čigonas ima nuo pečiaus pančiakas, tai čigonas, metęs pančiakas, piktai ant manęs pasakė — „o tu, bambly, bekrauj!“ —

Tai galėjo būti apie 1873—74 metus.

Pradžios mokykloj.

Tur būt 1876 metais rudenį nuvežė mane tėtė su mama į Oškinės (Čystos Būdos) mokyklą, kur mokytojavo mokytojas Naujokas (Nowiak). Kadangi iš namų į Oškinę buvo apie 6 verstai, tai paliko mane šale dvaruko žemės pas mamos tolimą giminaitę, našlę Šimanskienę. Pati Šimanskienė, rodos, plaučių džiova sirgdarė, lovoj sėdėdavo, o gospadinystą vedė jos podukra Keidošių Katrė,

smarki mergina. Man buvo gana smagu tenai gyvent. Niekas nebardavo. Bernas Vincas naktimis nusivesdavo į veselijas, kartais eidavom už kelių verstų. Tenai jisai kortuodavo. Aš gi su vaikais stumdydavausi. Kai užsimanydavau valgyt, tai Vincas prisitaikydavo prie stalo, užsiguldavo lyg netyčiomis ties „stalčiumi“, ištraukdavo niekam nematant jį, ir išsikraustydavo iš ten pyrago, duonos. Tuom aš pasistiprindavau.

Kartą koks tai berniokas bandė pasiimt mane su kitais vaikais mokyt tabalą šokti. Duris jis užsirakino, susisuko abrušą arba kitaip tariant pasidarė „pytką“, didžiausias vaikas įsikabino į jo skvernus, o kiti viens į kitą ir visa tokia uodega turėjo daryti taip, kaip patsai vadas. Kas nepataiko taip padaryt, tas gauna pytkos smūgi. Man teko viena iš paskutinių vietų ir būt buvę bloga, jei Vincas nebūtų manęs atėmęs iš to šokio. Būdavo dar ir kitokių vaikams „veselijose“ šokių — čigonas, džigūnas, kazokas. Tai buvo priemonė atgrasint vaikus nuo veselių.

Mokykloj buvo apie 30 vaikų. Mokymas ėjo rusų kalba. Kokiai savaitei praėjus mokytojas uždraudė mums lietuviškai kalbėti. Tam tikras III skyriaus pastatytas perdėtinis (dežurnas) užrašinėjo, jei ką išgirdavo lietuviškai kalbant.

Mokytojas tokį mokinį išbardavo, kitam už ausies patąsydavo, kitam duodavo linija delninių.

Neilgai mokinausi aš Oškinėj, tik iki Kalėdų, iš viso apie 2—3 mėnesius. Motina susekė, kad Katrė su jaunikiais suvalganti valgius, kuriuos man atveždavo. Deltą po naujų metų aš buvau nuvežtas į Lymarkų kaimą pas Degutį, kur tuomet seklyčioj buvo Gudelių gminos mokykla. Mokytojum buvo Marčiulionis, paskiau perėjęs į Suvalkus kokiū tai valdininku. Dviem kokiems mėnesiam praėjus man pavyko padaryt aritmetikos užduotį, kurios negalėjo padaryt visas antrasis skyrius (aš buvau pirmajame). Už tai buvau perkeltas į II skyriū, kurį ir pabaigiau 1877 metais. Gyvenau Žydgirės Vaitukaičiuos.

Marijampolėje pas Gustaitienę.

Rudenį nuvežė mane Marijampolėn ir pastatė pas Gustaitienę (netoli Šešupės Jursdikos daly). Čionai reikėjo visiems lenkiškai kalbėti. Jei kas bandydavo lietuviškai kalbėti, tas iš šeiminiųkės gaudavo chamo vardą. Mokykla buvo paliai bažnyčia, tam tikrame name, tame gale, kuris yra atkreiptas į bažnyčia. Turėjo mokytojaut Užupis, bet jis buvo pačioj mokymo metų pradžioj perkeltas Naumiestin, atėjo Karolius Grinkevičius, jaunas tik ką pabaigęs Veiverių seminariją, nedidelio ūgio, vyrukas. Mes jo ne labai klausydavome. Jis tik gerai dainuot mus mokindavo ir patsai dailiai smuika grieždavo.

Aritmetikos III skyriū, kuriame aš buvau, per visus metus neišmokino net dalinimo veiksmo. 1878 m. rudeni bandžiau išduoti

į I gimnazijos klasę. Kai iššaukė mane, tai uždavė kiek ten milijonų padalinti į kelis šimtus. Aš nei pradėti to, vieksmo nemokėjau. Niesdaviau.

Paprašiau tėvo, kad pasamdytų kokią klasinį, kad mane ki-
tiems metams į II gimnazijos klasę prirengtų. Tokiu nauju
mano mokytojum buvo tolimas mamos giminaitis, tuomet
V klasės mokinys Vincas Matulaitis (iš Domeikų kaimo).
Jis buvo apsigyvenęs Jablonskienės mokinių bendrabutyj, dabar
Ivanauskienės namuose, ir aš popiet kasdien vaikščiodavau va-
landai ar daugiau pas jį užduotų pamokų išduoti.

Atėjus rudens pradžioj 1879 metų egzamenams vėl man nepa-
vyko — į II klasę nepakliuvau, buvau priimtas tik I klasėn.

Pas Gustaitienę išbuvau dvejus metus. Kartu su manim buvo
jos sūnus Petras (mokinosi pas vargonininką Baranauską vargo-
ninkaut), Vladas Mačys (gimnazijoj), Povilas Linnikas, džukelis
nuo Seinų (gimnazijoj, jis paskiau Marijampolėj nusišovė), Pijus
Lazdauskas (paskiau vienas iš pirmutinių Marijampolės lietuvių
krautuvininkų). Gustaitienės duktė buvo ištėkėjusi už kalvio Bergo,
paskiau persikrausčiusio į Marijampolę.

Pas Gustaitienę aš pramokau lenkiškai.

1877 metais atsirado Marijampolėj Petras Arminas, kaipo gim-
nazijos prirengiamosios klasės mokytojas. Jisai draugaudavo su
Karoliūm Grinkevičium ir tarp savęs lenkiškai kalbėdavo. Visi mes
norėjom tuomet lenkais būti ir gerai lenkiškai kalbėti.

Gustaitienė maitindavo mus produktais, kuriuos tėvai atvež-
davo, ir dar kiek pinigais primokėdavo jai. Daugiau kaip 100 rb.
9 mėnesiams vargu vaiko užlaikymas pas ją atsiedavo.

Pirmoj Marijampolės gimnazijos klasėj (1879—1880 m.).

Rugpiūčio mėn. pavyko išduoti egzamenus į I Marijampolės
gimnazijos klasę.

Už 120 rub. metams buvau patalpintas pas p. Sarankevičienę,
prie Šešupės gatvės, į mokinių bendrabutį. Kartu su manim
tuomet buvo: 1) Pranas Sperovskis (su tėvų lenkiškai kalbėdavo),
2) Gražulis iš Trilaukio kaimo nuo Virbalio, 3) Kijauskas, 4) Šeš-
tokas (Šostak) Juozas (abudu iš Trilaukio), 5) Bradūnas Vincas,
6) Eidukevičius Antanas iš Pūstapėdžių, 7) Katilius Juozas iš Katilių
(Šunskų par.). Dar bene dvejetas buvo tame pačiame bendra-
būty vis tos pačios I klasės mokinių, bet koki — nebeatmenu. Dar
buvo V kl. Baldžienukas. „Dozorca“ arba bendrabučio perdėtinis
pradžioj buvo Šimanovskis, VIII kl.; pas jį ateidavo, atsimenu,
jo vienklasės Josiukas Adomas. Po 2 mėnesių Šimanovskis buvo
pamainytas Marijonu Paulausku VI kl. Šimanauskas būdavo labai
rimtas, net rūstus vyras, kas vakarą klausdavo mus lekcijų ir jei
kas nemokėdavo, tai mušdavo linija į delną arba klubus.

ir laikydavo iki vidurnakčio. Patsai nueidavo gult ir liepdavo pakelt jį, kai išmoksi. Paulauskas buvo minkštesnis, mokydavo mus mandagumo, gerų apsiėjimų, lekcijų irgi klausydavo, bet nemušdavo, tik kartais klupdydavo.

Šimanauskas laikėsi su mumis iš tolo, Paulauskas arčiau, eidavome su juom pasivaikščirot, net sniegais muštis, pažaisdavo su mumis. Nepatiko jis, kad laikėsi visgi poniškai, prieš mus statydavosi labai aukštu, didžiu. Kartą iš namų parsigabeno jįsai šikšninę nagaiką prie stinos kojos pritaisytą ir, negaliu pasakyti, ar juokais, ar tikromis, pasižadėjo pliekti mus ta nagaika. Mes nutarėme nagaiką nugabent inspektoriui (buvo Jegor Tichonovič Tarasov). Jis mus paskiau ištardė ir, rodos, Paulauskui pastatė iš pasieligimo 4. (sumažino 1 laipsniu).

Paulauskas mums keršindamas per kokį laiką neleisdavo pasivaikščirot, turėdavom tuoj po piet sėst prie knygų ir mokytis. Na, ir patsai su mumis sėdėdavo ir kankinosi. Toliau vėl susigerinome ir pabaigėm tuos metus sandaroj nesipykdami.

Be „dozorcos“ žinios negalėdavome į miestą eiti. Buvo toksai dienynas, žurnalas, kur perdėtinis užrašydavo kiekvieną, kur ir ko jis išėina į miestą — Grinevič za pokupkoi karandaša, Šostak povidatsia s otcom ir t. t.

Vakarais nuo nustatytos valandos niekur negalima būdavo iš-eiti. Gimnazijos varpas skambindavo rytais pusvalandžiu prieš pamokas ir vakarais tą valandą, kai turi keliaut visi namon.

Kontroliuodav bendrabučius klasių vedėjai ir jų padėjėjai (pomočniki klasnych nastavnikov). Savo vizitus jie pažymėdavo bendrabučio dienynuose savo parašais. Jei ką bloga pastebėdavo, irgi užrašydavo į tą dienyną. Apsilankydami toki kontrolieriai žiūrėdavo, ar visi mokiniai namie, ar neserga kuris, ar nelošia kortomis, ar negirsnoja, ar nesilanko bendrabučiuos merginos, ar neskaito užgintų knygų.

„Dozorca“ paprastai už butą nieko nemokėdavo, jei mokinių būdavo ne mažiau, kaip 10. Jei nepritekdavo kokio, tai šeimninkei primokėdavo po 10 rubl. už nedatekliu.

„Dozorcos“ pareiga būdavo kontroliuot ir maistą, ir švarą. Jis būdavo bausis ir mokiniams ir šeimninkei.

Šale Sarankevičienės namo buvo dar dvi mokinių kvatieros — Galkauskienės ir Alchimavičienės.

Mokinių gimnazijoj tais metais (1879) buvo netoli 600, tad mokinių bendrabučių buvo irgi keliolika. Štai kokių dar pamenu bendrabučių:

1) Čėsniėnės, 2) Heinikeriėnės, 3) Stanaitiėnės, 4) Pržeorskio (gimnazijos mokytojo), 5) Šimanauskieniėnės, 6) Vinkleriėnės, 7) Danilevičiėnės, 8) Dambrauskieniėnės, 9) Stansleriėnės, 10) Smykovskieniėnės, 11) Staniškio (gimn. mokyti.) 12) Zeliėnėnės, 13) Jastrzemskenės, 14) Goldšteino (žydu tikybos mokyti.), 15) Dobkevičiėnės, 16) Przybylskio, 17) Piaseckieniėnės, 18) P. J. Vasiljevo (gimn. mokyti.),

19) Ostrovskienės, 20) Vitkauskienės, 21) Orlevičienės, 22) Narkevičienės, 23) Mačiulienės, 24) Kisterio (klasių ved. padėjėjo), 25) Devoinienės, 26) Strimavičienės, 27) Kirsnickienės, 28) Jablonskienės, 29) Arminienės.

Kai kurios tų kvatierių užsiliko iki šių dienų: Stanaitienės ir Mačiulūtės (b. Mačiulienės), tuose pačiuose namuose ir tomis pačiomis pavardėmis.

Šeiminkės rolė būdavo irgi nemaža. Ji skolindavo mokiniams pinigų, sargindavo mokinį, jei tekdavo sirgti, pamokydavo geresnio apsiėjimo, kalbėdavo su juo lenkiškai ir mokydavo mokinius lenkiškai.

Tokių būdu tėvai, vaiką atidavę į tokį bendrabūtį, turėdavo nemaža garantijos, kad vaikas bus prižiūrėtas ir neišdyks.

Ponia Sarankevičienė buvo našlė, senyva, sūnus jos buvo Amerikoje, viena duktė buvo už valdininko, rodos, Prienuos, už Rutkausko. Pas ją tuomet gyveno anūkė Marė Rutkauskaitė ir mokiniai ponios Prokopavičienės pensijonate. Ji paskiau Šešupėj nusiškandino.

Pirmoji gimnazijos klasė buvo tuomet dviejų skyrių — normalinė ir paralelinė. Man teko būti normalinėje.

Klasės vedėjas buvo patsai gimnazijos direktorius: Andrijan Leontjevič Abramovič. Jis dėstė lotynų ir rusų kalbas, aritmetiką — Vilkanec (lenk.), geografiją — Vasilevskį (lenk.), tikyba — marijonų ordeno gen. kun. Jurgis Česna (liet.), čistopisaniją (dailėraštį) — Rutkauskas (liet.), bet šis porai mėnesių praėjus pasimirė, buvo labai nutukęs, vaikščiodavo vis atsipūsdamas.

Lotynų kalbos būdavo 8 val. per savaitę, rusų — 6, aritmetikos — 4, geografijos, tikybos ir dailėraščio po 2, viso 24 val., kasdien po 4. Gimnazijoje reikėdavo būti nuo 9 val. r. iki 13½ v. Nuo 12 iki 12½ v. būdavo didžioji permaina, kurią vieną kartą per savaitę dimis. štabas — kapitonas P. B. Kistern mokydavo, žiemą gimnazijos dulkėtame koridoriui, gimnastikos.

Be to, Rutkausko buvo paskelbta užsirašyt, kas nori, į lietuvių kalbos pamokas, kurios, kartą ar du kartu per savaitę, būdavo po privalomųjų pamokų. Bet mokytojas pasimirė ir, rodos, lietuvių kalbos pamokų pirmajai klasei visai tais metais nebuvo.

Mokytojai mokėjo savo darbą ir mokymas buvo ne blogai pastatytas.

Po kelių mėnesių Rutkauskui pasimirus dailėraščio mokytoju atsirado koks tai Masalov, kuris iš karto mums nepatiko.

Jisai mokydavo mus rašyt pagal komanda, bet iš to tik juokai išleidavo, ir mokytojui reikėdavo kas pamoka po kelius mokinius statyti į kampa už nesilaikymą tvarkos arba už triukšmą.

Vieną kartą, atsimenu, „dozorca“ Šimanauskas (gaspadin staršy) pasakė, kad šiandien gimnazijoje koks-tai fokusininkas fokusus rodys ir kad, kas nori, gali eiti tų fokusų pažūrėti. Bene 30 kp. reikėjo mokėti už įėjimą į galeriją. Nuėjau į aš, bet buvau mažytis,

tai nieko per kitus nė nemačiau. Du mano draugai, kai paskiau sužinojau, vieton eiti į fokusus, nuėjo pas paleistuves ir ten tą laiką praleido. Iš tokių draugų mes pasipažindavome apie lyties dalykus. Kai pasilikdavome vieni, tai dažnai iškildavo tarpe mūs ir visai nepraustos pornografinės kalbos. Kai kuriems sekdavosi šį tą nupaišyti, paišiniai jų dažnai nepadorūs išeidavo.

Mokslas man davėsi lengvai, perdėm ėjau geriausiais laipsniais ir klasę pabaigiau gavęs I laipsnio dovaną — lakštą *Pochvalny List I stepeni* ir *Nagrada I stepeni*. Birželio pabaigoj buvo iškilmingas aktas, į gimnazijos salę prisirinko svečių, pedagogų tarybos sekretorius Vasiljevas perskaitė perėjusius iš vienos klasės kiton, o taipgi tuos, kurie yra gavę už gerą mokslą ėjimą dovanų. Man teko tuomet raudonais apdarais su aukso raižėmis *Basni Krylova*.

Na, vakacijom parkeliavau pas tėvus ir teko vėl kiaulės ganyt.

Tėvai su dideliu vargu pajėgdavo užsimokėt už butą ir už laikymą 120—130 rublių ir išsitekt man uniformos drapanom. Nešiodavo tada mėlynos gelumbės mandieraitę, su liemeniu, perskelta užpakaly, baltais sagiais ir siauru šidabrinųjų galiūnelių stačioj apykaklėj. Kelnės tamsiai pilkos. Šinelis — pilkas. Kepurė buvo prancūziška, panaši į tą, kurią dėvėdavo Napoleonas III. Kantai būdavo balti. Prie kepurės pryšaky, rodos, sukryžiatotos 2 plunksnos ir tarp jų M. M. T. (Marijampolskaja Mužskaja Gimnazija), iš baltos skardos.

Kaip gimnazijoje, taip bendrabučiuose ir gatvėse mes kalbėdavome rusiškai. Aukštesniųjų gi klasių mokiniai daugiausia — lenkiškai.

Pirmojoj paralelinėj klasėj kartu su manim, kiek atsimenu, buvo bene 57 mokiniai, tarp jų: 1) Juozas Penčyla, 2) Jonas Mačys, 3) Antanas Eidukevičius, 4) Vincas Bradūnas, 5) Kijauskas, 6) Šeštokas, 7) Aleksandras Vitkauskas, 8) Baranauskas, (totorius, paskiau parubežinės sargybos karininkas, V. Kudirkos aprašytas kaip Rylosujev), 9) Jonas Strimavičius iš Žečkalnių (dabar Pakuonio klebonas), 10) Salemonas Banaitis, 11) Juozas Banaitis, 12) Slavėnas, 13) Antanas Kudirka.

Paralelinė I klasė skyrėsi tik tuo, jog tenai buvo žydų, o normalinėj jų nebuvo.

Paralelinėj klasėj vienu metu su manim buvo: Kazys Žalnierukynas, Kazys Matulaitis, Aronas Soloveičik'as, S. Petrauskas.

Kai mokymas jau buvo užsibaigęs, bet dar tėvai nebuvo išsi-vežę maneš namo, vienas Alchimavičienės kvatieros mokinys, Švirnickas, paeinantis bene nuo Igliaukos, pašalintas iš gimnazijos delto, kad pasiliko tretiesiems metams toj pačioj pirmojoj klasėj, rodos, kartu su Saronkevičienės kvatieros Sperovskiu, padarė žydams mažą „pogromą“. Juodu išdaužė aplinkiniams žydams akmenimis kelias dešimtis langų stiklų ir supiaustė pašešupy besu-

kančio žydėlio virves visas metmenis. Žydai jį nepagavo ir pasi-skundė inspektoriui, kad mokiniai pridirbo jiems nuostolių. Atėjo Piotr Bogdanovič Kistern ir atrado kvatieroj tik mane ir Juozą Kati-tilių. Na ir nuvedė pas inspektorių Tarasovą. Šis išklausinėjęs mu-đu paleido ir net prikaišiojo Kisternui, kam mudu vedė pas jį. Anų išdykėlių, rodos, žydai ir mūsų vyresnybė taip ir nesugavo. Tiesa pasakius, jie abudu, kaip trečiamečiai, jau nebesiskaitė gimnazis-tais. Jie ir nelaukė, iki kas nors juos suims, pėsti tą pačią dieną išdūmė namon, vienas, Švirnickas, apie Igliauką, o kitas Sperauskas — apie Pilviškius.

Nuostolius žydėliai turbūt patys padengė.

Pirmoj klasėj bebūnant teko man susirgti ir išgulėt apie 2 sa-vaites lovoj. Karščiavau. Gimnazijos gydytojas dr. Uscinskas buvo parašęs kokios tai saldžiai aistros mikstūros, turbūt, acidi sa-licylici su syrupus rubidaci. Aplink kaklą p. Sa-rankevičienė aprišo šlapią nosinę skepetaitę mūlu ištepta. Atsi-menu, kad pirmu kart dr. Uscinskas atėjęs turbūt rado bute labai blogą sunkų orą, nes tuoju lazdele atkalė abėjus langus ir, nors jau buvo šaltoka, liepė laikyti kokį laiką langą atdara. Matyt, tuomet, ankštai mokiniai butuose laikyta ir jų nevedinta: prikimšdavo tiek, kiek lovų pasieniais išsitekdavo, oro kūbatūros nepaisydavo.

Maistas nebuvo labai puikus. Visgi duona būdavo brangoka. Centneriui rugių grūdų mokėdavo 3 ir net 4 rubl. O 8 mėnesius reikėdavo mokinį už 120—130 rb. išlaikyti, t. y. apie už 50 kapeikų dienai.

Iš ryto gaudavome 2 stiklines arbatos ir 2 kapeikinę bulkutę, sausai; pietums — sriubos ir kotletą su bulvėmis; vakare vėl ar-bąta su bulkute arba su riekute pilkos duonos. Valgyt, atsimenu, mes norėdavome. Šeiminkė duodavo tik stalą, suolus, indą nu-siprausti, o kitus dalykus tėvai atveždavo, net ir lovą. Kiekvienas turėdavo savo kuparėlį ir tenai iš tėvų atvežto sūrjo, obuolių. To-kiu būdu maistas pasipildydavo importu iš tėvų. Turtingesnieji apie 12 val. gimnazijoje nusipirkdavo bulkaičių arba pyragaitį su mėsa pas Juozienę (Gimnazijos pedelio žmoną).

Antroj klasėj (1880—1881).

Vasarai besibaigiant II klasę pradėdamas patekau į p. Galkaus-kienės bendrabutį, kur perdėtiniu buvo VIII klasės mokinys Ka-zys Morkauskas, V. Kudirkos vienklasis, paeinantis nuo Skriaudžių. Jišai paskiau baigė Maskvos universitetą ir gydytoju buvo Šven-čionėliuose. Nors nominaliai priklausė Maskvos Lietuvių Draugijai, bet kaip lietuvis — patrijotas buvo nedidelis. Dabar, rodos, Len-kijoj begydytojuojas.

2-joj klasėj prisideda prancūzų ir vokiečių kalbos dėstymai. Galima buvo lankyti abiejų kalbų pamokos, bet privalomai buvo bent viena jų.

Prancūzų kalbą dėstė Grzymalovskis, lenkas, didelis elegantas, mokinių tarpe įtariamą blogą ligą besergąs. Mokino mus neblogai. Ypač rūpinosi, kad mokiniai įgytų kuo daugiausia prancūzų žodžių.

Kas susirašinėdavo patsai savo ranka žodžių į alfabėtinį žodynėlį, tam leidžiama būdavo per raštinius egzamenus tuo žodyne naudotis. Kas buvo per metus patinęs tai atlikt, tas tos privilegijos neturėjo. Bet kitais metais atėjęs naujas direktorius Pavel Konstantinovič Serna — Solovjovič tokiu žodyne ne menkai mūsų žinių skriaudai per egzamenus uždraudė naudotis. Kartą visą klasę sustreikavo prieš Grzymalovskį. Per daug buvo uždavęs mums žodžių išmokti. Nors mes, geresnieji mokiniai, buvome tuos žodžius išmoke, bet iš solidarumo neapsiėmėme atsakinėt. Didesnė pusė klasės buvo iššaukta ir kiekvienas pasisakęs nemokas lekcijos gavo po 1 (po kuolą), tam skaičiuje ir aš. Bėt štai lenkelis Misiūna (iš lietuvių, matyt, iš anapus Nemuno paeinantis ir Grzymalovskio giminaitis) iššauktas ima ir atsakinėja. Streikas buvo sulaužytas. Pamokai pasibaigus atėjo klasėn direktorius ir ėmė mus barti, gėdinti, ypač geresniuosius mokinius, kurie turį būt kitiems, girdi, pavyzdžiui.

Na, toliau tasai blogas laipsnis kaip tai išdilo ir įtakos į kvartalinius ir metinius ženklus neturėjo. Viskas apsiėjo direktoriaus pabarimu.

Vokiečių kalbą dėstė Trachanovskis, senis, blogai kalbantis ir rusiškai ir vokiškai. Jisai taip pat, kaip ir Grzymalovskis, labiausiai žiūrėjo, kad mokinyt kuo daugiausia įsigytų vokiečių žodžių. Jisai visuomet pusę valandos klausinėdavo mokinių, o kitą pusę valandos aiškindavo, kas reikia išmokti kitam kartui. Bėt, kaj mokinių išsišaukdavo, tai pirmučiausia klausinėdavo zlovą (slova, t. y. žodžių). Trachanovskį gatvėj visuomet lydėdavo šuo Hektor, kuris savo poną palydėdavo iki gimnazijos durų, grįždavo iš čia namon ir pusiau trečią valandą popiet akuratingai vėl ateidavo prie gimnazijos savo pono pasitikt. Na, už tai gaudavo iš jo panėšėt dantyse lazda arba mokinių sąsiuvinį ryšulį. Dar vadindavome Trachanovskį Pečka, nes jisai nubaudamas mokinį sakydavo — *idi boltun k pečkie*. Stovėt kampe arba už lentos, arba prie pečiaus būdavo paprasta žemesnėse klasėse pabauda už menkesnius prasikaltimus.

Trachanovskis iššaukdavo mokinius atsakinėt, kas buvo užduota, iš eilės. Mes visuomet žinodavome, kada jis iššauks atsakinėt užduotą pamoką. Būdavo visgi tokių mokinių, kur ir žinodami, jog bus iššaukti, neišmokdavo pamokų.

Kokioj tai klasėj vienas mokinyt nemokėdamas pamokos ir tikrai žinodamas, kad Pečka jį tą dieną paklaus, iškirto štai kokią štuką. —

Trachanovskio pamoka buvo pirmutinė. Priprastu būdu mokytojui klasėn pirmojon pamokon atėjus, vienas mokinyt sukalbė-

davo rusų kalbą trumpą maldele (Preblahy Hospodi!). Kiti mokiniai ir patsai mokytojas tuo tarpu turėdavo stovėti. Šiuo kartu pasiėmė maldą kalbėti anas mokinys tinginys, na ir kalbėjo visą pusvalandį, iki jo draugas kumštelėjo pašonėn, kad pusvalandis praėjo, ir Pečka, vadinasi, mokinių neklausinės, bet aiškins ateinančiai pamokai. Žinoma, tasai mokinys ne tik Preblahy Hospodi iškalbėjo, bet ir Otče naš, iže esina nebesech ir Vieruju v Boga Otca, ir 10 Dievo Prisakymų.

Na, už tai gavo po pamokų pasilikt dvejetai valandų be piet arba karcerio.

Aš užsirašiau į prancūzų ir į vokiečių kalbų pamokas.

Direktorius A. L. Abramovičius 2-oj klasėj nieko nedėstė. Lotynų kalbą buvo pasiėmęs pradžioj dėstyt Kvirinas Anastasijaus sūnus Przeorskis, lenkas, žiaurus, piktas, blogai dalyką dėstantis žmogus, bet po 2 mėn. jo vietą užėmė Leipzigo filologinio instituto, Rusijos lėšomis išlaikomo, auklėtinis, slovakas ar slovencas Žagar'as. Blogai mokėdamas rusiškai, jisai nepuikiausiai mokino mus lotyniškai.

Rusų kalbos dėstymą perėmė inspektorius Tarasovas, buvęs kokioj tai mokytojų seminarijoj inspektoriu vedėju (inspektor rukovoditel), autorius knygutės, rodos, tokio pavadinimo — М е т о д и к а р у с с к а ю ж а з ы к а. Bet pedagogas buvo menkas, viską varė pagal Kirpičnikovą Sintaksis Russkaho Jazyka. Gan nuobodžiai mes jo klausydavome.

Kaipo inspektorius irgi neturėjo mokinių simpatijos, nors, kaip žmogus, buvo geras, bet formalistas, visur įstatymo straipsnių žiūrėjo.

Apie jį, rodos, V. Kudirkos vienklasis, žydas Frankas, sustatė parafrasą iš Lermontovo P o s i n i m v o l n a m o k e a n a:

Po dlinnym polam koridora
Liš deviat probjot na časach.
Inspektor zakonnik nesiotsia,
Nesiotsia na tonkich nogach . . .

(Ilgomis lentomis koridoriaus,
Kai devynias išmuš laikrodys,
Inspektors formalistas bėgioja,
Bėgiote bėgioja kiebakojys . . .).

Jisai mokiniams tolydžiui cituodavo visokių pravilų ir ustavų bei instrukcijų ar cirkuliarų tekstus. Del to buvo vadinamas zakonnik. Šiaip buvo geras, blaivus, teisingas, darbštus, savo pareigoms atsidavęs žmogus.

Vietoj Vasilevskio, kuris kur tai išvažiavęs ir nebegrižęs buvo daugiau, kalbėjo — miręs, geografiją ėmė dėstyt Žagar'o draugas, irgi iš Leipzigo, irgi Slovakas ar Slovenecas, Čekerdekovičius. Nors

rusiškai jis irgi dar gerai nekalbėjo, bet mokėjo mokinius užinteresuot. Jo pamokos patikdavo mums. Jis, teisybė, irgi laikydavosi rankvedžio, rodos, Smirnovo Geografija Azii, Afriki, Ameriki i Australii.

Aritmetika teko Vyškovskiiui dėstyti. Dėstė gerai — trupmenas. Buvo rimtas, gerbiamas visų pedagogas. Lenkas. Vilkaneč dėstė paralelinę klasę.

Tikyba buvo dėstoma kun. J. Česnos, o dailyraštis — Masalovo, kuris kartu buvo ir klasių vedėjų padėjėju, vietoj pirmiau buvusio Germanovičiaus.

Pertraukomis Masalovas vaikštinėdavo apatiniu karidorium ir žiūrėdavo tvarkos.

Dar neseniai vedęs, jisai būdavo apkraunamas jaunos žmonos buterbrodais, kurie iš palto kišenius kartais kyšodavo. Antrosios paralelinės klasės mokinys Berkmonas (lenkas) ir kitas Javtok (Jautukas), abudu pusėtinai padykę, kai kada bešnekučiuodami su Masalovu ištraukdavo jam iš kišenius jo buterbrodus ir nusinešdavo į klasę.

Pasitaikydavo, kad po to Masalovas ateidavo „čistopisanjos“ dėstyti ir jam bekomanduojuant (oval, paluoval, volostnaja čerta...) kai kurie mokiniai imdavo valgyti jo gi buterbrodus, ypač Berkmonas ir Jautukas. Masalovas pastebėjęs klausia: čto vydielajete? (Ką jūs darote?) Tie gi kuo ramiausiai atrėžė: kušajem vaškolbasu (Jūsų dešrą valgome). Žinoma, kyla didžiausias visos klasės juokas. Na, Masalovas neišrasdavo ką kita daryt, kaip liept Berkmonui ir Jautukui už lentos atsistot. Juokingiausia, pasakodavo tos klasės mokiniai, būdavo, kai Masalovas išgirdęs iš Berkmono apie dešrą, griebdavosi savo kišenius ir patikrinęs teisingumą Berkmono žodžių, parodydavo savo veide ir nusiminimo ir pykčio ir kartu nežinojimo, ką daryt. Bet visgi Masalovas iš to didesnio skandalo nedarydavo, nekeršydavo vaikams, neiškusdavo toliau jų. Mokėjo vaikams tokius šposus atleisti.

Jisai kurį laiką gyveno Bešonėj, kurios iš karidoriaus vėnin-telis langelis į Sarankevičienės kiemą atkreiptas buvo.

Mums, pirmosios klasės mokiniams, bežaidžiant Sarankevičienės kieme, tasai langelis būdavo geras punktas, į kurį stengdavomės akmenukais pataikyt. Tai tik retai ir geram akmenų laidytojui pavykdavo, nes buvo gana toli ir langelis buvo mažas. Kada mane su Juozu Katilium buvo Kisternas nuvedęs dėl žydų langų pogromėlio pas inspektorių Tarasovą, tai Kisternas čia jau inspektoriui štai ką papasakojo:

— Sėdžiu aš kartą pas Ivaną Nikiforovičių (ar kaip kitaip) Masalovą ir geriame arbatą. Duryš atdaros į karidorių. Staiga (vdrug) įlekia į kambarį baisia jėga (sužasajuščeisi loj) akmuo, atsimuša į sieną ir nusirita po komoda. —

Kisternas tada negalėjo supaisyt, iš kur tasai akmenukas atsi-

rado. Bet dabar, girdi, supratęs, kad tai iš ucheničeskich kvartir.

Tai teisybė, kad tai būdavo mokinių darbas nuo Sarankevičienės kiemo.

Dar būdavo tarp Bešonės ir Sarankevičienės posesijos lentomis aukštai aptvertų keturkampių sandėlių, kur būdavo sukrauta puodų ir kitokių indų. Ir į juos mes kiek įmanydami stengėmės iš viršaus akmenukų iš tolo įmesti.

Kaip į Bešonės langelį, taip ir į tuos sandėlius sunku būdavo pataikyt. Pavykdavo tik kelis kartus per metus.

Laisvomis valandomis daugiausia minkštuoju sviediniu (pilke) žaisdavome: palantas, bita meta, ekstra, stienka, lapka — taip vadinavosi mūsų žaidimai. Tai lauke.

Namie gi — staliukų (plunksnų) vartymas, arcabos (rus. šaškis), traukimas plunksnomis iš knygų paveikslėlių, piaustymas piukleliu iš lentelių nuo sigarų dėžių, visokių desenų, dirbimas iš spalvotų popierielių kryžučiu . . .

Kai kurie jau nuo pirmosios klasės labai įprasdavo Main-Rydo, Gustavo Emaro knygas skaityti.

Kai kas eidavo dar žuvų į Šešupę meškerioti, kartais ir visi susitarę nuogi nusirėdę gaudydavome vėžių. Atsimenu, sykį prisigaudėm apie kapą vėžių, bet visiems strėnas taip nudegino saulė, jog kelias dienas peršėjo.

Karveliais tuomet mūsų bendrabūčiai nemėgdavo verstis.

Dviračių dar nebuvo. Tik 1 mokinys V ar VI klasės Prokopavičius pats dirbdavosi dviračius ir triračius ir jais įodinėdavo, dažnai virsdavo.

Rūkyt daugelis rūkydavo, žinoma, slapta, gimnazijoje, išvietėse, namie į kaminą. Buvo net ypatingas, tur būt, net dideliuose žodynuose neįtrauktas žodis *samovtor*. Vieno popiroso vienam būdavo per daug, dėl to atbėgęs į išvietę ar kur kitur ir pamatęs ką rūkant sakydavai ją *samovtor*, ir to užtekdavo, kad būt pirmutiniu kandidatu į popiroso liekaną, žinoma, jei tas sakramentalis žodis nebuvo ankščiau jau kito ištartas.

Kortomis irgi mokiniai ne blogai lošdavo — 66, preferansas ir net azartinės 21 (einikis) buvo gerai žinoma. Pas p. Galkauskienę bebūdami įsitaisėme lošimą tvarte, kur apačioj 21 kiauulės gulėdavo. Mes gi keturiese sėdėdavome ant 2 balkių ir 2 lentų per juos pertiestų, trečioj lentelė ties viduriu padėta buvo kortoms kloti.

Kartą „dozorca“ Markauskas užtiko mus ten belošiant ir reikėjo kokiam laikui pertraukt tą smagų užsiėmimą.

Pradžioj mokslo metų Šešupėj paliai Vilkaviškio tiltą besimaudydamas prigirė mano vienklasis Jočys (lenkas), nuo Vilniaus. Atvažiuavęs tėvas išsivežė sūnaus lavoną metaliniame karste į Vilkaviškio stotį. Visi mes iki Šešupės tilto lydėjome.

Kartu su manim pas p. Galkauskienę buvo Stalgys nuo Vilkaviškio. Jisai labai mėgdavo knygas skaityti ir net lenkiškas. Jisai

turejo *Hystorya Polski* w 24 *Obrazkach* Asnyk'o ir ją beveik atmintinai mokėjo. Lenkiškai mes beveik visi paskaitydavom. Su rašymu blogiau būdavo ir išeidavo kai kada juokų. Taip, kas tai parašė senyvai našlei Sarankevičienei — proza panny pożiczič rubla, ir ta senutė aiškino mums, kad ją pana tituluot nepritinka.

Lenkija buvo kokiame tai šviesiame oreole pas mus ir tos knygutės paveikslėlis, rodantis, kaip Prūsai gražina Šv. Vaitiekans kūną už lygų jam aukso svorį, mus piktino: kaip gal tie „pagonys“ taip geruosius kilniuosius lenkus-katalikus skriausti. Nei galvon dar neateidavo, kad tie Prūsai tai mūsų broliai, o lenkai visai nėra mūsų draugai.

1881 m. įvyko Aleksandro II užmušimas ir Aleksandrui III, o taipogi jo įpėdiniui bažnyčioj priesaika, privaloma tiems, kuriems buvo 14 metų suėję. Aš prisiekiau, žinoma, rusiškai, kaip ir visi.

Buvome tuomet visi lenkų orientacijos.

Knygas skaitydavome kuone perdėm rusų kalba. Tiesa, slapčia pasiimdavo iš Markausko *Tygodnik Illustrowany* ir peržiūrėdavom paveikslėlius. Šiaip gi Main-Rydas, Kuperis, Gustavas Emaras, Žiuł-Vernas — buvo mylimiausios knygos.

Trečion klasėn perėjau irgi su 1 laispio dovanomis, gavau kokią tai knygą — rodos, *Iz russkoj prirody*. Neįdomi buvo.

Trečiojoj klasėj (1881—1882).

Atostogų metu per šienapiūtę 1881 m. tėvuose šieną begrėbiant pagiryj toli nuo namų mus užpuole smarkus lytus. Parbėgom perlyti namo. Aš bebėgdamas pailsau gana smarkiai, nuo to karto gavau sausą trumpą kosulį arba sprengsėjimą, kuris nepametė manęs visą laiką. Tėvai gydė pas Kauno dr. Rzasnickį, pas Aleksoto Kudirką (pasimirė Augustavo apskrities gydytoju), pas Mariampolės Uscinskį, bet negelbėjo. Tuberkuliozų nepripažindavo, bet laryngitą, tracheitą, pharyngitą. Žinia, apie tokį diagnozą aš sužinojau tik mediciną bestudijuodamas ir atsimindamas, kaip daktarai mano ligą tėvams aiškindavo.

Prasidėjus gimnazijos mokslui man teko apsigyventi Malūno gatvėj (dabar P. Kraučūno) pas p. Zelionkiene (įždininko žmoną) Bortkevičiaus name (dabar Lipinskio įpėdiniu), prie kalėjimo (dabar prie moterų vienuolyno).

Kartu su manim buvo Varnabūdės „nadlesno“ (urėdo) sūnus Navickis, Salemonas Banaitis, Juozas Bridžius (Kampiškių klebonas), Vincas Baltrušaitis (Daukšių klebonas), Juozas Katilius (Dugnų ūkininkas), Hofmanas, (1925 m. gydytoju pasimiręs Veiveriuose), 3 Zelonkos sūnūs, kurių Steponas VIII kl. buvo bendrabučio perdėtinis, dar buvo IV kl. Senkus iš Dženčelaukos (dabar Lomžos gb. kunigas).

Zelonų namai buvo lenkiški ir lenkų kalbos čionai buvo dar didesnis viešpatavimas negu kitur. Bet aš ir norėjau, kad geriau lenkiškai pramokčiau.

Perdėtinis buvo geras, mus beveik neprižiūrėdavo, lekcijų neklausydavo.

Čionai atvirai bute kortomis lošdavome, į žurnalą kur išeidavome patys įsirašydavome. Žodžiu, turėjome gana daug laisvės. Dažnai atsilankydavo minėtas del šposų su Masolovu Berkmonas, kuris gyveno Zelinskuose, tik per gatvę (dabar Kavaliausko namuose). Kaip dvarininko išlepintas sūnus, jisai daug jau vyriškų dalykų žinojo ir mus pamokindavo tokiais reikalais.

Trečioj klasėj man bebūnant S. Banaitis, pamenu, kartą buvo pakėles klausimą, kur dingo Lietuvos kunigaikščiai. Jonas Mačys ėmė į sąsiuvinį rašinėti retesnius, mums nežinomus, lietuvių žodžius, rodos, iš Leskieno Litauiscų Studien. Atsirado P. Armino lietuvių kalbos pamokos. J. Mačys jas lankė, aš dar neužsirašiau.

Apie kalėdas 1881 metais atsirado tarp mokytojų Petras Kraučūnas, kuris visai nesislėpė lietuvis beesas ir atvirai lietuviškai kalbėjo.

Iš kitų mokytojų irgi kai kas atsimainė. Direktorius A. L. Abramovičius buvo perkeltas 1881 m. rudenį, rodos, Suvalkuosna, atėjo Pavel Kanstantinovič Serno Solovjovič. Jis dėstė pas mus istoriją, kaip ir Abramovičius ir buvo klasės vedėju.

Kun. J. Čėsna 1881 m. rudenį atsisakė rusiškai katalikų tikybos mokslą dėstyti, kaip paskiau sužinojome, eidamas Lenkijos kunigų — prefektų nutarimu. Jų mat 1881 m. būta kur taj slaptai susirinkta ir padaryta nutarimas — nedėstyti mokyklose katalikų tikybos rusų kalba, tik lenkiškai, jei kas nutarimą sulaužys, boikotuoti. Kun. Čėsnos vieta buvo po boikotu. Kelis mėnesius buvome be prefekto. Toliau atėjo jo vieton kun. Jonas Michnevičius, kuris apsiėmė dėstyti R. K. tikybos mokslą rusiškai, nors patsai labai blogai tą kalbą mokėjo. Jo nevykusieji rusų kalba išsireiškimai ilgus metus kur-savo tarp Marijampolės mokinių, kaip va: *d j a v o l č i c h a j e t*¹⁾ na *č e l o v i e č e s k u j u d u š u*, *P i o t r A m j e n s k i i s c h o d i l v s i u E u r o p u p i e š k o m*, a *i m e n n o v e r c h o m n a o s l i e*. Jis buvo mokinių nemylimas, pajuokiamas, neklausomas. Pradžioje gyveno jisai marijonų klištoriu, toliau ir tenai su kunigais nesusigyveno ir persikraustė į Neumano mūrą (Bažn. ir Varšav. g. kertėj, dabar Krasausko), ir nusipirko iš Draco namą, kur dabar moterų vienuolynas. (P. Kraučūno g.).

Lotynų kalbą toliau tęsė Žagaras, ėjome sintaksę ir vertėme Cornelius Nepos De viris illustribus.

Grekų kalbą dėstė St. Savickis, labai geras pedagogas. Grekų kalbos mokytis pradėdavome III klasėj.

Vokiečių k. — tas pats Pečka — Trachanovskis, prancūzų — Grzymalovskis, aritmetiką — Vyškovskis, rusų — Pavel Ilarionovič Vasiljev, irgi labai geras mokytojas.

Rusų kalbos teko pakartoti visa etimologija, kurią blgai buvome prie Abramovičiaus (I kl.) ir Tarasovo (II kl.) išmokę. Sintaksę Vasiljevas savotiškai (periodus) dėstė. Šiuodu dalyku nesunku man būdavo apgalėti; blogiau ėjosi rusų kalbos raštiniai darbai (sočinenija). Vasiljevo patariamasis ėmčiau daugiau skaityti rusų autorių ir tai pagelbėjo man sugauti rusų kalbos paslaptis.

Trečioj klasėj prasidėjo algebros mokymas (Vyškovskis).

Europos geografiją dėstė nepamenu kas.

Dailyraščio jau nebuvo. Kasdien išeidavom mokyti gimnazijoje nuo 9 val. ir būdavom gimnazijoje ligi 14 $\frac{1}{2}$ v., t. y. 5 $\frac{1}{2}$ v. Namie reikėdavo dar kokias 4 val. sėdėti, mokyti, rašyti.

Trečiąją klasę pavyko man irgi pabaigti su I laipsnio dovanomis. Gavau Žiulio Verno rusų vertimą Putėšestviuje Kapitana Gatterasa (Kapitono Gatteraso kelionė).

Ekzamenai. Pereinant iš klasės į klasę, I, II ir III klasėse būdavo tik raštiškieji kvotimai iš rusų kalbos, lotynų, vokiečių, prancūzų, grekų, aritmetikos. Perėjimą kiton klasėn nulemdavo 4 kvar-talų ir egzamenų laipsniai. Ekzamenai būdavo rimti. Priešais Zelonkų bendrabutį name, kuris prieina prie ligoninės, gyveno mok. Vilkanec, matematikas, lenkas. Pas jį kartais atkeliudavo ir kiek pagyvendavo vienas gana garsus violončelistas, Sokolovskis. Kartais vakarais jis imdavo pas save skambinti ir mes atsidėję klausydavome malonių stygų balso. Sokolovskis buvo jau senyvas žmogus, su mėlynais akiniais, žila barzda, langinėmis kelinėmis, plačiais bryliais skrybėle. Pasakodavo, kad jisai ir Europoj turnė darydavęs ir net Londone koncertus duodavęs. Ten, girdi, publika neploja, kai pabaigi skambinęs ir gerai daro. Šale Zelonku buto, Jastremskių didžiajame name, gyveno kamisorius (komissar po krestjanskim dielam) Zubovičius, lietuvis, nuo Garliavos, bet sulenkėjęs. Ten gyveno mano draugas Juozas Penčyla, tai tekdavo užėti. Visa šeimyna buvo lenkiška.

Mieste tuomet stovėjo Leib-Ulonų Kurlendijos pulkas, kurių ekzcercijų dažnai eidavome žiūrėti, o didesnių parodų beveik niekad nepraleisdavome.

Mano vienklasis Nikalėjus Navickis buvo net susidraugavęs su kai kuriais pulko karininkais ir orkestro vakmistru Šereika. Ulonai mėlynai būdavo apsirėdę ir per šventes ant galvų dėvėdavo su sultonais kyverius.

Marijampolės miestas tuomet buvo daug mažesnis, bet kai kurių pramonės įstaigų buvo daugiau negu dabar. Buvo net 3 alaus bravorai; Gercenšteino ir dabar riogsančiame apleistame mūre netoli įgulos bažnytelės; bravoro valdytojo sūnus vaikščiojo su mumiję į I klasę, turėjo didelę nosį, del to būdavo pravardžiuojamas „Sorokanos“; kitas bravoras buvo už evangelikų kirkės; trečiasis — netoli Bešonės prie Jevonio upelio. Pradedant nuo miesto sodno ir nuo kitoj pusėj plento einančios, tuomet Liudvinavo gat-

vės, į Kvietišio dvaro pusę, nebuvo dar nei vieno namo. Taipogi apie senąsias kapinės buvo tik parako sandėlis, kur kareivis sargybinis stovėjo. Kalkinyčioj buvo tik 2 menkos bakuzės. Statybą tada ėjo. Apie tuos metus buvo pastatyta Neumano pirtis (dabar sudegusi, kun. Jankausko posesija), mūrinis tiltas Jevonio upėj Bažnyčios gat., Horno namai palei Jevonį, Suralskio namai, Palermos mūras, kur dabar Nekvedavičiaus vaistinė.

Patsai miesto sodnas buvo dar jaunas, bene 1873 metais, daugiausia apskrities viršininko Šablovskio rūpesniu įtaisytas. Sodas buvo jaunas, tankiais krūmais apžėlęs, kur kartais galėdavo jaunos porėlės pasislėpti. Sodne vaikščiodavo graži lenkiška ir rusiška ponija, kaimiečiai, sermėgiai nė nesirodydavo sodne. Policija ne poniškos publikos liepdavo sodnan neleisti.

Ketvirtojo klasėj (1882—1883).

1883 m. mokslo metų pradžioj apsigyvenau pas rusų pradžios mokyklos mokytoją Torčinskį, kuris gyveno Smykauskienės namuose kieme prie bažnyčios g., dabar V. Penčylos namai, apygardos teismo pirmininko užimti. Po Mykolinių persikėlėme į Poną gatvę, priešais Rybarskio (dabar Zlotnickio) namus. Kartu su manim buvo — Adomas Skaržinskas (pasimiręs Veiverių klebonu), Dragūnas (dabar Marijampolės kunigas), Muraška (paskiau Zitomiriaus seminarijos profesorius ir rektorius), perdėtiniu buvo — Paškovskis VI kl., dar buvo Antanas Eidukevičius (paskiau kunigas).

1882 m., rodos, pastatė bažnyčiai 2 bokštų, pirmiau buvo prysakoj vienas, ne aukštas bokštelis.

Vargoninkas, jis gi ir gimnazijos dainavimo mokytojas, Baranauskas: dėl to susidaužė ir sirgo. Mat, senajam bokštui nugriauti buvo užkabintas storokas lynas ir nutiestas toli į Bažnyčios gatvę. Dievobaimingi parapijiečiai kartu su darbininkais pasiėmę už galo lyno traukė, norėdami bokštą nuversti. Baranauskas tuo tarpu išbėgęs iš savo buto irgi pasigriebė už gulinčio dar ant žemės lyno, tik daug arčiau prie bokšto, negu kiti, prie šventoriaus vartų. Kai kiti patraukė, tai Baranauskas buvo oran pakeltas einančiu sulyg hipotekūzos lynu. Kai kiti pamatė kybantį ore žmogų, tai tuoj mustojo lyną tempę, ir Baranauskas staigu nukritęs smagiai susimušė prie šventoriaus į bruką.

Mokytojai pasiliko beveik tie patys, tik Trachanovskis pasimirė, jo šuo Hektor persiskyrė su šiuom pasauliu kiek pirmiau už jį. Kalbėjo, kad senis negalėjęs pakelti savo seno ir vienintelio prieteliaus Hektoro mirties ir patsai tuoju pasibaigė savo dienas. Grzymalovskis irgi iškeliavo kur tai kitur iš Marijampolės. Į Trachanovskio vietą atėjo vietos evangelikų pastorius Pastenazis, kuris buvo tinginys ir mokino mus daug blogiau už a. a. Trachanovski

Ilgai buvome be prancūzų kalbos dėstymo, buvo atvažiavęs rodos koks tai senis rus. Corvin, kurįs rusiškai beveik nekalbėjo, bet po kelių pamokų mes jo daugiau nebematėme, kuris irgi ne ilgam buvo.

Geografiją (Rusijos) teko dėstyti Vasiljevui, kuris tęsė toliau ir rusų kalbos mokymą. Tiesą, IV klasėj perdėm buvo dėstoma senovės dabar vien bažnytinė slovėnų kalba. Tik raštiniai darbai komplikuodavo rusų kalbos tolymesnį mokymą. Prisdėjo geometrijos mokymas (Vyškovskis).

Ekzamenai 4 klasoj būdavo ypač sunkūs. Raštu reikėdavo egzamenų darbai klasėj parašyti iš šių dalykų — 1) rusų, 2) lotynų, 3) grekų, 4) vokiečių ir 5) prancūzų kalbų, 6) aritmetikos ir 7) algebros. Be to dar reikėdavo žodžiu atsakinėti ištraukus programos bilieta iš šių dalykų — 1) rusų (slovėnų), 2) lotynų, 3) grekų, 4) prancūzų ir 5) koviečių kalbų, 6) aritmetikos, 7) istorijos, 8) visų šalių geografijos, 9) tikybos, 10) algebros ir geometrijos.

Gegužės ir birželio mėn. buvo keturklesiams labai sunkūs egzamenų metai.

Toliau susilaukėm dar naujo prancūzų mokytojo, — tai buvo *K l e m e n s a s P o d v y s o c k i s*, apysenis, žilas jau, kavalierius, didelis elegantas, kai paskiau patyriau, lenkų literatas.

Penktoj klasėj bebūnant, pradžioj mokslo metų Podvysockiui teko išsikraustyt Varšuvon, vietos jis nustojo. Jisai dėstyt prancūzų kalbą gerai mokėjo ir būtų prancūziškai mus gerokai pramokinęs, bet neilgai trukus buvo iš Marijampolės iškeltas, matoma, už neslepiamą lenkų patriotizmą, gal už neatsargų apie maskolius kai kurių anekdotų pasakojimą.

Taip vieną kartą dėl prancūzų žodžių *pour vous* (jums) jisai atvirai visai klasei papasakojo, kai Rusijos vienas karininkas 1814 m. bekvatiruodamas Paryžiuje prašė savo šeimyninkės išskalbtį skalbinių. Ta paklaususi: *est ce pour vous* (Ar tai Tamstai?) Karininkas savotiškai tuos žodžius supratęs piktai atsakęs: *ja tebie dam porvu, nebos' kazionnoje bieljo* (Aš tau parodysiu draskyt, juk tai valdiška. — Rus. *porvu* — sudraskysiu).

Kita kart vėl karininkas prašęs šeimyninkės pasiūt jam marškinius. Ta vėl paklausė, kokios medžiagos norėtų jisai turēt baltinių. Matyt, jau prancūziškai pramokęs maskolius neilgai galvodamas išsitraukęs savo dėvimų marškinių sterblę ir parodęs prancūzei prašydamas pasiūt ir naujus marškinius tosios pat medžiagos, kokios yra jo dėvimi skalbiniai.

Žinoma, kad toksai maskolių tautos pašiepimas netiko dir. Solovjevičiui.

Apie tą Podvysockį kiek daugiau sužinojau.

Paskiau jisai gyveno Varšuvoj ir rodos vertėsi literatūros rašiniiais.

Bent apie 1885 m. p. Uscinskienė, gimnazijos gydytojo žmona, prie manęs pasakojo, kad Varšuvoj gatvėj mačiusi p. Podvysockį, bet tyčią nukypusi kiton gatvės pusėn, bijodama, kad jisai kaipo literatas iš jos pinigų nepasiskolintų.

Kaipu lenkų patriotas, Podvysockis su mumis net gimnazijoj susitikdamas kalbėdavosi lenkiškai, kai dabar įkainuoju, wykwintną polszczyzną (puikiausia lenkų kalba).

Jam nepatiko naujasis lietuvių judėjimas ir jisai buvo parašęs į Varšuvos seną dienraštį: *Gazeta Polska* Nr. 163 (1883 m. K. Gr.) straipsnį iš Marijampolės, pasirašydamas Zero, kur skundžiasi, kad kai kurie žmonės išėję iš Marijampolės gimnazijos ėmė kelti lietuvius prieš savo prietelius-lenkus. Zero vienok tikisi, kad tokiai blogai pakraipai priešinsis kunigai, ypač gi atsikėlęs į Vilkaviškį iš Varšuvos kun. vyskūpas Oleka.

Į tą korespondenciją skaudžiai atsiliepė St. Szunb. (Kauno tuomet advokatas Stanislovas Raila) „Auszros“ 1883 m. Nr. 5.

Podvysockio, matyt, rašyt mokėta, nes į jo tas korespondencijas atsiliepta daugely lenkų laikraščių, kai *Gazeta Polska Chicago*, *Kraj* (Petrapily), bene *Dziennik Poznanski*.

Paskiau skaičiau, kad Podvysockis beliteraudamas pasimirė Varšuvoj.

1883 m. pavasarį buvo Aleksandro III karunavimo iškilmės. Buvome kelioms dienoms paleisti nuo mokymos. Gimnazijoj davė mums saldinių, pomerančių, pyragaičių (piernikų). Buvo pakviesti gimnazijos sodan kareivių (uilonų) būriai, kurie dainavo ir šokinėjo. Mes jiems mėtėm pomerančių, saldinių, piernikų. Gimnazijos salėj buvo visos inteligentijos, ypač valdininkijos, balius. Aktinė salė buvo vėliavomis ir ginklais apkaišyta. Per balių išėjo skandalas. Koks tai rusas pasakė kalbą, kurioj paminėjo, kad jam gaila, jog lenkai ne iš tikros širdies džiaugiasi. Tą išgirdęs lenkas, gimnazijos mokytojas Pajevskis, šoko prie jo ir nežinau, ar suskubo drošti žandan, ar buvo kitų sulaikytas. Pajevskio drąsumą ypač visi gyrė, nes jisai buvo žemo ūgio.

Parodos aikštėje (bobų jomarke) buvo jodinėjimai, vakmistras Popovas ir Liudvikas Skrinška (iš Puskelnų) stati ant trejetos arklių jodinėjo. Buvo įkastas nuobliuotas stulpas, kokių 10 metrų aukščio. Kas iki viršaus įsliuogs, tam buvo paskirtas sidabro laikrodėlis. Tą premiją paėmė kareivis Bibikovas. Buvo bandę konkuruoti ir keletas kaimiečių — lietuvių, bet jie neįstengė į viršų įsliuogti.

Na, ir IV klasė man laimingai pasibaigė. Perėjau į V su pirmojo laipsnio dovanomis. Gavau Smailo vertimą Charakter.

Ketvirtoj klasėj bebūdamas pradėjau lankyti lietuvių kalbos pamokas. Dėstė prirengiamosios klasės mokytojas Petras Arminas. Jisai mokydavo truputį gramatikos, diktudavo iš Duonelaičio, padiktudavo ši- tą savo pasakėčių, vieną kartą paskaitė savo vertimą Kaimo mokslinychia (iš Syrokomlės). Visus

tomis eilėmis sužavėjo. Iš aktyvesnių lietuvių kalbos klausytojų paminėtini, be Jono Mačio, dar Jonas Žilinskas (dab. b. kun. J. áilius). Pamokos, rodos, ėjo nuo 14½ iki 15½ val. bene du kartu per savaitę. Prisirinkdavo klausytojų 20—30. Kartu su Jonu Mačiu ėmiau skaitinėti lietuviškas knygas.

Arminas rekomenduodavo mokyti kalbos iš Senojo Aukso Altoriaus, kuris, anot jo, buvo parašytas gera kalba. Duonelaitis mums ne labai patikdavo. Nematyt jame energijos, gyvybės. Progai pasitaikius Arminas papasakodavo šį tą ir iš istorijos. Skaitydavo dar mums kun. Gimžausko poezijas, Lietuvos Bičiulį. Iš P. Armino pamokų mes susipratome lietuviai beėsa. Namie pas tėvus lietuviškųjų knygų rinkimai būdavo nedideli — Kančičkos, S. Aukso Altoriaus, Garbinukės, Ražančinės, keli Ivinskio, senesniųjų metų kalendoriai, tai ir viskas. Čia mes sužinojome Duonelaitį, Syrokomlią, Gimžauską, Šleicherį, Kuršaitį. Sužinojome, kad lietuvių kalba yra artima sanskritui giminaitė, kad ji senesne už kitas, kad Lietuva kitkart buvo didelė valstybė, kad mes esame garsių protėvių vaikų vaikai.

Umu laiku mes iš lenkiškos orientacijos atvirtome į lietuvišką.

Iš tolo mes tuomet matėme vyrų, kurie drąsiai lietuviškai kalbėjo: Petrą Kraučiuoną, Petrą Arminą, Juozą Andziulaitį, Ksavera Sakalauską (Vanagėlį).

Susizinojome, kad 1883 m. kovo mėnesį Prūsiose pasirodė *Auszra*, bet jos IV klasėj bebūdamas neregėjau, tik rūdenį gavau nuo P. Kraučiuono keletą jo numerių iškart.

Ir mūsų senas mokytojas Staniškių Vincas ėmė drąsiau lietuviškai kalbėti. Pasidarė Marijampolėj tikrų lietuvių inteligentų būrelis. Rodos, tuo pačiu metu pirmoj pradžioj mokykloj mokytojamo ir Tamošius Žičkauskas (Linkis, Zuikis). Be to, dar Veiveriuos, 32 verstuose nuo Marijampolės, gyveno irgi lietuvis Tomas Žilinskas. Kaune-gi buvo kun. K. Jaunis. Petras Kraučiuonas su visais tais lietuviais artimus santykius palaikydamas buvo lietuviškojo judėjimo centras ir motorius.

Tarp mokinių naujuoju judėjimu užsidegimas augte augo. Vietos kunigai prie to beveik neprisidėdavo. Bene vienas kun. Miliauskas platindavo lietuviškas maldaknyges ir man vieną kartą P. Kraučiuono nurodymu teko kokią tai tikiybę knygą iš jo pirktis. Visas Marijonų klioštorius buvo dar lenkų dvasioj pasinėš.

Penktojoj klasėj (1883—1884 m.).

Keturias klases pabaigęs Selemos Būdoj bebūdamas 1883 m. gavau kartą iš tėvo pusės pakvietimą važiuoti į Seinus, į seminariją. Pasiūlymas buvo ne labai tvirtas — buvau mat dar jaunas, 17 metų, gerai mokinausi, tikėjaisi patsai jau sau užlaikymą Marijampolėj pamokomis užsidirbsias. Delto, kai aš

pasisakiau norįs dar toliau gimnazijoj mokslą varyti, tėvas nesipriešino, ir aš tokiu būdu nukeliavau savo laiku Mariampolės gimnazijos V klasėn.

Artymiausioj bažnyčioj, Sasnavoj, tuomet Mariampolės filijoj, buvo kun. Kazimieras Pėstininkas (iš Pietarių ar kur tai apie tą vietą netoli Mariampolės paeinantis), tolimas mano tėvo giminaitis. Kunigas tai buvo labai doras, tiesa, fanatikas, buvęs bene dvejus metus Petrapilės Kat. Dvasiškoj akademijoj, savo pareigas jis labai uoliai pildė, marijonas. Jisai buvo stotomas kandidatu į vyskupus Seinų po vysk. graf. Lubensko išvežimo, bet Vierzbovskį Rusų valdžia labiau už jį parėmusi, ir Pėstininkas į vyskupus neišėjo. Nors mano tėvas visuomet stengėsi apsieiti savo protu ir patarimų klausti neidavo pas kunigus, bet retkarčiais jam tekdavo ir apie mane su kun. Pėstininku pasikalbėti. Girdėjau, kad ir prieš pasiūlant man į Seinus važiuoti pripuolamai teko tėvui kalbėtis su kun. Pėstininku, ir šis pasakęs, kad nėra ko dar su Seinais skubintis, kad gal dar Kazys (t. y. aš) toliau gimnaziją varyt.

Rodos, ruso, mokytojo Torčinskio protekcija aš buvau V klasėj paskirtas Mačiulienės bendrabučio perdėtinium. Mat aš pas Torčinskį, IV klasėj buvau bendrabuty ir jisai paprašė inspekt. Tarasovo, kad man duotų tokią vietą. Tai būdavo reatas atsitikimas, kad V klasės mokinys būtų uždėtas bendrabučio perdėtinium.

Bendrabutis buvo ne didelis, penkiems mokiniams ir perdėtiniumi šeštam. Tuo būdu už užlaikymą man reikėjo 50 rub. metams primokėti. Kitaip būtų reikėję mokėti 120—130 rb. Kartu su manim tuomet pas p. Mačiulienę buvo: 1) Jurgis Matulaitis *) III kl. (Dabartinis arciv. Matulevičius). 2) Baltrušaitis (kun.), 3) Dambrauskas (išėjo iš gimnazijos), 4) Navickas ir dar vienas, kurio pavardės nebeatmenu. Eidamas paprastu kitų perdėtinium pavyzdžiu aš kas vakaras visų mokinių klausinėdavau pamokų, kontroliuodavau jų visus žygius ir, vadinasi, savo viešpatijoj viešpatavau, juo labiau, kad visi mano bendrabučio mokiniai buvo II ir III klasės ir aš jų klasių kursūs gerai žinojau ir galėjau jiems visuomet ir matematikos uždavinius ir vertimus pataisyti ir patarti, kaip kas reikia atlikti. Nors aš buvau tik kokiais 2—3 metais už tuos mokinius vyresnis, bet susigyvendavome gana gerai. Būsimas vyskupas ir pasirodęs labai gabiu vyru Jurgis Matulevičius, tuomet Matulaičių Jurgutis, atrodė vidutiniu mokiniu, eidavo pamokas vidutiniais pažymiais.

*) Paeina iš Orinų (Luginės) kaimo Šunskų par. Mariampolės apskr. Mano tėvai pasakodavo, kad jų šeimynoj buvusi žydė iš Kalvarijų, jie pirmiau su tais žydais giminiuodavosi, viešėdavo vieni pas kitus.

Neužilgo aš gavau pamokyt apskrities viršininko Šyšo-vo sūnų, I klasės mok., pusėtinį tinginį. Gaudavau bene 5 rub. mėnesiui. Dar prisiėjo man pamokyti pastoriaus Pastenazzi vaiką, už kurį, bene 8 rub. mėnesiui mokėdavo. Žodžiu, man pavyko taip įsitaisyti, jog aš pats be tėvų pagalbos galėjau savo užlaikymą apmokėti.

Gimnazijai už mokymą man per visą gimnaziją teko tik vieną, ar du kartu užsimokėt. Šiaip gi aš, kaip gerai besimokiantis ir besielgiantis mokinys ir kaipo ne labai turtingų tėvų sūnus, būdavau nuo to mokesnio paliuosuojamas.

Dar teko man V klasėj bebūnant rengti antrojon klasėn Orinuką Antaną. Jis kasdien vaikščiodavo pas mane iš namų (4—5 kilometrui) ir rambiai mokinosi, nenorėjo, labiau buvo palinkęs į šaltkalvystę, prie kalvės darbu. Rūpinosi juo sesuo, kuri, mėnesiui praėjus, paprastai man užmokėdavo 5 ar 3 rub.

Bet neilgai teko tą Antaną man mokyti. Jisai sugalvojo, kad geriau bus vieton Griniaus pamokų pažiopsoti, kaip ulonai jodinėja. Ir jisai kasdien knygų ryšulėliu nešinas išeidavo sau laiku iš namų neva pas mane, bet aš jo jau išstisas mėnesis buvau neregėjęs ir maniau, kad susirgęs jis ar kas kita jam atsitiko, jog nesilanko pas mane.

Atėjus sesuo apsimokėt už brolio mokymą nusistebėjusi sužinojo apie jo šposus. Mokymas buvo pertrauktas ir Antanėlis, rengiamas kunigauti, teko žemės ūkiui.

Penktoji klasėj vietoj Žagaro, kuris su Čekerdekovičium išvažiavo kitur, lotynų kalbą ėmė dėstyti Przeorskis, toliau Petras Kraučūnas.

Rusų literatūrą (V klasėj praeidavom literatūros teoriją ir perskaitydavome Gogolio **Miortvyja Duši, Revizor.** Puškino šį tą) dėstė toliau Vasiljevas.

Grekų kalbą — Savickis. Algebra-Geometrija — Vyškovskis. Istoriją (Grekų ir Rymo) dir. Solovjevičius. Prancūzų kalbai atėjo mr. Tolivin, vokiečių — tas pats pastorius Pastenazzi, tikybai pasiliko tas pats kun. Miknevičius.

Penktoji klasė buvo suvestinė — joj sueidavo abidvi ketvirtosios klasės ir toliau paralelinių klasių nebuvo. Prisirinko viso apie 58 mokiniai. Tokiu būdu penktajai klasei iš apie 110 pirmojon klasėn pastojusių mokinių pasilikdavo tik pusė. Kiti išėję IV klasės nueidavo klėrikauti, vaistininkauti, armijon, šiaip į raštines, kiti nė 4 klasių nepabaigę pasišalino iš gimnazijos, kai kas pasimirė (Jočas II kl. būdamas Šešupėj prigėrė).

Tarp kitų V klasės mokinių kartu su manim buvo: Juozas Stanaitis (Liet. Resp. generolu 1925 m. pasimiręs), Kazys Žalnierukynas (Vilkavišky d-ru pasimiręs 1925 m.), Hofmanas (Veiveriuos 1925 m. d-ru pasimiręs), J. Mačys-Kėkštas,

Š. Petrauskas (dabar Kauno Apygardos teismo pirmininkas), Stanislovas Šabunevičius (dabar Rusijoje, tolstojielis - svajotojas), Kazys Matulaitis (Londone kunigu), Juozas Abromaitis (Amerikoje dabar daktaras), Jonas Staugaitis (dabar Kaune daktaras).

Vieną kartą insp. Tarasovas atėjęs klasėn pranešė Ivana Sergejevičių Turgenevą pasimirus ir pakvietė į salę, kur pravoslavų šventikas Novinskis molebną su mumis atlaikė.

Lietuvių kalbą, V ir VI klasėj kartu, dėstė Petras Kraučūnas. Arminas gi mokino lietuvių kalbos tik pirmąsias 4 klases.

Jo pamokose mes pasijutom visai kitaip negu pas Arminą. Kraučūnas mokino sistematiškai gramatikos ir kartu vedė karštą propagandą — nepasiduot, laikytis, nenutautėt, rinkti folkloro medžiagą, versti į lietuvių kalbą įvairius raštus, spieštis krūvon, rodytis visur lietuviams. Per pamokas, rodos, du kartu po 1 valandą per savaitę, jisai skaitydavo mums gautus iš lietuvių darbuotojų laiškus, pranešdavo ir dažnai parodydavo retas lietuvių knygas, atnešdavo ir duodavo pasiskaityti naujai išėjusių apie lietuvius ar Lietuvą svetimomis kalbomis knygų (Istorijas Daškevičiaus, Antonovičiaus, E. Volterio, Tilžės Mithelungen). Prie progos kartais žodžiais pašiepavo Rusijos caro režimą. Po kiekvienos pamokos be gramatikos žinių mūsų smegenysna įstrigdavo dar keletas apie Lietuvą naujienų ir mes vis daugiau ir daugiau įgydavome pasitikėjimo savo tautos jėgomis. Žinoma, vyresnybė (direktorius) tuoju nujautė Kraučūno agitaciją ir pradėjo kai kada ateitį į pamokas P. K. P. Solovjevičius. Bet Kraučūnas visuomet taip užsistadydavo rašomąją lentą, jog pro durų stiklus jo nesimatė. O kai įeidavo kas pro duris, tai jis „pašalinius“ dalykus įsikišdavo kišenėn, o ant lentos visuomet būdavo prirašyta kokių-ten linksniavimų arba sintaksės dėšnių.

Iš VI klasės kartu laukėsi Kraučūno pamokose M. Lozoraitis ir keletas kitų.

Rodos V klasėj bebūnant pasimirė žandarų viršininkas papulkininkis Ternavskis. Šnekėdavo, persigėręs buvęs, velniukus jau kiek metų gaudydavęs, vedęs lenkę, kuri paskiau su gimnazijos sekretorium Stalskiu susigyvenusi buvo.

Direktorius mūs šermenių dieną atleido mus nuo mokymos ir mes visi poromis sustatyti nulydėjome to žandaro lavoną į kapus. Tai jau parodė mūsų direktoriaus tikrą tendenciją ir mes jau tuomet ėmėme piktintis tokiomis pedagoginėmis priemonėmis. Teisybė, Ternavskis buvęs niekam nekenksmingas, vietos gyventojuose paliko neblogą atminimą, bet visgi tai buvo žandaras, turintis savotinę spalvą ir mokiniams ne visai tinkamas pavyzdys.

Jonas Mačys, su kuriuom toj klasėj viename suole greta sėdėjome, per pamokas įvairių dalykų lietuvių kalba rašinėdavo.

Jau buvome mes tuomet paskaite 1883 m. „Auszros“ 10 numerį (tiek jų ir išeita tais metais).

Pradėjome mudu leisti rašytą laikraštį **Priešaušri**, Kėkšto ir Varnaičio parašais. Kėkštas — tai J. Mačys, Varnaitis — tai aš. Mano dalyvavimas buvo, teisybė, nedidelis. Daugiausia visą numerį patsai Kėkštas prirašydavo. Vedamasis tik ėjo dviejų parašais, nes jį kartu buvome apdirbę. **Priešaušrio** išėjo keletas numerių. Pateko į Kraučūno ir Juozo Jesulaičio rankas. Pagyrė.

Per Petrinės (VI. 29. 84) mudu su Mačiu nuėjome pasveikinti Petrus — Kraučūną ir Arminą, palinkėdami pasisekimo ir tvirtumo jų darbuose. Su Kraučūnu suėjome arčiau. Jis per mudu platindavo „Aušrą“, Aušros kalendorius ir kitokius leidinius. Duodavo mums pasiskaityti visokių iš savo ir iš gimnazijos knygyno knygų. Arminas buvo neužilgo iškeltas ir ėmė sirgti aiškia plaučių džiova.

Penktą klasę pabaigiau tik su antrojo laipsnio dovana. Pradėjau abejoti apie grekų kalbos reikalingumą, nesimokinau „**неправильных глаголов**“. Delto išeidavo nelygūs ženklai 5, 4, 3, žiūrint, ar pasitaikydavo darbe tų abejotinių man „glagolų“. Be to daugiau atiduodavau laiko pašalinėms knygoms iš Lietuvos istorijos, sociologijos, lietuvių kalbos sričių. Geriausia man sekdavosi matematika.

Atostogas praleidau pas insp. Tarasovą Mariampolėj, mokinau 3 jo sūnus. Iš jo sužinojau, kad gimnazijon žada ateiti dar dvejetas lietuvių mokytojų — Žemaitis ir Botyrius. Direktorius Solovjevičiaus, matyt, norėta litvinizuot gimnazija. Jau buvo 3 lietuviai — Staniškis, Kraučūnas, Jesulaitis, neskaitant keliamo Armino, ir kun. Miknevičiaus. Pridėjus du, išėitū jau „**litovskoje zasilje**“ (lietuvių įsigalėjimas).

Mano draugas K. Žalnierukynas buvo tomis pačiomis atostogomis korepitorium pas direktorių Solovjevičių. Šis matyt visgi ėmė jau abejot apie Mariampolės gimnazijos reikalingumą ir išsitarėdavo kai kada per pietus, kad ši gimnazija gaminanti kunigus, kad vyriausybei naudot iš jos nematyti. Bet tuom pačiu laiku lyg protegavo lietuvių elementą, gal, tai darė spiriamas iš viršaus, Varšuvos apygardos mokslo globėjo Apuchtino.

Paminėtina dar klasių vedėjų padėjėjo Masalavo vieton atėjusio Jono Krečinskio persona, buvusio Muravjevo metų rusų šnipo. Jam pavadama buvo ir lietuvių kalbos keturiose žemesniosiose klasėse dėstymas po Armino, bet jis, rodos, tų pamokų del senatvės ir beveik nerangumo neturėjo. Jisai

šnipinėdavo Kraučūną, žiūrinėdavo pro raktą skylutę, ką Kraučūnas veikia su mokiniais bibliotekos kambary; dažnai užėdavo pas Solovjevičių į namus ir nešė, matyt žvalgybininko rolę.

Krečinskis buvo Zotovo „bukvario“ vertikas. Tasai „bukvaras“ buvo išleistas 1865 m. Kaune Sokolovskio spaustuvėj. J. Krečinskis kartu su Mikuckiu, ex-kunigu A. Petkevičium, L. Ivinskiu buvo Muravjevo sutaisytame leidimo lietuvių knygų „graždanka“ komitete. Iš to žmogaus išvaizdos ir pavardės galima spėti, kad jis paeina iš vietos totorių. Krečinskių totorių Lietuvoje yra.

Penktoj klasėj man bebūnant atsirado naujas lietuvis mokytojas Juozas Jesulaitis. Apie Juozą Jesulaitį, kuris buvo mano mokytojum tik paskiau VII kl., turiu tokių žinių. — Paeina iš Vilkaviškio parapijos, Mariampolės gimnaziją baigė bene 1878 m. su sidabro medaliu. Išėjo gryniosios matematikos skyrių Maskvos universitete bene 1883 m. Be matematikos, jisai dar dėstydamas lietuvių kalbą Mariampolės gimnazijoje žemesniosioms klasėms. Jisai žinojo daug retų lietuvių žodžių, jo surašytų, iš gyvosios kalbos.

1883 m. **Aušros** Nr. 2 jam yra atsakymas:

Ponui J. J — aicziui M. Tamstos gražųj surašą isz Lietuvos padavimų apturėjom“. — M. gali ženklinti **Mariampolė ir Maskvą**. Greičiausia dar kalbama apie **Maskvą**, nes Mariampolės gimnazijon J. J. atėjo mokytojauti tik 1883 m. rudenį. Jisai apdirbinėjo pasaką apie **Segutę**, kuri, rodos, paskiau buvo Tilžės **Mitteilungen Litt Liter. Geselscht.** atspaudinta.

Jisai turėjęs, anot P. Kraučūno, visą A. Juškevičiaus žodyną ranka persirašęs, tik niekam pasiimti neduodavęs.

VII klasėj man esant J. J. dėstė fiziką, dėstydamas buvo vidutinis, menkesnis, negu Vyškovskio.

Jam priklausio **Žaltienė**, pasaka, kuri irgi buvo atspaudinta anose **Mitteilungose**.

Taipogi jo vertimas iš H. Senkevičiaus — **Paišiniai anglimis**, yra atspaudintas „Ūkininke“ 1890 m.

Dar karo metu iš Maskvos aš buvau gavęs nuo J. Jesulaičio laiška, kuriame jisai klausia, kaip padarius su Petro Kraučūno žmonos Lietuvių Mokslo Draugijai palikimui. Žinia yra, kad Sofija **primo voto** Arminienė, **sekundo voto** Kraučūnienė buvo užrašiusi Liet. Mokslo Draugijai savo namus Mariampolėje ir to palikimo pildytojais buvo paskirti Jesulaitis ir Dr. K. Grinius.

Kur dėjosi J. Jesulaitis po karo, neturiu žinių. Tai buvo gabus, sąžiningas, doras vyras, tikras lietuvis patriotas.

Apie tuos pačius 1883/84 m. teko pasimatyti su vienu tų metų knygnešiu, „Aušros“ bendradarbiu V. Vaičiaičiu iš Oškabalių k. Tai buvo čigonėlis, anot P. Kraučūno, nes daug bastydavosi po svieta.

Aušros 1883 m. Nr. 4 yra jam redakcijos atsakymas, kur rašoma, kad eilios jo netinka **Aušrai**.

Aušros Nr. 5 (atsakymuose) patariama jam užrašinėti pasakas nuo Antano Grabino. **Aušros** 1883 Nr. 7 yra **V. Vaiczaičio** straipsnis: **Apie Raudondvarį**.

Ir daugiau yra jo raštų Aušroj parašu **V. V.**

Mačiausi su juo vieną ar du kartu pas Petrą Kraučūną, kai jis gyveno Europos viešbuty (dabar Finko namas tarpe Žagrės ir bešonės namų).

Apie 1884—1885 m. pasipažinau pas P. Kraučūną su **Mariampolės I pradžios mokyklos mokytojum Tamošium Žičkausku**.

Pacina, rodos, nuo Sintautų. Pažinau jo 3 brolius — Tomą, Juozą ir dar vieną. Juozas ilgą laiką buvo Mariampolės apskrities viršininko valdyboj referentu, pagalios Naumiesčio burmistru ir tik 1917 ar 1918 m. bolševikų buvo nuo tarnybos Rezaniuje atstatytas. Tarnybos lape įrašyta, jog prataravo be nuodėmės (bezeročno) 46 metus „v otpuskach ne byl“ (atostogose nebuvo).

Šis buvo aplenkėjęs ir lietuviškai nenoriai kalbėdavo. Vėdęs buvo lenkė ir vaikai lenkais išėjo. Sugrįžęs iš Sovietų Rusijos apsidėdė su kokia-tai mažažeme moterim Oželių kaime palei Šunskus (Mariampolės apskr.).

Antras brolis, kaip mokytojas emeritas, apsigyvenęs buvo Degučiuose palei Mariampolę ir kokį laiką buvo pagarsėjęs, kaip gydytojas—nužadėtojas, čia ir pasimirė.

T. Žičkauskas buvo tuomet I Mariampolės pradžios mokyklos mokytojum. Iš viso pradžios mokyklų Mariampolėj buvo 3—I katalikams, II rusams, III vokiečiams (prie kantorato) ir keli chederiai. Pradžios mokyklose tuomet Lenkų Karalijos gubernijose leidžiama buvo dėstyti lietuvių kalba. T. Žičkauskas, norėdamas geriau pramokti lietuviškai, lankydavosi pas P. Kraučūną, pas P. Arminą. Šie turbūt patraukė jį prie rašymo į **Aušrą**. T. Žičkausko rankai priklauso ne maža rašinių „Aušroje“. Dar jisai rinko lietuvių dainų melodijas. Tebegyvena Mariampolėje.

Tamas Ž., pseudonimu T. Linkis Zuikis, rašinėdavo **Aušroj** (T. Linkiui yra A. 1884 Nr. 4 redakcijos atsakymas, kur girinama jo eilutės). Užsiiminėjo lietuvių melodijų rinkimu.

Petro Armino kapas su vainikais 1903 m. (50 metų mirties ir 20 m. „Auszros“ sukaktuvėms paminėti).

Šeštoj klasėj (1884—1885).

Šeštoj klasėj teko man būt pas dr. Uscinskį, kuris vienu kartu buvo gimnazijos ir vietinės ligoninės gydytoju (parašas jos buvo toks: **Bolnica sv. Margarity**).

Ligoninė ta pirmiau turėjo 25 lovas, o kai buvo pristatytas jai galas, tai lovų skaičius buvo padaugintas iki 30, nes tada turėjo teisę prie jos turėti būtų ligoninės gydytojas. Li-

goniai nenoriai eidavo ligoninėn, nes dr. Uscinskis, nors šiaip gabus žmogus, buvo menkas chirurgas ir nedidelis terapeutas. Ligonis patariamasi gulti ligoninėn tuomet paprastai atsakydavo: „jei jau mirti, tai geriau ne ligoninėj, bet namie.“

Daktaras, lenkas, turėjo 3 sūnus: 1 Jurgis buvo kartu su manim VI kl., antras Eduardas IV ir Stasys*) mažas, apie pusantrų metų vaikas. Aš turėjau pagelbėti geriau mokytis tiem dviem gimnazistam. D-ras gyveno dabartiniame „Žagrės“ name, apačioj, viršuj gyveno, irgi lenkas, krautuviniškas Voidalskis.

Uscinskiai buvo atėję iš gilumos Lenkijos, ar ne iš Kališiaus gubernijos, buvo dideli patrijotai, žmona dar ir didelė katalikė. Abudu Uscinskiai buvo inteligentiški žmonės, varė kiek įmanydami polonizaciją. Ar buvo čionai varomas koksaį platesnis kresams taikomas planas, ar tai išeidavo taip tariant laisvu noru, sunku pasakyti. Visgi Mariampolėje buvo lenkų ratelis, kuris stengėsi ypatingoj globoj ir įtakoj laikyti mokinius. Spėliojama ir juokiamasi mūsų būdavo, kad tas ratelis vesdavo mokinių registraciją ir duodavo jiems atestaciją ir kvalifikaciją. Ar tasai konduitas buvo vedamas tik sau, ar gal ratelis turėdavo duoti savo veikimo apyskaitą ir mokinių kvalifikaciją kur toliau, centriniam kokiam lenkų propagandos komitetui, sunku pasakyti. Prie įtariamo polonizacijos propagandos ratelio galėjo priklausyti patsai dr. E. Uscinskis, ipotekos taikos teisėjo skyriaus vedėjas Mocarckis, advokas Henrikas Zablockis, turbūt, dar advok. Horoševičius, gal ir veter. Majevskis. Dar galėjo priklausyti — vietos tardytojas Šablovskis, apskr. architektas Rybarskis, teismo antstolis Miklaševskis. Be to vietos polonijai priklausė dar visa eilė kitos inteligentijos; mieste — dr. Smolskis. (eks-lietuvis), dr. Kuleša, dr. Nonevičius, mokytojai Vilkanec, Savickis, Vyškovskis, Brzozovskis, Pajevskis, kiek anksčiau prieš mano gimnazijon pastojimą — mok. Ostrovskis (V. Kudirkos protektorius). Šale jų ėjo visa eilė mokinių bendrabučių šeimininkų, mažesniųjų, valdininkų, šiaip miestelėnų-krikščionių, visas klioštorius (apie 12 kunigų). Aplink Marijampolę buvo gana daug lenkų dvarininkų — Antanavo — Gižų Šabunevičiai, Jievaravo Kersnickiai, Kyjetiškio Geištorai, Mikalinės Fijalkovskiai, toliau Šiugždai, Žoltovskiai, Norvertai, Zelinskiai, Berkmonai, Godlevskiai, ir visa eilė jų **minorum gentium**.

Pridėti reikia keletas provincijos girininkų ir jų padėjų (nadlesnų ir padlesnų) — Varnabūdės Navickis, Bebru-

*) Jurgis ir Eduardas gydytojais išėjo ir turbūt Lenkijoj esti; tėvas irgi senatvėj pasimirė Varšuvoj.

liščio Markovskis, Lukošių Kolinskis, Grodeckis, Gorčynskis. Toliau — gminų raštininkai, V. Kudirkos „Viršininuose“ taip vaizdžiai aprašyti. Dar provincijos klebonijos, su vargonininkais ir gaspadinėmis imtinai. Iš to suprasime, kokiomis pajėgomis disponavo polonizatoriai. Iš Lenkijos ėjo didelis importas lenkų inteligentijos. Baudžiavai pranykus, dvarininkai gavo kompensacijų (išperkamaisiais iš valstiečių mokesniais) ir jie turėjo išteklių plačiau pasirodyti. Karietos, stoninių arklių kūgai, liberuoti lekajai ir stangretai — buvo labai dažnai matomi Marijampolėj. Baliai, kur dalyvaudavo kelios dešimtys ir iki šimto svečių, buvo pas dvarininkus neturi. Lenkų kalbos viešpatavimas buvo visur regimas.

Patys rusai valdininkai išmokdavo lenkiškai. Net vieno Marijampolės žandarų viršininko šeimyna buvo lenkiška. Kalbu apie pulkininką-leitenantą Ternavski.

Dr. Uscinskis tarp lenkų vietos veikėjų buvo žymus žmogus. Gal tik Antanavo Viktoras Šabunevičius daugiau už jį turėjo įtakos į apskrities ir net apygardos lenkų ir lietuvių inteligentiją.

Mano kaimynas, irgi iš Selemos Būdos paeinantis, studentu pasimiręs Maskvoj, daug vyresnis už mane, Jurgis Anskaitis ir kiti gimnazistai buvo padovanoję, turbūt varduvėms, dr. Uscinskiui kokią tai dailiai aptaisytą knygą su dedikacija, kur lenkiškai įrašytas buvo daktarui pripažinimas už jaunuomenės švietimą ir palaikymą.

Mano metais, tiesa, dr. Uscinskis tarp mokinių neturėjo įtakos, bet kokia 10 metų prieš tai, matyt, jos būta ir nemažos.

Vienintelė legalė organizacija mieste tuomet buvo gaisrininkų draugija, kur viešpatavo Uscinskio iniciatyva. Jos naudai jįsai surengdavo per metus dvejetą vakarėlių-spektaklių, žinoma, lenkų kalba. Vidujinį susirašinėjimą vesdavo toj draugijoj irgi lenkų kalba. Ta tradicija tęsėsi gana ilgai. Jau man Marijampolėj begydytojaujant 1894—1896 metais būdavo dar vis tenai lenkų mėgėjų teatrinių vakarų.

Tai gi pas tokį veikėją teko man apsigyventi. Su sūnumis mes paprastai kalbėdavomės rusiškai, bet šiaip su šeiminkais, prie stalo, vis lenkiškai. Čia bebūdamas aš prisiskaičiau lenkų knygų, ypač gi žurnalų, kai **Bieslada literacka**, **Tygodnik ilustrowany**, **Księga Przyrody** (autorius neatsimenu). Tos kalbos aš tada gana gerai pramokau.

Kai atsirado Marijampolėj Petras Kraučūnas ir dar keletas lietuvių, tai atsitikdavo, kad vienu kartu Neimono (paskiau Choinickio) restorane alų gerdavo lenkų būrelis, o Orkiaus viešbuty (Varšaviniame) — Kraučūnas su savo kompanija. Kai kas iš valdininkėlių pasijuokdavo: pas Choinicki.

girdi, renka Lenkų karalių, o pas Orkų — Lietuvos didįjį kunigaikštį. Lenkų ir lietuvių rateliai amžinai ginčydavosi ir viens į kitą skersuodavo.

Šeštoj klasėj prisidėjo fizikos dėstymas (Vyškovskis), kiti dalykai ėjo toliau. Iš mokytojų Toliveno vietoj atsirado prancūzų pavarde lenkas Le Fevr,as.

Jonas Mačys (Virbalio burmistras
1896 m.).

turbūt jį traukte traukė į liaudį, su kuria geidė arčiau gyventi ir jai daugiau tarnauti. Tuo būdu galima aiškinti Mačio pasitraukimą iš gimnazijos.

Tai, rodos, buvo rusų terminu tariant — **choždenje v narod.**

Iš J. Jesulaičio gavome pasiskaityti valsčiaus raštininko Zalzikevičiaus romaną ir žygius (piešiniai anglimis). Mačys tuomi vertimu gėrėdavosi. Man jis ne labai patiko, kalba išrodė nenatūrali.

Jisai V klasėj bebūdamas bene 1884 m. pradžioj ėmė leisti rašytą laikraštį **Prieaušris** (nesumaišyk jo su Krokuvoj 1885 m. išėjusia brošiūrėle **Priešaušris**). Pirmutinį to ranka rašyto laikraštėlio numerį teko mudviem abiem, klasėj kartu paskutiniame suole toli nuo mokytojo akių besėdint, sustatinėti. Mačys buvo pasirašęs Kėkštu, o aš Varnaičiu. Laikraštėlio dūšia buvo J. Mačys, jis jį redaguodavo, perrašinėjo ir duodavo kam tinka skaityti. Kiek išėjo **Prieaušrio** numerių, neatsimenu, Visgi ne mažiau, kaip 5, nes „Aušros“ 1884 m. Nr. 10 ir 11 p.

Iš šeštos į septintą klase prisiėjo laikyti kvotimai iš V ir VI klasių kursų. Kvotimai buvo ir žodžiu ir raštu.

Man pavyko gauti I laipsnio dovana, kokia tai rusų literatūros istorija su pavyzdžiais.

Mano draugas Jonas Mačys pradžioj mokslo metų, t. y. 1884 m. pabaigoj, išstojo iš gimnazijos, nors būdamas mokinių bendrabučio perdėtinium pas p. Kviatkauskienę galėjo be tėvų pašalpos mokslą tęsti. Kodėl jis taip padarė, jisai klausiamas nesakė ir pasiliko tikrai nesužinota.

Galima spėlioti, kad jisai ėmė nepasitikėti gimnazijos mokslu, pradėjo abejoti apie jo naudingumą gyvenimui, be to

388 randame atsakyme: „J. Kėkštui Ilgavangyje. Tamstos gromata su žinutėmis atėjo. Tamstos keli surašai iš Prieausrio num. 1—5 tapė patalpinti „Nemuno Sarge“. —

Tuo metu, kai ėjo į svieta „Aušros“ 1884 m. Nr. 10 ir 11, t. y. tų metų pabaigoj, J. Mačys jau buvo iš VI klasės gimnazijos išstojęs ir gyveno pas tėvus Ilgavangio kaime, turbūt Klebiškio gminoj, Paprienėj.

1886 m. „Aušroj“ Mačio gana daug rašinėta įvairiais pseudonimais: K., J. Neregys, J. Mačys, Mačiu Jonas, J. Mačys (Kėkštas), Jonas Nebylys ir be parašo (eilės „Audra“).

Tai buvo tylus, niekam į kelią nestojantis, labai gabus į kalbas ir į rašymą jaunikaitis. Paskiau buvo įsai A. Panemunės valsčiaus valdybos (gminnoje upravljenje vadinosi) raštinninku, toliau patiko įsai Kaune, rodos, meblių prekyba besivertusiam Linkui. Kai šis pasidarė Vilkaviškio apskrities viršininku, tai Mačiui teko Virbaliaus miesto burmistro vieta. Skaisčios dvasios jaunikaičiui prisiejo sėbrauti su Vakkachanalijs Vziatkovičiais ir Mačys tokioj sferoj persimainė, pasidavė kokiai tai apatijai, tinginiui. Pagalios tokio gyvenimo neįstūrėjęs spiovė ant Linko šiltos vietos, pasitraukė užsienin ir Amerikoj „Vienybę“ beredaktoriaudamas pasimirė džiova.

VI klasėj man bebūnant atsitiko kartą tokia istorija. —

Senu papratimu, kas šventadienis ir „karališkomis“ dienomis visi mokiniai turėdavo iš ryto susirinkti į gimnaziją ir iš čionai pedagogų vedami poromis eidavo per visą miestą į katalikų bažnyčią, kur kun. prefektas (tikybos mokytojas) atlaikydavo mokiniams mišias.

Pirmiau, žemesnėse klasėse man esant, kai kada viškose prie vargonų giedodavo mokinių choras, bet toliau tai išsiveisė, ir tik „karališkomis“ šventėmis mokiniai padainuodavo „ant vargonų“ rusiškai rusų viešpatijos imną: **Bože, caria chrani** (Dieve, carą gink). To imno muzika nustatyta kokio tai Lvovo, kuris Pažaislio vienuolyno kapinyne pakaunėje palaidotas yra ir turi ne blogą paminklą.

Be to, tos mišios skirdavosi nuo kitų, bent kun. Miknevičiui mokytojaujant, dar tuomi, kad kun. Miknevičius „prie „grotelių“ pasakydavo mokiniams lenkiškai pamokslą. Manyti galima, kad tai buvo iš jo pusės lenkams kompensacija: „nors aš dėstau gimnazijoj tikybą rusiškai, nors aš kunigų solidarumą sulaužiau, bet štai aš nuo lenkystės, nuo lenkų kalbos neatsisakau, ir per pamokslus tą kalbą platinu, ko mano pirmtakūnas kun. Čėsna nedarydavo“. —

To kun. Miknevičius niekam, turbūt, nėra sakęs, bet taip galima manyti apie jį.

Mums mokiniams tie pamokslai būdavo labai nuobodūs ir be prasmės atrodė, nes daugelis bent žemesniųjų klasių

mokinių lenkiškai dar nesuprasdavo. Rudenį 1884 m. viena karta aš, Žalnierukynas, Jonas Mačys ir Šimas Petrauskas, pasitarę Žalnierukyno buveinėje Mažbrazevičiaus bendrabuty (namuky prie I pradžios mokyklos, bažnyčios gatvėje), nuėjome į kun. Miknevičiaus butą (tuomet Neimono, dabar Krauskos name, viršų, prie bažnyčios gatvės) ir paprašėme, kad pasakytų mums ir lietuvių kalba pamokslą. Kunigas nesutiko ir vis prisispyręs klausinėjo, kas jus pamokino, manydamas, kad tai Petro Kraučūno darbas. Bet iš tikrųjų Kraučūnas tik po to sužinojo apie mūsų ekskursiją pas kun. Miknevičių. Galų gale po pusvalandinio pasikalbėjimo bene aš išsitariau, kad jei kunigas prefektas neapsiima mums lietuvių kalba pamokslų sakyti, tai geriau bus, kad visai nesakytų. **Post tale dictum acerbum** kun. Miknevičius paprašė mus išsiti pro duris, ką mes ir padarėme.

Pamokslų mes po to daugiau neišgirdome, nors lenkai mokiniai buvo paskiau sudarę kitą delegaciją pas kun. Miknevičių, kad ešą sunku apsieiti **bez słowa bożego** (be Dievo žodžio).

Apie mūsų apsilankymą kun. Miknevičius pranešė direktoriui Solovjevičiui. Šis mus skyrium pasikvietęs irgi klausinėjo, kas mus pamokino taip padaryt, ir grąšino pašalinsias iš gimnazijos, nes mokiniams kolektyviai žygiai ešą uždrausti.

Į tokį grąšinimą mums kam tai atėjo galvon laiminga replika: kodel už pirmiau buvusius mokinių kolektyvius žygius nebausdavo, būtent, už kolektyvį pasveikinimą p. direktoriaus jo vardo dienoje; turint tokį pavyzdį ir mums susitarus eiti pas kun. Miknevičių neatrodė kokiū tai prasikaltimu esant. Į tai direktorius greitai man atsakė — **ach, Grinevič, vy vseгда выверниotes!** — ir atleido. Nubausti mes už tai nebuvo.

Paminėtinas dar vienas mūsų „patriotinis“ žygis. VI klausę man beeinant, Tarasovo vietoj atsirado kitas inspektorius, Andrius Botyrius (iš Triobiškių kaimo, už Liudvinavo, Kalvarijos apskrities), pravoslavas, karjeristas, vedęs kokio tai gubernatoriaus dukterį. Be to, jis buvo mėgstantis išgerti. Botyrius buvo aiškus lenkų ėdikas, rusų šalininkas, bet visur statėsi lietuvių, nesibijodavo už gimnazijos sienų neoficialiai ir lietuviškai kalbėti. Taigi jam tada pasimirė, rodos, skarlatina, vienas vaikas. Be P. Kraučūno, prietelių Botyrius neturėjo. Aš, Stanaitis, Karpavičius dar, Kraučūno prikalbyti, prisidėjome palei vaistinę prie Botyriaus sūnaus laidotuvių; palydovų buvo labai nedaug. Lydėjimas ėjo pravoslavų švenfikui dalyvaujant.

Man, atsimenu, kaipo uoliam tuomet katalikui, tokios pravoslaviškos šermens labai nejaukiai atrodė.

Kiti mūsų draugai, kai Konstantinas Aleksa, mums paskiau išmėtinėjo, kad tos demonstracijos nevertėjo daryti, nes ir patsai Botyrius ne aukštos doros žmogus buvęs, ir negražu pravoslavams padėti.

Ir mes prisipažinome netakingai čionai pasielgę, nes Botyrius visgi Lietuvos renegatas buvo, pasidavęs rusams, nustojęs senovės tradicijų, tikyba del karjeros pakeitęs.

Ar šiaip, ar taip, kaip paskiau ir pasitvirtino, jįsai Lietu- vai nei naudos, nei garbės nepadare, vaikus paliko tikrus ru- sus; pasimirė jįs pereito šimtmečio pabaigoj Astrachaniuje.

Jo plunksnai visgi priguli disertacija: **Skazanje o litovs- kom gromovierzcie Perunie.** (Moskv. Univers. Izvjestija 1871. Nr. 9, psl. 443—462). Be to, bene jam padedant F. For- tunatovas ir V. Milleris surinko ir išleido (graždanka): **Li- tovskija narodnyja piesni** (Ottisk iz Mosk. Univers. Izviest. 1872, Nr. 1, 2, 4).

Botyrius, bene iš totorių paeinantįs, buvo aukštas, petin- gas, stiprus vyras, turėjo smarkų būdą ir savo gyvenime tu- rėjo daug įvairių avantiūrų.

Dar studentu būdamas, vieną kartą Liudvinave dėl to, kad koks tai žydas nusuko lietuvei moteriškei 20 kapeikų, ėmė mušti tą žydą; o kai už jį užsistojo kiti žydai, tai apdaužė daugelį miestelio žydų. Vos kuone visiems žydams subėgus pavyko Botyrius suimti ir ilgu vežimu į valsčiaus šaltąją įdėti.

Su Solovjevičium Botyrius greitai susipyko ir 1885 mt. vasarą buvo perkeltas kur tai kitur.

Per Petrines (VI. 29 d.) 1885 m., kaip paprastai, prisirinko ne maža moksleivijos; be gimnazistų, buvo ir Maskvos stu- dentų, buvo atkeliavęs ir Jonas Mačys, rodos, tuomet Kros- nos dvare pas dvarininką Arnoldą vaikus bemokinaš. Pasi- dalinome gautomis iš Petro Kraučūno knygutėmis ir išsi- skirstėme.

Kraučūno patariamai, namie rinkome dainų, pasakų, mįslių ir kitokios žmonių rašliavos. Tai atiduodavome P. Kraučū- nui, bet, rodos, tai vis dingo.

Lietuvių kalbą tebedėstė P. Kraučūnas.

Namo į Selemą-Būdą parvažiavęs dar kartą turėjau pa- siūlymą iš tėvo važiuoti į Seinus, bet ir šį kartą atsiprašiau norįs gimnaziją baigti. Bevažiuojant kartą iš Kauno ganėmės su tėvu Skriaudžiuose. Čionai pasiprašė pavėžyt buvęs Gar- levos dekanas, tuomet Varšūvoj begyvenęs ir literatūrą (teo- loginiais vertimais) užsiimęs vienas kunigas, turbūt, Prūselai- tis, jis norėjo Sasnavos kun. Pėstininką atlankyti. Bevažiuo- jant kunigas klausinėjo apie mane — mat gimnazisto uniformą nešiojau. Užėjo kalba, ar ne laikas į seminariją man va-

žiuoti. Kunigas mano tėvui patarė labai neprikalbinėti į Seinus važiuoti, nes ne kas būsią naudos iš kunigo, kurį privertė prie to. Geriau, girdi, jei gerai vaikas mokinasi, tegul baigia gimnaziją. Mokyto kunigo patarimas tėvui patiko ir daugiau jis mane į kunigus netraukė.

Paskiau, jau Mariampolėj begydytojaudamas, iš buvusios Lukošų „padlesnienės“ Kolinskienės sužinojau, kad tasai kunigas turėjo dvi ar tris savo dukteris Varšuvoj ir del jų mokymo gyvenęs Varšuvoj. Viena jų teko pažinti, Mariampolėj ji buvo guvernante Šablauskuos, tardytojuose.

Namie atostogų metu vis padėdavau namiškiams ūkio darbuose.

Ta pačia kelione buvome kokiai valandai sustoję Garlevoj. Pataikytą į kokius tai ataidus. Mudviem besiganant priėjo koks tai „garliauskinis“ senis ir užkalbino mudu. — Kodel, girdi, duoti sūnui paaugti ir neveži į Seinus. Toliau, girdi, gali neprilenkti prie to. Jaunas medis linksta, senesnis gi lenkiamas lūžta. Štai ana tuose namuose (parodė ranka) apsigyveno irgi vienas pragaišdientis akademčikas Aglinskutis... Tiek pinigų tėvas jo mokslui sukišo ir viską nuėjo ant šuns uodegos, nes kunigo iš sūnaus nepadarė, o berną, gerą darbininką, pagadino. Dabar gi jisai čionai proškeles bebarstydamas žmonėms akis bemonijas. Bet gera iš to nei jam, nei tėvams, nei žmonėms nesulauksime. —

Tokia buvo mūsų liaudies perdėm nuomonė apie mus, klešniais, studentais vadinamus.

Septintoj klasėj (1885—1886).

Septintoj klasėj man teko perdėtiniauti pas Lingį Degučiuos, dideliame name šale Anelės Mačiuliutės namo. Lingys buvęs bene Sintautų par. Bridžių kaimo stambus ūkininkas, šimtamargis; jis parsidavė ūkį ir nusipirko Degučiuose namą, kad lengvesnę duoną, anot jo, turėti ir kad vaikus išleisti į mokslus. Namą turbūt už 3000 r. įgijęs Lingys pasijuto beturįs dar keletą tūkstančių rublių, kuriuos jis skolindavo ir procentų gaudavo.

Jis turėjo bene 7 ar 8 vaikus. Žmona vesdavo ūkį, o patsai Lingys vaikštinėdavo į bažnyčią, po miestą, valgydavo, miegodavo ir dažnai, turbūt skolintojų mieste pamylėtas, grįždavo apsigėręs ir rėkandavo ant žmonos ir vaikų. Paties namo priežiūra, suprantama, negalėjo jam viso laiko paimti.

Sūnus jo, Antanas, buvo V klasėj. Toliau jis pasidarė gydytoju, pasižymėjo, kaip rašytojas — A. Veliuoniškis — ir jaunas pasimirė bene gavęs **Paralysin progresivam**. Buvo tai ramus, tylus, neblogai besimokinantis vaikas.

Toj pačioj klasėj buvo ir Jonas Žilinskas (iš Jurkšų kaimo, netoli Pilviškių), paskiau pragarsėjęs Amerikoj kunigas ir rašytojas, daugiau žinomas **Jono Žiliaus** vardu. Jis irgi buvo Lingio bendrabuty.

Dar paskiau iš Dereškevičiaus bendrabučio buvo atkeltas irgi V klasės mokinys Liudvikas Žilinskas, Veiverių mokytojo Tomo Žilinskio sūnus. Jisai buvo vyresnybės susektas beklūpas po kaimyno, šmekerio Bodendorfo, langais priešais labai dailę jo dukterį Bertą. Kad meilė atvėstų, inspektorius perkėlė kavalierių už kilometro, kitan miesto galan. Jonas Žilinskas buvo ramaus būdo vaikinai, daug skaitydavo, jokių nesusipratimų su juomi nebūdavo. Kas kita su Liudviku. Jisai ne blogai smuika smuikuodavo, turėjo balsą, dainuodavo ir romantiško buvo temperamento — prie merginų labai linkdavo.

Šale Lingio namo buvo Lapinskių namas, kur buvo dvejetas panelių, trečioji Vanda, paskiau kiek ir tarp lietuvių pragarsėjusi, kaipo dainininkė (Vilniuj lietuvių vakaruose apie 1909 m. dainavo), dar buvo mažytė.

Tų panelių brolis buvo V. Kudirkos draugas ir muzikas.

Su tomis panelėmis ir čionai Liudvikui išėjo istorija. Motina pasiskundė direktoriui. Buvo iššauktas iš Veiverių tėvas, kuris vaikščioj atsiprašinėti pas Lapinskius (tėvo Lapinsko jau senai gyvo nebuvo).

Paskiau a. a. dabar T. Žilinskas besijuokdamas pasakoją man pertraktacijas su p. Lapinskiene dėl dovanojimo sūnui bausmės.

Dukterų užgavimus ji atleidžianti, bet negalinti pakęsti, kad Liudvikas per didžiausią perkūniją dainuodavęs Lingio gonkose dainas, matomai, jisai, girdi, ne tik žmonių, bet ir Dievo nebijąs. — Na, j tai tėvas Žilinskas replikavo, kad gal p. Lapinskiene paliktų Dievui tai, kas jam priklauso, bet tik atleistų savo dukterų skriaudas. Galų gale atleidimas buvo gautas, ir Liudvikas nebuvo pašalintas iš gimnazijos.

Dar buvo tame pačiame bute — Valaitis, Abramavičius, Ciplijauskas, Bagdonas (iš Skriaudžių). Pirmieji 3 j kunigus išėjo. Bagdono likimo neteko sužinoti.

Iš naujų dalykų VII kl. prisidėjo logika ir psichologija (Vasiljevas), trigonometrija vietoj geometrijos (Bieliavevas). Iš mokytojų — Vyškovskis išėjo, jo vieton atėjo tik ką iš universiteto Bieliavevas; prancūzų kalbai atėjo lenkas Ignatovskis; fizikai — Jesulaitis.

Per egzaminus, VII kl. tik rašomieji, atkeliavo Varšuvos mokyklų globėjas žiaurus rusifikatorius Apuchtinas. Mus rado kokį rašomąjį egzaminą atliekant, tai tik dvejetą minučių pastovėjo ir išėjo. Buvo tai žilais ūsais ir žila galva skustas.

kresnas senis, šaltomis rirtomis akimis. Atrodė, kad tarnybos, o gal karjeros, naudai savo tėvo nepasigailės.

Paskiau sužinojome, kad Kraučūnui ir Jesulaičiui, rodos, kartu ir I liaudies mokyklos mokytojui T. Žičkauskui už dėstymą lietuvių kalbos ne graždanka labai kliuvo nuo jo. Kraučūnas toliau nebedėstė, buvo lietuvių kalba Staniškiui pavesta. Ir patsai Kraučūnas turėjo po 2 metų pasišalinti. Po Apuchtino apsilankymo, rodos, gimnazija buvo numatoma panaikinti, kaip neatatinkanti vyriausybės norams, nes daugiausia kunigus, valstybės priešus gaminanti.

Lietuvių kalbą VII kl. nepamenu kas dėstė, ar Kraučūnas, ar Staniškis. Staniškio pamokos būdavo visai neįdomios, nemokėjo jįsai mokinių suinteresuoti.

Pas L. Žilinską bandžiau 2 mėnesiu mokytis smuikuoti, bet mečiau.

Kadangi klasės vedėjas P. J. Vasiljevas išsitarnavęs 25 metus išstojo iš tarnybos ir perėjo į emeritus, tai mes su juo nusifotografavome.

Fotografija užsiliko ir iš jos galiu tikrai pasakyti, kas buvo su manim 1886 m. pavasarį, greičiausia, gegužės mėnesį. Toj grupėj skaitant iš kairės dešinėn: **stovi:** 1) Simas Petrauskas, 2) K. Grinevičius (taip rašydavausi), 3) Jurgis Puišys, 4) Pilichovskis, 5) Karpavičius, 6) Baronas, 7) Jonas Staugaitis; **sėdi:** — 8) Samet, 9) Grosman, 10) Vasiljev, 11) Hofman, 12) Endel, 13) Golding; ant grindų sėdi — 14) Kazys Žalnierukynas, 15) Juozas Abromaitis, 16) Aron Soloveičik, 17) Kosiarski, 18) Juozas Stanaitis. Taigi iš 17 — 8 lietuviai, 6 žydai, 2 lenkai, 1 vokietyš (Hofman).

Visi perėjom į VIII kl., aš su 2-ojo laipsnio pagyrimu.

Inspektorium Botyriaus vietoje buvo atėjęs Roždestvenskis, žmogus, matyt, plačiai apsišvietęs, bet formalistas, rusų patriotas, gramatikos žinovas.

Kartą vakare apsilankęs Lingio bute rado pas J. Žilinską **Načala Sociologii Spensera**. Žilinskas prisipažino gavęs knygą iš manęs. Inspektorius knygą konfiskavo ir pasakė atiduosiąs man tik tada, kai iš gimnazijos išėisiu. Dar buvo kartu paimta ir **Statistika Kėtlė**. Tas knygas aš buvau iš P. Kraučūno gavęs. Suprantama, nepasakiau inspektoriumi to.

Teisybė, kitais metais gimnaziją pabaigęs aš nuėjau pas p. Roždestvenskį atsiimti knygų. Jis man parodė kokio tai aplinkraščio tekstą, kuriuo draudžiama gimnazistams ginamos knygos skaityti. Tokių knygų surašą jįsai parodė ir tenai todvi knygos buvo įtrauktos. Pasirodo, kad tada **Index librorum prohibitoriuma** Rusijos Švietimo Ministerija vesdavo, kaip dabar veda mūsų ministerija.

Atostogas 1886 m. praleidau paprastai tėvuose Selemoj-Būdoi.

Na, tais metais teko lietuvių ir apie lietuvius spaudinių kiek daugiau pasiskaityt. Be **Auszros** ir jos kalendorių, dar gaudavau iš P. Kraučūno kitokių leidinių — lenkiškų, rusiškų, vokiškų, lietuviškų — Kraszewskio, Jucevičiaus, Jaroszevičiaus, Kirkovo, Narbuvo, Gimžaucko (Lietuvos bicziulis), Vištaliaus (Vitolio Raudos vertimą), Baranausko (Anykščių Šilelį), Konzervatyvų Draugystės Laiškų, Basanavčiaus (Žiponas bei žiponė, Žirgas ir vaikas), P. A. Trupinėlio Vytautas, Amerikos Twarauskio „Unija“, J. Šliupo „Lietuviškąjį Balsa“, Miežinio gramatiką, „Nemuno Sargą“ ir kt. Be to, pasipažinau iš to paties šaltinio su Širvydo „Punktais Sakymų“ ir su jo žodynu (Dictionarium), o taipogi su Daukšos Postille ir su Mažvydžio Katekizmu.

Pas P. Kraučūną buvo turtinga Litvanikos biblioteka, gal niekas bei kitas, išskyrus Bezenbergerį, neturėjo daugiau už jį tos rūšies knygų.

Dalį naujausių leidinių iš jo pirkdavome, dalį gaudavome pardavinėti kitiems, dalį gaudavome tik pasiskaityti. Knygos tai buvo Kraučūno pasija. Kartą prie manęs atvožė jisai sofas antvožą, ir pilni viduriai buvo Šiaulėniškiais Seneliais pripildyti.

Atostogų metu ir mokymos metu aš dažnai pas jį apsilankydavau knygų reikalais.

P. Kraučūnas, gyveno Europos viešbuty, paskutiniame numeryj kieme. Pačiame viršuj pastogėj gyveno J. Jesulaitis.

Aštuntoji klasė (1886—1887).

Aštuntąją klasę pradėdamas buvau Dereškevičiaus bendrabučio perdėtinis — bažnyčios gatvėj, tada Neimono įpėdinių, dabar kun. Jankausko name, kieme. Dereškevičius buvo Prienuose vargonininku, bet dėl vaikų auklėjimo persikėlė Mariampolėn ir laikė mokinius.

Vienas sūnus Mečius, mano vienklasė buvęs, bet 4 klases pabaigęs pastojęs į Seinų seminariją, jau buvo seminariją baigėjas, kitas, Boliūs, bene I klasėj; dar turėjo dukteris Elena (Elenka) ir Domicelę. Motina jų atrodė tada lyg paiktėljusi, paskiau gavo kelius kartus proto sumišimą ir pasimirė. Dažnai ateidavo svečių, bet aš paprastai nedalyvavau viešėse.

Iš mokinių, kurie buvo bendrabutyj, pamenu — V. Kudirką (dabar Amerikos kunigas), Gutauską (lenka, turbūt Lenkijoje), Randį (paskiau kunigas, apkurtęs), Šulinską (ūkininkauja apie Gižus), Galecką (pasimirė kunigu), Pesį (bene jį ku-

nigu vokiečiai 1914 m. nušovė Slavikuose), Ruškį (Varšuvoj 1925 m. pasimirusio arkivyskupo broleňą iš Dženčelaukos).

Aštuntoji klasė reikalavo ir metų bėgyje ir per egzaminus didelio įtempimo jėgų: rusų kalbos rašto darbai būdavo rimtesni, kas dvi savaitės rašomi, daugiausia iš literatūros istorijos, reikėdavo jie kartais ik 2 val. nakties rašyti. Be to, matematikos užduočių dirbdavome labai daug. Aritmetika, geografija pasikartodavo, lotynų ir grekų kalbos klasikai būdavo à **livre ouvert** skaitomi — Horatius, Ciceronas, Titus Livius, Demosthenes, Isokrates, Platonas, tragikų Sofoklas (Oidypos ho tyrannos).

Apie tuos metus buvo sugadinta Tolstojaus klasicizmo edukacijos sistema.

Pradėjome vertimus daryti ne tik iš rusų į lotynų ir į grekų kalbas, bet ir atbulai iš senovės kalbų teksto į rusų kalbą. Bet man ir mano vienklasiams teko pilnai apgalėti lotynų ir grekų kalbos gramatikų paslaptis ir senovės autorius, kurių vis gi nei vienas mūsų nebuvo ištiesai perskaitęs ir geriau su jais apsipažinęs. Visas laikas nueidavo gramatikos smulkmenoms išaiškinti. Mes mokėjome tik versti juos į rusų kalbą ir aiškinti konstrukcijas.

Aštuntai klasei prisidėdavo kosmografija su meteorologija, bet kursai tų dalykų buvo trumpučiai. Prie senovės kalbų truputį dėstydavo Grekų ir Romos senovę (**Grečeskija i Rimskija drevnosti**). Labai interesingas dalykas, tik mažai jo mokydavo, daugiausia **pro forma**, kad programa reikalavo.

Iš mokytojų Vasiljevo vietą užėmė Šumovičius, labai pertukęs senyvas žmogus, rutinėris, mokinių tik pakenčiamas, nemokėjo mus taip, kaip Vasiljevas, rusų literatūra suinteresuoti. Prancūzų kalbos dėstymas teko Nageliui, kuris mokėjo savo dalyką ir iš jo mes, Moljerą beversdami, šiek tiek pasinaudojome. Šiaip pamokose visuomet būdavo jis blavus, bet po piet matydavome kartais puscirtį. Žmoną turėjo rodos iš žydų ir labai neramią, pikta. Gal delto žmogus ir turėdavo iš namų į restoraną pavakariu kraustyti, nes žmona buvo nepakenčiama.

Aštuntoj klasėj radau keletą pasilikusių dar vienai žiemai toj pačioj klasėj praleisti: Sagatovskį, Mečislovą Švarcą (ėjusį paskiau Maskvoj matematiką), Dailydę, ir dar, rodos, daugiau ką tai.

Per egzamenus baisiausia būdavo rusų kalba. Kas gaudavo iš to raštinio egzameno ženklą mažesnę už 3, tas toliau būdavo neprileidžiamas prie egzamenų tęsimo. Žodinio egzameno iš rusų kalbos nebūdavo. Gegužės mėnesį direktorius gaudavo iš Varšuvos nuo globėjo (**popėčitelia Okrugą**) uždarytuose vokuose rašiniams egzamenams temas. Klasėj prie

visų, asistuojant mokytojų komisijai, direktorius atplėsdavo voka, parašydavo ant lentos temą ir duodavo keletą valandų dirbti. Suolai būdavo viens nuo kito atitraukti, kiekvienas tik vienam mokiniui, kad viens iš kito nepersirašintų, be to žiūrinėdavo patsai direktorius ir koki du egzamenų komisijos nariai. Žinoma, įsimanydavome viens kitam pagelbėti, bet visgi galėjai čia remtis tik savo pajėgomis. Kaikada šį tą neva kontroliuodami pašnabždomis pasakydavo ir mokytojai, juo labiau, kad VIII klasės rašto darbai, mokytojų pataisyti, eidavo Varšuvon, kur juos žinovai peržiūrėdavo ir kritikuo-davo. Ne sykį tekdavo akibruokštų ir mokytojams už nevykusį darbų taisymą ir netinkamą apkainavimą. Taigi ir mo-kytojo buvo reikalas, kad egzamenai mokiniui pavyktų.

Juozas Stanaitis ir Dailydė, rodos, suklupo rusų rašto ek-zamene. Jie ir nebaigė VIII klasės.

Istorija išėjo su algebros egzamenu. Buvome gavę užduo-tį, kurį tik 3 ar 5 padarėme.

Mat ta tema buvo skirta realinėms mokykloms, kur mate-matikos daugiau praeinama. Klaidingai iš Varšuvos buvo ji gimnazijoms išsiuntinėta. Man vargais negalais per 4 valan-das pavyko juodraštyj tą uždavinį išspresti. Kiti gi nei pra-dėt negalėjo. Klaida neužilgo išsiaiškino, ir buvo atsiųsta mums prieinama kita tema.

Grekų raštinis darbas man blogai pavyko, nes, kaip bu-vau minėjęs, netaisiklingų grekų veiksmazodžių ir kitokių tos kalbos paslapčių nuo V klasės tyčia nesimokinau, nes skai-čiau tą dalyką man gyvenimui bereikalingu esant. Vos 3 gavau, nors niekados mažiau kai 4 neimdavau. Parašiau **oisomai** (matysiu) vietoj **eisomai** (eisiu). **Littera docet, litte-ra nocet** (Litera pamokina, litera pagadina). Nors per žodi-nius egzamenus pasitaisiau, gavau 5, bet visgi sidabro medalis prapuolė. Brandos atestato ženklai išėjo geri, ne mažiau, kaip 4, o vidutinis ženklas išnešė daugiau kaip puspenkto. Tokiu bū-du pastojimas į universitetą arba į koki inžinierių arba juristų institutą buvo užtikrintas: pirmučiausia priiminėdavo tuos, kieno atestato ženklai būdavo geresni.

Gavę atestatus ir tuojuo, kas turėjo, civiliai persirėdę Var-šaviniame viešbuty (Soloveičiko, dabar Amsterdamskio na-muose) mes pakėlėmė išleistuves ar pabaigtuves.

Kai kas truputį pasigėrė, bet „bezobrazijū“ nebuvo.

Pirm to visi nuėjome atsisveikinti tik su dviem mokytojais — su Bieliajevu ir su Kraučūnu. Kitiems padarėme demon-traciją, apsiėjome be atsisveikinimų. Kodel tuodu mokytoju buvo išskirti? Turbūt, labiausia už nepriklausomybę. Ak ir Savickis buvo geras mokytojas, bet jis rodė kokį tai bailumą prieš direktorių. Direktorius irgi buvo neblogas žmogus, na,

blogesnis pedagogas, bet jis mums nepatiko, kaip politikas-rusifikatorius, valdžios norų pildytojas.

Geografijos mokytojas buvo didelis pedantas, bet irgi nesavistovis žmogus, bet ir obrušitėlius.

Kai dabar iš tolo per 40 metų distansą žiūriu į tų metų auklėjimo sistemą, tai bendrai imant ji nebuvo labai bloga. Gulimas ant sevonės kalbų, ant gramatikos, didžiausias rūpesnis, kad parašytum ten, kur reikia **jat**, o kur reikia **e** (rusų kalbos mokyme), tiesa, kvepia žila scholastika, bet tų arkanų pergalejimas išdirbdavo valią, mokėjimą sėdėti, dirbti, susikoncentruoti. Iš gimnazijos gaudavai dar metodo logiškai galvot, ieškot visame kame sistemos, tvarkos.

Gamtos mokslų, jei neskaityt fizikos ir kosmografijos, visai nemokino. Naujųjų kalbų neišmokome. Kalbėdavo, kad jos tyčia blogų mokytojų dėstomos, idant niekas nemokėtų skaityti vokiečių ir prancūzų knygų, nes iš to gali revoliucionierium pastoti. Patsai Solovjevičiaus pedagoginis režimas mus augino į opoziciją, į pasipriešinimą.

Gabesnieji mokiniai buvo susitelkę į ratelį, išsirašinėdavo „draudžiamų“ knygų (Michailovskio, Pisarevo) ir patys pasišlėpę skaitydavo ir savaip komentavo tuos autorius. Ne be reikalo buvęs klasių globėjų padėjėjas P. B. Kistern, pašalintas iš tarnybos ir už padirbinėjimą atestatų teisman pakliuvęs, sakydavo: **durak etot Serna-Solovjevič, on svoimi represjami revoliucionerov gotovit** (nišmanėlis tas Serna-Solovjevič, jis savo spaudimais revoliucijonierius rengia).

Mes, netik lietuviai, bet ir kiti tos gimnazijos auklėtiniai, visi išėjome caro valdžios priešais. Kosjarskis, lenkas, pastojęs Petrapilies universitetan, neužilgo buvo susektas dalyvaujantis lenkų revoliucinėj organizacijoj, suimtas į kalėjimą ir greitai džiova pasimirė. Kiti nebuvo tokie raudoni, bet ir balti niekuomet nepasilikome.

Rusijos patriotų, net jos prietelių, teisybė, Solovjevičius iš mūsų neišauklėjo.

Fizinis lavinimasis buvo visai apleistas. Gimnastika darėdavosi tik kartą ar du per savaitę ir tai tik žemesnėms klasėms, didžiosios permainos laiku, po pusvalandį. Bet tai buvo tik gimnastikos parodija. Papildydavo tą trūkumą patys mokiniai, mušdami ir mėtydami sviedinį, maudydamiesi Šešupėj, sniegu gniūštėmis besimušdami, kartais klasė ant klasės sukeldavo formalius mūšius klioštoriaus pievoje.

Sveikatos reikalai irgi stovėjo paskutinė eilėj. Tiesa, buvo gimnazijos gydytojas Uscinskis, bet jisai tik gydė mus ir liūdymus davinėjo.

Bendrabučiai būdavo perankšti, perpildyti, blogai vėdinami, sausai šluojami, dulkėti.

Pirtyn kas norėdavo, eidavo, kas nenorėdavo, galėjo visus metus nesiprausęs būti. Tik įpratimas nors 1 kartą per savaitę skalbiniai mainyti priversdavo kai kuriuos mokinius šio-
kios tokios švaros laikytis.

Ir gimnazijos klasės būdavo dulkėtos, dažnai pirmose klase-
sėse perpildytos, beveik nevėdinamos, šaltos (direktorius ekon-
omija).

Pusryčių klasėj gaudavo tik tas, kas galėjo nusipirkti.

Muzika ir dainos buvo irgi apleistos.

Ekskursijų niekadoms nedarydavo.

Kokių mokinių konkursų, vakarų, spektaklių, literatinių vakarų — neduodavo.

Paklusnumas, nuolankumas, šliaužiojimas, nerodymas ini-
ciatyvos, pildymas mokytojų įsakymų, disciplina, formalumas
— visur būdavo geriausi būdai užsitarnaut vyresnybės gerą
akį.

Baltrus Matusevičius, nuo Keturvalakių, labai gabus ma-
tematikas, paskiau stud. Maskvos universiteto, džiauja Mask-
voj pasimiręs, buvo pripažintas doriškai nesubrendusiu del
menkniekiu. Jo plunksnai priklauso „Genių Dėdė“.

VIII klasėj būdamas metų jau pabaigoj prieš egzaminus
buvo kartą gatvėj įsai užkalbintas direktoriaus. Trumparegys
būdamas prisiartinio prie direktoriaus berūkydamas popirosą.
Kalbėdamas su juo laikė atvirai rankoj popirosą. Direktorius
paskaitė tai pasityčiojimu iš vyriausybės, autoriteto negerbimu
ir neprileido prie egzaminų mokini, turinti gerus ženklus ir
daugiau kai 20 metų amžiaus jaunikaitį. Del to Matusevičius
turėjo bereikalingai išbūti gimnazijoj vienerius metus. Var-
gu įsai po tų metų pasidarė labiau subrendęs doriškai.

Mokytojų mano likimas ne visų žinomas. Pirmutinis ma-
no direktorius A. L. Abramavičius buvo Suvalkų, paskiau Lo-
dzės pradžios mokyklų direkcijos viršininku. Rodos, Lodzėje,
apie 80 metų sulaukęs, pasimirė.

Przeorskis, kaipo emeritas, persikėlė į Čenstakavą ir tenai
laikė savo privatę progimnaziją ar gimnaziją. Sako, tenai ta-
sai žiaurusis pedagogas pasidaręs su mokiniais švelnus, nes jį
nauda reikalavo pritraukti gimnazijon daugiau mokinių.

Vasiljevas, dvasiškos akademijos auklėtinis, emeritu pa-
sidaręs kur tai Rusijos pietuose buvo šventiku. Sulaukęs gilios
senatvės tur būt pravoslavų kunigų ir pasimirė.

Vyškovskis, metė mokytojavęs, nors buvo geras pedago-
gas ir pastojų kokio tai Petrapilio banko valdininku. Man gy-
dytoju bebūnant atvažiuodavo kartais į Mariampolę pas savo
draugą Savickį.

Savickis pasimirė skilvio vėžiu Mariampolėj palikęs žino-
ną ir vieną dukterį. Mariampolės kapinyne yra jo mokinių ku-

nigų paminklas pastatytas su lotynų parašu: **Optimo praeceptor. Discipuli sacerdotis** (geriausiam mokytojui. Mokiniai kunigai).

Armino, P. Kraučūno biografijos žinomos, aprašytos.

Staniškis buvo Lomžon perkeltas, ten senatvės sulaukęs pasimirė. Jo vienintelis sūnus, žymus agronomas, lenkų patriotas, buvo Varšuvos Steigiamojo Seimo nariu.

Jesulaitis Juozas buvo perkeltas į Lovičių. Per karą buvo Maskvoj. Likimas nežinomas.

Kun. Miknevičius pasimirė Mariampolėj savo namuose Didžiojo karo metu, bene 1916 m.

Bieliajevo, Petropavlovskio, visų prancūzų, išskyrus Podvysockį pasimirusį Varšuvoje, Žagaro, Čekerdekovičiaus likimas man nežinomas. Taipgi nežinau kur dėjosi inspektorius Tarasovas, Roždestvenskis ir direktorius Solovjevičius. Juozas Stanaitis kartą su juomi paskiau matėsi Maskvoj. Solovjevičius buvo atkeliavęs iš Vilniaus ir Drezdeno viešbuty jį apvogė. Tad jis telefono knygoj surado karininko Stanaičio adresą ir pinigų pasiskolino.

Kaip matyt, tarp mano mokytojų labai žymių vyrų nebuvo. Draugų likimas irgi ne visų žinomas.

Džiova pasimirė — Kosiarskis (Petrapily), Pilichovskis (Varšuvoj?), Puišys (Maskvoj).

Iš žydelių Grosmanas, pabaigęs Maskvoj matematiką, po kelių metų pasimirė. Endelis buvo gydytoju Grajevoj, Samet'as gydytojavo Lodziuje. Goldingas buvo Vilniuj prieš karą. Soloveičikas ir dabar chirurgas Varšuvoj. Stanaitis, Žalnierukynas, Hofmanas 1925 m. Lietuvos Respublikoj pasimirė. Abromaitis gydytojauja Amerikoj, bene Baltimorėj. Petrauskas — Kaune. Jonas Staugaitis — Kaune.

Pirmasis universiteto kursas (1887—1888 m.).

1887 m. rudenį kartu su S. Petrausku, K. Žalnierukynu, Vladu Mačiu ir kitais nukeliavau Maskvon. Apsigyvenau pradžioj Sandunovskio skersgatvėj kartu su Žalnierukynu. Už kambarį mokėjova 11 rub. mėnesiui. Paskui persikėliau į Kurbatovo skersgatvį D. Gruzinių kvartale, kur dviejuose jungtiniuose kambariuose gyvenome keturiese: P. Leonas, B. Matusevičius, M. Čepas ir aš; vėliau Leonui išsikėlus atėjo St. Matulaitis.

Lietuvių studentų Maskvoj tuomet buvo apie 30—40. Turėfa nuo seniau Maskvos lietuvių draugija, žinoma, nelegalizuota. Kas mėnuo būdavo daromi susirinkimai. Pirmininku buvo tuomet P. Leonas, III kurso juristas, išdininku pro-

viz. Baltrus Čepulis. Per susirinkimus kasnors paskaitydavo parašytą referatą, kurį kiti pakritikuodavo. Na, iškildavo ir kitokių klausimų: apie susišėlpimą, apie lietuvių laikraščius. Tilžėj tuomet ėjo „Šviesa“ ir Amerikoj J. Šliupo „Balsas“. Juos gaudavome per filologą prof. F. F. Fortunatovą, lietuvių kalbos lektorių.

P. Leonas būdavo kas savaitė, kai Fortunatovuos būdavo priėmimo vakaras, užeidavo vakariėnėn ir profes. atsisveikindamas įteikdavo jam naujų lietuvių laikraščių.

Iš kitų studentų paminėtini: A. Kriščiukaitis, kurio apysakos buvo jau man žinomos VIII kasėj Mariampolėj bebūnant iš Lietuvos Ūkininkų Kalendoriaus; M. Lozoraitis (Joniškis); P. Matulaitis (Paulius); St. Matulaitis, Jonas ir Antanas Kriaučiūnai; A. Vilkutaitis (Keturakis); Baltrus Matusevičius (Genių Dėdės sulietuvintojas); S. Petrauskas, K. Žalnierukynas, J. Abromaitis, M. Čepas, J. Moigis, Barcevičius, Polujanskis, P. Radzvicikas, A. Vileišis, K. Markauskas; iš farmaceutų, be minėto B. Čepulio, atsimėnu Misiūna, Petruļi, Maciukevičių, Palioką, Brazdžioņi, Januškevičių (Aleksiuką).

Motiejus Čepas nuo Pasvalio iš Diržių kaimo, pabaigęs Šiaulių gimnaziją 1887 m., atsirado Maskvoj ir buvo kartu su manim medicinos fakultete. Jisai jau 1884 m. susirašinėjo su „Aušros“ redakcija, nes 1884 m. „Aušros“ kėlfuose numeriuose randama jam redakcijos atsakymų. Toliau jo plunksnai priklausė keletas straipsnių „Ūkininko“ 1890 m. Nr. 1 ir kt., taipogi „Varpe“. Pasirašinėjo **Greitakojis**.

Jisai vienerius metus medicinos fakultete prabuvęs perėjo į juridinį fakultetą, kurį, rodos, 1892 m. ir pabaigė. Dirbo kėkj laiką prie Mintaujos apygardos teismo, paskiau persikėlė Sibiran, iš kur žandaro Vonseckio buvo pargabentas apie 1902 m. Lietuvon, kaltinamas priguljė lietuvių politiškos propagandos organizacijai. Pasilikęs laikinai be vietos jisai gyveno tuomet uošvėjoj Rygiškių kaime, netoli Griškabūdžio (dabar Šakių apskr., tuomet Naumiesčio) Jablonskiuose: buvo vedęs Jono Jablonskio seserj. Man tuomet teko praktikuot Pilviškuose, tad karts nuo karto pasimatydavome. Da-

Antanas Kriaučiūnas (Jono brolis), buvęs Mariampolėj gminos teisėjas, 1890—1893 m.

bar dveji metai kai grįžęs iš Sibiro paliko Lietuvos Respublikos vyriausio tribunolo nariu.

Bene sausio mėnesį 1888 m. įvyko studentų sumišimas. Mat, nuo 1884 m. pradėjo veikti ministerio Delianovo sugalvotas naujas universitetų statutas. Studentų laisvė buvo suvaržyta, įvesta galinga inspekcija, šnipai-pedeliai, užvesta uniforma (žalsvos spalvos rūbai, geltonais sagiais, mėlyna apykakle ir kepurės mėlynu graižu). Lankymą lekcijų kontroliuodavo pedeliai. Inspekcija labiausiai rūpinosi politine studentų ištikimybe, į studentų girtuokliavimą, karčemines riaušes žiūrėdavo pro pirštus, bet be pasigailėjimo išvydavo studentą iš universiteto, susekusi priklausant kokiam politiškai organizacijai. Visų studentų inspektorium buvo koks tai Brizgalovas, labai studentų neapkenčiamas karjeristas.

Sausio 12 d. (Tačjanos dieną) buvo tradicinė universiteto šventė, jo įsteigimo dienos paminėjimas. Paprastai, kaip visuomet po molebno universiteto cerkvėj aktinėj salėj, praėjo iškilmingas aktas, kur, kaip paprastai vieno profesoriaus buvo perskaitytas koks tai referatas, general- gubernatoriaus kunigaikščio V. A. Dolgorukovo išdalintos dovanos už pagirtinus studentų raštinius darbus, padainuota iš viškų **Gaudeamus igitur**. Vakare buvo irgi tradicinis studentų balius, kuriame, rodos, mūsų lietuvių nė vienas nedalyvavo. Čionai prie visų akių studentas Sieniavskis rėžė žandan inspektorium Brizgalovui. Balius, rodos, nutrūko. Sieniavskį areštavo. Rytdieną studentų minia susirinko universiteto kiemuose, Mocnovos, Nikitinės gatvėse ir pakėlė prieš esamą studentų režimą ir prieš Sieniavskio areštą protestą. Universitetą po kelių dienų uždarė. Kiekvienas studentas gavo iš universiteto raštinės pranešimą, jog universitetas uždarytas ik tam tikro parėdymo. Girdėt buvo, kad keletas studentų buvo dar suimta ir išsiūsta iš Maskvos. Universitetas neužilgio buvo vėl atidarytas ir darbas ėjo toliau. Brizgalovas laikinai dėl susirgimo nuo vietos pasišalino ir neužilgo nusižudė. Na, pasimainė tik inspektorius, vietoj Brizgalovo atsirado Dobrovas.

Diena paprastai lankydavau profesorių lekcijas, dirbdavau anatomikume su lavonais, vakarais eidavau skaityti į Rumencevo Muzejaus biblioteką. Vieną kartą per mėnesį darydavome savo draugijos susirinkimus. Šventadieniais dar apžiūrindavau carų rūmus, politechnikos muzejų, kaikada nueidavau į kokios draugijos posėdį. Iš laikraščių kasdien skaitydavome „Russkija Viedomosti“, kur rašinėdavo daugiausia universiteto profesoriai. Na, dar lankydavausi Turgenevo bibliotekoj, kur knygos greičiau būdavo gaunamos, negu Rumencevo bibliotekoj.

Maskva dar neturėjo nei elektros šviesos, nei elektros

tramvajų, nei telefonų. Susisiekimai būdavo konkomis, kuriuos eidavo tokiu pat beveik greitumu, kaip dabar Kauno tramvajus, ypač Sodnų gatvėje, kur nebuvu antrosios bėgių eilės, bet tik prasilenkimai. Aš kartais eidavau pėsčias. Apšviečiamas miestas buvo gazu ir žibalu. Pietus tekdavo ne visuomet kasdien valgyti. Rytmety prancūzų bulka už 5 kap. ir arbata, tas pats ir vakare. Keliems mėnesiams teko valgyti Lepino valgykloje (Lepinkoj) Dmitrovkoje gatvėje. Komitetas studentams šelpti duodavo paskolon už 4 rb. 50 kap. mėnesiui toje valgykloje pietus, kurie būdavo gana blogi ir ne vienam turbūt įvarė skilvio ir žarnų katara. Be to stalai, indai ir patarnautojos, taip pat paties buto sienos, lubos — buvo labai nešvarios. Pati valgykla, kai įeini iš oro, ne labai skaniai atsiduodavo, kai kada pusėtinai nosį riedavo.

Kartais parsisamdydavau pietus Kuzneckio Mosto gatvėje suternoje, „Venecijos“ restorane už 9 rb. mėnesiui, bet dėl pinigų stokos ne visuomet ten kasdien valgydavau, daugiau pradieniui, apsieidamas namie juoda duona ir arbata. Duona ypač gera būdavo gaunama Židovernoje gatvėje priešais Družinino namą, kur gyveno kita lietuvių kolonija.

Nuo mokslo universitetui paprastai mane paliuosuodavo pristačius su prašymu neturtingumo liudymą. Mokesnis buvo dvejopas — universiteto naudai po 25 rb. semestru ir profesoriams sulig lekcijų skaičiaus; šis mokesnis irgi išnešdavo apie 25—30 rublių pusmečiui. Tai gi metams išeidavo apie 100 rub.

Pietums mėnesiui reikėdavo apie	4—5 rb.
Ryto ir vakaro arbata, duona, bulkos	4—5 “
Butas (tuomet mokėta 10—12 rb. keturiuose)	3 “
Knygos, sąsiuviniai, kitoki reikalai	3 “
Kelionės namo ir atgal, konkės	3 “

Viso 17—19 rb.

arba per 9 mėnesius

apie 153—171 rb.

Žinoma, kad tai buvo pigu.

Stodamas universitetan aš turėjau pamokomis (korepeticijomis) užsidirbęs apie 250 rub. Iš to pasisiūdžiau rūbus, nukeliavau Maskvon ir pragyvenau visus metus, neprašydamas iš tėvų nieko.

Universiteto profesoriai buvo daugiausia geri: Anatomija dėstė D. N. Zernov'as, autorius ne blogo anatomijos rankvedžio, išversto ir vokiečių kalbon, išradėjas kranio metro, kuris duoda galimybės atrasti smagenų vietas.

Jo padėjėjas buvo prorektorius M. A. Tichomirov'as, pasikiau pakviestas profesorium į Kijevo universitetą.

Botaniką dėstė Gorožankinas, kuris labai mažai davė mums naudos, nes retai atvykdavo lekcijų skaityti — ar tai del tinginio, ar tai del ligos (buvo lyg papurtes, turbūt inkstų liga sergas).

Zoologiją dėstė A. P. Bogdanovas, labai mokytas gamtininkas ir antropologas. Jo parašyta didelė **Medicinską Zoologija** ir dar keletas kitų veikalų. Dėstė labai gerai. Dar buvau užsirašęs kito zoologo kursan, Zografo, irgi ne menko mokslininko ir gero lektoriaus.

Mineralogu buvo senis Tolstopiatovas, labai iškalbus ir mokytas vyras, jo auditorija visuomet būdavo pilna.

Neorganinės chemijos mokino Sabaniejevas, iš jo išversto rankvedžio **Učebnik neorganičeskoj chimii Kolbe**. Pasakodavo jis lygiai tą patį tekstą, kuris buvo minėtame rankvedy. Per jo lekciją bandymus vedė Grigorius Volkonskis, sakydavo kiti, kad tai kunigaikštis, bet jis niekadose kunigaikščiu nesivadindavo ir nesirašydavo. Bandymai jam visuomet pavykdavo. Studentai sakydavo, kad neorganinės chemijos kiekvienas studentas be Sabaniejevo galėtų iš Kolbės rankvedžio studentams perskaityti, reikia tik, kad Volkonskis rodytų bandymus.

Fizikas A. G. Stolietovas, Europos svorio mokslo vyras, puikiai išguldinėjo tą dalyką, bet per kvotimus buvo visiems studentams perkūnu, ypač gi farmaceutams, kandidatams į farmacijos provizorius.

Eksperimentus darydavo iš jo kabineto žemesniųjų tarnautojų išėjęs savamokslis aukštas dailus vyras, kurį, vadindavome **Mutus** (nebylys). Seminarus, t. y. fizikos užduotis, vieną kartą per pusmetį laikydavo senis Briusovas.

Be grynai privalomų I medic. kurso profesorių dar klausiau lietuvių kalbos pas Fortunatovą ir antropologijos pas D. N. Anučina.

Dar skaitomas buvo enciklopedijos medicinos ir istorijos medicinos kursas, kuriuos dėstė teismo medicinos prorektorius Bielin'as. Blogai dėstė, nieko iš jo nelaimėdavom. Ekzamenai būdavo tik iš medicinos istorijos; teisybė, egzamenatoriaus niekas del nežinojimo to dalyko nebūdavo sulaikomas, bet ir rankvedžių nebūdavo, iš ko pasimokyti. Del blogo lektoriaus ir rankvedžių stokos prapuolė man interesinga medicinos mokslo dalis — medicinos istorija.

1887 m. pavasarį dar man nepastojus universitetan Maskvos lietuvių Druagija buvo nusifotografavusi. Kai pas ką dar tas vaizdas yra.

1888 m. atsirado susirašinėjimas su Varšuvos lietuviams studentams del parėmimo draugijos „Lietuva“ ir del laikraščio.

Maskviečiai savo raštus talpindavo klerikalinėj „Šviesoje“.

Rodos ir mano buvo tilpusi viename „Šviesos“ 1887 m. numery trumpa politikos apžvalga.

Prisimines apie mano raštus galiu pasakyti, kad bene pirmutinis spausdintas mano ranka rašytas straipsnelis tilpo Amerikos Šliupo Balse, tik nežinau gerai, bene 1887 metais. Tai buvo korespondencija iš Mariampolės.

Balsą aš gaudavau paštu dar gimnazijoje būdamas.

Be to, Maskvos studentai surengdavo kasmet „Lietuvos Ūkininkų Kalendorių“.

Žodžiu, santykiai maskviečių su Tilže buvo jau tuomet gana gyvi.

1888 m. gegužės mėnesį, kai tik lekcijos pasibaigė, pasiėmęs iš universiteto bibliotekos keletą fizikos monografijų, iškeleliau į Selemą Būdą. Buvau pusėtinai suliesėjęs, pastodamas universitetan svėriau apie 180 svarų, o pavasarį 1888 m. tik 168 Na, tėviškėj stojau kartu su kitais šeimynykščiais ūkio darbuosna ir greitai vėl atsigrėbiau.

1888 m. Mariampolėj turbūt per Petrines (VI. 29 d.) įvyko pirmutinis varpininkų suvažiavimas, kuriame man teko dalyvauti. Susirinkimas buvo pas Orkų (Varšavinų viešbuty) tuomet Soloveičiko, dabar Amsterdamskio namuose. Ta vieta būtų paminėtina ir gal 1928 m., kai sueis 40 metų nuo anos dienos, vertėtų ten įmūryti lentelė su tinkamu parašu. Visgi tenai pirmu kartu yra pasireiškusi varpininkų užuomazga.

Susirinkime dalyvavo: Mariampolės buvęs gimn. mokytojas Petras Kraučūnas, Varšuvos univ. stud. med. Vincas Kudirka, Maskvos stud. jur. Petras Leonas, Maskvos stud. med. Kazys Grinius, Vilkaviškio pradž. mokytojas Vincas Palukaitis, Varšuvos stud. jur. Jonas Kasakaitis, Varšuvos stud. med. Antanas Kronkaitis, Mariampolės taikos teisėjo suvažiavimo sekretorius Tamas Franckevičius. Kudirka sakėsi, varšaviniai „Šviesoje“ nerašinėsia, nes ji ne vien tikiybė, bet obskurantinė esanti. Savo minčiai patvirtinti nurodė į tilpusią „Šviesoje“ apysakėlę apie Judošiaus sidabrinio grašio kelionę po žmonės. Esąs reikalingas, anot Kudirkos, naujas neklerikalinis laikraštis. Čionai P. Kraučūnas ėmė ginti „Šviesą“ ir pasisakė patsai tą „sidabrinį grašį“ pataisęs ir nusiuntęs spaudon, nes toki straipsniai, girdi, žmonėms patinka ir pratina prie skaitymo. Paklaustas, kas galėtų būti naujo laikraščio redaktorius, Kudirka davė suprasti, neminėdamas pavardės, jog varšaviniai turi numatytą tam redaktorių, kuris vedęs jau vieną lenkų laikraštį. Kalbėjo čionai apie Juozą Adomaitį-Sėrną. Toliau užėjo kalba apie tai, kokia rašyba vaduotis

naują laikraštį leidžiant. P. Kraučūnas patarė sekti Kuršaitį, kurio gramatika labiausia mums tinkanti.

Petras Kraučūnas tuomet pašalintas iš gimnazijos mokytojų tarnavo taikos teisėjų suvažiavime raštininku, imdamas 25 rb. mėnesiui ir gyveno bene Dambrausko namuose viršų prie Bažnyčios gatvės. Kokiais pinigais bus laikraščio nedatekliai padengiami, Kudirka negalėjo pasakyti. Sakėsi, kad šį tą varšviečiai pradžia turi. Toki pasikalbėjimai ėjo prie alaus gėrimo, gėrėme ne tiek iš noro, kiek iš reikalo, kad žandarams arba paprastai policijai užėjus būtų kuo pateisinti susirinkimą.

Pagalios po kokių 2—3 valandų pasikalbėjimo buvo prieita prie to, kad po atostogų Kudirka praneš apie tą pasikalbėjimą varšviečiams, o P. Leonas — maskviečiams. Tolymesni susinešimai ir informacijos turėjo eiti tarp Maskvos ir Varšuvos laiškais.

Tokiu būdu „Varpo“ pradžia, galima sakyti, yra tame Mariampolės susirinkime atsiradusi.

Užsiminus apie apsidraudimą alaus pagalba nuo žandarų, reikia pridėti, kad tai buvo ne tuščia baimė.

Nors litvomanų persekiojimas iš rusų policijos pusės buvo, gali sakyti, tuomet tik užuomazgoj, bet ir tada būta jau atsitikimų, kad lietuviai nukentėdavo už naujų idėjų propaganda. P. Kraučūnas, J. Jesulaitis buvo už tai nukentėję.

Mariampolės žandarų viršininku buvo rotmistras Karatiejevas. Juozas Lozoraitis, pasimiręs Kaune 1920 m., bene VI kl. tuomet gimnazijos mokinys, begyvendamas Karatiejevuos korepetitorium, yra ne kartą girdėjęs to žandaro su gimnazijos direktorium Solovjevičiu pasikalbėjimus. Paskiau J. Lozoraitis man pasakojo, kad kalbos tarpe tų dviejų „obrusitelių“ dažnai būdavo apie kenksmingą lietuvių inteligentų minčių pakraipą, apie P. Kraučūną, apie lietuvių laikraščius. Tad ir tame susirinkime mes galėjome laukti Karatiejevo apsilankymo.

Tas Karatiejevas, matyt, paeinantis iš totorių, nes ir pavardė ir kūno bėrumas tai rodė, turėjo dar kitą Mariampolėje brolių, matininką. Šis bemašininkaudamas po kaimus išmoko lietuviškai, ir įgijęs Ponų gatvė namą (dabar rodos naujos to namo savininkės Karalienės klioštoriai perleista), taip tariant naturalizavosi vietoj, pasidarė paprastu duonos pelnytoju ir pinigų gaudytoju.

Antrajame Medicinos Fak. kurse (1888—89).

Pirmajam kursui nebuvo privalomų egzamenų, bet kas norėjo, galėjo pas kai kuriuos profesorius juos laikyti. Man pa-
vyko išduoti fizika ir neorganinė chemija.

Antrajame kurse būdavo taip vadinami puskursiniai egzamenai, kaipo perėjimas iš bendrų gamtos mokslo šakų į grynai mediciniškas nuo III kurso disciplinas.

Atvažiuavęs iš kaimo su pusėtinu sausų sūrių ir skalbinių išteklium, apsigyvenau taip vadinamoj Kazichoje arba Maskvos studentų kvartale, Bielovo namuose, prie vieno emerito kaimo mokytojaus šeimos. Pavardės jo nebeatmenu, nes rusai viens kitą ne pavardėmis, bet vardais ir tėvo vardais šaukiasi. Su manim gyveno kartu Simas Petrauskas, tuomet jau juristas, nors vienerius metus jis buvo ėjęs matematikos fakultetą. Už kambarį, pusiau sutereną, mokėdavova 11 rb. mėnesiui. Šeimininkas turėjo tris dukteris ir, rodos, vieną sūnų. 2 dukterys užsiiminėdavo siuvimu, o trečioji Sara Vladimirovna patarnaudavo, buvo ji bene vyriausioji. Sūnus, tuo tarpu iš vėžių išvartytas, turbūt kokią tai kriminalinę bylą turėjo teisme, ir nieko neveikė. Be mudviejų kambario buvo išnuomuojava dar bene vienas kambarys irgi studentams. Mano laikas, kaip ir Petrausko, eidavo, kai laikrodžis. Nuo 9 iki 15 v. universitete lekcijos arba praktikos užsiėmimai, toliau valgyklose pietūs, Turgenevo arba Rumencevo bibliotekos, vakare įvairių kursų mokymas, knygų skaitymas, svečių apsilankymai, daugiausia tų pačių studentų lietuvių, arba pasiviešėjimas pas savo draugus, kur gaudavai arbatos su duona arba su prancūzų balta bulkute ir kaipo sąsonį kalačo. Gražiosios lyties mudu beveik nepažinome ir apsieidavome be jos. Kartą per mėnesį nueidavome į lietuvių draugijos susirinkimą, pirmininkaudavo Petras Leonas, bebaigiantis juridinį fakultetą. Jisai gyveno tame pačiame studentų kvartale kartu su Vladu Mačiu ir buvo juodu artymiausi mūsų kaimynai.

Atsimenu per vieną mūsų draugijos susirinkimą P. Leonas perskaitė V. Kudirkos laišką, kuriame buvo pranešama, kad varšviečiai jau spaudina pirmąjį „Varpo“ numerį ir prašo jį raštais ir pinigais paremti. Mūsų buvo tuomet nusistebėta, kodėl varšviečiai, pažadėję Mariampolėj tuo reikalu laiškais tartis, be kokių pasitarimų patys vieni ėmėsi leisti laikraštį. Visgi pergalejęs nesmagų iš to įspūdį tasai susirinkimas yra nutaręs remti naujai užgimusį „Varpą“. Tačiau visus ėmė baimė, kad dėl pinigų nepritekliaus „Varpas“ gali susilaukti „Aušros“ likimo. Ir mūsų prietelius F. F. Fortunatovas irgi išreikšdavo abejojimo, ar galėtų lietuviai leisti ilgesniam laikui pasaulinį laikraštį, nes pajėgų ir raštiškų ir piniginių iš tikrųjų buvo labai maža. 1889 metais, rodos, „Varpe“ man neteko raštais dalyvauti. Per metus, einant mūsų draugijos statutu (turėjome jį parašyti), kiekvienas narys turėdavo parašyti ir susirinkime perskaityti nors vieną referatą. 1887/88 m. atsimenu, buvau parašęs kokį tai nevykusį rankvedelį —

„Kaip žemė matuoti“, o antrajam kurse bebūdamas, rodos, kokią tai Ivanovo kelionę prie ežero Zaisang (Turkestane) buvau iš „Ruskijs Viedomosti“ atkarpos išvertęs ir susirinkime perskaitęs. Be to, man teko dalyvaut taisyme Vlodo Mačio sustatyto atsišaukimo: „Brolej, jieškokime ir reikalaukime šviesos ir mokslo!“ (Išleista Ragainėje 1890 m.). Aš, kaip literatas, nebuvau pasižymėjęs ir rašydavau ne iš noro, bet iš reikalo. Geresnieji Maskvos rašytojai tuomet buvo: A Kriščiu-kaitis, P. Leonas, M. Lozoraitis, St. Matulaitis, P. Matulaitis, F. Janušis, M. Čepas.

Mūsų draugija 1889 m. surengė prancūzų 1789 m. revoliucijos paminėjimą ir susirinkime buvo perskaityta keletas referatų. Neblogą ta tema referatą perskaitė vienu kursu žemiau už mane einantis Feliksas Janušis (pasimiręs gydyt. Kretingoj bene 1920 m., žymus varpininkas). Jis irgi netoliese nuo mudviejų gyveno.

Ėjo jau tuomet nuo 1899 m. pradžios, „Varpas“. Mūsų draugijos susirinkime kildavo debatų dėl jo šelpimo pinigais ir raštais, dėl jo pakraipos. Darėmės varpininkais. Gaudavome tą laikraštį per prof. F. F. Fortunatovą. Šį tą jame kritikuodavome, bet kiek galėdami rėmėme. Mano apskaitliavimu, 1889 m. **Varpe** maskviečių prirašyta apie 10% viso teksto, varšuviečių 76% ir kitų 14%.

Suruošdavome **Lietuvos Ūkininkų kalendorių** (spaudintą Weyerio et. Arnoldo). Jo pradžia bene Maskvos lietuvių draugijos buvo ir padaryta. Pirmutinis tos rūšies kalendorius bene 1887 m. pasirodė, ir jame jau buvo maskviečių raštų. Toliau to kalendoriaus suruošimas ėjo į Maskvos lietuvių tradiciją, kuri gana ilgai laikėsi. **1896 m. Lietuvos Ūkininkų kalendorius** išėjo priedu prie **Ūkininko**, ir tada jau redagavosi, rodos, ne Maskvoj, bet Lietuvoj „Varpo“ ir „Ūkininko“ redaktorių. Tokiu būdu Maskviečių pradėtas **Lietuvos Ūkininkų kalendorius** yra lyg **Lietuvos Ūkininko kalendoriaus** pirmtakūnas. **1899 m. Lietuvos Ūkininko kalendoriaus** užvardinimo lakšte tiesiog parašyta: **Sudėjo varpiečiai**.

Paprastai, jaunieji studentai į ką nors iš vyresniųjų savo draugų pasižiūri ir ima jį sau pavyzdžiu. Tokiu pavyzdingu studentu buvo man Petras Leonas, ir aš daug iš jo kalbų ir pasielgimų pasimokinau. Jo kalbos visuomet būdavo logingos ir širdingos, darbai nenutolsdavo nuo žodžių; mokėt pirmininkaut, reziumuoti kas pasakytą, taktingai elgtis su kitais, susivaldyt, kitam pripažinti tiesą, nesisavint kito nuopelnų, nesigirti savo darbais (nors turėjo kuom pasigirti), savo pažadus ištesėti, mokėti ir galėti darbą dirbti, nemainikauti savo nusistatymų, turėti galvoj daugiau už kitus,

mokėt naudingai savo laiką apverst — štai kuo galėjo girtis Petras Leonas. Maskvoj su juomi buvau tik dvejus metus — 1887/8 ir 1888/9 m. Medicinos profesorių kursai užimdavo ne maža laiko. Antrame kurse anatomija buvo tęsiama toliau, prisidėdavo fiziologija (blogai skaitoma prof. Šeremetevskio, bet kompensuojama praktikos užsiėmimais ir demonstracijomis prozektor. L. Z. Morochovec'o); istologija (kokį laiką visiškai nedėstoma del puikaus mokslininko ir lektoriaus Babuchino susirgimo ir mirties, toliau paimta dėstyt prozektoriaus Ogniovo; mikroskopinius darbus gerai vedavo Stanislovas fon Šteinas (toliau pragarsėjęs otiatras); organinė chemija buvo Bulyginskio vedama prie 5—10 klausytojų auditorijoje; jis skaitė ir Medicinos chemija, be to pas jį reikėdavo praeiti praktiškai elementaris chemijos kokybinis analizas; išskiriant šį pastarąjį kursą, anų jo pamokų studentai nelankė ir jisai nepyko užtai. Buvo jo neoficialus organinės chemijos rankvedis, kurį egzamenams išmokdavome ir išduodavome egzameną neklausę jo pamokų; tai pat būdavo ir su fiziologu Šeremetevskiu, į kurio auditoriją eidavome paeiliui, kad nebūtų visai tuščia. Kaip matyt, antrajame kurse lektoriai buvo blogi ir, teisybė, fiziologijos, istologijos ir organinės chemijos nemokėdavome.

Farmaciją ir Farmakognozija dėstė anatomo brolis Vl. A. Tichomirovas. Jo buvo puikiai išleisti Farmacijos ir Farmakozijos kursai ir jis mokėdavo savo dalykais studentus užinte-suoti.

Antram kursui besibaigiant būdavo egzaminai iš: normalinės žmogaus anatomijos, farmacijos, farmakozijos, fiziologijos, istologijos, fizikos, zoologijos, botanikos, mineralogijos; organinės ir neorganinės chemijos. Turėjau nesmagumo iš anatomijos. Ekzamenavo, prof. Zernovui susirgus, vienas prozektorius M. A. Tichomirov'as ir gavau neudovletvoritelno; nuėjome su Žalnierukynu rytojaus dieną paprašyti Tichomirovo, kad dar kartą egzamenuotų mus; šis nenoromis sutiko kandžiai pasakęs: „nieko iš to neišeis, nes jūs esate legalinis neišdavusių procentas!“ Visgi man pavyko antru kartu gerai išduoti.

Petras Leonas 1892 m.

(Iš Dr. V. Kudirkos albumo).

Ekzamenus išdaviau. Nišdavusiems iš vieno dalyko būdavo leidžiamos po atostogų pataisos laikyti.

Antrame kurse naudojausi universiteto stipendija Koču-bejo vardu, rodos, 67 rub. metams. Stipendijų buvo gana daug, bet norinčiųjų daug daugiau. Būdavo konkursai: kas geriau parašys užduotą darbą. Mums buvo užduota tema: **Elementarinė mikroskopo teorija**. Po atostogų buvo taip vadinamas „koliokviumas“; gavau **udovletvoritelno**, ir man teko tik mažutė stipendija. Buvo stipendijų ir po 300 ir po 450 rublių metams. Atsimenu, kartu su manim konkuravęs į stipendiją atėjęs į mediciną matamatikos fakultetą pabaigęs N. Kabanovas gavo **vesma udotvoritelno** ir turėjo stipendiją 450 r. Stipendija duodama būdavo tik vieneriems metams. Toliau, jei jos nori, vėl rašyk užduotą darbą. Aš daugiau neberašiau, nes tikėjaušis gausias kitiems metams iš Varšuvos „lietuvių“ stipendiją. Mat, Rusijos valdžia geresniam lietuvių surusininimui buvo įtaisiusi prie Maskvos universiteto 10 stipendijų, po 360 rub. metams, lietuviams studentams iš Mariampolės ir Suvalkų gimnazijų. Būtiną sąlygą tai stipendijai gaut buvo turėt brandos atestate lietuvių kalbos gerą laipsnį. Tas stipendijas skirdavo Varšuvos mokslo apygardos globėjas, tuomet Apuchtinas.

Tokiomis stipendijomis naudojosi Leonas, Lozoraitis, Vl. Mačys, dar dvejetas iš Suvalkų lenkų, iš mano draugų — Žalniėrukynas, Petrauskas, Abromaitis, man neteko ją gauti. Aš turėjau pagal laipsnius būti 1889—90 metams pirminis kandidatas, nes geriausi mano buvo atestate ženklai, bet Varšuva man stipendijos nedavė įtardama mane lenku esant (pavardė mat Hryniewicz).

Pabaigęs III kursą turbūt gegužės mėn. pabaigoj parke-liavau į Selemą Būdą. Per Magdeleną buvau Šunskuos atlai-duose, o rytojaus dieną Baltrušiuos Lozoraičiuose antrajame varpininkų susirinkime, bet apie tą suvažiavimą buvo jau ra-šyta nekartą.

Trečiajame medicinos kurse (1889—90 m.).

Pirmųjų dviejų medicinos kursų katedros buvo prie bendrų universiteto trobesių, prie gatvių Mochovaja, Ni-kitskaja.

Klinikos gi buvo prie Roždestvenkos apie Kuznecky Most ir Novo-Ekaterinskaja Bolnica prie Naryškino skvero, vidujinių bulvarų linijoje. Toliau tais metais klinikų dalis buvo naujai pastatyta Dieviče Pole prie Pliuščichos.

Iš Kazichos reikėjo keltis tolokai, už kokių 2 kilometrų. Apsigyvenau netoli Katalikų bažnyčios bene Miliutino gatvėj pas kokį tai vokiečių Lemkė kartu su Stanislovu Matulaičiu, bet gavęs lekciją už Sucharevo Bokšto kurioj tai Mieščanskoj g. persikėliau į tą rajoną, apsigyvenau su Vincu Laurynaičiu (iš Moskaleviznos ar Muraškoviznos kaimo nuo Višakio Rūdos), jis buvo tik ką pastojęs universitetan. Mokėdavome už kambarį 11 rub. mėnesiui. Ne labai ramu būdavo. V. Laurynaitis, gabus vyrukas, yra parašęs dvejetą straipsnių „Ūkininkui“; turbūt III kursą beeidamas pasimirė appendicitu. Labai mėgo ir mokėjo šachmatais lošti. Kiek jisai buvo iš viršaus apsilėidęs, apiplyšęs, su iškritusiais sagiais, tiek buvo skaisčios, teisingos, altruistinės sielos vaikinias. Pasipelnavimo dvasios pas jį nesimatė. Šeimyninkė kasdien pasigerdavo, jos vyras gulėjo pamišėlių ligoninėj; šeimyninkės motina, kaip namiškiai ją vadindavo, buvo **čuchna**, paprasta nemokyta moteris; girtuoklės duktė (jau subrendusi mergelė) su motiną pešdavosi, bobutę negražiai pravardžiuodavo, dar buvo apie 8 metų kita girtuoklės mergaitė. Dažnai būdavo riksmo, keiksmų, girtų barnių. Na, mudviem pradžioje, tai nepriklausė. Prie mudviejų tos riaušės eidavo paprastai pašnabždomis, bent pradžioj, bet toliau įsidrašino ir nesivaržydavo, nes visi sekretai buvo išplaukę viršun.

Laurynaitis toliau gavo stipendiją (Varšuvinė) ir persikraustė arčiau universiteto, jis mediciną ėjo.

Artymiausiu mano kaimynu buvo Jurgis Puišys, nuo kurio buvau gavęs už 20 rub. mėnesiui lekciją pas kokį tai valdininką vokiečių. Toliau gavau dar vieną lekciją, mokyti rusų gramatos kokį tai mažai gramotną „prikaščiką“. Turėdamas daugiau kai 30 rub. mėnesiui aš bėdos neturėjau. Kartą Puišys pasikvietė mane pas apsirusią savo šeimnininkę, kurią aš įtariau sergant šiltine, tik nežinojau kokia, ar vidurine ar beriamąja. Puišio giminaitis dr. Čirvinskis buvo jau nebejaunas, apie 40 m. su viršum, gydytojas ir buvo asistentu pas farmakologijos profesorių Bogoslovskį. Ta gospadinė turėjo 2 jaunas dukteris ir vieną jų mat turėjo simpatiją į Jurgį. Puišys ta šeimyna rūpinosi, juo labiau, kad šeimyninkė buvo našlė ir artymų žmonių, rodos, neturėjo.

Jis parkvietė dr. Čirvinską, kuris pripažino pas tą žmoną beriamąją šiltinę ir liepė tuojau išgabenti į Staro-Ekaterininskąj Bolnicą, kur buvo apkrečiamųjų ligų skyrius. Prie dr. Čirvinsko vizito teko ir man būti ir pasipažinti su būsimu profesorium. Kalbėjome tarp savęs lenkiškai, Čirvinskas atrodė paprastu vietiniu žmogum. Dar teko jis paskiau matyti, kai buvo jau privat docentu, per pabaigtinius egzamenus, kur jis man, kaipo egzamenatorius, buvo uždavęs iš farmakologijos ke-

letą paklausimų; toliau dar dr. Čirvinskį mačiau 1917 metais Maskvoj Kurortų Komisijoj prie Žem. Sojuzo, posėdy, kaipo Raudonojo Kryžiaus atstovą, jis visą posėdį ištylėjo, dar toliau jis buvo kviečiamas į Lietuvos universiteto profesorius, bet Kaunan neatvyko ir bene 1924 m. pasimirė. Pažinau dar jo brolių, kuris buvo kokiom dviem klasėm augščiau už mane. Skaitėsi dideliu mergišium, rodos 4 klasės baigęs kur tai Rusijoj baigė technikos mokyklą. Susitikdavau su juom Maskvoj, kalbėdavo lenkiškai ir laikė save lenku. Tai tokia pažintis mano su prof. Čirvinskiu. Jisai mariampolietis, ir yra pastatęs špižo paminklą savo tėvui Mariampolės kapinėse. Paminke parašai lenkų kalba.

Lietuvių draugijoj po Leono pirmininku pasiliko V kurs. stud. med. Petras Matulaitis, Stasio pusbrolis, iš Stebuliškių nuo Liudvinavo. Tai buvo irgi rimtas vyras, tik mažesnės iniciatyvos negu Leonas. **Varpo** ir atsiradusio nuo 1890 m. pradžios **Ūkininko** raštais ir pinigais šelpimas, Lietuvos Ūkininkų Kalendoriaus rengimas buvo mūsų draugijos didžiausias darbas. 1889 m. „Varpo“ tekstų maskviečiams priklausė 10%, varšaviniams 76%, kitiems 14%; 1890 m. „Varpe“ tie skaičiai jau šitaip išsireiškė — 26, 47, 27.

Bene 1890 m. „Varpo“ Nr. 2 (pusl. 158 ir 159) pirmu kartu pasirodė ir mano raštų „Varpe“. Tai buvo korespondencijos iš Mariampolės ir iš Budkos, be parašo,

Kiek arčiau pradėjome mes su latviais pasipažinti, labiausia per stud. md. P. J. Kalniną, kuris jau turėjo ideją, kad latviai koarčiausia susieitų su lietuviais. Rodos, tais 1889 metais pasimirė Maskvoj latvių didelis visuomenės darbuotojas Valdėmaras ir mūsų draugijos delegacija dalyvavo jo šermenyse. Į mūsų susirinkimus ateidavo Kalninas, o mūsų kai kas nueidavo į latvių draugijos posėdžius. Vienas geležinkelių tarnautojas, panašus į Garibaldį, latvy, dalyvavęs laisvanoriu Serbų kare 1876/77 metais, prieš turkus, ypač buvo pamilęs lietuvių ir nuolatos ateidavo į mūsų susirinkimus, nepaisant, kad jie nelegalūs buvo ir kad jis rizikavo delto nustoti vietas. Latvių iniciatyva kai kas ėmė iš mūsų fechtuotis, įsigijome šarvus, rapyrą, šalmsus, bet tas sportas tvirčiau prie mūsų neprijijo.

Rudens metu 1889 m. įvyko studentų riaušės. Buvo tuom metu suimta keletas šimtų studentų **Petrovsko - Razumovskoj zemledielčskoj į lesnoj akademij** ir pasodinta Butrikų kalėjime.

Universitetai dėl simpatijos akademikams pradėjo daryti mitingus, kelti protestus, rašinėti rezolucijas, reikalauti atmainymo 1884 m. Universiteto statuto, piliečių laisvių, moterims lygių teisių ir t. t.

I mitingus ateidavo rektorius Ivanovas, inspektorius Dobrovras, globėjas grafas Kapnistas ir prašydavo, kad skirstytumės, kad vėl pradėtume normalų universiteto darbą. Net gaila būdavo žiūrėti, kaip senis Dobrovras pailsęs, prakaituotas su ašaromis prašo, kad nusiramintume. Nieko negelbėdavo. Tuo tarpu buvo keletas studentų suimta ir išsiųsta ar pasodinta kalėjiman. Tada mes pastatėme naują reikalavimą, kad mes nurimsime, kai bus išpildyti anie mūsų reikalavimai ir dar naujas, kad būtų tuojau paleisti ir Universitetan priimti pašalintieji mūsų draugai. Pasibaigė dalykas tuomi, kad į Universitetą įvedė policiją, mus apsupo visus ir nuvedė keliomis partijomis į Butirkų kalėjimą. Atsimenu, kaip policijos karininkas apsupdamas mus Senojo Universiteto kieme statė aplink parkaitomis žandara, ir žemsargį (**žandarm, gorodovoj, žandarm, gorodovoj**). Bevarant mus gatvėmis iš kaikurių langų matyt buvo moteris su ikonomis mus laiminant. Gatvėse moterys ir vyrai, tik šių mažiau buvo, iki Butyrkų lydėjo mus visokiais laiminimais, kad Dievas mums padėtų, kad nepasiduotume. Net artymi nuo universiteto **Ochotnaho Riada** mėsininkai, kurie pirmiau, kai pasakodavo kiti, su peiliais puldavo sukilius einančius prieš cara studentus, dabar ramiai laikėsi ir aktyvumo nerodė. Numanu buvo, kad Maskva revoliucionuojasi prieš absoliutinį monarchizmą.

Butirkose mus surašė, atėmė dokumentus, pinigus, daiktus ir patalpino viename koridoriuj kokių 300, viršuj buvo dar kokie 300 ir dar kitoj vietoj apie 200—300 „petrovcy“.

Narai, blakės, nešvarios sienos, suterštos grindys, krotuoti langai, juoda duona, menkas valgis, pradžioj pakeltas ūpas, dainos, anekdotai, žaidimai, po kelių dienų depresija, nuobodumas, laukimas, kada paleis; ypač mūsų ūpas nukrito, kai susužinojome, kad daugiau mitingų nebėr, kad kiti studentai (4000 suviršum) reguliariai lanko jau universiteto užsiėmimus, kad mūsų protestų niekas daugiau nepalaiko.

Tuo tarpu pradėjo kai ką iš mūsų rinktis. Ateis būdavo koksai kalėjimo činas, iššaukia kokį studentą, įsako pasiimti visus daiktus (pagaliau kai kam iš namų buvo pažįstamų ar giminių atnešti) ir nežinia kur nuveda. Paskiau pasirodė, kad juos tėviškėn iš Maskvos išsiųsdavo. Taip būdavo daugiausia su tais, kurie per mitingus buvo šnipų patėmyti, kas daugiau kalbėjo, daugiau agitavo, kieno ilgesni buvo plaukai.

Iš lietuvių tuomet Butirkosna pakliuvo — Feliksas Janušis, Baltrus Matusevičius (ilgaplaukis), K. Grinius. Iš jų Matusevičius buvo išsiųstas namon į Keturvalakius, kur prisiėjo prabūti jam iki kitų mokslo metų pradžios. Su visais kitais neišsiųstais buvo padaryta komedija. Išbuvo Butyrkų kalėjime turbūt 9 dienas. Nuėję į universitetą mes sužinojome,

kad esame iš universiteto pašalinti, bet inspektorius tuoj pranešė, jog galime būti atgal priimti, jei paduosime atatinamą prašymą su pasižadėjimu, jog pasiduosime universiteto statuto ir taisyklių reikalavimams. Mes tai atlikome ir vėl buvome universiteto studentais.

Be to dar turėjome atlaikyti rodos 7 paroms universiteto karcerį, bet ir čionai apsieita niekais — kiekvienas pasėdėjo po parą arba pusantros, pavalgė „kazionų“ pietų ir buvo paleistas: mat karcerio buvo tik keletas kambarių, o prasikaltėlių šimtai.

Žodžiu, su prasikaltėliais pasielgta labai minkštai ir mandagiai.

Nei į stipendijas, nei į kitokias privilegijas, mūsų maištas neturėjo įtakos.

Lietuvių draugija tais metais (1890) mano pasiūlymu surengė fantinę lioteriją, bilietus išpardavėme atostogų metu, susirinko apie 300 rublių su viršum. Iš to padarėme fondą knygutėms leisti. Buvo išspaudinta Valančiaus **Vaikų knygelė**, tik be paveikslėlių, **Genių Dėdė**, Lietuvos Ūkininkų **Kalendorius**.

Genių Dėdę iš lenkiško ir bielarusiško teksto sulietuvino Baltrus Matusevičius, labai dailiai pritaikęs ją prie lietuvių gyvenimo.

Baltrus Matusevičius buvo gabus matematikas, linkęs prie muzikos ir dainavimo, **ėjo grynios** matematikos skyrių, bet buvo silpnos valios žmogus. Valstybinių egzamenų nelaikė, pabaigė savo dienas džiova būdamas Maskvos skyriaus valstybinio banko valdininku. Paskutiniu kartu mačiausi su juom Palangoj 1898 m.

1890 m. varpininkų suvažiavimas buvo Petro Matulaičio tėviškėje Stebuliškiuose palei Liudvinavą.

Aš su Roku Šliupu, kuris pabaigęs Petrapilies universiteto gamtos fakultetą 1889 m. įstojo į III medicinos kursą Maskvoje, per atostogas aplankėme Orlo gub. netoli B. Vygoniči dvarininką J. T. Kostiučenko, iš ten nuvykova į Šliupo tėviškę Rakandžių kaimą palei Gruzdžius; toliau aplankėm Liudviko Vaineikio tėviškę palei Joniškį Svirplių k.; Žeimely dr. Adomą Skėterį; Švobiškų evangelikų reformatų kunigą Neimoną, dr. Skėterio tėviškę Noreikonių sodžiu, čionai radome Joną Jablonskį ir jo sužiedotinę (Sketeriutę); pasipažinau Svobiškų su stud. Jokūbėnu (dabartinių ev. reform. superintendentu); iš Svirplių prie kompanijos prisidėjo stud. med. L. Vaineikis; Rakandžiuos pasipažinau su Slančiausku; pagalios nukeliauom į Pernaravą netoli nuo Kėdainių pas kun. Šliupavičių, Roko dėdę, kur keletą dienų pabuavę gavę arklį pro Eirogalą, Čekišką, Vilkiją, Kauną, Aleksotą, Budką, Skučius atsibeldėm pa-

alsintu arkliu į Selemą Būdą į mano tėviškę, iš kur permaine arklį nudrožeme pro Mariampolę, Liudvinavą į Stebuliškius, varpininkų suvažiavimam. Tai buvo rugiapiūtė, rugiai dar nevisur buvo suvežti.

Suvažiavime pirmininkavo P. Matulaitis, tik ką pabaigęs mokslą gydytojo; tarp svečių buvo — V. Kudirka, J. Šernas, J. Staugaitis, kun. S. Leonavičius (Petro Leono brolis), Matusevičius, J. Gaidamavičius (Gaidys). Pabaigoj suvažiavimo atsirado Petras Mikolainis su šviežia literatūra, pravežęs kur tai spausdinių transportą pro policiją šieno vežime, dar buvo — St. Matulaitis, kas tai iš klėrikų, iš viso apie 30 asmenų.

Pabuves dieną Stasio Matulaičio tėviškėj aš senio Matulaičio (Jurgio) pavėžintas į Mariampolę neatsimenu kokia okazija parkeliavau tėviškėn Selemon Būdon.

Trečiasis medicinos kursas daug kuo skiriasi nuo I ir II. Čia prasideda ligų ir ligonių studijavimas.

Vidans ligų teoretinį kursą (**častnaja patalogija i terapija**) dėstė trys profesoriai, kurių vienas reikėjo pasirinkti: senis Elcinskis, Pavlinovas ir Mitropolskis; aš klausiau Mitropolskio; įsai paprastu būdu išpasakodavo vidurių ligų: paėjimą, bėgį, pažinimą ir nuo kitų ligų atskyrimą, gydymą ir prognozą (ko reikia laukti), be to dar parinkęs parodydavo vieną kitą ligonį ir duodavo juos mums tyrinėt.

Vidurių ligų diagnostiką dėstė Čerinovas; jis turėjo prie Roždestvenkos gatvės moterų ir vyrų kliniką, bene 16 lovų iš viso; mes gaudavome keliese vieną. ligonį kursuoti, t. y. vesti ligos istoriją, tyrinėt ligonį, mokyti baladoti, triūbele klausyti, urinos ir skreplių analizus daryti, susipažinti su gydymu; patį ligonio gydymą vedė ordinatoriai — gydytojai, profesoriaus padėjėjai, mes tik jų prižiūrimi galėdavome veikti. Ligoniai būdavo daugiausia plaučių džiova sergantieji, širdies ligomis, inkstų ligomis, skilvio ir žarnų. Čerinovas mokėjo mokyti, ir iš jo paskaitų mes daug pramokdavome.

Chirurginių ligų patalogiją ir terapiją dėstė T. J. Sinicynas, 60 metų senis. Jis irgi kartu su teorija rodydavo ir ligonių. Jo lėkcijos būdavo nenuobodžios. Greta auditorijos jis turėjo 2 kambarius vyrų ligų klinikos, kurią jis dėstė IV kursui, bet mes dažnai pribūdavom prie jo operacijų. Atsimenu, kaip Sinicynas ekstirpaciją pautelio (testiculi) darydamas kruviną skalpelį pasiimdavo į dantis, kad turėt tyrinėjimui, kaip toliau daryt operaciją, abidvi laisvas rankas. Žaidzdoms tvarstyt plačiai vartodavo įsai jodą su glicerina; nepaisant neprisilaikymo aseptikos įsai savo klynikoj turėdavo gerų rezultatų, ypač buvo įsai geras litotriptorius, pūslės akmenų įsai jau tuomet buvo sutriuškines daugiau kaip 500. Akmenį betriuškindamas prakaitu būdavo apsipila ir labai kartais įsai

pailsta. Ordinorius gailėdamas kartą paprašė jo: „**Fiodor Ivanovič, daite ja za vas povinču!**“ „**Niet, golubčik, segodnia žena bolna, drugoj raz povintim!**“ — atsako profesorius. Čia lietuviškai sunku to atsakymo smailumą perduoti.

Mat rusiškai **vintit** ženklina ir **sukti** (instrumento litotripatoriaus rankena) ir kortomis vintą lošti.

Bendrają patologiją dėstė Focht'as, skystai, bet gražia kalba, dailiais periodais.

Patalogijos anatomiją dėstė Šervinskis, ne kaip kalbėjo, bet dailiai paįšė, ir jo pamokos galvon įstrigdavo.

Farmakologijos mokino Bogoslovskis, pas kurį asistentu buvo mariampolietis St. Čirvinskas, apie kurį jau kalbėjau. Sirgo akių glaukoma. Dėstytojas ne koksai.

Dar buvo chirurgijos dėstytojas Vasily Ivanovič Kuzmin, labai verstas, apsukrus praktikas, bene 3 vietose Maskvos turintis priėmimus, vis savuose namuose, (taip skelbdavosi laikraščiuose); jisai dėstydamas klinikoj Vospitatelnaho Doma, ten rodydamo mums operacijų ir kartais gan ciniškai mokydamo mus gyventi, pasakodavo, kiek reikia imti nuo ligonio honoraro, arba štai, kalbėdamas apie **haemophilia** (kraujavimo konstituciją) jisai taip patardavo mums — sužinoję, kad pacientas haemophilikas esąs, jūs operacijos nedarykite, bet nusiųskite toki ligonį pas savo konkurentą. — Mat pas tokius ligonius operacija iššaukia didelį kraujavimą ir chirurgui padaro daug rūpesnio. Ir gyvenime jisai buvo didelis pinigų gaudytojas, vyresnybei vis prisigerbdavo. Kalbėdamo mieste, kad general-gubernatoriui Dolgorukovui jisai patsai klizmas statydavo. Delto išsitarėvus prof. Novackiui 1892 m. Kuzminas gavo V kurso chirurgijos kliniką, bet bene tais pačiais metais buvo pakliuvęs kokioj tai nedailioj piniginėj aferoj ir išlėkė iš Maskvos Kazaniun. Tai buvo jam degradacija.

Visgi Kuzminas buvo geras pedagogas ir iš jo lekcijų daug mes pasimokydavome.

Laikas mano praeidavo dieną beklausant lekcijų, bevaikščiojant į ambulatorijas (Čerinovo, Sincyno), Turgenovo bibliotekoj (į Rumencevo biblioteką pertoli būdavo vaikščioti).

Pirmais trimi kursais kartu su medikais dar kaikiurius dalykus praeidavo farmaceutai, kandidatai į provizorius. Jiems reikėdavo išduot egzamenai—iš botanikos, zoologijos, mineralogijos, farmacijos, farmakologijos su receptūra, fizikos, chemijos neorganiškos ir organiškos.

Vienų medikų būdavo kurse apie 250, farmaceutų dar koksai 100. Taigi kurse studentų būdavo į 300—400, visame gi universitete apie 5000.

Iš pramogų aš beveik nieko neturėdavau, į teatrus nevaikščiodavau, nei patraukimo, nei pinigų neturėdavau, girs-

not, lėbaut irgi aš netikdavau, buvau apskuręs, kartais būdavo mano batų kiauri užpenčiai, tai garantuodavo mane ir nuo gražiosios lyties pagundų. Kaikurios merginos ir moterys bandė daryti į mane agresiją, bet to pavojaus vis pavyko man išvengti. II kurse bebūnant patarnautoja Sara Vladimirovna prisipažino mylinti mane ir davė suprasti, kad sutiktų su manim kompanijoje užsiimint kambarių nuomavimu studentams (**ručajus, proživiom chorošo** — sakydavo), bet aš į III kursą perėjęs persikėliau kitan miesto galan ir iš tokios propozicijos nieko neišėjo.

Draugai, nors toli gražu tarp lietuvių ne visi, turėdavo sau **petites amies** iš siuvėjų, akušerių kursų kursiečių, kaikurie iš šeimininkių arba jų dukterų. Po Sobolevkas, Dračiovkas (gatvių vardai, kur būdavo tuomet sugrupuoti paleistuvių namai) lietuviai beveik nesilankydavo, tik iš žingeidumo, taip tariant edukacijai papildyti, užeidavo pasižiūrėti, kas ten darsi.

Trečiame kurse bebūdamas pradėjau daugiau rašinėti į „Ūkininką“ ir truputį į „Varpą“.

1890 m. „Ūkininke“ pirmaisiais jo gyvenimo metais yra tilpę šie mano straipsniai: Dizenterija (Nr.Nr. 3 ir 4), Kiek turi metų arklis (Nr.Nr. 3 ir 4), Gelažuonis (Nr. 6), Karbunkulas piktasis (Nr. 7), Mėlynasis spuogas (Nr. 8), Reikaluose pirklystės (parašytas iš pusės su L. Vaineikiu, Nr. 9), Korespondencijos iš Budkos (Nr. 10).

1890 m. „Varpe“, rodos, yra tik viena mano korespondencija, ir ta be parašo iš Mariampolės ir Budkos (p.p. 158—159).

Daugiausia dirbdavau „Ūkininko“ rately, kur veikliausiu tuomet nariu buvo stud. med. L. Vaineikis.

Bene tais pačiais metais ar ateinančiais 1891 buvo susitvėrusi, rodos, 5 studentų kuopelė, apsiėmusi parašyti trumpą Lietuvos istoriją. Prie kuopelės priklausė stud. med. Venslovas, K. Grinius, F. Janušis, M. Čepas ir dar kas tai. Redaktorium apsiėmė būti F. Janušis. Kiekvienas rašė savo skyrių. Koksai buvo mano skyrius, neturėdamas tos knygutės, negaliu pasakyti. Knygutė išėjo 1892 m. Tilžėje, nors pažymėta išėjusi Vilniuje iš J. Zavadskio spaustuvės 1864 m., tokiu vardu: **Trumpa senovės Lietuviu istorija**. Ji turėjo pasisekimo ir, rodos, yra 3 kartus išleista. Paminėta dar ji „Ūkininko“ 1900 m. Nr. 10.

Koksai buvo mano taisiais metais dalyvavimas „Lietuvos Ūkininkų Kalendoriuje“, be to Kalendoriaus neapsiimu pasakyti.

Ketvirtajame medicinos kurse (1890—91 mt.).

Man bestudentaujant, klinikos prie Rožmestvenkos buvo parduotos valstybės bankui, kuris jas nugriovė ir pasistatė

grandiozinį namą. Universitetas gi bebaigė statyt visą klinikų miestelį už miesto vietoj vadinamoj **Dievičje Pole** (Mergų Laukas). Be to dar klinikos pasiliko mieste prie Novo - Ekaterinskaja Bolnica (prie Naryškino skvero). Tokiu būdu IV-V kurse prisiėjo pasirinkti gyvenimo vietą tarp paminėtų klinikų vietovių. Gyvenau daugiausia apie Živoderka (prie manęs pavadiną Vladimiro - Dolgorukovskaja general - gubernatoriaus vardu). Teko mainyti apie 4 butai per metus, nes būdavo arba per šalta, arba butas su blakėmis, arba su neramiais gyventojais. Gyvenau vienas, mokėdavau 6—8 rublių už kambarį. Gyvenimas dalinosi tarp klinikų, knygų, susirinkimų, rašymo.

Mūsų lietuvių draugijai pirmininku buvo po P. Matulaičio išrinktas Rokas Šliupas mano vienkursis. Draugija po senovei be savitarpinės pašalpos daug darbo aukojo „Varpui“ ir „Ūkininkui“. Šiam pastarajam raštų rašyti susidarė tam tikras ratelis, kur daugiausia prirašydavo L. Vaineikis (Svirplis) ir mano keletas raštų buvo tų metų „Ūkininke“ patalpinta.

Per metinę mūsų draugijos šventę 1891 m. aš perskaičiau straipsnį **vertė tautiškos idejos**.

Konkuravo tuomet dvi srovės — tautininkų (mariampoliečių) ir socialistų kosmopolitų (šauliškių). Mariampoliečius atstovavo St. Matulaitis, K. Grinius, prie jų prisidėjo kauninis F. Janušis. Platesnės gal pasaulinės pasaulėžiūros laikėsi šiauliškiai Moigis, M. Čepas, Gaidamavičius (šis daugiau su lenkais socialistais dėdavosi); visgi patriotinis takas pas mus vyravo ir tikrų socialistų tarp mūsų beveik nebuvo.

Mano referate buvo įrodinėjama, kad mums sekant aukščiau už mus pakilusių tautų pavyzdžių reikia būti lietuviais patriotais.

Tas straipsnis paskiau buvo atspausstas „Varpo“ 1893 m. Nr. 3 su parašu K. G.

1891 metais parašiau — **Maskolių Naujokai Lietuvoj** (Kauno gubernijoje) 1892 m. „Varpe“ Nr. 4 ir 5 p.

Susivažiavimas Slaveniškos progresyviškos jaunuomenės Austro - Vengrijoj (Varpas 1891 m. Nr. 10., parašas Gr. K.).

Nekurie lenkiški žodžiai lietuviškos kilties (V. Nr. 10 Kg.).

Ar yra mano raštų 1892 m. **Lietuvos Ūkininkų Kalendorių**, neatsimenu.

1891 m. yra atspausdinti šie mano raštai:

1) **Kaip aš nusipirkau akselinę mašiną (Pasakojimas vieno ūkininko)**.

Rusinizkai arba malorosiskai paraszė Jonas Franke, lietuviszkai iszguldė K. Gr. („Ūkininkas“ 1891. Nr. 7 293—304).

2) **Mūsų Reikalai**. Gr. (Ū. Nr. 1. 91 m.),

3) **Pas Kirgyzus, gyvenančius apie azerą Nor - Zaisangą** (Iš maskolizsko iszguldė Gr.) — Ūk. 1891. Nr. 1.

- 4) **Karvių pieno ligos** (pagal docentą Popovą) (Ūk. 91. Nr. 6. 275—281) K. Gr.
 5) **Maskolių norai ir darbai** (Ūk. 1891. Nr. 10 ir 11).
 6) **Kaltumas (Plica Polonica)** (Ūk. 1892. Nr. 1. 18—21).

Tais metais teko man arčiau su lenkais-progresistais susidurti per gimnazijos vienklesį Mečislovą Švarcą. Dalyvavau jų radikalų studentų rately, kur priklausė Švarcas, Čarnockis (dabar bene Načioj gydytojas), Marjonas Abramavičius, drąsus socialistų agitatorius, 1925 m. pasimiręs, Parčevskis, Sumorokas (Vilniaus gydytojas), Nakonečny, Bieliak (totorius). Tai buvo daugiausia pepesai ir toliau Pilsudskio bendradarbiai, **Przedswit'o** rašytojai. Ratelis tuomet užsiimdavo Tūno knygos — **Rusijos Revoliucinių Judėjimų Istorijos** (A. Thun. Geschichte der revolutionären Bewegungen in Russland) — vertimu į lenkų kalbą. Vertėjas, rodos, Parčevskis vieną kartą per savaitę perskaitydavo dalį savo vertimo; jam nėsant kartais jo rolę atlikdavo M. Švarcas. Be to pasikalbėdavome ir pasidalindavome naujausia lenkų, rusų ir vokiečių socialistine literatūra, ypač Kautskio raštais. Tai davė man galimybės arčiau pasipažinti su socialistine literatūra ir idėjomis.

100 metų sukaktuvėms gegužės 3 d. konstitucijos 1891 m. Lenkų Studentų Draugija surengė literatūros vakarą, pakvietė ir lietuvių delegaciją. Nuo mūsų draugijos nuėjo Rokas Šliupas ir aš. Buvo paskaityta keletas gerai parašytų referatų, tarp kitų — Napoleono Čarnockio ir M. Švarco. Koks tai stud. jur. Neliubovič drožė kalbą išgirdamas lietuvius. Jisai matęs čionai 100 lenkų lavonų (**100 trupow chodzących**), nes nieko tie gyvi lavonai nepajégia gyvo nuveikti (Mat buvo susirinkusių lenkų studentų apie 100). Kas kita, girdi, lietuviai studentai. Jie leidžia laikraščius, knygutes, patys šviečiasi, kitus šviečia. Žinoma, mes supratome tai, kaip paprastą lenkų komplimentą. Kartu su komplimentu buvo ir aliuzijų į lietuvių separatizmą — jautėsi užgaidos — **kto nie z nami, ten przeciw nas**. Mudu nieko į tai neatsakėme. Mudviejų vienkursis Cibulskis patetiškai ką tai rodos iš Slovackio deklamavo. Dar buvo dainavimų, skambinimų. Balius buvo smagus.

Su lenkais studentais gyvenome tuomet gerai, pasikalbėdavome, kad maskolius mus spaudžia, bet susiartinimas nevyko, ypač su tautininkais, kurie toliau endekais virto. Pepesai dar ilgai šiokių tokių mūsų simpatijų turėjo.

Pabaigoj metų, bene gegužės mėn., IV jur. fak. kursą bebaigdamas, liko tik dvejetas egzamenų. Jurgis Puišys pasimirė plaučių džiova. Aš jau buvau atostogų išvažiavęs ir neteko jo šermenyse dalyvauti. Parašiau jam trumpą nekrologą (1893 ar 1894 m. „Varpo“ Nr. 1 parašu „Kupstas“).

J. Puišys pasižymėjo savo dvasios skaistumu, teisingumu, dorove. Parašęs lietuvių kalba jis tik dvejetą straipsnių.

Medicinos mokslas ėjo šitaip:

Vidurių kliniką vedė prof. Grigory Antonovič Zacharin, didelis lupikas, po 50—100 rb. imdavo namie už patarimą, buvo milijonierius, turėjo visą kvartalą prie **Kuznecki Most** nuspirkęs (Terleckio namas).

Kaipo pedagogas buvo geras. Auditorija jo būdavo pilna, bet studentai jo nemylėdavo.

Chirurgijos kliniką vedė Nikolai Vasiljevič Sklifasovski, oratorius su pompa, imponuodavo savo dideliais plaukais, didele galva, didele nosia. Buvo medicinos didis žinovas. Klinika jo buvo gerai pastatyta. Operacijas darydavo gerai, bet mes nedaug pasinaudodavome. Fiodor Fiodorovič Sniegiriiov viens iš garsiausių ginekologų, puikus diagnostas, laimingas operatorius, garsus ir Europoj (Serbų karalienei Dragai jis važiavo neštumo diagnozui nustatyti). Teoretiškai jis daug duodavo, praktiškai mažai.

Operatyvės chirurgijos profesorium buvo A. A. Bobrovvas. Geras pedagogas. Jo prozektorius Djakonovas irgi mokėjo dėstyti.

Išnimimų, sulūžimų ir tvarstymų dėstytojas buvo Gubariovas, iš kurio irgi pasinaudojome gerai.

Toliau jis buvo prie Zernovo anatomijos prozektorius, pasikiau Dorpato akušerijos ir ginekologijos profesorius ir pagaliuos Maskvos ginekologijos profesorius.

Akušerijos Mokiejevo klinika mažiau duodavo. Teko matyt tik kokias 10 gimdymų. Fantomais užsiimdavome patys, be kompetentingų asistentų. Poliklinikos nebuvo.

Andrologijos kliniką vedė (N. Ekater. Bolnica) F. I. Siničyn; šį tą pramokdavom iš jo.

Odos ir veneros ligų klinikai buvo 2 profesoriai — senis Mansurovas ir Pospelovas.

Aš klausiau Mansurovo (N. Ek. Bolnica), nedaug pelniau.

Akių klinika buvo pirmą pusmetį prof. Brauno rankose, o nuo antrojo pusmečio Moklakovo.

Nervų ligų klinika ypač buvo gerai pastatyta po prof. Kozhenikovo egida, poliklinika buvo prof. Roto vedama (Merglauky), prof. Rossolimo — Nov. Ekater. Bolnica, be to, dar buvo klausomas pr. doc. Minor. nervų sistemos anatomiją dėstė L. O. Darkševičius. Man teko visų šių mokslinčių klausyti, mažiau pasipažinau su Minoru. Jie visi buvo jau žvmūs mokslo vyrai ir labai geri pedagogai.

Vaikų ligų klinika pirmo pusmečio pradžioj buvo senio

Tolskio, o jam mirus N. F. Filatovo vedama, dar klausydavome poliklinikos Korsakovo (psichiatro brolio).

Prie manęs buvo 1890 m. rudenį Merglaukio klinikų atidarymas. Prof. Erismanas, rodos, tų klinikų iniciatorius, kaipo statybos komiteto pirmininkas, turėjo kalbą, paaiškindamas klinikų atsiradimą. Išskilmėse dalyvavo globėjo padėjėjas, rodos, koks tai Sudakovas. Studentai paplojo ir ponai nuėjo užkandžiauti.

Varpininkų susivažiavimas tais metais buvo Bugnuose Antano Kriščiukaičio tėviškėj. Pirmininkavo dr. P. Matulaitis iš Vilkaviškio. Čionai išėjo incindentas su Šernu.

Šernas, rodos, užgautas kieno tai iš Varpininkų K-to narių, kai jie buvo apsilonkę Tilžėj, jau ilgoką laiką šiaušėsi prieš varpininkus: ėmė algą ir mažai dirbo. Jis reikalavo, kad jam nuo redakcijos atsisakius būtų duota Varšuvoje tokia pat vieta, kokią ten buvo turėjęs. Dr. P. Matulaitis susirinkime paklausė, ar dar ilgai reikės Šernas šerti. Šernas baisiai užpyko ir atsiskalbėti. Toliau nėmė iš V-kų nei atlyginimo.

Tą vasarą su L. Vainėikiu, Laurynaičiu, Račiūnu, Lingiu teko pavandravot po Lietuvą. Atvažiavę į Vilkaviškį nukeliavome į Slibinų Bagdonus, iš ten į Bajorų Račiūnus, iš kur nuvažiavome į Šakius pas dr. V. Kudirką.

Kudirką radome gyvenant viršuj (salkoj), stud. Račiūno brolis, ūkininkas, buvo atvykęs pas daktarą sveikatai patarimų ieškotis. Trumpai pakalbėję ir truputį pavaišinti grįžome į Bajoraičius pas Račiūnus.

Kitą kursą padarėme iš Grinių į Būgnus, į varpininkų susivažiavimą su Vainėikiu, Laurynaičiu atlaikė nakvyne Domeikų Matulaičiuose. Dar turėjome kelionę su Vainėikiu iš Grinių į Višakio Rūdą, į Laurynaičio tėviškę ir iš ten per Zapyškį į Plokščius pas P. Kraučūną, o iš ten Kaunan ir atgal.

Tokios kelionės duodavo ne maža mums naudos, pasipažindavome su Lietuva, su žmonėmis.

Paminėtina, kaip mes iš Slibinų kaimo gabenomės literatūros, pasiėmę iš d-ro Juozo Bagdono brolio Jurgio. Buvo jį pasiūsta A. Panemunėn pas. J. Mačj. Iš čia stud. med. L. Vainėikis valizą per Nemuną atsigabeno į Kauno gelžkelio stotį. „Abieščikas“, parubežinės sargybos sergėtojas, sulaikė jį stoty ir liepia parodyti, kas valizoj yra. Vainėikis, sako kad ten **šjestnyje pripasy**, bet kareivis neatleidžia. Tada įkišo V. jam 20 kap. į delną ir kareivis atsitraukė. Panašus atsitikimas buvo ir man Kazlų Rūdos stoty, kur irgi koksai „obješčikas“ bandė mano daiktus iškrėsti. Irgi išgelbėjo 20 kapeikų. Kareivis ant maišo net savo štempelį primušė, kad kur kitur nekratytu.

Penktajame Medicinos kurse (1891—92 m.).

Apsigyvenau Pliuščichos gatvėj kartu su Roku Šliupu. Už sienos gyveno koks tai dirbtuvės meisteris su žmona, patsai šeimininkas buvo irgi dirbtuvės tarnautojas, su žmona kartais mušdavosi, ta rėkdavo: „**eto za moi tyšč!**“ — Matyt buvo vyrui tekėdama ne maža pinigų atnešusi. Dar gyveno kokia labai liesa senyva jau inteligentė mergina, kuri aiškiai rodydavo mudviem savo simpatiją. Kambarys buvo šaltas, Rokas žiemą sėdėdavo paltu apsilvilkęs ir ilgaus veltiniais batais apsimo- vęs. Aš irgi vakarais be palto neapsieidavau. Vargas buvo tam kambary gyventi ir aš po Kalėdų Šliupui atkeliavus išsi- krauččiau prie Prečistenkos bulvaru. Gavau kambariuką pas vieną senyvą siuvėją, kuri per dienas ir naktis su keliomis pus- mergėmis siūdavo ir dainas niūniuodavo.

Už mažytį kambariuką mokėjau bene 6 rub. mėnesiui. Kai paprastai studentų kambariuose esti, aš turėjau apysenę iškry- pusiomis kojomis lova, iššokusiomis spyruoklėmis apiplyšusiu ripsu dengtą sofkutę, klibantį stalėlį ir dvejetą irgi sudėvėtų kedžių. Buvo dar kertėj etažerė. Visas kambarys 3×4 žin- gsnų. Bet saulė pusę dienos įeidavo, buvo šilta ir gana jauku, nes vakarais, kai aš dirbdavau, šeimininkė neduodavo mergi- koms dainuoti. Maitinausi daugiausia namie, turėjau kerosino lempą-virtuvę, darydavausi kiaušininės, išsivirdavau su laši- niais arba su sviestu·kruopų, bulvių, ir apsieidavau 7 rubliais maistui per mėnesį.

Čia influenzai viešpataujant susirgau, čiaudėjau, liejosi net su kraujais kokia sriuba iš nosies, kosėjau, ryklę peršėjo, karš- čiavau, po to dešiniąją ausim apkurtau. Nuėjau pas istologijos asistentą, ausų ligų specialistą stanislovą Feodorovičių fon Šteiną. Pripažino **Otitis media serosa dextra subacuta**. Davė kokaino ir osmiaus preparatų leisti ausin. Pamažu klausia atsi- taisė, bet nuo to lignonų plaučiai ir širdis man pasidarė pato- giau kairiaja ausim klausyti.

Maskvos lietuvių draugijoj man teko pirmininkauti 1891/92 m. „Ūkininko“ ratelis ne blogai dirbo, raštų „Ūkinin- kui“ prigamindavome. Suredagavau **Lietuvos Ūkininkų Kalen- dorių** 1893 metams. Veiklesnieji draugijos nariai buvo: L. Vai- neikis, F. Janušis, M. Čepas, K Grinius.

Medicinos mokslas ėjo normaliai. Psichiatriją su klinika dėstė Korsakovas (kitas brolis — pediatrija), higieną — Eris- manas su Bubnovu, patalogijos anatomiją F. I. Kleinas (jis gi ir dekanas buvo), chirurgijos kliniką — Novackis, o antru pus- mečiu — V. I. Kuzmin, kurį jau III kurse minėjau, vidurių li- gų kliniką — A. A. Ostroumovas (N. Ekst. Lig.), epizootiją ir veterinarijos policiją — Nagorskis, teismo mediciną — Nei- dingas su Bunakovu.

Darbo būdavo daug. Turėjome beveik kiekvienam dalykui be praktikos užsiėmimų parašyti ligonio istoriją arba protokolą (teismo medicinai), turėdavome kuruoti ligonius, lankyti klinikas, poliklinikas (ambulatorijas). Reikia pasakyti, kad poliklinikų, su ligonių kuracija mieste, jų butuose, nebuvo, čia poliklinikomis vadinau ambulatorijas, kur ligonių priėmimą veda profesorius, privat-docentas ar ordinatorius, duodamas paaiškinimų klausytojams-studentams.

Daugiau įsigilinant į mediciną suprantama augo ir jos interesas. Pradėjau atsidėjęs skaityti Manasseino „Vrač“ (Savaitinis Petrapilies medicinos laikraštis) ir „Medicinskoje Obozrienije“ dr. Sprimono (Maskvos 2-savaitinis žurnalas). Taipogi paskutiniiais kursais ne labai praleisdavau viešąjį medicinos daktarantų disertacijų gynimą. Kaikada apsilankydavau Fiziko-Mediciniškosios Draugijos posėdžiuose, jei pasitaikydavo interesingu pranešimu.

Vienu kartu didėjo ir mano užsiinteresavimas ir Lietuvos istorija, literatūra ir bendrai lietuvių tautos likimu. Lenkų pėpesų rately tuomet del laiko stokos nedalyvavau, bet rodos jo ir nebuvo jau.

Be einamos lietuvių literatūros (Varpo, Ūkininko, Kalendorių), gaudavome kartais pasiskaityti Amerikos lietuvių leidinių.

Kaikurie lietuviai studentai prisidėdavo prie kitų apšvietimo studentų ratelių — studijuodavo Michailovskio veikalus, naujausius rusų beletristus; prie priv. docento Rossolimo buvo rodos psichologijos studijavimo ratelis (bene okulizmo, Rossolimo hypnozu užsiiminėjo), prie to priklausė Matusevičius, bet nueidavo retai.

Kaip kalbėdavosi lietuviai Maskvoj tarpu savęs. Susirinkimuose, kur būdavo vieni lietuviai, lietuviškai, bet kitur daugiausia rusiškai net ir tarpu savęs, nors tendencija lietuviškai kalbėti pas visus buvo. Teisybė, ne visi lietuvių draugijos nariai galėjo viską tuomet lietuviškai išreikšti.

Kai kurie mūsų senesnieji draugai buvo jau pabaigę ir daugelis jų Lietuvoje apsigyveno. Buvo Maskvos lietuvių draugijos nusistatymas pabaigus universitetą apsigyventi Lietuvoje. Na, ne visiems tai pavykdavo. Kitiems del duonos prisieidavo visgi Rusijon bastytis. Visi mat baigdavo mokslus be pinigų ir gyvenimui pradėti reikėdavo uždarbio turėti. Petras Leonas, Antanas Kraučūnas (juristai) bandė prisitaikinti prie Suvalkų Apygardos teismo kandidatais, arba prie Mariampolės taikos teisėjų suvažiavimo. Lozoraitis Motiejus, Kriščiukaitis Antanas, Mačys Vladas — prie Mintaujos apygardos teismo buvo pristoję. Gydytojams buvo lengviau vieta susirasti, nes kunigui ir daktarui, anot žmonių patarlės, ir baloj bus duona.

Petras Matulaitis atsisėdo Vilkavišky, kaip laisvai praktikuojantis gydytojas; Stan. Matulaitis pabandęs kelius mėnesius praktikuoti Aleksote, turėjo keltis kitur, apsirinko Jezną, pasikiau Balbieriškį. Matematikas Antanas Vilkutaitis (Amerikos Pirties autoriaus tikras brolis) nuėjo į Petrapilies kelių inžinierių institutą darytis inžinierium. Jis buvo Maskvos un. matem. fak. (grynosios matematikos skyrių) pabaigęs 1879 m. man stojant universitetan.

Pranas Mašiotas, rodos, kartu su Vilkutaičiu pabaigęs grynosios matematikos skyrių gavo Rygoj gimnazijos mokytojo vietą.

Antanas Vilkutaitis, varpininkas. Pasirašydavo Gulbiniškių Antanas.

Jonas Jablonskis, prieš man stosiant universitetan, baigęs filosofijos skyrių, pabandė apsigyventi Mariampolėj prie taikos teisėjų suvažiavimo raštininkėliu (bene 12½ rb. mėnesiui algos), toliau teko jam Ž. Panemunės Zano vaiką mokyti ir gyvent Ž. Panemunės dvare. Pagalios pavyko gaut mokytojaus vietą Mintaujos gimnazijoje.

Na, V-sis medicinos kursas mano pabaigtas, bet tu dar ne gydytojas. Reik išlaikyti valstybinėj komisijoj ar ne 23 egzamenai — teorijos ir praktikos. Egzamenai spalį ir lapkričio mėnesiais 1892 m. Bet buvo tada Rusijoj coleros epidemija, daugelis paskutinių kursų studentų ir pabaigusių V kursus jaunikaičių dirbo per atostogas epidemiją bemašindami.

Trūko mat valstybei medicinės personalo. Tad egzamenai buvo atidėti sausio ir vasario mėnesiams 1893 m.

Aš atostogas praleidau Selemoj Būdoj.

Neatsimenu ar 1891 ar 1892 metais teko pasipažinti su inž. Petru Vileišiu, kurį išgirdome kokiam laikui apsibuvus viename Maskvos viešbuty. Atėjome pas jį neatsimenu su kuriuom draugu. Jisai buvo užėmęs keletą numerių, kur rado me bebraizant kokius tai planus keletą inžinierių. Jie parodė vieną numerį, kur pabeldę susilaukėme išeinant pačios inžinierienės, ji mums į lietuvišką paklausimą, ar galime matyti poną inžinierių Vileišį, parodė dar kitą numerį, kur mus priėmė aukštas, plikas, stambios galvos ir stambaus veido ponas. Tai buvo Petras Vileišis. Jis buvo, matyt, labai užimtas, skubinosi

baigti braižymo darbus ir mes kokią 15—30 minučių pasikalbėję atsisveikinom. Inžinierius paaukojo mūsų draugijai bene 20 rublių. Jis buvo panašus į neseniai baigusį medic. fakultetą jo brolių Antaną Vileišį, kuris tarpe studentų atsižymėdavo savo lėtumu, apsilaidimu ir koku tai fatalizmu. Antaniukas, kaip jį vadindavome, buvo kokia tai **nesipriešinimo** emblema. Bet tolymesnis gyvenimas jo parodė, kad jisai mokėjo ir nepaprastai mokėjo kur reikia priešintis.

Padariau 1892 metų vasarą keletą pėsčių kelionių: į Prienu (ten buvo III kurso st. med. Juozaitis, paskiau Rusijoje gydytoju šiltine pasimiręs), iš ten į Jezną pas dr. St. Matulaitį, aplankiau su juomi Birštoną, iš čia per Prienus atgal į Selemą-Būdą.

Kitu kartu vienas pėsčias nudrožiau į A. Panemunę, kur tuo metu buvo valsčiaus valdybos raštininku Jonas Mačys. Su juomi aplankiau Kauno Miesto Sodo, Petrovkos (Vytauto Kalno) restoranus. Buvau A. Panemunės klebonijos vakariėnė, kur klebonavo kun. Staugaitis (rašydavosi Staugatt), vikaru buvo Petro Leono brolis kun. Silvestras Leonavičius (Petras Leonas buvo atsistatęs savo pavarde).

Kauno restoranuose mudu su Mačiu bandėme demonstruoti lietuvių kalbą: lekojai ne visi mokėjo su mumis lietuviškai kalbėti, arba gal ir nenorėjo.

Neatsimenu gerai, ar 1892 m., ar gal 1891 m. mudu su L. Vaineikiu keliavome iš Selemos Būdos per Budką, Kazlus, V. Rūdą, Zapyškį į Plokščius pas P. Kraučūną. Beidami iš Kraučūnų į garlaivį paryčiui mudviem užstojo kelią vyresnysis žemsgarsis ir paklausė — **kto vy budete takovy?** (Kas jūs esate tokie?). Aš atsakiau: „studenty“! Jisai tuojau mudu praleido ir paskui garlaiviu lydėjo iki Kauno, kur turbūt mudu perdavė tolymesniam sekimui vietos šnipams. Kelionėje garlaivį prisėdęs prie mudviejų bandė iškvosti, ką mes manome apie Petrą Kraučūną, patsai tas policininkas peikė Kraučūną. Papasakojo, kaip teko sutaikint karininką Smilgių su tėvais, kurie nenorėjo dovanot jam, kam išėjęs ne į kunigus, bet į „maskolius“ (taip žemsgarsys rusiškai ir pasakė — „v moskali“).

Iš Kauno nukeliavom į vieną netoli Raudondvario dvarą, kokio tai gydytojo gyventa, rodos, Katche pavarde. Čionai buvo atostogoms repetitorium stud. med. F. Janušis. Paviešėjęs kiek grįžau Nevėžio pakrante pro Raudondvarį prie Nemuno, persikėliau luoteliu į Suvalkų pusę ir laikiau kelią ant Veiverių. Buvo rugiapiūtė, pusėtinai lijo, prietema apsinakvojau ant šieno Dziejvogalos kaime. Pavalgiau su šeimyna vakariėnės, užsigardavome vyšnių uogomis, jų buvo visas kartis (16 gorčių) pririnkta rytojaus dienai vežti Kaunan parduoti.

Žmonelės buvo labai vaišingi, siūlomi pinigų už prabuvimą neimė, labai jie tikėjo rusų galybe. Aš kaip **potriasatel osnov** užvedžiau kalbą apie valdžios prispaudimus, bet šeimininkas atrėžė, kad rusams niekas nieko jau nepadarysias, nes jie į Kauno „krėpostį“ „Michalka“ parsigabėję ir nieks jų iš čionai nebeiškraustys. Kas tas „Michalka“, man neišaiškino ir pat-sai nežinojo, kalbėjo gi iš kitų matomai pasakojimų, bet man rodėsi, kad čionai manoma apie kokį tai stebuklingą, gal Mykolo Arkanuolo paveikslą. Tuomet rengė Kauno Soborą, gal iš to tokia kalba.

Ne tik Dzievogaloj, bet ir Selemoj Būdoj, ir kitur būdavo panašių mistinių, nesuprantamų pasakų apie amžiną nepergalimą rusų viešpatavimą pas mus.

Kurie eidavo protu, tie primindavo lenkmečius, kad jie nieko rusams nepadare, o kiti tiesiog be paaiškinimų sakydavo, kad prieš vėją nėr ko pūsti, treči gi rusų galybę aiškino Michalkomis, stebuklais, kuriuos Dievas jiems daras.

Bevaikštinėdami po Lietuvą mes kartu visur vesdavome priešrusinę, priešvalstybinę propagandą, tai net nenoromis kartais išeidavo. Žinoma, prie šnipų, prie policijos, kur galėdavome pakliūti ir tokia propaganda pasisekimo neturėtų, ty-lėdavome. Ne be reikalo studentai skaitėsi revoliucionieriais.

Varpininkų suvažiavimas buvo mano tėviškėj. Buvo P. Matulaitis (pirmininkavo), St. Matulaitis, J. Kraučūnas, V. Kudirka, Jankus, V. Pauliukaitis, Jonas Mačys, dr. J. Bagdonas, Pr. Mašiotas, kun. Radaušis (iš Skriaudžių), klerikas Dubinskas, Laukaitis, Staknevičius. Viso svečių buvo apie 40. Per susirinkimą didelę sensaciją padarė kanklininkas Ringių (Staknevičių) Šimas, iš Selemos Būdos. Jis paskambino: **Ėjo Lucė grybų raut, Stepas palydėjo...** Toliau ne labai dailiai toj dainoj išeina, kiek pornografiškai. Mat alaus ir degtinės išsi-gėręs senis pradėjo pliaukšti. Bet pradžioj senis buvo paė-męs kilnę temą ir pakankliavo: **Vai giria giria... Pilna drabnų paukštelių. Giedrioj dienoj paukšteliai čulbėjo — ūkanotoj liudėjo...**

Kokių nutarimų suvažiavimas yra padaręs, neatsimenu gerai. Daugiausia kalbų sukeldavo sumanymai, kur gauti pinigų redaktoriui, spaustuvei apmokėti, kokių permainų laikrašty padaryti, kaip kalendorių išleisti. Į komitetą buvo išrinkti: P. Matulaitis, Pauliukaitis, J. Bulota.

Kai kurie svečiai tą pat dieną išsiskirstė, kiti rytojaus dieną. Jankų, Mačjų, bene dar Pauliukaitį aš sermėga apsi-vilkęs rytojaus dieną pavėžinau į Kazlų stotį. Nors polici-ninkas buvo tik už 3 kilometrų, Budkoj, per kurią reikėjo kai kuriems svečiams iš Kazlų stoties važiuoti, nors po susirin-kimo pas kaimynus pakilo įvairių legendų: bedieviai girdi su

Grinių akademčiku velnią buvo išsišaukę — bet kadangi kunigų susirinkime irgi buvo, tai viskas greitai aprimo. Apskrities policija irgi buvo kalbėjusi apie tą Griniuose susirinkimą, bet buvo jai nuduota, kad tai buvo balius del Griniaus sūnaus mokslo pabaigimo.

Iš vietos suinteligentėjusios jaunuomenės tekdavo dar taniau susieiti su Vincu Staknevičium, klėriku, Kaziu Matulaičiu, kunigu (iš Bitikų nuo Sasnavos), Pampalu, Veiverių semin. auklėtiniu iš Lukošių, Kurtinaičių iš Sasnavos, kun. Antanu Kudirka ir Kuzų.

Mariampolėje apart kunigų, rodos, tais metais visai nebuvo lietuvių inteligentų. Petras Kraučūnas su Sofija Kraučūniene buvo Plokščiuose, Antanas Kraučūnas — bene Šakiuose taikos teisėjų suvažiavimo antstoliu (kamarniku), Jesulaitis jau buvo perkeltas į Lenkiją, Staniškis irgi. Pasakojo kai kas, kad vietos lenkai patrijotai, kai dr. E. Uscinskis, džiau-gėsi tuomi.

Berašydamas 1920 m. „Varpui“ straipsnį „Pirmieji „Varpo metai“ 1889—1891 (V. 1920 m. Nr. 1, pp. 2—9) ir Varpas 1892—1894 metais (V. 1920 Nr. 3, pp. 75—79) buvau surinkęs medžiagos ir apie mano rašinius „Varpe“. Joje randu, kad mano raštų, skiltimis (pusėmis puslapio) skaitant, 1892 m. „Varpe“ atspausta: Nr. 2 — 3 skyltys, Nr. 4 — 4, Nr. 5 — 2, Nr. 7 — 1, Nr. 8 — 2, Nr. 10 — 4, Nr. 11 — 7½, Nr. 12 — 7, išviso 28½ skilčių arba 8% viso tų metų „Varpo“ teksto.

Pakartosiu iš tos pat medžiagos kitų rašytojų dalyvavimo proporciją 1892 m. „Varpe“:

1) V. Kudirkos prirašyta 79,5 skilčių arba 22% visų metų teksto; 2) Šerno 19,5 arba 5% (nutilo nuo Nr. 3); 3) Šidaro (dr. J. Bagdono) 7 sk. arba 2%; 4) Pr. Mašiotų 20 — 5,5%; 5) J. Staugaičio — 20,5 sk. — 5,5%; Mačio Jono 11 — 3%; 6) Kun. Gedimino-Beržanskio-Klausučio 20 — 5,5%; 8) P. Leono 9,5 — 2,7%; 9) dr. P. Matulaičio 6 sk. — 2%; 10) M. Čepo 17 — 4,5%; 11) F. Janušio 7 — 2%; 12) Landsbergo-Žemkalnio 6 — 2%; 13) Jono Kriaučūno 11 — 3%; 14) dr. A. Sketerio 9 — 2,5%; 15) Didžiulienės 5—1,5%; 16) adv. M. Lozoraičio 7 — 2%; 17) G. Petkevičaitės — 7 — 2%; 18) J. Jablonskio 7,5 — 2%; 19) dr. St. Matulaičio 3 sk.; 20) be parašų 31 sk.. Žinoma, kad čionai paduodami skaičiai negali skaitytis pilnai tikri, nes daugely vietų reikėjo vaduotis spėliojimais.

Ekzamenai 1893 m.

Dešimtį semestrų užsiskaitęs iš universiteto buvau išėjęs. Reikėjo civilinių rūbų. Pasisiūdžiau ilgą palaidinį milinį pilką palatą ir tuomi apsirėdęs iškeliavau Maskvon. Ten tik tik aš vienas tokį palatą ir turėjau.

Apsigyvenau ilgiau pas vieną rusą Vasiljeva, Poliakovo banko emeritą, kuris gyveno su vieną žyde. Turėdami 3 kambarius ir virtuvę bene už 12 rublių mėnesiui jie perleido vieną kambarį man. Kokiam laikui praėjus apsigyveno su manim Andrius Graičiūnas. Butas mūsų buvo Živodiorkos rajone. Jisai buvo atkeliavęs iš Liepojaus, nebaigęs ten bene 6 kl. gimnazijos, buvo Basmaninėj Štrausof vaistinėj pastojęs farmaceutu, bet vaistinę metė, bandė knygų aptaisymu verstis, irgi atsiskė, parodoj, prie Triumfalinės Sodų gatvės grafo Platerio adatas pardavinėjo ir jo kijoską prižiūrėjo, žodžiu žmogus Maskvoj negalėjo prisitaikinti. Pagalios 1893 m. Amerikon iškeliavo ir Čikagoje gydytojauja.

Pinigų aš šiek tiek iš tėvų gavęs sėdau rengtis prie egzamenų. Bet atkeliavęs Maskvon kokiam laikui praėjus sužinojau, kad egzamenai sausio mėnesiui atidėti. Bene gruodžio mėnesį 1892 m. gavau Minske geležinkelio epideminio punkto gydytojo vietą. Mano dalykas buvo, dieną lenkus, dežuruot stoty ir patikrinti traukinių pasažierių sveikatą. Traukinys būdavo dar prieš stotį kokioj pusėj kilometro sustabdomas, aš su konduktoriais pereinavau traukinį ir apklausinėdavau, ar nėra ligonių. Jei įtariamas ligonis būtų rastas, tad jis reikėtų paimti iš traukinio ir patalpinti į kolerinį punktą. Bene 3—4 savaitėms praėjus tokia priežiūra buvo nuimta ir aš tos vietos nustoju, bet man kartu su kelepinigiais geležkelio valdyba užmokėjo apie 250 rublių. Tai davė man pilną galimybę išlaikyti egzamenus ir dar turėti šiek tiek tolymesniam gyvenimui pinigų.

Minsko miestas tuomet turėjo apie 90.000 gyventojų, kurių ne maža buvo lenkiškai savotiškai kalbančių (**jakaja ja byla durnaja**); didelė bažnyčia, daug matyt būdavo gimnazijos mokinių (berniukų ir mergaičių),ėjo laikraštis **Minsky listok**, kartą per savaitę. Bet miestelėnai daugiausia kalbėdavo rusiškai.

Nors Maskvoj aš pažinau keletą bielarusų patrijotų studentų, nors bielurusiškai buvo išleistas **Dziadka Anton** (lenk. **Ojciec Szymon**, lietu. **Genių Dėdė**), bet Minske bielarusių patrijotinio judėjimo man neteko surasti, nors klausinėjau pas savo draugus, Minske gimnazijos mokslus išėjusius.

Iš Minsko sugrįžęs apsigyvenau pas tą patį Vasiljeva. Jisai kartais sirgdavo kepenimis, bet gavęs pensiją prisipirkdavo degtinės ir spirito, apmerkdamo žolėmis ir prisidirbęs keleriopų tokių trejų-devynerių gerdavo, nors nepasigerdavo niekad. Buvo komikas ir mokėdavo gražiai pasakoti. Mėgdavo rusų dailiąją literatūrą ir, atsimenu, jį labai nudžiuginau supažindinęs jį su V. G. Korolenka. Kartą parsinešiau nusipirkęs už 1 rub. 50 k. tomelį Korolenkos **Očerki i razskazy**.

Labai jam patiko **Jam- Kipur**. Sužavėtas Korolenko proza Vasiljevas apšaukdino jį antruoju Gogolium. Jo sagyventoja buvo rami dar jaunoka blondinė žydė, kuri 1893 m. man iš Maskvos išvažiavus priėmė pravoslaviją. Mat buvo valdžios įsakymas iškelti iš Maskvos žydus. Taip norėjo naujas Maskvos general - gubernatorius Didysis kunigaikštis Sergiej Aleksandrovič. Kad Sarai nereikėtų iš Maskvos kraustyti jį priėmė provoslaviją ir formališkai ištekėjo už Vasiljevo.

Ekzamenų komisijai pirmininku buvo Švietimo Ministerio paskirtas prof. Anrep, žemas, rudas žmogutis.

Ekzamenatoriai liko tie patys universiteto profesoriai, prozektoriai ir privat-docentai, kurie dėstė mums medicinos mokslus.

Ekzamenų buvo 20 su viršum, bene 23, išduot jie reikėjo per 6 savaites. Kiek pamenu, iš šių dalykų reikėjo egzameniškai laikyti: 1) normalinės žmogaus anatomijos (Zernovas, Gubariovas), 2) fiziologijos (Siečenovas, Marochovec), 3) medicinos chemijos (Bulyginskis, Pavlinovas), 4) farmakologijos (Bogoslovskis ir Čirvinskis), 5) dalinėsios patologijos ir terapijos, t. y. vidurių ligų (Mitropolskis, Elcinskis, Pavlinovas), 6) dalinėsios chirurgijos (Sinicynas), 7) bendrosios patologijos (Kleinas ir Nikiforovas), 9) istologijos (Kolosovas), 10) teismo medicinos (Neiding'as ir Bielin), 11) akušerijos (Makiejevas), 12) moterų ligų (Sniegiriovas), 13) oftalmologijos (Kriukovas), 14) odos ligų (Sinicynas), 15) urologijos (Sinicynas), 16) igienos (Erismanas ir Bubnovas), 17) epizootijos (Nagorskis), 18) vidurių ligų klinikos (Ostroumovas, Pavlinovas, Šervinskis), 19) chirurgijos klinikos (Sklifasovskis, Špižarny), 20) akių ligų klinikos (Kriukovas), 21) moterų ligų klinikos (Sniegiriovas), 22) akušerijos klinikos (Makiejevas), 23) vaikų ligos (Filatovas, Korsakovas), 25) vaikų ligų klinika, 26) nervų ligų ir psichiatrijos klinika. Iš antraeilių klinikų galima buvo pasirinkti 2 išleisti.

Kai kurią dieną prisieidavo po 3 egzamenus išlaikyti. Buvo sunku.

Iš lietuvių tą sesiją išdavė — 1) Abromaitis Juozas (iš Dzūkijos, dabar Amerikoj), 2) Kronkaitis Antanas (nuo Keturalakių iš Geištarikių), 3) Šliupas Rokas (iš Rakandžių), 4) Grinius Kazys (iš Selemos Būdos), 5) Barcevičius, 6) Misevičius Karolius, 7) Venslovas. Dar kartu su mumis išlaikė Vaclovas Hertyk, lenkas (nuo Krosnos), dr. med. Ženevos universiteto. Juozas Bagdonas, Petras Radzvičkas, St. Matulaitis jau metais anksčiau buvo už mus pabaigę. Radzvičkas, Matulaitis likęs prie okulistikos pas A. A. Kriukovą ir per egzamenus mus supažindindavo su ligoniais.

Gydytojo laipsnis (**stepen lekaria**) mums buvo pripažintas ekzamenų komisijos bene vasario 23 d. (sen. st.) 1893 metais.

Fakulteto sekretorius, tas pats ir ekzamenų komisijos sekretorius prof. Neiding'as pranešė po to, kad fakultetas duos liudymą ir apskrities gydytojo pareigoms eiti be ekzamenų tiems, kurie paduos fakultetui atatinamą pareiškimą. Beveik visi ir padavėme ir visi tokį diplomą įgijome.

Per keletą dienų buvo duoti mums laikinieji liudymai ir mes galėjome imtis gydytojų praktikos. Man Maskvoj neilgai prisiėjo būti. Perskaičiau dienraštį **Russkija Vedomosti**, kad **Obščestvo Parachodstva po Volgie osnov v 1843 godu** ieško garlaiviui gydytojo plaukioti Kaspijos jūroje.

Nuėjau į tos bendrovės kontorą, rodos Nikolskoje gatvėje ir susiderėjau. Man mokėjo 200 rub. mėnesiui ir 30 rub. užlaikymui. Avanso gavęs apsitaisiau ir kovo 15 d. jau buvau Caricyne, iš kur turėjau nuplaukti į Astrachanį ir sėsti į man paskirtą jūros šchuną. Carycine radau Volgą dar nuo ledų nepasiliuosavus, reikėjo laukti apie savaitę. Pagalios garlaiviu **Bojarinia** išplaukiau į Astrachanį, kai kur dar turėjome pervaziuoti per nemažą lyčių lauką.

Astrachanių radau šchuną **Alesger**, kur aš buvau paskirtas žiūrėti pasažyrų ar kas kolera neserga.

Praplaukiojęs Kaspijaus jūroje ir apsukęs visas jos pakrantes po 9 mėnesių gruodžio 1893 m. sugrižau Maskvon. Čionai vieną mėnesį prabuvęs nuvažiavau tėviškėn į Selemą Būdą, iš kur vasario mėn. persikrausčiau Marijampolėn į Trumpaklynio mūrėlį. Čionai pradėjau laisvai praktikuojančio gydytojo gyvenimą.

Maskvoj teko apsilankyti lietuvių draugijos posėdy. Radau draugus susirūpinusius neseniai įvykusių Kražių skerdynėmis.

Minėtais mokslo metais lietuvių draugijos pirmininku buvo Feliksas Janušis. Iš kitų studentų buvo — Pov. Kairūkštis (V kurso), T. Naruševičius, L. Žilinskas, K. Pautienius, J. Račūnas, Juozaitis, A. Lingis. Iš veteranų buvo užsilikęs

Baltrus Matusevičius, matematiką pabaigęs, bet ekzamenų, nelaukęs K. Žalnierukynas (V kurse), Simas Petrauskas (jūra pabaigęs), minėtas P. Radzickas, Čepulis Baltrus (provizorius). Buvo dar Maskvoj tuomet iš seniau gana žymių gydytojų — Dr. Oleka (pediatras), Dr. Gilis (okulistas), dar koks tai Kauno gub. lietuvis Petrovsko-Razumovskoje akademijoje profesorium, su kuriuo kartą keletui Maskvos lietuvių buvo išėjęs ne visai skanus incidentas. Apie 5 lietuvių studentų užsilipę ant tramvajaus viršaus (ant imperialo) susėdę ėmė šaipytis (lietuviškai) iš besėdinčio greta senio. Tramvajus ėjo Petrovsko-Razumovskon. Privažiavę galo atsikėlę, išlipti

studentai buvo užkalbinti **lietuviškai** to senio. Jis dėkojo jiems už priminimą Lietuvos, iš kurios patsai esąs kilęs, pasisakė esąs akademijos profesorius ir prašė jų atsilankyti. Bet studentai, apkalbėję to profesoriaus išvaizdą, padarę eilę negražių palyginimų, nedrįso pas tą profesorių užėiti.

Atsitikdavo ir daugiau su lietuvių kalba **qui pro quo**. Du lietuviai bestovėdami Tveriaus gatvėj išsitarė apie vieną barzdota poną: „na, kur tas barzdą kai šiūpėlė neša?“ — Šis gi tam kalbėtojui lietuviškai atrėžė: „Ar mano šiūpėlė už tavo pilvo užkliuvo?“ Mat, tas buvo pilvotas.

„Varpe“ ir „Ūkininke“ 1893 m. aš mažai rašiau, nes metų pradžioj per du mėnesiu buvau užimtas egzamenais ir paskiau buvau toli nuo savųjų Kaspijaus jūroje. Rastoj nuo 1920 m. mano surinktoj medžiagoj mano raštų pažymėta Nr. 3 „Varpo“ 5 skiltys ir Nr. 4 — 0,5 skilties. Kitų rašytojų mano apskaitymu tada buvęs toksai dalyvavimas: 1) V. Kudirkos 56,5skilčių 17% ; 2) J. Mačio 4 sk.; 3) Radžiukyno 17; 4) Lendsbergo-Zemkalnio 14,5; 5) J. Jablonskio 24,5; 6) Pr. Mašio 24; 7) dr. P. Matulaičio 17; 8) dr. J. Bagdono 4; 9) Vlodo Mačio 12,5; 10) A. Lingio 20; 11) M. Lozoraičio 14; 12) Didžiulienės 14; 13) P. Leono 9,5; 14) G. Petkevičaitės 10,5 Pačių Maskvos studentų literatinis darbas buvo nukritęs, vos 9% jisai buvo „Varpe“ pasireiškęs. Tada vyravo Mintaujos centras, kuris davė 35% „Varpo“ raštų.

1893 metais tuom tarpu baigiu savo atminimus. Toliau gal pavyks juos pratęsti ir praplėsti.

Liko man aprašyti gana įdomių pergyvenimų: visas dešimtmetis nuo 1894 ik 1904 metų kovojimo dėl spaudos draudimo panaikinimo, kovos su klerikalų įsigalėjimu, toliau 1905 m. revoliucijos ir paskesnės reakcijos metai, „L. Ūkininko“, „L. Žinių“ gyvenimas, mano besibaštymas didžiojo karo metais po Rusijos valstybę, grįžimas Lietuvos Respublikon ir tolimesnis joj veikimas ik paskutiniųjų dienų. Antroji mano Atsiminimų dalis išėtų turiniu daug platesnė už pirmąją, nes daugiau pergyvenimų ir aktyvesnių veikimų tuom laikotarpiu būta.

Kaunas, Laisvės Alėja 49. 1925. XI. 2 d.

Dr. K. Grinius.

Dr. K. Grinius ir žandarai.

1900 m. krata.

Pakliuvus Palangos gydytojui L. Vaineikiui į žandaro Vonsiackio rankas buvo rasta pas jį užrašų knygelė, kur vienoj vietoj būta pažymėjimo: „Griniui 50 rb.

To užteko, kad duot įsakymą Marijampolės žandarų viršininkui rotmistriui Krylovui padaryti krata pas gyvenantį tuomet Pilviškiuose gydytoją K. Grinių ir pasielgti sulig kratos rezultatais.

Marijampolės ir Kalvarijos apskričių žandarai. Sėdi rotmistras Tarasov'as ir vachimistras Fiodorov'as.

Tai buvo dar pirmutinė Griniuose krata.

Krata darė žand. rotm. Krylovas su valstybės gynėjo padėjėju (tovarišč. prokurora) Samochodskiu. Grinius buvo Vaineikio išpėtas, kad galima esą krata. Nieko aiškiai įtartino

(ničeho javno presudatelnaho, kai protokole paprastai tuomet rašydavo) nerasta, bet pasiimta keletas cenzūros leistų senesniųjų lietuvių knygų, kai Daukanto, Duonelaičio veikalai.

Kartu Griniui teko duoti atsakymų į pastatytus Vonsiackio apie Vaineikį paklausimus, kur, nuo kada pasipažinta su juom, ar skolinta jam pinigų, ar susirašinėta, ar matytasi su juom, ar žinoma, kad jisai užsiimaš neleistiniais darbais, lietuvių užsienių raštų platinimu.

Nesunku buvo dr. K. Griniui išsiteisinti, nes ištikrųjų Vaineikis buvo Griniui pinigų skolingas, ir judviejų iš universiteto pažintys buvo pateisinamos.

Nors Grinius skundėsi augštesnei valdžiai, kad sugražintų jam Daukanto knygutes, bet atsakymas atėjo, jog tos knygos dabar yra uždraustos Lietuvoj platinti, nors pirmiau buvo cenzūros leistos Rusijos valstybei.

Krata buvo rugpiūčio pabaigoj. 1900 m. Apie tai mini „Ūkininkas“ 1900 m. Nr. 10. — „Ū.“ 1900 m. Nr. 12 Žmogus mano tą kratą buvus 1900 m. rugsėjo pradžioj.

Viena smulkmena. Rotm. Krylovas, Vonsiackio vieton atėjęs Mariampolėn, tuomet buvo geruoju su Griniaus švogeriu, Marijampolės Taikos Teisėjų suvažiavimo antstoliu. Rišardu Pavalkiu. Beveik kasdien juodu susiedavo, išsigerdavo. Jau po kratos Griniuose teko sužinoti, kad rotm. Krylovas tą dieną prieš kratą ištolo miesto sodne lenkėsi nuo R. Pavalkio, nenorėdamas su juo susitikti. Matyt, nesmagu jam buvo su savo „sobutylniku“ ir susitikti, kai tarnybą eidamas jautėsi turįs jo švogeriui nesmagumą padaryti. Na, po laimingai pasibaigusios kratos rotm. Krylovas sakėsi R. Pavalkiui, kaip jis buvo patenkintas, kai krata išėjo be rezultatų (**bez rezultatov**).

Gal ir Vonsiackio metais Griniai apsiėjo be kratos tik dėl to, kad Griniuvienės broliai (dr. Bronislovas Pavalkis ir R. Pavalkis) geruoju gyvendavo su rusais valdininkais. Mat, rusai nėra perdideli pedantai-valdininkai, ir jie visuomet eidavo Gribojiedovo suformuluota taisykle: **Kak neporadiet rodnomu čelovieku** (kaip nepagelbėt savo giminaičiui). Patys Griniai irgi stengėsi su rusais gerai gyventi. Kitaip Griniai turbūt būtų buvę irgi išsiųsti iš Lietuvos dar Vonsiackio metais, kai buvo ištrėmti žinomo triumvirato kitu du nariai, dr. St. Matulaitis ir dr. Jz. Bagdonas.

1902 metų krata.

Dr. St. Matulaitis, išbuves 4 metus Rusioj, grįžo vėl į Pilskius ir tenai atsirado du gydytoju.

Pas St. Matulaitį buvo krata, rasta K. Griniaus laiškų. Iš

to buvo iškrėstas ir dr. K. Grinius. Niekto nerasta. Krėtė rotmistras Tarasovas ir prokuroro draugas, rodos Zimin. Jie gi paskiau atvažiavę ir tardymą darė. Reikėjo teisintis iš laiško sakinio: „tuo dalyku, dėl kurio Tu čionai atsikrauste, galėjai ir kitur užsiimnėti“. — Aišku, kad čionai rašoma apie lietuvių judėjimo propagandą. Taip tą vietą suprato ir tardytojai. Bet Grinius ir Matulaitis (iš anksto susitarę) vienaip tai išaiškino, jog čionai kalbama apie tai, kad Matulaitis norėdamas lavintis okulistikoj (akių gydyme) taikėsi apsigyventi tokioj vietoj, iškur patogiau būtų Karaliaučiaus klinikos pasiekti, o Pilviškiai tam tiko, nes buvo prie geležkelio ir netoli Prūsų sienos. Žandaras su prokuroru patraukė pečiais, tokį pasiaiškinimą įtraukė į protokolą ir pasitenkino. Kitokių tos kratos pasekmių nebuvo.

Teisybė, ir Tarasovas ir Ziminas abudu buvo L. Tolstojaus pasekėjai ir matomai ne labai buvo linkę kovoti su piktu piktomis priemonėmis.

1905 m. suėmimas.

1905 m. lapkričio pabaigoj karo stoviui atsiradus Suvalkų, karo general-gubernatoriaus generolo Gulkovskio įsakymu atėjo nakčia į Grinius (Mariampolėj prie Bažnyčios g. Nr. 11) žand. rotm. Tarasovas ir įteikęs dr. K. Griniui gen. Gulkovskio įsakymą: išsikraustyti „nemedlenno“ visam karo stoviui į Poltavą. — tuojau įsodino į žydo karetką su 4 ginkluotais kareiviais ir išveždino Kauno kalėjiman.

Pakeliui Gudelių karčemoj pasiganant ir bearbataujant teko Griniui su kareiviais išsikalbėti. Buvo koki tai Permo, Viatkos gubernijos gyventojai. Vienas jų išsitarė: „ek, kankina žmones, ir visai be reikalo! Kada tai pasibaigs?“ — Iš to matyt, kaip mažai jau tuomet valdžia turėjo pačiuose rusuose valstiečiuose (kareiviuose) pritarimo.

Kauno kalėjime Grinius buvo laikinai tik patalpintas, rodos, trims dienoms, ik eis etapas.

Rytojaus dieną atkeliavo Griniaus žmona, nuėjo pas gubernatorių Veriovkina ir gavo leidimą keliauti Griniui ne etapu (t. y. su apsibuvimais po kelias dienas etapų punktuose), bet laisvai savo lėšomis.

Kalėjimo gydytojas buvo tuomet Griniaus geras pažįstamas dr. Pranas Grodeckis, lenkas, kuris tuojau perkėlė jį iš blaikių apgyventos vienuolės-cėlės į kalėjimo ligoninę. Bet čionai prisiėjo Griniui ne ilgai būti, nes karo stovis buvo nuimtas ir Grinius buvo paleistas. Tai buvo prieš patį Vilniaus Seimą. Grinius su žmona belaukdamį Kauno stoty traukinio į Vilkaviškį, iš kur reikėjo važiuoti Marijampolėn, susitiko su daugeliu

delegatų, važiavusių į Vilniaus Seimą (su kun. Radušiu, iš Šilavoto, su Panausupio Juozu Ambraziejum ir kt.).

Grinius, rodos, buvo suimtas naktį į trečiadienį ir paleistas šeštadienio vakarą, t. y. bene 3 d. gruodžio mėn.

Kauno kalėjime kaliniai buvo blogai maitinami, maistui atleidžiama būdavo vienam kaliniui dienai bene 8 kapeikos, ir iš to dar viršininkas rasdavo galima sutaupyti kiek, nors gubernatoriumus Veriovkinas, kai viršininkas buvo pasigyres savo sutau-

Petro Armino (Trupinėlio) kapas — Marijampolėje 1905 m.

pymais, buvo jį išpeikęs už tai ir liepė geriau maitinti kalinius. Kaliniai buvo labai išblyškę, matyti visą laiką nedavalgydavo.

Kalvarijos kalėjime tuo pačiu metu kaliniui kasdien atleisdavo maistui, rodos, 13 kapeikų. Tenai maitinimas buvo geresnis.

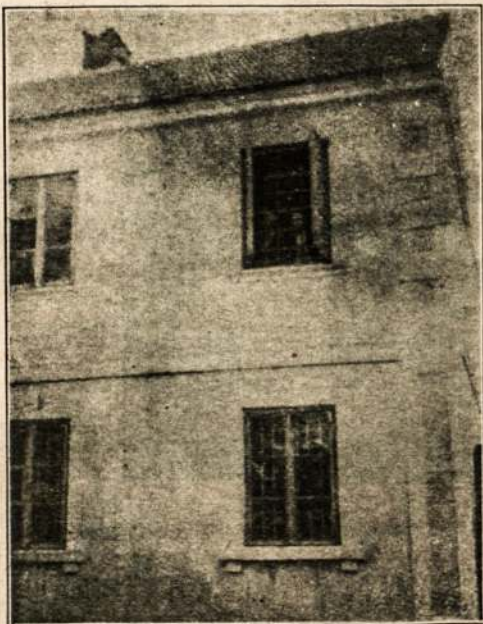
Celė, kuri buvo Griniui tekusi, buvo šalta, be ventiliatoriaus ir be atidaromo langelio, senai nebaltinta; lova buvo storo audeklo dugnu, kuriame buvo didelė skylė išplyšusi; naktį

turėjo visuomet žibėti žibalo, dvokianti, už 20 kap. perkama, Iemputė, kad sargas per durų langelį galėtų patikrinti, ar kalinys nepabėgo. Duona buvo neskani, šlapia, turbūt, kad daugiau svertų. Rodos, duodavo $1\frac{1}{2}$ ar 2 svaru dienai. Sriuba tik du ar tris kartus per savaitę su smulkiai kapota mėsa, geriau sakant, kepenimis, inkstais, blėkais. Kando ir blakės. Sienose matyt buvo pirmtakūnų parašų, daugiausia rusų kalba. Atsimenu, vieno areštanto pasigyrimą, kad 3 žmones papioves ir važiuojas Sibiran.

1906 m. suėmimas.

1906 m. rugsėjo 11/24 d. žandar. rotm. Tarasovas vėl nakčia apsilankė su savo palydovais (žandaraais ir policininkais) ieškoti ginklų. Nieko „aiškiai įtartino nerasta“ ir šiuo kartu.

Kai paskiau teko sužinoti, koki tai broliai Kudrevcevai, Kybartų popo sūnūs, buvo suorganizavę revolverių gabenimą iš Eitkūnų į Vilnių *en gros*. Jie pergabendavo juos į Kybartus iš Eitkūnų, toliau tie ginklai eidavo į Mariampolę, o iš čia iš Kazlų ir Mauručių stočių geležkelio į Vilnių.

Mariampolės tardomasis kalėjimas, kur 1906 m. IX. 24 – X. 5 sėdėjo Griniai, (matomi prie lango).

rų vienuolynas Petro Kriaučūno gatvėj. Užsiliko fotografijos nuotrauka, kai Griniai žiūri pro kalėjimo lango „akėčias.“ Fo-

Vilniaus žandarai susekė, kad revolverių transportas ateina iš Mariampolės. To buvo gana, kad įtarti tai darant Grinius. Vilniaus žand. papulkininkis Šebeko davė įsakymą Grinius iškrėsti, ypač peržiūrint čemadanus ir nepaisant, ar bus kas įtartino rasta, ar ne, suimt ir laikyt, ik naujo parėdymo.

Abudu Griniai buvo pasodinti vienoj kameroj Mariampolės tardomajame kalėjime, kur dabar mote-

tografiją nutraukė gimnazijos tuomet mokinys Vaitkevičius. Sėdėta bene apie 11 ar 13 d.

Viena pažįstama p. Leonavičienė Stanislova (lenkė) buvo nukeliavusi į Suvalkus pas general-gubernatorių Gulkovskį, perstatė, kad Griniuose nieko nerasta, kad čionai būta kokio tai nesusipratimo. Gener. Gulkovskis liepė atsiklaust žandarų, ar tikrai nieko įtartino nerasta ir sužinojęs, kad krata ir liūdinkai neduoda apkaltinimui pagrindo, liepė Grinius paleisti.

Kalėjimas buvo burmistro Adomo Baranausko (lenko) žinioje, ir šis ponas po kelius kartus ateidavo į kalėjimą ir vis sargui Jankauskui įsakydavo, kad gerai mudu dabotų, turbūt burmistras bijojo, kad nepabėgtume, nes mieste ėjo paskalų, kad kaimiečiai atėję šventadienį bažnyčion gali pulti kalėjimą ir Grinius paleisti. Ir žandar. rotm. Tarasovas paskiau p. Leonavičienei prisipažino, kad jįsai manęs, jog toksai lietuvių puolimas ant kalėjimo galimas buvęs.

Sėdėjo kitoj kameroj koks tai Maurukas, rodos, buvo sugautas sermėgą pavogęs, ir tai ne pirmu kartu beviešis kalėjime už vogimus. Atvarė nuo Naumiesčio kokį tai rusvą jauną žydėlį, kojų pančiais surakintą, bet labai linksmą, matyt, ne pirmu kartu kalėjimą belankantį. Jį varė etapu į Kalvarijos kalėjimą už užmušimą pakeleivingo žmogaus. Su Mauruku buvo jis jau pažįstamas ir išvežamas į Kalvariją Maurukui jįsai patarė nenusiminti. — „Nebijok, Mauruk. dar mudu giedosime pirmyn, pirmyn!“ — pasakė atsisveikindamas.

Marijampolės kalėjime buvimas buvo neblogas: buvo švaru, Griniai nelabai buvo varžomi.

1908 m. dėl Šviesos suėmimas.

1905 mt. po spalio mėn. 17/30 d. caro Nikalojaus II manifesto policijos galybė krito: susirinkimai, atviri mitingai, visokių knygų leidimas ir platinimas kokį laiką ėjo laisvai; jei kas ir atsiklausdavo tokiais reikalais policijos, tai darė tai arba iš mandagumo, arba atsimindamas, kad pirmiau reikėdavo tam tokios procedūros.

Vietinis žandarų viršininkas, rotmistras Tarasovas, visai buvo nusiminęs. Jo šeimininkė pasakojo, kaip jįsai po 17. X. manifesto lovoj apsikniaubęs verkė besiskųsdamas savo vakmistrui Fedorovui, kad duonos nustosias. Bet Fedorovas buvęs gudresnis už savo viršininką ir ramindamas jį išsitaręs: „Nesisielok taip, Tamsta, dar mes padirbėsime! Dar ateis ir geresnių laikų!“ — (Ješčio porabotajem!) Fiodorovas neapsiriko...

Marijampolės miesto ir apielinkės lietuviai pasinaudodami policijos panika tuojuo įsisteigė švietimo draugija, kurią pavadi-

no **Senapilės Šviesos Draugija**. Teisybė, ta draugija pradėjo kurtis savaime daug anksčiau. Jau 1904 metais, daugiausia Jono Griniuvienės iniciatyva, buvo suorganizuotas choras, kuris rinkdavosi Grinių namuos (dabar prie Bažnyčios gt. Nr. 11) ir rengėsi tais metais duoti teatrinį ir vokalinį vakarą.

1904 mt. tai nepavyko, tik 1905 m. gegužės 15 d. pasisekė pastatyti pirmu kart atviru būdu **Ameriką Pirtyje**, lietuvių liaudies dainų chorą ir kanklininką Ringių Šimą.

Turėta dar gubernatoriaus leidimas **Velnias Spąstuose** scenoj pastatyti, bet, kadangi per pirmutinį vakarą (V. 15. 1905.)

Griniuvienės teatro mėgėjų artistų ir choristų grupė apie 1910 m.

V. Kapsuko ir Ko. buvo salėje primėtyta priešvalstybinių atsisaukimų, tai gubernatorius antrojo vakaro neleido daryti.

Taigi suorganizuotų žmonių būrelis jau nuo pirmiau dirbo Marijampolėje. Iš to branduolio ir atsirado „Šviesos“ draugija.

1905 mt. rudenį ta organizacija susimetė į „Šviesos draugiją“. Įstatų projektą, rodos, sustatė L. Cipliauskas ir Pijus Grigaitis. Griniuose įvyko steigiamasis susirinkimas. Valdybon buvo, rodos, išrinkti: J. Griniuvienė, L. Cipliauskas, V. Milčinskaitė, dr. K. Grinius, bene A. Verbyla ar Majus. Prie draugijos buvo prisirašę ne vien pirmieji, bet ir dešiniųjų

žmonių, kai A. Staugaitis. Pirmoj eilėj buvo įsteigtas viešas knygynėlis, iš kurio galėjo gauti knygų pasiskaityti visi. Neužilgio dr. K. Grinius pargabeno iš Vilniaus nuo Jono Jablonskio ir P. Višinskio Varpo, Ūkininko leidinių, o taipogi ir naujų **Aušros** ir **Šviesos** knygų leidžiamųjų draugijų visą transportą knygų. Knygutės ne tik būdavo duodamos pasiskaityt, bet ir apščiai dalinamos per mitingus ir susirinkimus.

Antruoju **Senapilės Šviesos** žygiu buvo pirmutinis grynai lietuviškos pradžios mokyklos atidarymas. Ją pasiėmė vesti Vera Milčinskaitė. Mokykla buvo mūriniuose namuose šale Miesto sodno dviejų gatvių kertėj (einant į senasias ir naujasias kapines). Vaikų tuojau prisirinko kelios dešimtys ir ik Kalėdų mokslas ėjo, niekieno nekludomas.

Kitose Marijampolės apygardos vietose irgi neužilgio ėmė darytis **Šviesos** skyriai.

Bet caras greitai susiprato niekus padaręs ir neužilgio atsirado šalų karo stovis, kurį buvo bene pirmutinis visoj valstybėj įvedęs Varšavos general-gubernatorius Skalon'as. Apskritis viršininkai, policija, žandarai atrkuto; ėmė kareivių būrių lydymį bastytis po apskritį ir suiminėti revoliucionierius. Marijampolėj apskrities viršininku buvo Cvakukov'as, policijos vadu (načalnik žemskoi straži) kapitonas Tomaševičius ir žandarų viršininkas rotmistras Tarasov'as, Suvalkų gub. karo general-gubernatorius buvo paskirtas gener. Gulkovski'as.

Neužilgo buvo išvaikytas Sasnavos Luobikio sušaukta Gugelių I visuotina, be skirtumo lyties, tautybės, turto sueiga, kuri buvo susirinkusi prie Budkos kanceliarijos.

Buvo suimtas kap. Tomaševičiaus bevažiuojąs plentu į Veiverius irgi. rodos, gminos sueigon, naujos valdžios rinkti, Pijus Grigaitis. Pakliuvo bene Triobiškiuose palei Marijampolę, Vincas Kapsukas su Antanu Garmum. Kalėjimai neužilgio prisipildė.

Atvažiavus Marijampolėn karo gener. gub. generolas Gulkovskis ir gubernatorius P. P. Stremouchov,as su Suvalkų apygardos teismo prokuroru Cholščevnikovu.

Iš apskrities viršininko Cvakunovo Dr. K. Grinius gavo pakvietimą apsilankyti pas gen. gub. Gulkovskį, kuris buvo apsisitojęs vietos uzarų pulko vado-bute, kareivinėse prie plento į Kalvariją.

Paskirtą valandą Grinius nukeliavo. Pulko vado, pavardė Čarnota de Bojary — Bojarski, (lenko) namie nebūta; jį kaipo šeimininkas pavadino pulk. Čečiot'as. Priėmė Grinių gen. Gulkovskis su gub. Stremomkovu viename kambary, o kitame, kai paskiau pasirodė, sėdėjo prokuroras Cholščevnikovas ir pasikalbėjimą protokolavo.

Gen. Gulkovskis ir Stremomkovas buvo žmonės gerai išauklėti, ne fanatikai, ne formalistai.

Buvo tai greitai po Vilniaus Seimo. Gen. Gulkovskis stebėjosi, kaip lietuviai galėjo tokius aštirus prieš valdžią tenai nutarimus padaryti. Aš, girdį, patsai su Petru Petrovičium, (gubernatorium), neesmi represijų šalininkas, galėtų esą valdžia kai kame nusileisti. Petr. Petrovič (gubernatorius) nieko neturįs prieš kaikiurių vaitų, gminų raštininkų ir kitų tarnautojų pakeitimą, bet reikia tai atlikti valdžios organams priimtinu būdu. Jisai žinąs, kad revoliuciniai judėjimai, periodiškai, kai Mendeliejevo chemijos elementų sistema, periodiškai pasikartoja; minios ir jų vadai yra visuomet linę su senąja valdžia nesisikaityti. Bet lietuviams tuo keliu eiti jisai randąs pavojinga esant, nes tikrai bus pakilęs judėjimas nuslopintas represijomis ir atsiradusiu toliau žmonių nusivylimu ir apatija. Beto minias apraminsianti ir caro įsakymu šaukiama valstybės dūma. Tad jo patarimas lietuviams savo neišpildomais valdžiai reikalavimais perdaug nesistatyti, bet pasitenkinti kompromisais. Jisai žinąs, kad Grinius turįs įtakos į žmones ir lengvu būdu galįs būt išrinktas valstybės Dūmos atstovu; todėl jisai su Petru Petrovičiu noręjas pasiinformuoti iš Griniaus apie lietuvių reikalavimus ir painformuoti patį Grinių, kad toliau išeitų mažiau nesusipratimų.

Grinius įrodinėjo, kad karo stovio represiomis negalima šalies nuraminti, kad lietuvių tautinis judėjimas, kaip ir kitų tautų panašus judėjimas, eis savo keliais ir pasieks tikslo, galų gale apgalėdamas visokias represijas, kaip jisai yra pergalėjęs Murovjevo - Kaufmano spaudos draudimo priemonės, kad tolymesnis geras susigyvenimas valdžios atstovų su gyventojais priklauso nuo tų valdžios organų vietos reikalų supratimo, takto ir susiartinimo su gyventojais, kad be visuomenės pagalbos valdžiai bus jau sunku toliau valdyti. Genr. Gulkovskis pasisakė „vobščem“ sutinąs su tuo, ką Grinius buvo išdėstęs ir jisai kaip tik ir žadąs tokiais keliais gubernijos valdyme eiti, žinoma, prisitaikindamas prie nurodymų iš viršaus, pridėjo.

Matomai, besibaigiant pasikalbėjimui išlindo iš gretimo kambario dar su plunksna rankoje prokuroras Cholščevnikovas ir pasisveikinę staiga padarė Griniui paklausimą: „kuo išaiškinti, kad lietuvių kunigai taip ūmai yra nustoję žmonių pasitikėjimo. Juk aš žinau, sakė jisai, kad ir Vilniaus Seimo nutarimai išėjo prieš dalyvavusių jame kunigų norą?“

— Grinius atsakė, kad atrodo, jog lietuviai yra įėję ne vien į politinės revoliucijos periodą, bet jie yra bestovį ir tikibinės reformacijos išvakarėse (**nakanunie**).

— Atrodo, kad tame daktaro pasakyme glūdi gili teisybė (**glubokaja pravda**) — į tai pasekė gener. Gulkovskis.

Atsiveikinant gen. Gulkovskis davė Griniui **patarimą**, išsikraustyti kokiam laikui iš Suvalkų gubernijos.

— Taip bus ir Tamstai ir mums geriau. — Tokia buvo 1905 m. gruodžio mėn. padėtis.

Šviesos draugija tebedirbo; knygos buvo platinamos, susirinkimai, paskaitos ėjo, mokykla varė savo darbą toliau.

Gruodžio mėnesy per Marijampolės **Šviesos** skyriaus susirinkimą išėjo dešiniųjų atsiskyrimas. Antanas Staugaitis pareiškė, kad toliau jie-katalikai netik nepalaikysią **Šviesos** draugijos, bet kovosią prieš ją.

Toliau Griniui teko, sulig gen. Galkovskio patarimu, išsikraustyti į Vilnių, kur jis prabuvo iki 1906 m. pavasario. „Šviesos“, mokykla ir pati **Šviesa**, kaipo neregistruota draugija, buvo vietos policijos uždaryta.

Tad. J. Griniuvienė nukeliavo pas gubernatorių P. P. Stremouchovą ir gavo iš jo **Šviesos draugijai** legalizaciją. Po to tos draugijos veikimas vėl atgijo, greitai išikūrė gubernijoje keliolika jos skyrių, kur eidavo vakarų rengimas, bibliotekėlių steigimas, susirinkimai, pasikalbėjimai.

Valdžios reakcija irgi ėjo toliau. Matyt buvo, kad valdžios stengiamasi grįžti prie senosios tvarkos, bent kiek galima daugiau prisiartinti prie jos.

Žandarų viršininku, popo G. Petrovo ir iš dalies L. Tolstojaus pasekėjui Tarasovui išėjus, atsikraustė rotmistras Kislinkis, labai siauro išsilavinimo darbuštas karjeristas. Jo žmonos motina Solovieva buvo Vilniaus Universiteto profesoriaus, rodos, Onacevičiaus duktė.

Šis tuojuo pastatė sau užduotį sunaikinti **Šviesos** organizaciją, nes prie jos buvo susispietę pirmieviniai elementai. Žandarų darbas išdalies tuomet buvo palengvėjęs, nes visi revoliucionieriai buvo per mitingus, per suvažiavimus, per organizacijas patys išsprovokavę.

Reikėjo tik suregistruot jie ir prisikabinus prie ko nors sutupdyt į kalėjimus teismų sprendimais arba pasinaudojant administracijos teisėmis iškraustyti jie iš nusėdėtų vietų. Mūsų besivaduojant, nebe pritarimo iš viršaus Kislinkio buvo pradėta

Dr. K. Grinius 1906 m. (išstremtas į Vilnių).

Šviesos likvidacija. Rusų policija ir žandarai Šviesos draugijos nariams prikašinėjo prigulėjimą prie Social-Demokratų partijos ir kaltino bene 102 straipsnio **Ugolovnoho Uloženija 1903 m.** (noras verste nuversti esamąją valdymo tvarką).

1908 met. vieną rudens naktį atėjo į Grinių butą trys žandarų karininkai (Suvalkų, Mariampolės ir Vilkaviškio), su kokia dešimtimi žemesniųjų žandarų ir policininkų iškrėtė visą namą, pasiėmė Šviesos valdybos ir visuotinių susirinkimų protokolus ir bylas, pasirinko, apie 100 su viršum knygelių daugiausia raudonais viršeliais iš Šviesos bibliotekos ir ryt dieną pavakarę Dr. K. Grinių ir jo žmoną J. Griniuvienę išvežė į Kalvarijos kalėjimą.

Kokiam laikui praėjus atvažiavęs Kislinkis vedė tardymą. Svarbiausias kaltinimas buvo jo pareikštas paklausimais. Griniai priklauso Lietuvos Socialdemokratų Partijai, platina jos leidinius ir eina prie nugriovimo **suščestvujuščaho Gosudarstvenoho stroją.** Tokie trafaretiniai kaltinimai buvo statomi visiems šviesiečiams.

Na, pakeliui, Kislinkis dar klausinėjo Griniaus apie santykius su numirusiu 1899 m. Naumiesčio laisvai praktikuojančiu gydytoju Vincu Kudirka: kokiai artimai partijai jo veikimas gali būt pritaikintas, ar kadetams? ar socialdemokratams? kokia buvo Griniaus rolė V. Kudirkos paminklo pastatyme? kieno pinigais paminklas buvo pastatytas?

Na, suprantamai, Griniui neprisiėjo prisipažinti turint artimą giminystę su L. S. D. Partija, nes jai neprigulėjo.

Del V. Kudirkos partinių pažiūrų pasakė, kad jokiai šių dienų politišku partijų jo veikimo negalima lyginti, bet, jeigu p. Kislinkis norįs, tai gal V. Kudirka dabar bene artymiausiu Rusijos kadetams būtu.

Paminklą jam pastatę mirusiojo daktaro draugai ir Grinius tam pastatymui savo pinigais irgi prisidėjo.

Vis tai buvo užprotokoluota. Pagalios rotm. Kislinkis eidamas rusų patarle: **повинној шеі mieč ne siečiot** (nusilenkusio sprando kalavijas nekerta) patarė Griniui visame kame nuoširdžiai prisipažinti, tad esą būsianti mažesnė pabauda.

Grinius del tokio niekšiško pasiūlymo ramiai p. Kislinkiui atsakė. — Už patarimą patarimas. Vieton tokių pasiūlymų aš patariu p. rotmistruui pirmučiausia protokolo pradžioj arba bent jau pabaigoj įrašyt, kokiais straipsniais baudžiamojo statuto (Uloženje o nakazanijach arba ugolovnoje uloženie) Grinius yra traukiamas atsakomybėn? — Mat to pareiškimo Kislinkis nebuvo padaręs. Čia p. rotmistras pašokęs nuo kedės labai susijūdinęs ėmė pakeltu balsu rėkti: „**ėto budet! ėto budet!**“

Grinius ramiai pertraukęs jo sumišimą atsistojęs ir paklauses, ar daugiau nebereikalingas, linktelėjęs išėjo į savo kamara.

Daugiau p. Kislinkis Griniaus tuo reikalu neklaušinėjo.

Gavęs iš kalėjimo gydytojo dr. Krauzės ir dr. K. Jokanto liūdymą, kad kalėjime buvimas naikinąs sveikatą, matomai, dėl gubernatoriaus Stremonchovo protekcijos 67 dienas Kalvarijos kalėjime išbuvęs Grinius buvo paleistas. Tai atsitiko gruodžio 3/16 d. 1908 m.

Žmona buvo ir gi dėl nesveikatos (ji buvo neščia) kiek pirmiau už vyrą paleista.

Be tai nebuvo pilnas paleidimas. Ne, per 7 paras Griniai turėjo iš Lenkų Karalystės išsikraustyti.

Per pačias Kalėdas (1908 m.) jie su vaikais išsikėlė į Vilnių, iš kur teko grįžti Marijampolėn tik 1910 m. rudenį.

1911 metų suėmimas.

1911 metais Žemės Ūkio Parodą berengiant atėjo kartą pas Dr. K. Grinių, kaip to parodos komiteto narį, koks — tai senyvas žydėlis iš Kalvarijos miesto ir atnešė parodai du eksponatą, prašydamas juos parodoj išstatyti. Tai buvo rugsėjo mėnesio pabaigoj prieš Mykolines. Žydėlio buvo popieroj dailiai koku tai įnagiui išbadyta rusų ir žydu kalba *Božia Caria Chrani*. (Dieve carą gink!). Popiera buvo rėmuose tarp dviejų stiklų ir žiūrint į šviesą matėsi dailiai išvingiuoti žodžiai. Dr. K. Grinius vieną tų transparentų žydu kalba priėmė parodon, o su rusų parašu nepriėmė. Žydėlis už eksponatą negavęs dovanų grįžo Kalvarijon nepatenkintas ir kam — tai pasiskundė, kad Dr. K. Grinius jį nuskriaudęs. Sužinoję tai žandarai danešė Kislinkiui ir šis sukėlė Dr. K. Griniui bylą *lesae majestatis* (caro įžeidimas).

Buvo krata. Nieko nerasta, bet Dr. K. Grinius buvo paimitas sargybon (vziat pod strażu, kai protokole įrašyta).

Kalvarijos kalėjime teko išsėdėti 40 dienų. Byla pasibaigė niekais, ik teismo nedaėjo, nesurasta prasikaltimo sudėties. Grinius suimtas buvo bene lapkričio mėn. 23 d. 1911 metais.

Kokį laiką teko tuomet sėdėt greta (L. Ž. 1911. Nr. 143;

Vilnietė Filomena Grincevičaitė, daug padėjusi savo tarpininkavimu ir kalinių globos darbais ligi karo metų.

L. Ūk. 1911 Nr. 45 ir 50) su Šimu Urbonu, paeinančiu iš Pakalniškių kaimo netoli Gudelių II bažnytkiemio. Tai buvo jau daugiau kai 60 metų turintis žmogus nuo seniau Griniaus pažįstamas kaipo didelis „provininkas“. Visuomet jisai, apsikamšęs visokiais prašymais, kasacijomis, apeliacijomis, kopijomis vaikštinėjo po kaimus ir miestus beieškodamas teisybės. Tai buvo tipiškas psichopatas - bylinėtojas, sergąs bylinėjimos manija. Del tos manijos buvo jisai ir kalėjiman įkliuves, nes išnuomavęs pas natarą Čaikovskį savo ūkį 24 metams paskiau susigriebęs norėjo aktą laužyt. Tam apskundė natarą, kad šis sufalšavęs aktą. Skundas pasirodė grynų prasimanymu ir teko pačiam skundikui kalėjiman atsitūpti. Šimas neblogai nupasakodavo apie senovę. — Piemeniu dar būdamas mokinosi pas Gudelių kleboną Stelmakauską. Pasimiręs Gudelių karčemos laikytojas, koksai prūsas, buvo karčemos bute pašarvotas. Mes, girdi, keli kunigo mokiniai, nuėjome pasižiūrėti prūsų šermenų. Klebonas Stelmakauskas sužinojęs tai, paguldė mus ir po 15 rykščių kiekvienam įkrėtė, kad daugiau neitume į prūsų šermenis. — Net pro prūsų kapines eidami, vaikeliai, juokitės ir p...skite, bet pro žydų kapines eidami sakykite; sena viera tegul ilsisi! —

Šimas atrasdavo, kad kalėjime visai nebloga būtų gyventi, nes viskas gatava — pavalgęs, turi šiltą kambarį, kas šeštadienį skalbinius permainą, kas antrą šeštadienį pirtį su muiļu, sekmadienį koplyčioj kunigą su mišiomis ir pamokslu matai... — Jau kaip mūsų ciesorius geras, tai kitą tokį sunku, girdi, suieškot. Vien tik kalėjime esą negera: jei numirsi, tai nulydės tave 4 kareiviai ir vietoj žibančių žvakių žėrės 4 bagnitai. O aš pats brostvininkas, mane lydint kiti brostvininkai turės kamžomis apsilvilkę ir grabnyčiomis nešini eiti su manim į kapines. Šiaip ne bloga kalėjime būtų, tik šermenys man čia nepatinka — užbaigdavo tokias kalbas Šimas. Jisai atsimin-davo 1863 m. lenkmetį, taipat stebuklingą Ivoniškio giriose iš apačios dvišaką uosį, pro kurio dvyšakymą landžiodavę žmonės sveikatos ieškodami ir aukas nešdami.

Tardymas 1913 ir 1914 mt.

Kijevo universiteto studentas Untulis atsiuntė „L. Ūkininko“ redakcijai universalinės lietuvių patrijotų draugijos įstatu projektą ir nurodinėjo, kad gera būtų tas sumanymas pataisytį duoti Dr. K. Griniui. Redakcija buvo iškratyta ir Untulio rašinys teko žandarams. Vienas žandarų karininkų Tiškevičius pasakė, tai p. Filiomenai Grinevičaitei ir davė suprasti, kad už 100 rublių galima Grinių iš bėdos išgelbėti. Kad tai ne apgavimas, Grinius patsai įsitikins. 100 rb. buvo duota. Teisy-

bė kokiam mėnesiui praėjus Dr. K. Grinius buvo pakviestas pas rotmistrą Kislinkį ir klausinėjamas apie Untulį ir apie jo sumanymą. Pasiteisinimai buvo nesunkūs, nes Grinius ištikrųjų Untulio tuomet nebuvo pažinęs. Nežinia, ar dėl Tiškevičiaus „protekcijos“ (už 100 rb.), ar dėl rotm. Kislinkio įsitikinimo, kad su Griniais nieko nepadarysi, nes jie turi stiprią protekciją Petrapily, bet nei kokių pasekmių Griniui iš to nebuvo.

1915 m. pradžios juoklinga istorija.

Didžiojo karo metu Dr. K. Grinius 1914 m. buvo gavęs vietą Kalugos gub. Suchiničių*) stoty, kaip geležkelio ruožo gydytojas. Po 2 mėnesių atėjo iš žandarų žinia, kad toj vietoj Grinius nepatvirtintas. Prietelių patariamam Grinius nukeliavo Maskvon pas vyr. Maskvos — Kijevo — Voronežo geležkelio žandarų viršininką, rodos, generolą Gaaze, sužinoti, kodėl jo nepalikama toj vietoj. Generolas paaiškino, kad iš policijos departamento gavęs apie Grinių tokių žinių, jog jam plaukai galvoj pasišiaušę (generolo pusplikio būta). — Aš ir konsultaciją su visais esamais prie manęs žandarų karininkais esmi delto dalyko padaręs, bet nieko neišeina, negalim paimti Tamstos savo atsakomybėn. **Oni niečto užasnoje o vas nepisali!** — užbaigę paaiškinimą Griniui tasai generolas. Na, Griniui, prisiejo nuo tos vietos pasitraukti.

Dr. K. Griniaus rašiniai.

(Prie atsiminimų).

Padaryt savo rašinių iš 35 metų darbo sutrauką trumpu laiku ne lengva yra, ypač neturint rankose visų laikraščių ir spaudinių, kur buvo mano raštų atspausdinta.

Daugelis mano rašinių neturi ilgesnės vertės, nes buvo parašyti atsiliepiant į tų dienų klausimus ir tai daugiausia trumpai, neišsemtinai, apgraibomis, šiaip — taip, atsitraukiant nuo kitų darbų, neturint kada apdirbti, apdailint raštus.

Patsai rašymas retai duodavo man smagumo, patenkinimo. Daugiausia rašyt aš prisiversdavau, rašiau, kad ne buvo kuomi pasivadavus, kad rašyt **reikėjo**.

*) Kur kitkart Galindai (Goliad) gyveno.

Jau patsai mano rašymo būdas — trumpais, lyg, nutrauktisakiniais, su nutylėjimais, rodo, kad aš neturiu pašaukimo į rašytojus. Nelabai būdavo ir kada rašinėti. Gyvenimas mano kuone perdėm taip susidėjo, jog vienas darbas kitą varyte varė. Atsidėt ilgesniam laikui, kad galima būtų kokį didesnį veiklą parašyt, nebūdavo kada.

Na, ir provincijūs aplinkybės, kur nebuvo nei knygynų, nei specialistų, nebuvo palankios kokiam didesniam rašto darbui parašyti. Iš to visa išeina, kad mano raštų balansas yra nedidelis.

Mano rašiniai yra išmėtyti — „Ūkininke“, „Varpe“, „Vilniaus Žiniose“, „Lietuvos Ūkininke“, „Lietuvos Žiniose“, „Lietuvių Tautoje“, „Lietuvos Ūkininkų kalendoriuje“, „Lietuvos Ūkininko“ kalendoriuje ir keliose atskirose brošiūrose.

Rašinėjau įvairiais klausimais ir sritimis — medicinos, veterinarijos, botanikos, bibliografijos, folkliovo, istorijos literatūros, beletristikos, dramos, agronomijos, politikos, publicistikos ir kitose srityse... Tik eilių niekuomet nerašiau.

Mano pseudominai „Varpe“ — „Ūkininke“ buvo: Kupstas, Kurpius, Kumpys, Raulas, Laumės Vaikas, Ruduo, K. Dr., Gr., Klapas, K., Genys, Peštukas, Dumblys, Kp., Karabinas, Grambolis, Sermėgius, S-lys, R., R. U., Kirminas, Ru., K. L., Rg., Rimbas, Liepinis, Randas, Epušė, Kielė, Deivė, Vergas, Giedraitis, Krpl. (Krumplys), Kedys, Klumpius, Kirvis, Rugienius.

„Lietuvos Ūkininke“ ir „Lietuvos Žiniose“ irgi dažnai nepilna pavarde pasirašydavau: Kg., X., Rinkikas, K., R. L., Kl., K. Gr., Lapukas, R. K., Palydovas, R. D., D. K. Neskaitant medicinos rašinių, gal būtų minėtini šie mano plunksnos raštai:

1) **Šveicarija ir jos kalnai.** „Šviesos draugijos leidinys. Vilnius 1906 m.

2) **Kaip valdosi amerikiečiai.** L. Ū. 1906 m. leidinys.

3) **Teisingas žemės valdymas.** Parašė Laumės Vaikas (Atspausta iš „Varpo“ 1905 m. Nr. 12).

4) **Pasaka apie Carą Mikitą.** (Vertimas pusiau su A. Smetona ir rusų kalbos — Skazanje o carie Simeonie) 1905.

5) **Kunigas Antanas Savickis.** (Lietuvių Tauta kn. I, dal. 2.1909. p. 254).

6) **Medžiaga L. Ivinskio biografijai.** (L. Tauta Kn. I., dal. 2. 1909 p. 269).

7) **Keletas dokumentų Seinų vyskupystės istorijai.** (L. Tauta, Kn. I, del. 3, 1909., p. 380).

8) **Apie botanikos organografijos vardus.** (L. Tauta, Knyga II, dal. 3, 1914, p. 431).

9) **Apie nepriklausomybę.** („Varpas“ 1914 m., Nr. 2). (NB Tikro užvardijimo neatsimenu).

10) **Pirmieji Varpo metai.** (1889—1891). Varpas 1920 m. Nr. 1).

11) **„Varpas“ 1892—1894 metais.** (Varpas 1920. Nr. 3).

12) **Senapilės Šviesos Knygynėlis.** (Išversta A. Čechovo vienaaktinė komedija „Svatovstvo“ ir dar dvejetas monologų). Vilniuj 1907 m.

13) **Knygnešiai** (Varpas 1924 m.).

14) **Vinco Kudirkos Raštų žodynas.** (Varpas 1924 m.).

15) **Trumpa folkloro dalykams rinkti programa.** L. M. D-jos leidinys. 1909. Vilniuj.

16) **Kaip rinkti ir džiovinti augalai.** Vertimas Trzebinskio rankraščio. Vilnius. 1908 m. (?).

17) **Žemės valdymas Suvalkų gubernijoje.** („Žemė“ 1907 m. Nr. 1, 2, 3).

18) **Inžinierius Petras Vitkauskas.** Kaunas. 1924 m.

19) **Apie spaudos uždraudimo metų veikėjus.** (Lietuvos Žinios 1914 m. NN. 87, 89, 91, 94, 98, 99, 100).

20) **Lietuvių Knygos.** 1904—1913 mt. (Lietuvos Žinios 1914 m. Nr. 87).

21) **Kame priežastis.** (Lietuvos Ūkininkas 1908 mt. Nr. 22. Parašė R. D.).

Trumpas, tas straipsnelis buvo sukėlęs didelio klėrikaluose triukšmo. Jame pastatyta buvo klausimas, ar neateina laikas Lietuvai tikyba mainyti.

22) **Maskolių naujokai lietuvoj.** (Kauno gub.). (Varpas 1892 m. Nr. 4 ir 5).

23) **Vertė tautiškos idėjos.** (Varpas 1893 m. Nr. 3).

24) **Akyva istorija (Sietyno byla).** (Ūkininkas 1899 m. Nr. 5).

25) **Apie Lietuvos kolonizaciją.** (Lietuvos Žinios 1909 mt. NN. 53, 54, 56, 57).

26) **Mariampolės paroda skaltlynėse.** (Lietuvos Žinios 1911 mt. Nr. 123).

„Varpo“ komplektų neturėjau, tik 1892 ir 1893 metų. Taipogi ir Ūkininko tik dalį gavau į savo rankas.

„Vilniaus Žinių“ irgi neteko pažiūrėti.

Kaunas. 15—XI—25.

Dr. K. Grinius.

Be to dar teko kaikurie leidiniai redaguot:

1) **Lietuvos Ūkininkų Kalendorių,** rodos, 1892 ir 1893 mt.

2) **Ūkininką 1897—1898 metais.**

3) **Varpa,** 1905 m. Nr. 12.

4) **„Lietuv. Ūkininką“ 1909 ir dalinai 1900 metais,** kartu su A. Rimka.

- 5) „Lietuvos Žinias“ 1909 m., ir 1910 m., ik išsikėlimo į Mariampolę, kai jos perėjo iš J. Vileišio į L. D. partijos rankas.
- 6) „Lietuvos Žinias“ 1922, 1923 ir 1924 m. iki gegužės mėn. 1 d.
- 7) Programą Lietuvos Demokratų Partijos 1906 metų.
- 8) „Žemė“ 1907 m., su inž. Petru Vitkausku, (iš Mariampolės).
- 9) „Sveikata“, — visą laiką

Dr. K. Grinius.

Maskvos lietuvių draugijos rašiniai.

(Priedas prie atsiminimų).

Priešvarpiniais ir pirmaisiais Varpo ir Ūkininko metais Maskvoje buvo didžiausia lietuvių inteligentų organizacija, kuri labai aktingai dalyvavo visoj kovoj už lietuviškas raides ir bendrai už lietuvių išsiliuosavimą iš Rusijos caro biurokratiškos globos.

Tos draugijos narių buvo parašyta ir išleista ne maža spaudinių, kurie buvo palikę įtakos ir tolimesniems Lietuvos gyvenimo metams.

Pasinaudodamas Baltramaičio bibliografija ir savo atminimi paminėsiu spaudinius, kurie buvo Maskvos lietuvių esamų ir nesena buvusių draugijos narių pagaminti.

1) Lietuvos Ūkininkų Kalendorius ant 1887 m. Yra tuomet Maskvos studento Antano iš Būgnų apysaka **Kaimo Mokslinỹčioje**.

2) **Szviles**, laikraštis. 1887: yra Maskvos studento P. Leono, A. Kriščiukaičio ir kitų straipsnių.

3) **Liet. Ūkininkų Kalendorius ant 1889 m.**

4) **Šviesa** 1888 m. (yra maskviečių straipsnių).

5) **Liet. Ūkin Kalend. 1890 m.**

6) **Varpas** 1889 m. (10% maskviečių parašyta).

7) **Brolej, jieškokime ir reikalaukime šviesos ir mokslo!** Ragainėje 1890 m. pas Kr. Voską. Tai Maskvos tuomet studento Vlodo Mačio sustatytas atsišaukimas ir maskvinių studentų atostogų metu išplatintas. Tai pirmutinis lietuvių politinis, atsišaukimas.

8) **Lietuv. Ūkin. Kalendorius 1891 m.**

9) **Varpas** 1890 (26% maskviečių prirašytas).

10) **Ūkininkas** 1890. (ne maža jame yra maskviečių rašinių).

11) **Valančius, M. Vaiku Knygelė**. Tilžėje 1890. (Rodos, iš pusės su Seinų Katalikų Seminarijos klerikais išleista).

- 12) **Liet. Ūkin. Kalendorius 1891.**
- 13) **Ūkininkas 1891.** (Yra maskviečių rašinių).
- 14) **Varpas 1891.** (Yra maskviečių straipsnių).
- 15) **AišBės. Kas teisybė tai ne melas.**
- 16) **A. iš B. Pajudinkime vyrai žemę.**
- 17) **Liet. Ūkin. Kalendorius 1893.**
- 18) **Tolstoį. Pirmutinis Degtinės Varytojas.** (ar ne Lingio?).
- 19) **Petro Armino Raštai.**
- 20) **Genių Dėdė. B. Matusevičiaus sulietuvinta.**
- 21) **Lietuvos Ūkin. Kalendorius 1894 m.**
- 22) **Pavargėlė. Peiveirintos — P. Jogviličio.** (Felikso Janušio vertimas).
- 23) **Jurgis Kastrijotas.**
- 24) **Kaip senis Makrickas prieš lietuvišką kovojo.** St. Matulaičio raštas.
- 25) **Kas kaltas.** (Antano Lingio).
- 26) **Pasaka apie Adomą ir Jieva.** P. Miszkinis (F. Janušis).
- 27) **Kaukazo Belaisvis.** (bene A. iš B.).
- 28) **Kur meilė, ten ir Dievas.** (A. iš B.).
- 29) **Krumplių Jonas.** Išleista M. L. D. (Maskvos Lietuvių Draugijos). Vertė Miškinis (F. Janušis).

Toliau apie 1895 metus maskviečiai kokį laiką lyg aptingsta. jų raštų pradeda mažiau rodytis, bet paskiau „Aušrinės“ pirmojo periodo metais jie vėl smarkiai savo raštais sužiba ir net karo 1915 metais sugeba išversti ir išleisti netoli 20 medicinos populerizacijų, pasinaudodami Rusijos gydytojų Pirogovo Draugijos pagalba.

Maskvos lietuvių draugijų rolė Lietuvos renesanse nėra dar prideramai nušviesta.

Dr. K. Gr.

Varpininkų suvažiavimai.

(1888 — 1905).

Varpas, Ūkininkas, Naujienos, Lietuvos Ūkininkų Kalendoriai, visa eilė knygučių buvo leidžiami tam tikro bevardžio kolektyvo, kuris tik paskiau gavo **Varpininkų** vardą.

V. Kudirka 1888 m. buvo sustatęs lietuvių patrijotinei draugijai įstatus, kurie atspaudinti yra V. Kudirkos Raštų T. I.

Valerija Krašauskienė. Knygnešė, sergančio V. Kudirkos globėja.
(iš Dr. V. Kudirkos albumo).

Draugija buvo pavadinta: *Lietuva*. Tai buvo pirmutinė lietuvių patrijotų politinė programa. Nežinia, dėl ko, ta programa tolimesniame veikime nebuvo naudota ir jos „Varpininkų“ dauguma net nežinojo. Net 1902 metais statant Lietuvos Demokratų Partijai programos projektą nesinaudota ir neturėta jos.

Maskvos varpininkai bene nuo 1886 metų turėjo savo draugijai rašytą statutą, bet juom vadovavosi tik savo draugijoje ir platesniame veikime jį jįsai nebuvo pritaikintas. Jame be kitų privalomų panašioms organizacijoms paragrafų buvo vienas paragrafas, kuriuom draugijos nariams studentams buvo uždedama pareiga parašyti

ir draugijos susirinkime perskaityti nors vieną straipsnį lietuvių kalba per metus.

Tad „Varpininkai“ iki 1902 metų apsieidavo be rašytos, formuluotos programos. Jiems be programos paragrafų, straipsnių ir punktų aiškų būdavo, kas reikia tuomet lietuviui patriotui daryti. Reikėjo pirmiausia visiems sujungtos pajėgos statyti, kad atgavus iš Rusijos caro biurokratų laisvę spausdinti lietuvių knygas lietuviškomis raidėmis.

Delto reikėjo visokiais būdais kelti liaudyje opoziciją prieš caro valdžią, prieš jo valdininkų spaudimus, prieš tolydines visur daromas lietuvių liaudžiai skriaudas.

Tokiai propagandai labiausia tiko spauda.

Mažoji Lietuva — Tilžė, Ragainė čionai sulošė didelę rolę. Išten spinduliavo visai Lietuvai šviesa ir opozicijos prieš carą dvasia.

Svarbiausia „Varpininkų“ užduotis tuomet buvo leisti užsieny savo spaudinius ir platinti juos Lietuvoj.

Tie būdavo svarbiausi Varpininkams klausimai.

Vyriausioju Varpininkų organu būdavo metiniai suvažiavimai, kuriuos pirmuoju varpininkų periodu daugiausia sukviedavo maskviečiai.

Suvažiavimai paprastai tęsdavosi vieną dieną, kokias 5—6 valandas. Čionai būdavo renkamas Komitetas, kuris ir būdavo vykdomasis Varpininkų organas.

Suvažiavimas aprobeudavo dar leidinių redaktorių, kartais pakeldamas jam atlyginimą ir išspręsdamas nesusipratimus tarp redaktoriaus ir komiteto.

Daugiausia laiko užimdavo suvažiavimuose leidinių organizaciniai klausimai — laikraščių redagavimas, pakraipa, priedai, formatas, platinimo būdai, pinigų rinkimas, aukos ir kt.

Varpininkų organizacijai galėjo priklausyti visi lietuviai patrijotai.

Kas gali dalyvauti Varpininkų suvažiavime, niekur nebuvo aiškiai nurodyta. Trys organizacijos pradžioje būdavo visuomet suvažiavimų dalyvės — maskvinė, varšavinė ir seininė.

Neskaitant 1888 metų, kuomet iniciatyva priklausė varšaviniams studentams, toliau ik P. Višinskio toną duodavo maskviniai. Jie skirdavo vietą ir dieną suvažiavimams, jie juose dažniausiai būdavo pirmininkais, renkami; daugiausia jų ir i Komitetą įeidavo.

Be tų trijų organizacijų visuomet būdavo kviečiami ir Lietuvoj gyvenantieji lietuviai inteligentai-veikėjai — kunigai, gydytojai, mokytojai.

Protosolų nebūdavo rašoma ir skaitėsi neleistina jie rašyti, tik kas nors komiteto narių trumpai konspiratyviškai, kad žandarai nesuprastų, pasižymėdavo suvažiavimo nutarimus.

Suvažiavimas visuomet būdavo sujungtas su pietumis, su alumi, kad būtų panašu baliui, kad policijai atsibasčius galima būtų pridengti tikrą susirinkimo tikslą. Iš anksto jau šeimynininkas ir svečiai paprastai susitardavo, kad jei reikės atsakinėt { kokius policijos paklausimus, tai kaip teisintis.

Suvažiavimuose jau pirmaisiais metais dalyvaudavo gana daug asmenų: 40—50.

Nepaisant tokio skaitlingumo konspiracija užlaikyti pavykdavo.

Apie 1896—1900 metus, suvažiavimai Vilniuje būdavo neskaitlingi, kartais nesiekdavo ir 10 dalyvių.

Ik 1894 metų Varpininkai ėjo kartu su kunigais ir bene 1894 metais Varpininkų suvažiavime (Mintaujio Jablonskiuose) pakutinį kartą buvo apsilankęs katalikų dvasiškijos atstovas, rodos, kun. Lastauskas (Seinų vyskupijos).

Paduodu iš atminties metus ir vietas Varpininkų suvažiavimų.

Suprantama, kad gali būti čionai ir paklydimų.

1) 1888 mt. per Petrines, VI. 29 d., Marijampolėj, Varšavinio viešbučio (pas Orkų) kambary, įeinant iš Varšavinės (dabar Vytauto) gatvės, po dešinei. Susitarta leisti naują laikraštį.

Dalyvavo: V. Kudirka, P. Leonas, P. Kraučūnas. T. Prancėvičius, A. Kronkaitis, P. Matulaitis, V. Paliukaitis, K. Grinius ir dar kiti.

2) 1889 mt. Baltrušių kaime palei Pilviškius, tą dieną po Šv. Magdalenos šventės, t. y. liepos 23 d. (nauj. st.).

Dalyvavo: pirmininkas Motiejus Lozoraitis, Jn. Gaidamavičius, M. Jankus, K. Bukaveckas, J. Puišys, P. Leonas, P. Matulaitis, St. Matulaitis, kler. T. Žilinskas, Jz. Kaukas, A. Kronkaitis, K. Grinius, V. Kudirka, Jn. Staugaitis, A. Kriščiukaitis ir kt.

3) 1890 mt. Stebuliškiuose Petro Matulaičio tėviškėje, palei Liudvinavą, rugpiūčio mėn. gale po Šv. Liudviko atleidų, pirmadienį, turbūt, 26 d. Pirmininkavo Petras Matulaitis, dalyvavo: V. Kudirka, Jz. Adomaitis, St. Matulaitis, R. Šliupas Jn. Gaidamavičius, K. Grinius, Jn. Staugaitis, kun. S. Leonavičius, Jz. Kaukas, P. Mikolainis, B. Matusevičius, kun. Radušis ir kt.

4) 1891 mt. Būgnuose, Antano Kriščiukaičio tėviškėje, vasarą, turbūt rugpiūčio mėn. pradžioje. Pirmininkavo dr. P. Matulaitis, tuomet Vilkavišky gyvenęs; dalyvavo Jz. Adomaitis, K. Grinius, V. Paliukaitis, A. Bulota, kler. Kriščiukaitis, V. Laurynaitis, L. Vaineikis, Jn. Račūnas, K. Žalnierukynas ir kt.

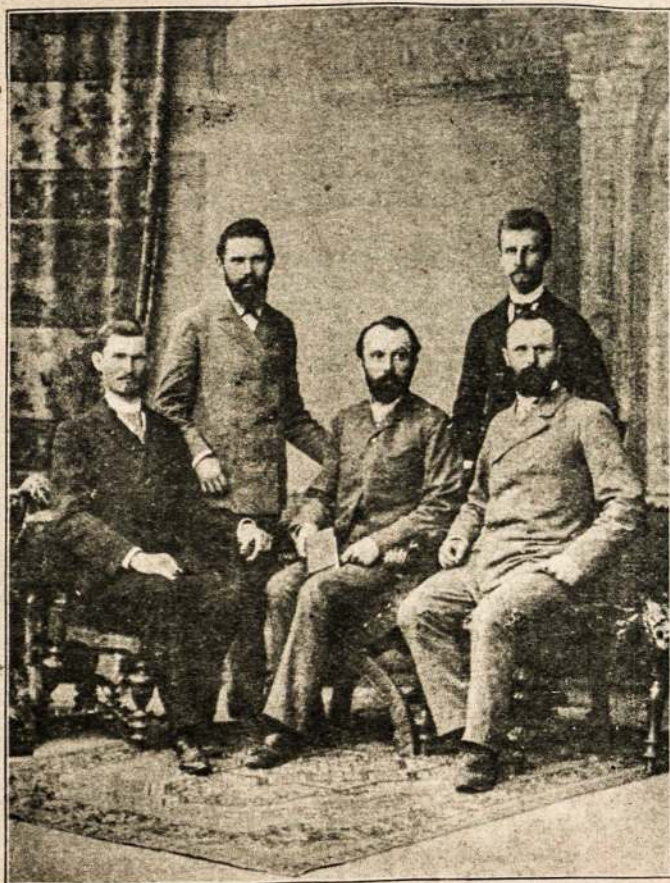
5) 1892 mt. Selemoj Būdoj, netoli Sasnavos, K. Griniaus tėviškėj, vasarą, turbūt rugpiūčio pradžioje.

Pirmininkavo dr. P. Matulaitis, dalyvavo: St. Matulaitis, L. Matulaitis, K. Grinius, kun. Radušis, kler. Laukaitis, kler. Staknevičius, kler. Dubinskas, M. Jankus, Jn. Kraučūnas, V. Kudirka, A. Bulota, V. Palukaitis, Pr. Mašiotas ir kt.

6) 1893 mt. Skardupių kaime, 7 kilometruose nuo Marijampolės, Žilinskuose. Buvau tuomet Kaspijaus jūroj ir dalyvių nežinau. Del to suvažiavimo Žilinskas buvo iškrėstas ir tardomas.

7) 1894 mt. Mintaujoje Jono Jablonskio bute. Pirmininkavo dr. A. Sketeris. Dalyvavo: Jn. Jablonskis, Jablonskienė, M. Čapas, Jn. Račiūnas, St. Matulaitis, K. Grinius, V. Palukaitis, dr. Jz. Rugys, kun. Lastauskas ir kt.

8) 1895 mt.

Varpininkų grupė 1894 m.

Iš kairė: Dr. K. Grinius, Dr. St. Matulaitis, Dr. Juozas Rūgys, mok. Juozas Palukaitis ir už jo stovi Jonas Račiūnas.

9) 1896 mt. Vilniuje, dr. A. Domaševičiaus b. Dalyvavo: A. Domaševičius, A. Moravskis, St. Matulaitis, J. Bagdonas, K. Grinius ir kt.

10) **1897 mt.** Vilniuje, dr. A. Domaševičiaus bute. Dalyvavo: Bagdonas, Grinius, St. Matulaitis ir kt.

11) **1898 mt.** Vilniuje (?)

12) **1899 mt.** Vilniuje (?)

13) **1900 mt.** Vilniuje.

14) **1901 mt.** Vilniuje.

15) **1902 mt.** Duobikinės (Medemrodės?) grafo Zubovo dvare. Pirmininkavo P. Višinskis, dalyvavo: F. Bortkevičienė, St. Matulaitis, P. Avižonis, J. Šaulys, A. Bulota, Sebas, K. Grinius, Biliūnas ir kt.

Buvo išrinkta Komisija Lietuvių Demokratų Partijos programai sustatyti A. Smetona, J. Šaulys, Jn. Vileišis, K. Grinius ir dar kas. Komisija paskiau posėdžiavo Vilniui, rodo J. Šaulio ir A. Smetonos kambariuose ir pavestą darbą atliko. Programos projektas atspaudintas „Varpo“ 1902 m. Nr. 12.

16) **1903 mt.,** Vilniuj, Jono Vileišio bute.

Dalyvavo: K. Grinius, M. Zauniūtė, Dr. Jz. Bagdonas (slapta iš užsienio atvažiavęs), F. Bortkevičienė, inž. Jn. Bortkevičius, V. Paliukaitis, P. Višinskas, F. Janušis ir kt.

17) **1904 mt.** palei Šiaulių miestą Aleksandravo dvare, per didžiąją gegužinę; posėdis buvo trumpas, nes panelės tolydžio kludė, nekantraudamos, kada prasidės šokiai; dalyvautojų buvo daug, bet sunku buvo atskirt varpininkus nuo nevarpininkų; buvo ir V. Kapsukas, ir R. Šliupas, ir dr. A. Sketeris, ir K. Grinius, ir F. Bortkevičienė, ir J. Vileišis, ir P. Višinskas ir kt.

18) **1905 mt.** Vilniuj daugiausia Bortkevičiuose prie Jurgio prospekto Nr. 41. Suvažiavimų vienu varpininkų ir mišriųjų buvo keletas.

Nuo 1902 metų „Varpininkų“ organizacija pakeičiama Lietuvių Demokratų Partija. 1906 metais **Varpas** ilgiems metams liaujasi ėjęs ir kartu su **Ūkininku** pakeičiamas yra „Lietuvos Ūkininku“.

Galima skaityti, kad 1905 metams pasibaigus Varpininkų organizacija buvo likviduota ir užbaigusi savo darbą.

Prasidėjo platesnis darbas, kurį pasiėmė pradžioj Lietuvių Demokratų, toliau (nuo 1906 mt.) Lietuvos D. Partija.

Varpininkų Komitetai.

Jie būdavo renkami visuotinių susirinkimų vieneriems metams. Jų pareiga buvo pildyti Varpininkų suvažiavimų nutarimai ir bendrai rūpintis laikraščius ir spaudinius leisti, redaguoti, platinti, varyti įvairiais būdais lietuvių atgimimo propagandą, gaminti raštų, susižinoti su lietuviais inteligentais, rasti suvažiavimams vietą, kviešti juos. Instrukcijų raštų K-tetui nebuvo.

Pirmutinis Komitetas buvo išrinktas 1889 metais Lozoraičiuos. Į Komitetą tuomet įėjo gyvenę tuomet Vilkavišky veter. gyd. Jonas Bulota, pradžios mokyklos mokytojas Vincas Paliukaitis ir kas tai trečiasis.

1890 mt. — Vilkaviškiečiai — J. Bulota, V. Paliukaitis ir dr. Petras Matulaitis.

1891 — rodos, tie patys.

1892 — rodos, tie patys.

1893 — irgi.

1894 — dr. St. Matulaitis, dr. K. Grinius ir V. Paliukaitis (?).

1895 — Dr. St. Matulaitis, dr. Jz. Bagdonas ir Dr. K.

Grinius.

1896 — tie patys.

1897 — tie patys.

1898 — tie patys (Bagdonas užsieny, St. Matulaitis iš-tremtas).

1899 — Dr. K. Grinius, Bagdonas (užsieny),

1900 — rodos, bene prisidėjo kas tai iš kauniškių.

1902 — įėjo Višinskis, Bortkevičienė, trečiojo neatsimenu.

1903 — turbūt buvo F. Bortkevičienė, P. Višinskis, Jn. Vi-leišis.

1904 — bene įėjo inž. Jn. Bortkevičius (?).

1905 — diriguoja Vilniaus lietuviai (Bortkevičienė, Jn. Vi-leišis, P. Višinskis).

Turiu pasisakyti, kad Komitetų sudėčiai nustatyti tik savo atmintimi vadovaujuosi. Del to, čia gali būti žymių paklydimų, juo labiau, kad nebūdamas kaikuriuose varpininkų suvažiavimuose negaliu iš jų nei užsilikusių įspūdžių turėti.

Tikėtis reikia, kad kitų tų metų darbuotojų atsiminimai nušvies tą dalyką.

Be to šioj vietoj dar turiu pridėti, kad kokiais tai metais, taip gali būti — 1898 ar 1899 Varpininkų suvažiavimo visai nebuvo.

Dr. K. Grinius.

Kaunas 1925. XI. 16 d.

Joana - Dominika Pavalkytė - Griniuvienė.

(1865—1918).

I. Trumpa biografija.

Sulig paso, gauto iš Gudelių gminos vaito 1912 m. liepos 3/16 d. Nr. 49, Joana yra gimusi 1865 metais rugpjūčio 18 d., (sen. stiliaus?), bene Šikšnių dvare Alvito parapijos, Vilkaviškio apskrities, Suvalkų gub. Tėvas jos Juozas Pavalkis, paeinantis turbūt iš Zygmantiškių netoli nuo Lukšių bažnytkiemio, buvo Šikšnių dvaro vedėja arba žmonca. Motina, irgi Joana, buvo Dovsino duktė, kuris bene buvo Lukšiuose vaitu. Tėvai buvo aplenkę ir namų kalba buvo jų lenkiška, bet lietuviškai irgi gerai kalbėjo. Tėvas būdamas Kvietiškių dvaro vedėju (pas Geištora) palei Mariampolę imdavo nuo Petro Kraučiuono „Aušrą“ ir lenkų kompanijose visuomet gindavęs litvomanus. Pavalkiai užsiaugino 4 vaikus Broniuką (gim. 1859 m., mirusį Kislovske 1918 m.), Steponą (gim. 1861 m., tebegyvenantį dabar Petrapily), Rišardą (gim. 1870 m. ir mirusį?), ir Joaną (gim. 1865 m. ir bolševikų užmuštą Kislovske 1918 m.).

Vaikai mokinosi Mariampolės gimnazijoje, vyresnieji du išėjo gydytojais, jaunesnysis gi turėjo atsitraukti iš gimnazijos, nes III klesoj dėl tinginio buvo likęs tretiems metams toj pačioj klasėj. Joana mokinosi Mariampolėj p. Prokopavičienės viduriniojoj mergaičių privatėj mokykloj; vedamoj lenkų kalba ir lenkų dvasioj vadovaujant kunigų Marijonų vienuolyno generolui kun. V. Senkovskui (Senkui).

Visa Pavalkių šeimyna pasižymėjo aukštu ūgiu, dideliais gabumais ir ypatingu jumoru. Tėvui gyvam besant šeimyna buvo viso ko pertekusi. Tėvas gana jaunas, rodos 54 metų pasimirė kepenų vėžio liga. Veliuonoj, dvare bežoncaudamas. Našlei motinai apsigyvenusei Mariampolėj jos paveldėtuose namuose (dabar Bažnyčios ir P. Armino g-vių kertėj) teko sūnams padėti mokslus pabaigti ir reikėjo kartais visai šeimynai vargo pakentėti Paūgėjusi Joana, nenorėdama būti motinai sunkenybe, nukeliavo Petrapilin ir apie dvejetą metų dirbo Pipino bibliotekoj ir valstybinių popierių ekspedicijoj (džiovykloj). Sugrįžusi iš ten Mariampolėn buvo įsitaisiusi skalbyklą ir kokį laiką vertėsi ją.

1896 m. ištekėjo už gydytojo Kazio Griniaus, su kuriuom gyveno Virbaly (1896 m.), Naumiesty (1896—1898 m.), Pilviškiuos (1898—1902). Mariampolėj (1893—1898), Vilniuj kaipo tremtiniai (1908—1910), paskui vėl Mariampolėj (1910—1914), toliau; karui ištikus, teko apsibūti Elce, Nalčiike ir Kislovedske, kur 8 d. spalij mėn. 1918 m. buvo nušauta bolševikų.

Joana Pavalkytė-Griniuvienė.
1865 — 1918 m.

Kazys ir Joana Griniai buvo susilaukę 4 vaikų: vyresnysis 1897 m. begindamas pasimirė Naumiestyje, antrasis Kazys gimė Pilviškiuose 1899 m. rugsėjo mėn. 8 d., duktė Gražina gimė Pilviškiuose 1902 m. (kartu su motina 1918 m. buvo bolševikų

pašauta Kislovodske ir pasimirė 3 savaitėm vėliau tame pat mieste), sūnus Jurgis pasimirė pietų Prancūzijoje 1919 m. liepos 5 d. Lorge. Varo departamento mieste.

Traginga Joanos Griniuvienės mirtis atsitiko tokiu būdu:

Nuo 1917 m. pabaigos Kislovodskas perėjo į bolševikų valdymą, bet rugsėjo mėn. pradžioj kelioms dienoms jį buvo užėmęs baltųjų vietinis vadas, pulkininkas Škuro, su savo brigada. Bolševikai iš Petigorsko padarė puolimą ir spalį 8 d. vėl užėmė miestą. Grinių šeimyna gyveno Kislovodsko priemiesty Minutkos Stanicoj Čepko namuose. Išiveržę stanicon bolševikai, beeidami per butus ir beieškodami savo priešininkų, atsibastė keturiose ir į Grinių butą. Patsai Dr. K. Grinius tuomet buvo Minutkos džiova sergantiesiems ligoninėj, sūnus, tą metų Kislovodsko gimnazijos abiturientas, buvo tą pačią dieną išėjęs su baltaisiais (su pulk. Škuro brigada), namie buvo likusi Joana Griniuvienė, duktė Gražina ir mažas sūnus Jurgis.

Miestą bombarduojant visą šeimyną buvo pasislėpusi namo apačioj, sklepe.

Čionai, nėr tikros žinios, kodėl, Griniuvienė buvo nušauta iš šautuvo vietoje, dukterei Gražinai buvo revolveriu peršautas dešinysis kaktos kampas, iš ko Pavlopa — Silvanskio ligoninėj kelioms savaitėms vėliau po 2 operacijų pasimirė, palaidota 30-X.-1918. Kislovodske kartu su motina; jos geros pažįstamos Petronėlės Kryževskaitės Griniams iš Kislovodsko išvažiavus yra padėtas kape akmuo. Sūnus, mažas vaikas, liko nesužeistas. Dvejetai valandų praėjus atėjęs iš ligoninės Dr. K. Grinius rado žmoną negyvą, dukterį, pašautą, butą išplėštą ir padegtą. Manyt galima, kad tie 4 bolševikai, kai paskiau Gražina papasakojo, visai jauni vaikinai, užmušimą padarė norėdami pasiplėšti ir pasiliuosuoti nuo liudininkų. Toliau keliems mėnesiams praėjus jau 1919 m. pradžioj Dr. Bronislovo Pavalkio, Joanos brolio, irgi Kislovodske tuomet gyvenusio, prietelei, gailestingajai seserei Marijai Krasavcevai, pavyko pamatyti benešiojant daktaro Br. Pavalkio Griniuose anų plėšikų paimtomis kelinėmis buvusį Minutkos pašto valdininką Gucučą. Spėlioti galima, kad jisai buvo dalyvavęs tame užmušime. Jisai buvo didelis bolševikų šalininkas.

Joana ištekėjusi už lietuvio persiėmė vyro idėjomis, stojo į kovotojus už lietuvių teises eiles, visą laiką buvo toj vietoj energingas, sumanus ir doras kareivis.

Iš užsilikusių Joanos laiškų gal neprošali bus čionai padavus keletą ištraukų.

Bene 1911 m. Vilniaus Lietuvių dailės parodoj skulptorius Petras Rimša, iš visų pusių pačių lietuvių peikiamas už įstatytą kūrinių (Lietuvos vytiš puolama Lenkijos aro), sudaužo tą kūrinių.

Joana Griniuvienė apie tai šitaip rašo: „...slėgė mus Lenkų erelis, nedavė mums tautiškai ir kultūriškai kilti, Petras Rimša savo vandališku pasielgimu priverstas buvo sukauškinti tą veiklą irgi del stokos mūsų išsilavinimo.

Is kairės skaitant: 1) Rš. Pavalkis, 2) Gražina Griniūtė, 3) J. Griniuvienė su sūnum Jurgiu, 4) Grinių Kazytis, Dr. St. Pavalkis, Dr. Br. Pavalkis ir stovi Dr. K. Grinius.
Grupė nufotografuota, rodos, 1910 m. Grinių namo kieme, Mariampolėje.

Kai žydai kalinėja prie adverijų 10 Dievo prisakymų, taip mums - lietuviams reikėtų turėti Rimšos kovą, kaip mūsų tautos atgijimo emblema. Naikindami ją kankiname patys save.

Štai dar laiško liekanos 1914 m. iš Palangos; karui tik ką prasidėjus:

Palanga, 21 VII. 1914.

Sėdim kai žiūrėkės sląstuose. Per Prūsus neleidžia, Liepojus — dega, tiltai tuom keliu suardyti, tiesiog važiuoti bangu, nes eina mobilizacinės riaušės. Paštas neina, telegrafas priima tik „sročnyje“. Kretingoj būk jau mušasi. Pas mus šianakt kareiviai ir parubežiniai (30 žmonių) grįžo vėl į kordoną. Aptiekoriai (iš Mariampolės) tiesiog iš galvos kraustosi. Apsigyvenome kartu: Marčiukaitis, Brazaitis, vis kiek ramiau. Žemaitis išdūmė dviračiu tiesiog ant Vilniaus. Garmaus nėra ir nežinia kur...

(Kitoj pusėj to laiško dukters Gražinos laiškas į tėtį ir į dėdę, dr. Br. Pavalkį; tie laiškai papildo tuometinį palanginių kompelnikų stovį; ji rašo:)

... Norėjome važiuot pas Veitą į Telšius, 10 mylių, bet ten, sako, streikas, gali kas kelią pastot. Gal važiuosime ant Priekulės, bet nežinome, ar traukiniai eina. Memelio plente būk barikados padarytos. Iš Palangos matyt, kaip dega Liepojus...

N. N.

II. Truputis atsiminimų apie Joaną Griniuvienę.

1898—1908.

Apie Griniuvienės darbus Lietuvių naudai būnant daktarui Griniui Naumiesty šiek tiek suinojau nuo Juozo Kancieriaus.

— Ot — sako — Griniuvienė bedievė, o padavė sumanyma, kad reikalas esąs atspausdinti škaplieriai Širdies Jėzaus, Širdies Marijos, Švento Juozapo lietuvių kalba.

— Mat, iki tol pas lietuvių buvo škaplieriai lenkiški.

Griniuvienė išvertė jų žodžius lietuviškai. Knygnešys Antanėlis Baltrušaitis kreipėsi į Tilžę pas Angrabaitį, šis padavė spaudon, o aš ant kojų apsvyniojęs velku Griniuvienės darbą iš Prūsų į Lietuvą. —

1898 m. daktarą Stasį Matulaitį išsiuncia žandarai iš Pilviškių. Tuomet apsigyveno Griniai Pilviškiuose.

Mudu su Motiejum Baltūsiu padarom vizitą pas naują daktarą lietuvi. Daktaras Grinius iš pirmo pasimatymo, nežinodamąs su kuo reikalą turi, mažai kalbėjo, matyti, buvo atsargus. Kiek vėliau teko susipažinti su Griniuviene..

Labai nustebau, kai užėjęs vieną šventadienį radau mazgojant ponią daktarienę grindis.

— Ot, sako, tarnaitę išleidau į bažnyčią, aš išsimazgosiu pietus bevirdama kambarių grindis, nes tos kaimietės nemoka mazgoti, daug vandens pripila, o pamokinimai davatkomis nepatinka. Aš nuo to laiko nustojau Griniuvienę vadinti „ponia“, visuomet vadindavau „dėdiene“.

Aš gavęs naujų laikraščių — „Varpo“, „Ūkininko“ eidavau su karštu į Grinius. 1899 m. buvo bloga žiema, niekas negalėjo laikraščių pargabenti.

Griniuvėnė sakydavo: „Juozai, kas yra! Kodel „Ūkininko“, „Varpo“ neatneši? — Tuomet visi Pilviškėčiai nerimavo be laikraščių.

Mariampolės indų rinka (prie Žuvinės g-vės) apie 1903—1905 m.
Iš kairės Joana Griniuvienė ir Magdė Česniūtė renkasi indų.

Sumaniau važiuoti į Tilžę pats parsivežti laikraščių. Tai ne pirmas sykis, pažinčių yra, gausiu, manau sau, be knygnešio Kancieriaus. — Vasario 15 dieną išsirengiau kelionėn, tą dieną užėjau pas dėdieneį pasigirti, kad važiuoju į Tilžę laikraščių. Ji sako: „gal tau nesudarytų sunkumo paimti nuo J. Lapino ir vilniečiams. Jis žinos kiek reikia duoti. — Aš sutinku. Tilžėj viskas gerai vyksta, pagrižus į Eitkūnus gerai, per rubežių su Anilevičium pusbroliu ir su Juozu Rudaičiu pergabenom pro Kybartų žandarus gerai. Iš Kybartų įsėdu su visais laikraščiais į vagoną, gerai: tiktai bevažiuojant pradėjo mane imti baimė, kad aš perstoras:

Pilviškių stoty išlipus gali žandaras sulaikyti, tuomet būt man negera, ir gali Griniams kliūti, nes ten mane pažino ne vienas. Nutariau išlipti Vilkaviškio stotyje. Išlipus iš vagono ėmė iš manęs laikraščiai slysti ir pulti ant žemės.

Čia jau mane suima, už ką gaunu patupėti Kalvarijoj ir 2 metam ištrėmimo į Odėsą.

1902 m. pagrižus man iš Odėsos vėl po senovei lankausi Griniuos, vėl dalinamės nuomonėmis, pagalios 1903 m. Griniai persikelia į Marijampolę. Spaudą atgavus Griniuvienės rūpesniu tapo suruoštas Marijampolėj pirmas atviras teatras „Amerikos Pirtyje“ gegužės mėn. 15 d. 1905 m. Vakarui suruošti apleistam sandėly reikėjo padėti daug darbo, radosi pas dėdienę energija, jėga, ir lėšos. Pavyko pirmasis vakaras labai gerai, bet rodos daugiau nebenorėjo taisyti tokio teatro. (Nevisai taip. Norėta dar buvo tur būt per Petrines statyti „Velnius spąstuose“, bet valdžia leidimą atėmė — mat, pirmame teatre buvo proklamacijos išmėtytos. Rd.). Griniuvienės rūpesniu tapo išgelbėtas iš žandarų nagų knygnešys Juopas Kancierius.

1903 m. Kancierius pakliūva į žandarų nagus, nuvaro į Kalvarijos kalėjimą. Ten besėdėdamas vienukėje sugalvoja Kancierius pasiversti durnu. Labai gerai mokėjo nuoduoti. Pagalios Kancierių išgabeno į Tvorķų sumišėlių ligoninę apie Varšuvą; tuomet Griniuvienė važiuoja į Varšuvą (Nevažiuoja, tik laišką parašė. Rd.) pas gerą savo pažistamą kokį tai gydytoją. Pavardės jo nebeatmenu.

Per šio protekciją tos ligoninės gydytojai pripažįsta tą Kancierių bepročiu, ir žandarai paleidžia jį namon.

Griniuvienė sumano padaryti Marijampolės bažnyčioj demonstraciją, skaitant Seinų vyskupijos administratoriaus praloto J. Antanavičiaus aplinkraščių.

Rugpiūčio mėnesy 1905 m. Griniuvienė apsitaisius kaimietės moteries drabužiais drauge su daktaro seseria O. Griniūtė, dabar Bacevičienė, ir su Andriūm Verbila atvažiuoja pas mane į namus Margių kaime. Namiškiai dėdienės nepažino, taip gerai buvo persimainiusi. Sako: „Juozai! ateinantį sekmadienį Marijampolės bažnyčioj senis kun. Senkus skaitys Seinų aplinkraščių. Tai yra labai biaurus aplinkraščių, kurį net jaunesnieji kunigai droviškai skaityti. Tai, Juozai, pribūki su savo jėga ir seniui šposą iškirsk. — Laiko buvo maža lig sekmadienio, vos trys dienos.

Reikia pasiekti zanavykai, ale ir tie užimti darbais.

Bet dėdienės reikia klausyti, ir tam seniui reikia iškirsti šposas.

Greitomis sumobilizavome savo kaimynus: Valaičius Margių, Juozą Bylą Kuprelių, pirmieviškesnius ūkininkus, jų žmonas. Visi į Marijampolę atvažiavo.

Savo seserį Uršulę Mačienę išmokinau išmesti į viršų proklamacijas. Ji padarė namie keletą mėginimų, gerai jos į viršų

lekia. Sekmadienį prieš Žolinę nuvažiuojam į Marijampolę: aš sesuo Uršulė, brolis Jurgis ir mano žmona. Andrius Verbyla nuvažiavo su Valaičiais. Laiku nuvykom į bažnyčią, išklausėm mišių. Bažnyčioj visi glaudžiamės arčiau. Po pamaldų senis Senkus, Marijonų generolas, užsilipęs į sakyklą ir pranešė, kad sakysias pamokslą ne savo, tik atsiųstą iš Seinų dvasiškos valdžios. Ir pradėjo skaityti, žmonės beklausydami pyko, nes ten nurodyta buvo užrubežinių raštų biauromas, reikalingumas išduoti valdžiai jų platintojus; įkalbinėjo, kad su tokiais žmonėmis nieks nenusidėtų. Prakeikė tuos žmones, kurie liepia neklausyti caro valdžios, nemokėti mokesčių, prakeikė Liet. Social. Dem. partiją, kuri taip daranti, liepė jos neklausyti, nes kas Dievo tai Dievui, o kas caro, tai carui.

Visur, girdi, mokama mokesčiai, nėra tokios šalies, kur jų nebūtų mokama, reikia todėl ir pas mus mokėti.

Persergėjo, kad negriautų monopolijų, kur caro degtinė šinkuojama. Visus jau ima mus neramumas, vienas į kitą žiūrimės.

Reik pradėti. Į šiuos žodžius aš pirmas riktelių: „Šalin žandarą apsidengusį kunigo rūbais! Šalin caro berną!“ Daugelis pėstininkų kareivių iš Senapilėjų stovinčio 111 Dono pulko vieni lietuviškai kiti rusiškai pritarė tam.

Tuomi laiku paleido Uršulė Rimšiuė — tris kart į viršų žalius, raudonus lapelius „Ko nori L. S. D.“

Pasidarė bažnyčioj didelis triukšmas; sumišimas, vieni rėkė, kiti šaukė prie Dievo. Giesmininkai užtraukė „Aniuolas Dievo“. Kunigas lapelius išmestus pamatęs pasislėpė sakykloj, vėliau išlindęs stabdė minią, kryžiaus ženklą darydamas. Bet žmonės kas galėdamas iš bažnyčios bėgo.

Lapelius vienį rinko, kiti mynė ir draskė, o kunigėlis matydamas, kad toliau nebegalima skaityti, nusirogolino nuo sakyklos ir jau prie altoriaus einančių į moterystės sakramentą paskelbė pavardes. Aš po demonstracijos iš bažnyčios drauge su kitais išsigrūdau laukan, nuėjau į Grinius.

D. Griniaus nebuvo tuo laiku namie, buvo išėjęs pas ligonį į miestą.

Sutikau Grinuvienę, kuri užklausė: „Juožai kaip pavyko šendie?“

Atsakius, kad labai gerai, į tą tarpą atėjo ir mano sesuo Uršulė, kuri pranešė, kad apie bažnyčią atvyko daug raudonsiūlių, žemskių, žandarų ir kareivių.

Grinuvienė iš džiaugsmo, kad gerai demonstracija pavyko, nebežinojo nė ką daryti.

Žmonėms nuo bažnyčios prasiskirsčius, pakilom ir mudu su sesere.

Grinuvienė sako: „taip nebegalima eiti, turite persirengti. Aš nusimečiau savo viršutinį palta, barzdą jau iš vakaro buvau

nuskutęs (pirmiau keletą metų buvau su barzda). Seserei Griniuvienė davė kitą skepetaitę užsigobti. Tuomet išėjom.

Marijampolėj pažangesnių vyrų būdavo užėjimas Jasiuko krautuvėje, užėjau ir aš. Klausau: vienas rėkia, kad negalys užtylėti, turįs girdi pasakyti.

Jis viską žinaš, kas pradėjo, nes nuo vargonų jam buvo matyti.

Jis išduosias. — Andrius Verbyla ten buvo taipgi, mane sutikęs jis sako: Juozai, neik čia, nes Josiuko brolis kantaras daro triukšmą, kad išduosias.

Pagalios krautuvininkas Josiukas, Katilius peršnekėjo rėksniū Josiuką (ūkininkų, tėvą dabartinio Seimo nario, klerikalų šulo).

Gašdino jį visu kuo, sako jam: gali ir su tavim atsitikti.

Susižinojom, kad ties bažnyčia arėštavo Jona Bliudžių, mokytoją (dabar majoras) ir Vokietaitienę, Vokietaičio mokytojo žmoną. Juosius, kalėjime pralaikė po keliatą savaitių, nieko neįstyre iš jų paleido.

Tuoj po demonstracijos į zakrastiją pas kunigą Senkų pribuvo apskrit. viršininkas ir žandarų viršininkas Tarasovas su žandais. Davatkos atsipeikėjo, nuėjo prie viršininkų ir išdavė, būk dalyvavęs demonstracijoje siuvėjas Kazakevičius, Tekoriūtė, Vokietaitienė ir nurodė taipgi Joną Bliudžių, kuris tik po demonstracijos buvo atėjęs pasižingeidauti. Visus ir areštavo.

Kunigas Senkus po tokiam nepasisekimui susirgęs, į kelintą tik savaitę pasirodė bažnyčioje.

1905 met. Griniuos apsigyveno Pijus Grigaitis.

Marijampolėj ir visoj Lietuvoj tuomet smarkiai dirbo Lietuvos Socialdemokratų Partija. Prisideda prie jos ir Griniuvienė

Išrinkta į Soc. Dem. partijos komitetą, kur pasižymėjo savo darbštumu ir tvarkingumu.

1905—1906 met. prasidėjo didelė reakcija, areštai.

Griniuvienė įeina į komitetą politiniams kaliniams šelpti, be skirtumo, ar Soc. Dem. ar tiesiog Lietuvos Demokratai (dabar Valstiečiai Liaudininkai).

Dirbo sėkmingai nenuilsdama komitete dvejus metus.

Rods 1906 metais Marijampolėj tampa įkurta švietimo draugija „Šviesa“. Tos bendrovės skyriai ūmu metu atsirado Suvalkijoje visur; miestuos, miesteliuos ir bažnytkiemiuose. Griniuvienė „Šviesai“ daug darbavosi. „Šviesos“ Draugija nepatiko kunigams, iš jų kai kurie, kaip teko patirti, kreipėsi į gubernatorių su skundais, kad uždarytų „Šviesą“, kad „Šviesa“ yra priešvalstybinė draugija, kad valdyboj randasi žmonės, kurie už politiką sedėjo kalėjimuos, buvę ir ištremti, prirodo faktais nuo Liudvinavo Akėlaitį, Vilkaviškio skyriaus Jeroniną Švedą, Pilviškiuose J. Rimša, Šakiuose J. Staugaitį, Pr. Kraučiuoną. Marijampolės žandarų viršininkui Kislinkui to ir reikia. Jisai tuoj areštuoja Grinius, L. Ciplijauską, suima „Šviesos“ visą valdybą. Griniai pasėdi po kelius

mėnesius Kalvarijos kalėjime, vėliaus paleidžia, bet su sąlyga, kad turi išvažiuoti iš Suvalkijos, ir iš Varšuvos Generalgubernatorystos. Apsigyveno Vilniui. „Šviesa“ Petrapilis išteisino, Šviesiečiai visi tampa laisvi, sugrįžo ir Griniai į Marijampolę. Karui ištikus Griniai išsikrausto į Rusiją. Bolševikų žiauri ranka 1918 met. spalio mėn. 8 d. nužudo Griniuvienę ir jos dukrėlę Gražiną.

Juozas Rimša

Margiai, rugsėjo mėn. 10 d. 1925 m.

III. Dar šis-tas iš Griniuvienės gyvenimo.

Redakcija iš N. N. turi dar žinių apie Griniuvienės gyvenimą ir darbus:

1. Berengdama 1905 m. teatriniam vakarui chorą ji sumano su jo pagalba panaikinti Marijampolės bažnyčioj lenkiškus gegužinius mišparus nors šventadieniais, kada bažnyčion sueina labai daug lietuvių kaimiečių. Tai ir padarė. Padarius su choru keletą repeticijų, kaip giedot Mergelės Marijos litaniją, ji su visu choru užlipo ant vargonų ir ėmė skambiais balsais giedot vietoj „**moltsie za nami**“ — **melskis ir už mus!** Pamaldos kiek susidrumstė, bet nuo to karto Marijampolės bažnyčioj šventomis dienomis gegužiniai mišparais ėmė giedot litaniją lietuviškai.

2. Kai tik caras paleido 17 d. spalio mėnesio 1905 m. laisvių manifestą, tuoj Griniuvienės iniciatyva buvo prie „Šviesos“ draugijos įsteigta pirmutinė pradžios mokykla, kur viską imta dėstyti lietuvių kalbą; mokytoja toj mokykloj buvo Veronika Milčinskaitė (dabar Šiaulių daktarienė Mickuvienė).

3. Šelpimas einančios mokslus jaunuomenės visuomet Griniuvienei rūpėjo, ne vienas moksleivis buvo gavęs iš jos pašalpos.

4. Ji buvo dar veiklus knygnešys. Iš Naumiesčio ir iš Pilviškių ne vienas lietuviškųjų spaudinių ir atsišaukimų pundas yra nukeliavęs į Vilnių, į Marijampolę ir kitur. V. Kudirkos korespondencija į Prūsus ir iš Prūsų (iš Širvintos) ne vieną kartą būdavo Griniuvienės gabenama.

5. Be jos neapsieidavo 1904 ir 1905 m. Marijampolės apielinkės socialdemokratų ir demokratų (liaudininkų) mitingai. Kartais kalbėdavo ji ir iš bačkos. Ir jos kalbos turėdavo pasisekimo. Grinių namai Marijampolėj 1904—1914 metais būdavo visokių lietuvių revoliucionierių užėiga, taip tarant, centras. P. Grigaitis, A. Garmus, A. Verbyla, V. Kapsukas, K. Bielinis, St. Kairys ir kiti nekartą tenai yra apsilanke. Ne vienas plenas iš tų namų, Griniuvienės iniciatyva, yra išėjęs ir buvo įvykintas.

Turėdama tvirtą būdą, nepaprastų įvairių gabumų, mokėjimą aiškiai sugriebt ir kitiems perstatyt dalyką, būdama labai darbšti, ji turėjo didelės į žmones. Jos iie klausydavo.

6. Būdama gabi teatrinė artistė ji yra surengusi Marijampolėj, Kalvarijoje ne vieną spektaklį, pati juose dalyvavusi.

7. Apie kunigų danešimus ant Grinių ir ant **Senapilės „Šviesos“ Draugijos** iš patikimų šaltinių esame sužinoję štai ką: apie 1907 m. Seinų seminarijoje per klerikų egzamenus apsilankė Suvalkų gubernatorus, tur būt, P. P. Stremouchov'as. Vyskupos administratorius pralotas Juozas Antanavičius, prie kitų egzaminatorių, kalbai užėjęs apie revoliucijos liekanas, ir patarė gubernatoriui, kaip galima nuraminti guberniją. Reikia, girdi, tik suminti Marijampolės Griniai, Šakių dr. Staugaitis ir dar keletas išdykėlių, pamatysite, kaip esą visur bus ramu. — Ar rasta žandarų archyvuose originalių kunigų danešimų ant pirmievių — bedievių, neturime dar tikrų žinių. Po praloto Antanavičiaus 1905 m. ap-

Iš kairės Dr. K. Griniaus namai (šale bažnyčios šventoriaus) Marijampolėj, kur apie 1905 m. buvo liet. revoliucinio judėjimo centras.

linkraščio, kurį jis lenkiškai vadino: **okólnik uspokajacy** (raminantis aplinkraštis), po jo kurstymo gubernatoriaus, galima spėlioti, kad tokio administratoriaus administruojami kunigai galėjo eiti savo valdovo pėdomis: **kakov pop, takov i prichod** (sako rusai: koks kunigas, tokia ir parapija).

8. Griniuvienė turėdama kandų liežuvį mokėdavo gerai atsikirsti žandarams. Žandarų rotmistras Kislinkis tardydamas klausinėjo jos, kodėl ji 1905 m. važinėjo į Vilkaviškį ir uždėjo vainiką ant karsto policijos nušauto žydo revoliucionieriaus. Į tai Griniuvienė irgi paklausė žandaro: Kokiais Rusijos viešpatijos įstatymais einant yra uždrausta lankytis šermenyse, koku Baudžiaimojo Kodekso straipsniu yra tai numatyta?

9. **I laikraščius** Griniuvienė rašinėjo mažai. Pseudonimas jos **Dėdienė**. Jos korespondencijos būdavo visuomet kandžios, su humoru parašytos.

10. 1905 m. kartu su kitais socialdemokratais buvo Griniuvienės sumanyta sukelti Marijampolės kareivius prieš valdžią. Buvo jau keletas 111 Dono pėstininkų pulko rotų sutikę viešai Marijampolės rinkoj vieną trečiadienį, kai esti didelis turgus ir privažiuoja daug žmonių, prisiekti revoliucijai, pasisakyti už respubliką, paskelbt carą nuverstu nuo sosto, apimti Marijampolę, Kalvariją, Alytų ir eiti po to ant Kauno. Buvęs tuomet Marijampolėj Vincas Kapsukas būtų tą žygį vykdęs, jei žydų socialdemokratų Bundo organizaciją nebūtų keliomis valandomis prieš įvykį neatsisakiusi nuo to pleno. Buvo jau paskirstytos rolės, numatyta mieste perrišimo punktai, asmenys, kurie turėjo paimti vaidžios vietas. Kai toliau pasirodė, dirva tokiam žygiui buvo mažai prirengta ir jis būtų tikrai nenusisekęs, nes kareivių tarpe, ypač 3-čiojo Uzarų pulko, buvo dar daug caro šalininkų. Žmonės buvo apie tuos planus sužinoję ir tą turgaus dieną buvo privažiavę kai į jomarką. Jaunuomenė buvo atkeliaavusi daugiausia brauningais apginkluota. Visi laukė pradžios, bet atsargumas paėmė viršų, ir nieko nebuvo sulaukta . . .

11. Vieną kartą apie 1898 m. Griniuvienė visa apsikamšiusi nuvežė Vilniun 1 d. gegužės mėn. lietuviškųjų proklamacijų. Nuėjo pas vieną lietuvi, jo nėra namie. Nuėjo pas kitą — tas stačiai atsisako priimti. — Man, girdi, laisvė dar pačiam reikalinga ir del kokių ten beblekų nemanau rizikuoti. —

— Duok. Tamsta, tad Tavo pečium pasinaudot, sako Griniuvienė, nes atgal tas prekes į Naumiestį vežtis nemanau. — Visgi tas lietuvis galų gale kontrabandą priėmė ir jį savo darbą padarė; Vilniuj gegužės mėn. 1 d. pasirodė išlipintos ir lietuviškos proklamacijos, ne vien lenkiškos, rusiškos, žydiškos.

12. Kartą Naumiestyj atsirado su geromis rekomendacijomis jaunas rusas revoliucionėrius, kuriam būtinai reikėjo per sieną persikraustyti. Griniuvienė pasiėmė Barčaičio roges, pakišo tą maskoliuką po ožiu, pridengė divanu ir patį su kitu asmeniu turėdama leidimą į Širvintą pravežė revoliucionėrių į kitą pusę, kur jisai jau galėjo išlysti iš po ožio ir nukaliauti į Šveicariją.

13. **Kalėjime sėdėjo** ji du kartu: 1905 m. ir 1907 m. 1905 m. koki tai Kybartų popo K. sūnūs gabendavo ne mažais transportais revolverius į Vilnių per Marijampolę. Vilniaus žandaras pulk. Šebeko buvo susekęs, kad tie revolveriai eina per Marijampolę ir **per exclusionem** pamanė, kad tai Grinių darbas. Marijampolės žandarų viršininkas Tarasovas gavo iš Šebeko įsakymą iškrauti Grinius, ypač valizose, kuparuose ir suimti. Nieko nerasta, bet Griniai buvo suimti ir prasėdėjo Marijampolės kalėjime, kur dabar miniškų vienuolynas, daugiau kai savaitę. Buvęs tuomet

Suvalkų karo general-gubernatorius generolas Gulkovskis neradęs jokių nusikaltimų liepė Grinius paleisti.

To įvykio atminimui buvo pakrikštytas Šebeko vardu mažas Grinių šūnytis, kuris tarnavo iki karo pradžios. Antras areštas paminėtas Juozo Rimšos, tas buvo dėl „Šviesos“.

14. **Kaip Griniuvienė rūpinosi „Šviesos“ dalykais pas P. A. Stolypina**, tuomet Rusijos diktatorių. Ivaizdus protekcijomis ji, kaip „Šviesos“ valdybos pirmininkė, nuvažiavo į Kalnoberžio dvarą netoli nuo Kedainių, kur Stolypinas atostogose ilsėjosi. Šis patsai nepriėmė Griniuvienės, nes būdamas principų žmogus atostogų metu nė kokių interesantų nepriimdavęs. Sutiko ją koksai tai Premjer-Ministerio adjutantas žandaras, kurį Griniuvienė taip apdirbo ir įtikino, jog jisai nors pirmiau buvo prieš „Šviesą“ nusistatęs, po pasikalbėjimo su tos draugijos pirmininke pasisakė pakeitęs savo nuomonę „Šviesos“ naudai ir tik stebėjosi provincijos žandarų (suprask Kislinskio) neišmanymu.

Kad „Šviesą“ visai aukštesnės valdžios akyse iškaltint ir suimtuosius šviesiečius paliuosut, Griniuvienė nukeliavo į Petrapilį. Čionai turėjo pas žinomą dešiniųjų Valstybės Dūmos atstovų lyderį Balašovą savo tolimą giminaitę Mariją Eimutytę, kuri Balašovuose buvo kaip **dame de companie**.

Balašovas Eimutytės įprašytas paveikė į Vidaus Reikalų Ministerį Makarova, ir „Šviesos“ byla su 70 apkaltinimų žlugo, nes nerasta buvo prasikaltimo sudėties (**sostava prestuplenja**).

Rotmistras Kislinskis netik nieko karjerai iš to nepelnė, bet buvo net nukentėšęs delto. Perstatytas į pulkininkus leitenantus buvo žandarų korpuse išbrauktas iš kandidatų, kaip negabus žandaras, bereikalingai didelėmis bylomis varginęs savo vyresnybę.

Petrapilyj būdama Griniuvienė „Šviesos“ reikalais užėjo į Policijos Departamentą, kur davus 3 rubl. kyšio vienam valdininkui, 5 rub. kitam — gavo į savo rankas visą bylą pasiskaityt. įprašė valdininką — referentą padaryt policijos departamento direktoriui palankų pranešimą, be to galėjo painformuot Eimutytę, kokie yra apkaltinimai, nes byla buvo slapta, ir patys suimtieji nežinojo, kuom juos kaltina.

Tokiu būdu pavyko Griniuvienei įšteisinti visus šviesiečius ir pridurti ilga nosi Marijampolės žandarui Kislinskiui.

15. **Kaip Griniuvienė rūpinosi savo vyro byloj 1911—1912 m.** Dr. K. Grinius būdamas 1911 m. Marijampolės Ūkio Parodos Komiteto nariu priėmė iš vieno Kalvarijos žydo išbadytą popieroj diagramą, kur buvo vienoj rusiškai išbadyta **Bože Caria Chranī**, o kitoj žydiškai. Žydiškas tekstas buvo priimtas, o rusiškas — ne. Žandarai ižiūrėjo tame Caro įžeidimą ir suėmė dr. K. Grinių. Kadangi Rusijos viešpatijoj tuomet įstatymai buvo niekis, bet viskas priklausė nuo protekcijos, tai prisiėjo prašyti vienos Vilniaus panelės F. G., kad nulenkų Varšuvos general-gubernatoriaus policijos srityj padėjęją. Ta per vieną moterį, kokią tai artistę,

susipažino su tuo aukštu ponu, pakėlė jiem dviem vakarienę su šampanu, ir dalykas iš Varšavos buvo gerai perstatytas į Petrapilį, o tenai vėl p. Eimutytės protekcija dalyką nulėmė Griniaus naudai. Ir vėl Kislinkis pasiliko su ilgesne negu prieš tai nosia.

Karas perkirto kovą tarp Grinių ir Kislinkio. Bet Kislinkis pamatęs, kad Griniai visur randa protekciją, paskutiniaus metais buvo del Grinių aprimęs.

16. **Untulio byla.** Kijevo universiteto studentas Untulis parašė „Liet. Ūkininko“ redakcijai laišką, kur pataria įsteigti naują

Mariampolės Ūkininkų Draugovė (1907—1914).

Steigiamasis jos susirinkimas Mariampolėj sausio 27 d. 1907 m. M. Ū. D-vės stulpai buvo: Petras Vitkauskas, K. Grinius, Jn. Kriščiūnas, Jz. Masišaitis. Čionai matome 1914 m. M. Ū. D-vės Žemės Ūkio Kursų lektorius ir klausytojus, kurie buvo Mariampolėj M. Ū. D-vės arbatinėj (Senojoj Rincoj Babarskio namuos, antrame gyvenime). Iš lektorių matome pirmoj eilėj vidury sėdint, einant iš kairės — Griniuviene, Grinių ir inž. Petra Vitkauska, veter. gyd. M. Veita, agron. stud. Jn. Kriščiūna.

lietuvių draugiją su tikslu kelti lietuviuose tautinį susipratimą, kultūrint juos. Programą tokiai draugijai, rašė Untulis, galėtų sustatyt dr. K. Grinius. „L. Ū.“ redakcija buvo iškrėsta ir tasai laišką tenka Vilniaus žandarui rotmistrui Tyškevičiui. Atėjus tai ži-

niai Griniuvienė tuoju nukeliauja į Vilnių ir per p. F. G. su 100 rb. nulenkia žandarą Tyškevičių. Tai pagelbsti, ir Kislinkis, gavęs iš Vilniaus įsakymą, jau dr. Griniaus nesuima, tik pagal duotus iš ten klausimus ištardo. - Toliau Tyškevičius pasisakė permažai iš Grinių už tokį reikalą paėmęs, nes jisai buvęs suklaidintas, manęs, kad dr. K. Grinius esąs žandarų suriuinotas, o paskiau pasirodė turtingas esąs, namą savo beturįs. P. F. G. tai girdėdama nudavė nesupranti ir Tyškevičiui daugiau nebuvo duota.

Kartu su Tyškevičium užsiimdavo dar tokių prasikaltėlių gelbėjimu Vilniaus Teismų Rūmų narys Civčinskis, tik jis atlyginamas būdavo ne žvangiais pinigais, bet vakarieniėmis.

Patys „ochrannikai“, slaptieji žandarų ageitai irgi būdavo paperkami. Kai Griniai buvo 1908 metais ištremti ir apsigyveno Vilniuje, tai vienas šnipas siūlėsi už tiek ir tiek rublių (rodos už 1000 rb.) sudeginti Griniaus byla, žinoma, padegęs visą kanceliariją. Bet jo pasiūlymas nebuvo priimtas, nes vis vien bylos šaltinis būtų pasilikęs Marijampolėj pas Kislinkį.

17. Marijampolės Varšuvos Teismo Rūmų sesijoje ėjo byla A. Verbilos, Z. Aleksos (Angariečio), Bliūdžių ir kitų už prigulėjimą prie Lietuvos Social-Demokratų Partijos. Valstybės gynėjas Ž. per vieną žydą pasiūlė sumokėti tiek ir tiek, rodos, keletą šimtų rublių, ir tada baismės būsiančios nedidelės. Jeį ne bus tiek sumokėta, tada kaltinamieji būsia ištremti Sibiran, kiti priteisti katorgon. Griniuvienė užsiėmė tuo reikalu, pasikvietė advokatus, šie pasakė, kad čionai greičiausia to žydelio šantažas ir vargu valstybės gynėjas Ž. tuomį užsiimas. Pinigai trumpu laiku, teisybė, sunku buvo surinkti, bet gal būtų galima buvę juos gauti. Nusverė advokatų patarimas. Pasirodė, kad kaltinamieji buvo taip nubausti, kaip pranašavo p. Ž. Ir aukštosios teismų palatos valstybės gynėjai pasirodė kyšininkai beėsa.

18. Viena dr. K. Griniaus byla buvo nuėjusi į Senatą. Girdėt buvo, kad ir ten senatoriai ima. Nuvažiavo Griniuvienė, ir vienas senatorius, rodos, Smirnovas pareikalavo už bylos gerą eiga 100 rubl. Gavo. Bet bylą visgi nebuvo laimėta.

Nes kiti senatoriai, pastebėję senatoriaus Smirnovos susidomėjimą tą byla, suprato jo intencijas.

Netikėtinas dalykas, kaip Rusijos biurokratija buvo tuomet supuvusi, kyšiuose paskendusi. Ne dyvai, kad valstybinis organizmas taip lengvai sugriuvo.

Čia geras pavyzdys ir persergėjimas ne vieniems tik rusams.

19. **Griniuvienės liga.** Šiaip stiprų organizmą turėdama, ji nesigailėjo savo sveikatos, dirbdama labai daug. Tur būt 1907 m. suserga kairiojo šono pleuritu su didele sunka. Daugiau kai 2 mėnesiu pragulėjo lovoj. Pasveiko, bet šonas ir plautis liko deformuoti. 1908 m. sunkus kraujoplūdis iš skilvio ar dvylikinės žarnos opos. Pasveiko. 1914 m. Elce influenzą su plaučių už-

dėgimu. Prisimeta džiova. 1915 m. keliauja dėl ligos Kaukazan, pradžioj Nalčikan. paskiau Kislovodskan. Žymus pagerėjimas ypač Nalčike, bet visgi plaučių irimas ėjo tolyn, buvo pasidariusi kairėj pusėj po lankakakliu kaverna ir matomai Griniuvienės dienos ėjo menkyn. Keletas plaučių kraujaplūdžių buvo gyvybę pavojun pastatę.

Jeį ne bolševikų kulka, tai džiova būtų ją tur būt neužilgio į kapus nuvariusi.

1925.

N. N.

Senam Draugui!

Sukaktuvės — visiems artimiesiems gal didesnė šventė, negu pačiam jubilatui. O ypač jos brangios tiems, kuriems ilgus metus teko bendrai dirbti, stovėti bendram pavojuje, bendrai džiaugtis laimėjimu ir liūsti dėl nepasisekimų. Kalbant apie prieškarinius laikus, negaliu išsivaizduoti d-ro Griniaus be daktarienės Griniuvienės. Mano atminime juodu abudu buvo tie Kudirkos „stulpai“, kuriais visos Suvalkijos judėjimas remdavosi, vienas kitą jie puikiai papildė.

Kaip ir kuomet mes susipažinome, gerai neprisimenu — turbūt delto, kad vieni apie kitus puikiai žinojome pirmiau, negu pasimatėme. Lietuvių veikėjų tuomet buvo tiek maža, kad įvedant mane į aktyvųjų darbininkų būrį buvo visa atpasakota, gerai charakterizuota, kad mokėčiau atskirti savo artimesnius bendradarbius ir nesumaišyčiau jų su toliau stovinčiais.

Prisipažinsiu, kad iš visų mūsų veikėjų žymesnieji ir buvo P. Višinskis ir D-ras K. Grinius.

D-ras Grinius imponavo savo nuoseklia logika, savo sugebėjimu greitai orientuotis kiekvienoje padėtyje, mokėjimu kiekvieną priešų silpnę panaudoti mūsų reikalams, mokėjimu dirbti daug ir prie visokių aplinkybių. Be to jis būdavo visuomet linksmas, gerame ūpe, blaivai-realiai žiūrėjo į dalykus.

Višinskis buvo irgi labai geros galvos ir pasišventęs žmogus. Begalo geras, per daug net duodavosi kitų naudojamas; puikus organizatorius, — bet ir idealistas — svajotojas.

Griniui irgi švietė idealai, bet labai retai jisai ta tema kalbėjo: jie jam buvo kelrodžiu savo pareigas eiti, nuo kurių niekas ir niekuomet negalėjo jo atitraukti.

Višinskis ilsėjosi tiktai tuomet, kai pasinerdavo į išsvajotą pasaulį ir savo vaidentuvėje tvėrė vaizdą, kokia turėtų atrodyti ideališkoji Lietuva ir žmonija, ir iš ten nešdavo kibirkštys į žemę praktikos gyvenimui: jisai žingsnis po žingsnio kūrė savo išsvajotą tėvynę. Kaip pavyzdį galiu parodyti abiedviejų pažiūras ir samprotavimus Lietuvos Demokratų Partijos programą statant. Tuomet svarbiausias buvo klausimas, koku visuomenės sluogsniu L. D. P. turėtų remtis.

Grinius be jokių svyravimų sakė, kad pamatas — tai valstiečiai, — nes jam buvo aišku, kad lietuvių masė — tai valstiečiai, o amatnikų ir darbininkų Lietuvoje nedaug ir nėra ko sau galvos kvaršinti dėl teoretikų, nors didžiausių galvočių, sakymų, jog valstiečiai yra pereinamoji klasė. To pliko fakto, kad valstiečiai yra, jam pilnai užtekdavo; ir ginčiuose su socialdemokratais su visu griežtumu jiems liepė žiūrėti tikrenybei į akis. Višinskis ne kartą sakydavo, kad jis pripažįsta, jog žmonijos ateitis remiasi tik darbininkais, bet jam širdis neleisdžia apleisti tos valstiečių masės, ir todėl randa, kad programoje negalima nesiremti valstiečiais, greta su darbininkais ir amatninkais.

Griniuvienė, kaip tikra moteriškė, tiems teoretiniams ginčams mažai svarbos teduodavo; jai rūpėjo gyvenimas, ir ūpo patraukta ėjo su tais, kurie tą valandą jai atrodė veiklesni, gabesni, einą prie tuoj pasiekiamo tikslo. Ji buvo ne kompromisų žmogus. Visoki formalumai jai buvo antraeilinis dalykas ir jeigu jie atsistodavo jai skersai kelio, ji juos laužydavo. Jos būdas buvo labai savarankiškas, karštas, ir jeigu atsiduodavo kokiam darbui, tai su visu kūnu ir dūšia. Buvo labai sąmoninga, žaibo greitumu pastebėdavo juokingus bruožus ir skaudžiai pajuokdavo. Su malonumu rusų žandarams pridirbdavo visokių šposų, kurie baigdavosi jų konfūzija, o ji su nekalčiausia mina apgailestaudavo, kad taip atsitiko.

Mokėjo puikiai surankioti žinias ir laiku išpėti kas reikėjo. Mokėjo ir kitus užkinkyti prie darbo.

Griniuvienės būdu galima buvo paaiškinti, kodėl 1905 m. ji įstojo į socialdemokratų partiją. Vieną sykį abudu su vyru atvažiavo į Vilnių. Daktaras pasiliko pas mus L. D. P. susirinkime, o ji nuėjo pas L. S. D. P. ir išeidama, juokdamasi, man sako: „Jūs Vilniuje pešatės tarp savęs (L. D. P. ir L. S. D. P.), o mes su Grinium geruoju gyvename ir visą Suvalkiją už čiupros laikome.“

Ji į partinius skirtumus žiūrėjo truputį iš aukšto. Vieni ir kiti jai buvo geri, jeigu tik dirbdavo darbą.

Socialdemokratai neturėjo centro, užėigos Mariampolėje, nes tai buvo jauni vaikinai. Ji ir pasiūlė savo namą ir save kaip po ryšį. Bet svarbesniuose dalykuose tarėsi su vyru ir visgi darė, ką vyras patardavo. Gal todėl vilniečiai socialdemokratai į ją skersuodavo, ypač jai griežtai užprotestavus prieš L. S. D. P. pritarimą monopolius daužyti, valdžios įstaigas plėsti, prieš taip vadinamuosius teroristinius aktus. Ji greit iš L. S. D. P. išstojo.

Mūsų darbas buvo kultūriškas—politiškas: skleisti apšvietą ir susipratimą, rengti ir traukti naujus darbininkus.

Spaudos uždraudimo metu Dr. Grinius ne tik rašė, bet pats gabelo raštus, dalijo, mokino kaip slėpti ir teisintis pagau-

tam. Jo rankose buvo iniciatyva, jam nežinant niekas neatsitiko visoje Suvalkijoje. Žandarai tai jautė, bet neturėjo įrodytų. Todėl teisman netraukdavo, sodino kalėjiman, tremdavo iš Suvalkijos ir tuo viskas baigdavosi.

Daktarui K. Griniui rūpėjo ne tik Suvalkija, bet ir bendrieji partijos reikalai, o ypač pats galingiausias įrankis — spauda, kuri be jo paramos ir iniciatyvos kas žin ar būtų galima išlaikyti, tobulinti, o „L. Ūkininkas“ pasidarė laikraščiu, kuris auklėjo visą lietuvių tautą. Sakau tai visai drąsiai, nes kas tik Lietuvoje buvo gabesnis, savarankiškesnis, tas iš „L. Ūkininko“ sėmė sau dvasios peno.

Tai niekis, kad kai kurie paskui nueidavo po kita vėliava, negu „L. Ūkininko“ leidėjai. „L. Ū.“ skaitytojai buvo praėję tam tikrą mokyklą, buvo šviesūs Lietuvos piliečiai. Kai kas man prikišdavo, kad „L. Ūkininke“ buvo per maža partingumo. Tačiau aš ir anksčiau ir dabar laikausi tos nuomonės — kad geriau, tegu partijoje būna mažiau, bet parinktų žmonių. Pats svarbumas — išauklėti šviesius, gerus piliečius, nes tuomet bus iš ko pasirinkti savo darbo draugą. Gal būti, kad tai iš tikrųjų mano ir Griniaus kaltė, bet čia esame vienodi: savo kromelio nemokėjome patys girti. Manėme, kad žmonės, matydami darbą, patys geriau įvertins ir savo gera valia prisidės.

Nesiimu vertinti d-ro Griniaus, kaip „L. Ūkininko“ paties turinio ir jo pakraipos *spiritus movens*, — turbūt tai padarys kiti. Aš noriu papasakoti, kiek jįsai prisidėdavo prie „L. Ūkininko“ ir paskui „L. Žinių“ finansavimo, nes nuo to pareina laikraščių gyvenimas. Mes matėme, kad L. S. D. P. negalėdavo ištisą laiką išlaikyti savo organo, ir jų laikraščiai sustodavo ėję. Aš nekalbu čia apie pavadinimo pamainymą — tai paprastas dalykas ir ne taip sunkus; bet gerai žinau, kad buvo laikas, kuomet trūko lėšų ir žmonių laikraščiu leisti. Nemačiau, kad tai būtų buvę dėl didesnio L. S. D. P. persekiojimo. Ne, tik jų žmonėms be galo sunkioje kovoje pritrūkdavo ištvėrmės lopyti finansinius plyšius ir jie nesugebėdavo padaryti taip, kaip patarė savo testamente Vincas Kudirka:

„Jeigu audra ištikus verstų stulpą vieną
Iš tų, kurie prilaiko jūsų namo sieną, —
Nams negrius — iš baimės jūs neišlakstykit,
Tik vieton ano stulpo tąją pačią dieną
Tuoį kitą statykit!“

Spaudą leidus ir galutinai mūsų partijai apsistojus prie p. J. Vileišio koncesijos, „L. Ūkininkas“ pradėtas leisti su 1200 rublių. Iš pat pradžios buvo aišku, kad su tiek kapitalo toli ne-nuvažiuosime.

Be pinigų stokos, pasireiškė ir pažiūrų skirtumai. L. D. P. tuomet dar nebuvo apsivaliusi nuo elementų, kurie vėliau su-

darė „Pažanga“. Kol revoliucija buvo tik dvasios revoliucija, nebuvo pasireiškusi veiksmu, Smetona labai karštai jai pritarė ir sugyvenimas buvo lengvas. Prasidėjus streikams, teroro aktams ir kt. ir pasirodžius, kad revoliucijos užsimojimas eina plačiu mastabu, jį, kaip ir vėliau nekartą savo gyvenime, išsigando gaivalinio judėjimo, pats krintosi ir kitiems išrodinėdavo, kad ne visi laimėjimai bus sugromuluoti kaip reikiant, kad bus daug ekscesų, kad tik suteikiant liaudžiai laipsnis po laipsnio tų liuosybių ir teisių bus stiprus progresas ir nebus regreso. Žodžiu, pažengus žingsnį pirmyn, reikėjo, anot jo, sustoti ir laukti. Tos peštynės iš pradžios ėjo Vilniaus kuopoje. Višinskis, aš su vyru buvome vienoje pusėje, o Smetona, iš dalies Jablonskis, Dr. Bagdonas kitame. Kiti užimdavo vidurį ir kartą eidavo su mumis, kartą su jais. Višinskis, kaip faktinas redaktorius, buvo daugiausia atakuojamas. Del tų dviejų „L. Ūkininko“ pirmųjų numerių Višinskiui gerokai nervai paio. Po vieno tokio susirėmimo ir viduriui persimetus į Smetonos pusę (nusvėrė Gaidelionio balsas), Višinskis nuo redagavimo turėjo pasitraukti ir išvažiavo sodžium pas žmonos gimines. Redaktorių buvo paskirtas Smetona.

Tuomet prasidėjo vėl naujos bėdos. Pinigų buvo maža. Prenumerata plaukė negausiai. Kaltino administraciją neva už neveiklumą. Negalima buvo surasti tvirtų šaltinių laikraščiuo fanansuoti. Smetonos galvoje gimė sumanymas, kuriam pritarė ir J. Vileišis — „L. Ūkininką“ padaryti private nuosavybe, nes, girdi, tuomet žmogus yra liuosesnis, gyviau suinteresuotas, gal sutiktų ir rizikuoti savo turtu, užtraukdamas paskolą. Buvo sušauktas C. K. posėdis tam klausimui išspręsti. Jame dalyvavo ir Dr. K. Grinius. Tame posėdyje aš labai griežtai įrodinėjau, kad C. K. neturi teisės visuomenės turto, kokių buvo „Varpo“ ir „Ūkininko“ įpėdinis „L. Ūkininkas“, dovanoti vienam asmeniui. Ką pasakytų Kudirka ir kiti, kurie tiek metų ir blogesnėmis sąlygomis mokėjo jį išlaikyti kaip visuomenės turta? Pagaliau pareiškėme, kad jeigu tas klausimas bus išspręstas taip, kaip nori p. Smetona, tai aš ir vyras išeisime iš partijos.

Buvo padaryta pertrauka ir sprendimas atidėtas rytojaus dienai. Čia tai buvo D-ro Griniaus nuopelnas, kad jį mokėjo aną pusę įtikinti. Rytojaus posėdis buvo ramesnis. Mus užklausė, ar pakeitėme savo nuomonę. Atsakėme, kad ne. Tuomet p. Smetona pasakė, kad mano pasiūlymas yra demagogiškas; bet jeigu aš tvirtinanti, kad „L. Ūkininkas“ gali būti išlaikytas visuomenės turtu ir lėšomis, tai turiu tai parodyti darbu ir pažadėti, kad neduosiu jam žlugti. Aš pažadėjau, ir dabar, po tiek metų, galiu pasakyti, kad ištesėjau. Bet kaip tai buvo sunku, tai net artimesni žmonės ne apie viską žinojo ir neturėjo supratimo, kokių kartais tekdavo griebtis priemonių.

Man buvo pasakyta, kad galiu ir redaktorių pasikviesti atatinkamą mano pažiūroms, nes po to visa p. Smetona negalys redaguoti. Apsidžiaugiau ir tą pačią dieną pranešiau p. Višinskiui, kad mes laimėjome ir kad grįžtu, nes jau jam niekas nekliudys redaguoti. Bet koksai mano buvo nusiminimas, kuomet gavau iš jo atsakymą, kad jau per vėlu, kad blogai jaučiasi ir kad gydytojai būtinai liepia važiuoti į Italiją, o jisai neturi lėšų. Pridėjo, kad abudu su žmona greit pagrižta į Vilnių. Pradėjome tartis, ieškoti galimybių važiuoti jam gydytis. Šis tas buvo nutarta, surasta, daviau jau laišką į Meraną, kur vienos vilos savininkė taip pat džiovininkė buvo mano gera pažįstama. Aš patariau, kad tuojau važiuotų abudu su žmona. Jie nutarė kitaip: jisai laukė, kol gims duktė, ir vilkino išvažiavimą. Galų gale išvažiavo tik kovo mėn., del spaudinių dar buvo sustojęs Tilžėje ir Berlyne, persišaldė, gavo greitąją džiova ir per 6 savaites atsiskyrė iš šito pasaulio.

Nane irgi užklupo nelaimė: per Naujus Metus suėmė vyrą ir pasodino kalėjiman. Reikėjo rūpintis jo paliuosavimu, o tai buvo be galo sunkus darbas. Del visa to ir Smetona vėl grįžo redaktoriaui ir varė savo liniją. O nepasitenkinimas jaunuomenėje tuo metu didėjo.

Šeštaisiais ir septintaisiais metais revoliucijos dvasia toli gražu nebuvo užgesusi. Jaunuomenė gyveno viltimi, kad reakcija yra tik laikina, kad iš rusų liaudies iškils kokia tai jėga, kuri sutriuškins reakcijos retežius ir kad del to būtų didžiausias prasikaltinimas slopinti revoliucijos dvasią ir traukti liaudį vien tik ramiam kultūros darbui. Iš senesniųjų, kurie mažiau tikėjosi revoliucijos prikėlimu, visgi jaunuomenei pritardavo, nes ūpas krašte buvo karingas ir buvo tvirtinama, kad jo slopinti neturime teisės, nes su to ūpo pagalba įgyvendinsime jeigu ne visas, tai dauguma tų teisių, kurios buvo iškovotos; pagaliau esą reikia eiti su liaudimi, o ne prieš ją.

Taip ėjo gana ilgą laiką.

1906 m. vasaros metu, rodos birželio pradžioje, partijos suvažiavime buvo atvirai dviejų srovių kovojama, ir Valstiečių Sąjunga pareiškė savo norą visai atsiskirti. Tačiau viskas pasibaigė tuo, kad L. V. S. pasidarė daugiau autonomiška organizacija, įspėdama, kad „L. Ūkininkas“ turėtų būti kitaip redaguojamas. D-ras K. Grinius čia daug prisidėjo prie to, kad buvo išvengta viešo konflikto ir galutinio skilimo. Smetona tapo pakeistas Bagdonu. Tačiau ta atmaina mažai tepadėjo. Laikraštis buvo negyvas ir nesugebėdavo atsiliepti į dienos klausimus.

1908 m. pavasarį vėl buvo sušauktas partijos suvažiavimas. Aš įspėjau D-rą Grinių, kad kyla audra prieš Smetoną, kuris jau leido „Viltį“, kur vis smarkiau įsigalėdavo kunigijos dvasia, tačiau patsai lankydavosi mūsų susirinkimuose. Vadi-

namieji sąjungiečiai buvo nepatenkinti ir „L. Ūk-o“ redaktorių p. Bagdonu, kuris nesugebėdavo sekti gyvenimo ir buvo išpainiojęs į kokį tai šovinistinį ginčą *), kuris labai kenkė „L. Ūkininkui“.

Tiek Smetona, tiek Bagdonas buvo seni veikėjai, o opozicija — tik ką mokslo suolus apleidę vaikinai, kurie teisybę, daug dirbo revoliucijos metais ir dabar nelegališkai gyveno, tačiau tų senųjų veikėjų akyse buvo dar vaikėzai. Dr. Grinius pripažino, kad jaunųjų reikalavimai yra teisingi. Taip buvo ir nutarta. Abudu senieji veikėjai labai išžiūdė. Man buvo pavesta prižiūrėti ir vykdyti to suvažiavimo nutarimus. Tai buvo nelengva. Tačiau „L. Ūkininkas“ paliko jaunųjų rankose — Sleževičiaus, Rusecko ir artimiausio bendradarbio Galvanauskio, kuris tuomet slaptai gyveno Suomijoje. Rodos, tos kompanijos vyriausias redaktorius buvo J. Vileišis.

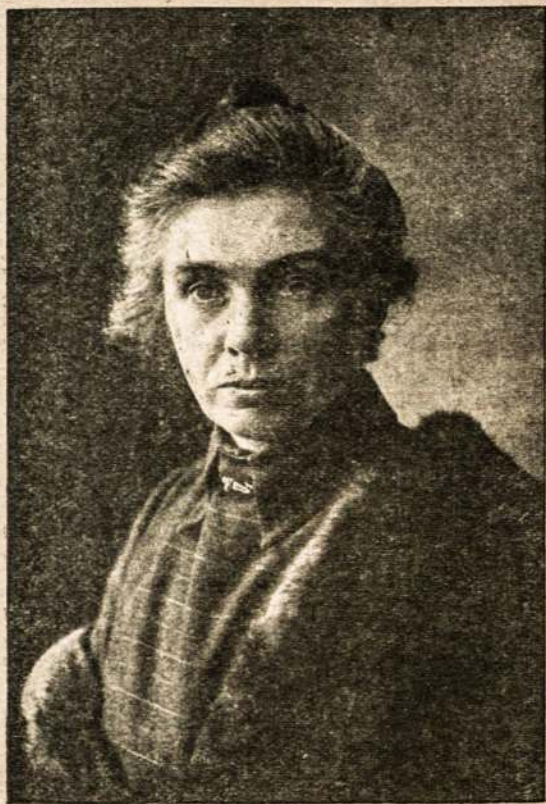
Tokias vidurines perturbacijas pergyveno „L. Ūkininkas“. Jos labai veikė finansus. Deficitai buvo dideli. Padengdavome juos aukomis. Vis dėlto 1907 m. vasarą neapmokėtų skolų buvo apie 6000 rublių ir juos reikėjo būtinai užmokėti.

Tuomet pas mane kaip tik pasipainiojo pinigų. Buvo rizikinga juos imti, nes tai buvo iš dalies pinigai išmokėti mano vyro pašalpai, taip pat gautieji pinigai likviduojant jo turta. Iš manęs, kaip globėjos, galėjo pareikalauti apyskaitos. Bet kito nebuvo. Apie 5000 rubl. užkišau skolas paskolos „L. Ūkininkui“ formoje. Tos paskolos niekuomet neteko man atsiimti. Be to, tapau „L. Ūkininko“ faktina administratorė be algos, kas ir gi pinigų sutaupydavo. Bet tai buvo tik senų skolų likvidavimas. Ateities deficitams padengti pinigų nebuvo. O deficitų reikėjo laukti, nes tikėtis staigaus ir didelio laikraščio ėmėjų padidėjimo nebuvo galima. Čia tai D-ras Grinius vežimą ir išvežė. Jisai sugalvojo pritraukti visuomenę prisidėti didesniais sumomis ir tam tikslui sudaryti pasitikėjimo bendrovę „F. Bortkevičienė, K. Grinius ir Ko. laikraščiams ir knygoms leisti“. Aš, kaip pilnasis bendrovės narys, atsakiau visu savo turtu, D-ro Griniaus atsakomybė siekė 200 rbl, o kiti visi atsakydavo tik savo pajais po 25 rublius kiekvienas. Už % ir dividendo vietoj nariai gaudavo dovanai „L. Ūkininką“ visą savo gyvenimą. Ta bendrovė sutraukė netoli 2000 rublių kapitalo ir sujudino žmones. Iš dalies tai buvo savo rūšies agitatoriai. Per metų metus prenumerata augo ir deficitai mažėjo. 1914 m. „L. Ūkininkas“ davė tik apie 100 rublių deficito. Bet buvo nauja bėda su „L. Žiniomis“: joms gerokai reikėdavo pridėti. Žodžių, visuomet kankina mus pinigų stoka. Tose bėdose didžiausią paramą rasdavau dr. Griniaus asmenyje. Jisai pats

*) Su socialdemokratais. *Red.*

daugiausiai aukodavo, kitus ragindavo ir mokėjo priduoti energijos toliau darbą varyti, ir jeigu kartais aš spirdavausi imti naują našta ant savo pečių, jįsai visuomet mokėdavo įtikinti, kad reikalinga, kad tiek ištraukę ir toliau ištrauksime. Griniuvienė niekuomet neduodavo pajusti, kad jiems patiems irgi nelengva buvo gyventi, kalėjimai ir tremimai pakirsdavo jų finansus. Ji net pirmoji dažnai skatino vyrą galvoti, kaip reikėtų padėti. Gera gyventi su tokiais draugais.

F. Bortkevičienė.

Felicija Bortkevičienė.

Pluoštelis atsiminimų apie Gerbiamąjį Kazį Grinių.

Gimnazijos laikais man neteko susipažinti su Kaziu Griniu; aš, mat, ėjau mokslą trimis klasėmis pirmiau, ir man baigiant gimnaziją 1884 metais, Kazys Grinius baigė penkias klases. Tačiau jo pavardė iš tų laikų buvo man atmintina dėl sekančio įvykio. —

Man įstojus gimnazijon, tikyba dėstė rusų kalba kun. Jurgis Česna, marijonas (kunigų marijonų generolas, kaip visada jį vadindavo), asmuo visų aukštai gerbiamas. Taip buvo šešerius metus. Man pabaigus šešias klases, 1882 metais kun. Česna atsisakė toliau dėstyti tikyba rusų kalba, tat tuo pat atsisakė ir nuo kapeliono vietos. Matomai, jo ir kitų buvo norėta išsirūpinti, kad rusų valdžia leistų dėstyti tikyba Mariampolės gimnazijoje lenkų kalba. Bent manę ir draugą Gegužinską pasikvietė kunigas Miliauskas ir davė tokį patarimą: jei valdžia klausų gimnazistų, kokia kalba norime, kad būtų dėstoma tikyba, tai kad atsakytume, jog norime, kad būtų dėstoma lenkų kalba. Kun. Miliauskas kalbėjosi su manim ir Gegužinsku dėl to, kad mūsų santykiai su juo buvo artimesni, nei kitų draugų: nuo pat pradžios mano mokymos gimnazijoje kun. Miliauskas lyg globodavo manę ir kitą mano brolių gimnazistą Joną: pas jį brolis kunigas palikdavo mūsų išlaidoms pinigų, o kai tie išeidavo, tai kun. Miliauskas savo avansuodavo; mano tėveliai taip pat pasipažino su juo: ir draugo Gegužinsko giminių buvo panašūs santykiai su kun. Miliausku. — Nei kitų kalbinti, nei patiems vykdyti tą kun. Miliausko patarimą mums neteko, nes niekas mūsų neklausė. Česnos vietoj atsirado kitas kunigas, Miknevičius, kuris sutiko dėstyti tikyba rusų kalba. Šitas kapelionas pats nemokėjo rusų kalbos, tai atmintinai iš kokio rankvedžio iškaldavo tai, ką paskui klasėje mums kalbėdavo. O pamokslus bažnyčioje jis sakydavo gimnazistams lenkiškai. Antraisiais kun. Miknevičiaus mokytojavimo metais, 1883/1884, Kazys Grinius su savo draugų pora nuėjo prie kun. Miknevičiaus ir prašė jo, kad jis gimnazijos moki-

niams sakytų pamokslus bažnyčioje lietuvių kalba*). Iš to reikalavimo nieko neišėjo, bet tas faktas pagarsėjo tarp mokslievių ir nuo to laiko Griniaus pavardė buvo mano atmintyje. Universiteto Mokslus Grinius ėjo Maskvoje, kur mudu ir susipažinome, nes čia susitikome vienoje studentų-lietuvių draugijoje, kuri tuomet, žinoma, slaptai veikė. Grinius greit užimponavo draugams savo šviesiu protu ir plačiu išsilavinimu, ir neilgai trukus, 1889 metų pavasarį, tapo išrinktas draugijos pirmininku. Griniui pirmininkaujant Maskvos studentų-lietuvių draugijoje, aš jau nestudentavau, tai tik tiek pridursiu, kad jis vedė tą draugiją toliau visą laiką, iki užbaigė mokslą. — Kaip žinome, pabaigęs medicinos mokslą universitete, Grinius apsigyveno Suvalkijoje ir daugiausia gyveno Mariampolėje. Čia jis, stojęs darban, ir kaip gydytojas, ir kaip lietuvis-visuomenės veikėjas ir apskritai kaip žmogus, visuomenės gerovei atsidavęs, taip sėkmingai, plačiai ir nuosekliai varė įvairių savo darbą, kad greit visa mintijanti lietuvių visuomenė gerai žinojo, kad Griniaus asmenį ji turi granito stulpą, neperlaužiamą, nelinkstantį, einantį tiesos keliu ir šaukiantį savo tautą eiti tuo keliu ir siekti vis geresnės ir geresnės ateities. O tiesos keliai, kaip visuomet, taip ypač anais laikais buvo erškėčiais iškloti ir labai pavojingi: teko p. Griniui turėti reikalo ir su rusų žandarais ir iš jų rankų gauti kuriam laikui sau už geležinių tvorelių (kalėjime) butą. Čia turiu pastebėti, kad p. Grinius savo darbuose, mano nuomone, turėjo nemažą paspirtį iš savo žmonos, Gerbiamosios Joannos (gim. Povalkytės), dabar jau nabašnikės; kad tai taip, liūdią, daug nekalbant, ir tas faktas, kad Poniai Joannai teko kartu su vyru sėdėti kalėjime. Taj buvo nepaprasta moteris: linksmo būdo, aštraus ir gyvo proto, prakilnios dvasios, nenuilstamos energijos; ji veikliai dalyvavo mūsų atgimimo darbe. — Neapsiriksiu pasakęs, kad visas tautos darbas, visose jo šakose, ėjo Gerb. Kaziui Griniui dalyvaujant, o daugelio darbų ir prišakyj esant, juos vedant. O kur tik jo dalyvauta, ten jo išreikšta mintis buvo brangi. Čia priminsiu vieną faktą. 1907 metais, man esant Valstybės Dūmos nariu kartu su p. p. Bulota, Stašinsku. Povylium ir k., lenkų frakcija Dūmoje prieš pat Velykų atostogas įnešė Dūmon autonomijos projektą Lenkijai. Tas lenkų veiksmas labai surūpino mus, lietuvius-atstovus, viena, atsiminus mums Didžiojo Vilniaus Seimo rezoliuciją, o antra—matant lenkų norus įterpti Suvalkiją į autonominę Lenkiją. Mes, lietuviai-atstovai, sutarėme sukviesti Vilniuj Atvelykio vakare savo inteligentijos susirinkimą tam reikalui aptarti. Susirinkimas įvyko Kanklių Draugijos bute: jame dalyvavo apie šimtas asme-

*) Dr. K. Grinius savo atminimuose ši įvykį priskaito 1884/5 mokslo metų rudeniiui, t. y. 1884 m.

nu; garbė pirmininkauti teko man. Buvo ginčytasi, kalbėta; galop buvo siūloma rezoliucijos; jų buvo nemaža: vis netiko: pasiūlė Gerb. K. Grinius ir rezoliucija buvo priimta, rodos, visų vienu balsu. — Visi, kas kalbėjo, buvo tos nuomonės, kad mums reikia siekti prie autonomijos; prie progos pažymėsiu čia, kad viena rimčiausių kalbų buvo Kapsuko pasakyta; tačiau niekas nesitikėjo, kad lenkai, arba mes, gautume autonomiją artimame laike, nes kiekvienas aiškiai matė stiprėjant Rusijoj reakciją. Tat ir nutarta buvo p. Griniaus pasiūlymu: tinkamu atstovų nuožiūra momentu iškelti Dumoje autonomijos Lietuvai reikalavimą. — Mums to reikalavimo neteko iškelti, nei lenkams neteko susilaukti, kad kas kalbėtų Dumoje dėl jų įnešto projekto dėl to, kad pati Dūma buvo greitai paleista, o ją paleidžiant buvo rinkimų Dūmon įstatymas taip pakeistas, kad kitose Dūmose negalima buvo nei svajoti apie autonomijas.

Ilgai ir plačiai dirbdamas savo tėvynei, Gerb. Kazys Grinius visose gyvenimo šakose daug nuveikė. — Plačiai jo veiksmus teaprašo kas kitas, aš turiu pasitenkinti vien taip trumpai konstatuodamas tą jo didelį darbą. — Todėl visai naturalus dalykas, kad Steigiamajam Seimui susirinkus, tuoj visuomenėje iškilo jo kandidatūra į Ministerius-Pirmininkus; ir jis tą aukštą vietą užėmė. — Iš jo pirmininkavimo Ministerių Kabinete matau reikalo čia vieną dalyką pažymėti. P. Grinius aiškiai, turbūt su paišeliu popierį paskaičiavęs, matė mūsų respublikos resursus ir suprato, kad mums būtinai reikia ekonomiškai, taupiai gyventi, kad kitaip darant valstybinis aparatas taps persunkus piliečiams. Ir jis davė taupumo, ekonomiško pavyzdį. Aš visada gaunu didelio moralinio pasitenkinimo pergyventi, kai prisimenu Ministerį Pirmininką Kazį Grinių važiuojantį savo privačiais reikalais Mariampolėn kartu su kitais keleiviais Amerikos Bendrovės autobusu. Jo sankeleiviu, savo reikalais važiuojant, teko man ne vieną kartą būti.

P. Leominazija

D-ras Kazys Grinius politikoje

(Atsiminimų pluoštas).

D-ras Kazys Grinius — vienas žymiausiųjų asmenų Lietuvos politikų tarpe. Mes matome jį jau dirbant politikos darbą drauge su varpininkais, paskui — Lietuvių Demokratų Partijoj, paskui — Lietuvos Demokratų Partijoj, paskui Socialistų Liaudininkų Demokratų Partijos bei Valstiečių Sąjungoj ir, pagaliau, Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungoj. D-ro Kazio Griniaus asmuo — tai gyva Valstiečių Liaudininkų Sąjungos istorija, pra-

dedant nuo varpininkų laikų ir baigiant dabartiniu momentu. Jo akyse ta partija iš mažos karštų patriotų ir liaudies teisių gynėjų grupės išaugo į didžiulę liaudies partiją. Kada D-ras K. Grinius stoji Lietuvos tautinių ir politinių dirvonų arti, mūsų plačioji liaudis, rusų despotizmo slėgiama, nerodė jokio tautinio ar politinio aktyvumo.

Sulenkėjusi dvasiškija ir bajorija per bažnyčias ir dvarus vis labiau ir labiau lenkino mūsų liaudį. Ir štai būrelis drašuočių — inteligentų, kurių tarpe matome ir D-rą K. Grinių, išdrįsta pakelti balsą ir prieš lietuvių lenkinimą ir prieš rusų despotizmo viešpatavimą. Varpininkai pirmieji meta *Lietuvos nepriklausomybės* obalsį, nes be nepriklausomybės nebuvo galima pilnai pasiekti nei tautinio, nei politinio, nei pilietinio savo krašto tinkamo išsivystymo. Tasai Lietuvos nepriklausomybės idealas kiek vėliau buvo suformuluotas ir įtrauktas Lietuvių ir Lietuvos Demokratų Partijos, Socialistų Liaudininkų Demokratų Partijos ir pagaliau Valstiečių Liaudininkų Sąjungos programose.

Be D-ro K. Griniaus įtakos ar net ir asmeninio jojo dalyvavimo neapsėjo nė vienas žymesnis tos partijos darbas. Aš sakau „tos partijos,“ nes ir „Varpininkai“ ir „Lietuvių Demokratų Partija“ ir „Lietuvos Demokratų Partija“ ir „Socialistų Liaudininkų Demokratų Partija“ ir „Valstiečių Liaudininkų Sąjunga“ — tai vis tos pačios politinės minties ir to paties politinio veikimo tęsinys. Keitėsi vardai, bet nesikeitė pagrindinė, vedamoji mintis. Vystėsi ir plėtėsi programinė dalis, apimdama ir formuluodama vis naujas ir naujas gyvenimo apsiraiškimo sritis, bet vedamoji mintis buvo vis ta pati: *Lietuvos Nepriklausomybė, tautinė, politinė ir ekonominė liaudies laisvė*. Tos partijos istorija — tai nuolatinė, nenuilstama kova su rusų carų despotizmu, su mūsų liaudies lenkintojais ir laisvės slopintojais: dvasiškija ir bajorija.

Ir D-ro K. Griniaus veikimo istorija pilnai atatinka partijos veikimo istorijai.

Jojo gyvenimas — taip gi nuolatinė, nenuilstanti kova su visais Lietuvos ir Lietuvos liaudies priešais — vis viena, kas jie būtų; ar rusų caro žandarai, ar mūsų atžagareiviškoji dvasiškija ir bajorija. Ir todėl mes matome D-rą K. Grinių tai kišamą rusų kalėjimuosna, tai nuolat keikiamą mūsų dvasiškijos ar tai jos laikraščiuos („Šaltinis“ ir kiti) ar tai iš sakyklos bažnyčiose. Bet stipri D-ro K. Griniaus valia, jojo didelė lietuvių ir lietuvių liaudies meilė, jojo gilus ir nuoseklus demokratizmas nenusilenkia nei savųjų nei rusų caro tarnų persekiojimams.

Man teko D-rą K. Grinių pirmą kartą pažinti 1907 metais rudenį. Tai buvo baisios rusų reakcijos metas. 1905 metų revoliucija buvo baigiama likviduoti. 1905 ir 1906 m. išdygusios

organizacijos ir viešai pasireiškusios politinės partijos baigiamos griauti ir naikinti. Politinių partijų veikėjų likučiai vėl priversti grįžti į slaptą veikimą. Vieni tų veikėjų kalėjimuose, kiti mirė, kiti slapstosi svetimuose kraštuose, kiti vėl — silpnesnieji — apatijos, pesimizmo ir baimės apimti arba visai pasitraukia iš politikos arba ieško naujų kelių, kurie, kad ir nevisai sutaptų su nugalėtojų norais, visgi ne taip jau būtų pergalėtojams nepakenčiami. Tik mažas būrelis stipriųjų, kurie napanorėjosavo sprando pergalėtojams lenkti, tepasiliko. Nors jų organizacija ir išblaškyta, nors jie laikinai ir sumušti, bet jie stiprios dvasios, kovose užgrūdėti, visvien nenugalėti. Ir renkasi jie vėl krūvon, kad suskaiityt išlikusius nuo baisiosios audros draugus ir bendrus. Nedaug jų senesniųjų teblikę — nedaug ir jaunesniųjų dar tebematyt. Rankų pirštų užtenka, kad juos visus suskaiityti. Jų tarpe ir D-ras K. Grinius.

Tai buvo, kaip jau minėjau, 1907 m. rudenį Vilniuje Bonifretų g. 10 Nr. „Lietuvos Ūkininko“ redakcijoje. Lietuvos Demokratų Partijos nariai renkasi į savo partijos visuotinį suvažiavimą. Nedaug jų: Dr. K. Grinius, F. Bortkevičienė, J. Vileišis, A. Bulota, Dr. J. Bagdonas, P. Ruseckas, A. Smetona, inž. Morkūnas ir dar keli. Pirmininkauja Dr. K. Grinius. Svarbiausias klausimas — partijos taktika. D-ras J. Bagdonas, p. A. Smetona, Gaidelionis ir kiti šalininkai labiau kompromisinės, labiau taikingos politikos. F. Bortkevičienė, A. Bulota — kairysis sparnas: jie šalininkai labiau aktingos, griežtos taktikos: jokių kompromisų nei su Rusijos valdžia, nei su savaisiais dvasiškija bei dvarininkais; koordinavimas savo politinės taktikos su Lietuvos socialdemokratais ir bendrai su visomis visos Rusijos ir (ir visų Rusijos tautų, revoliucinėmis partijomis) tolimesnei kovai su Rusijos carizmu už Lietuvos nepriklausomybę, už Lietuvos liaudies išliuovimą iš politinio ir ekonominio vergavimo, už žmogaus asmenines ir pilietines laisves. Laimėjo kairysis sparnas. Dr. J. Bagdonas, p. A. Smetona ir dar keli pareiškė išeiną iš Lietuvos Demokratų Partijos. D-ras K. Grinius, žinoma, buvo su tais, kurie buvo pasiryžę toliau tęsti nepermdalaujamą kovą su rusų carizmu ir mūsų klerikalais bei dvarininkais. Dar mažesnis liko Lietuvos Demokratų Partijos narių būrelis. Bet už tai jis buvo stiprus pasiryžimu vesti tolimesnę kovą, daugiau vienodas savo pasaulėžiūra, savo nusistatymu, savo taktika. D-ras K. Grinius tame būrelyje buvo daugiausia gyvenimo prityręs kovotojas, griežtas, status ir energingas. Jis, nors ir nebuvo partijos pirmininku, vienok buvo tas asmuo, į kurį mes visi — ir jaunesnieji ir senesnieji — žiūrėjome kaip į savo vadą.

Ir tikrai, kada ateidavo ar tai partijai, ar tai partijos organui „Lietuvos Ūkininkui“, sunkūs laikai, kada mūsų darbams

gresdavo pavojus, Dr. K. Grinius buvo tas asmuo, kuris iniciatyva ir optimizmu pakeldavo visų mūsų upą, rasdavo išeitį iš sunkiausios padėties; kuris savo patarimais, aiškiais ir nedvejojančiais, visuomet išrišdavo ir išlygindavo pačius sunkiausius ir painiausius klausimus. Dr. K. Grinius buvo tas, kurs savo didele energija mažu pamažu padėjo išvežti partijos vežimą draug su visomis jos organizacijomis ir organais į lygų ir platų Lietuvos vieškelį.

Nenuilstantis darbininkas, D-ras K. Grinius dirbo ne tik partijos darba. Jis ant savo pečių nešė beveik visą pažangiosios minties šalininkų kultūros darba Mariampolėje ir jos apylinkėse. Ir čia, Mariampolėje, Jis buvo tuo centru, apie kurį sukosi visas darbas. Rusų žandarai, tai pajute, vėl įmetė D-rą K. Grinių į kalėjimą. Išleistas iš kalėjimo jis verčiamas su visa šeimyna išvažiuoti iš buv. Suvalkų gubernijos. Apsigyvena Vilniuje. Čia Jis ima redaguoti „Lietuvos Ūkininką“, o paskui ir „Lietuvos Žinias“, aktyviškai ir daug dirba partijos darbo ir galop įeina į patį sukurių lietuvių kultūros veikimo Vilniuje. D-ras K. Grinius visur vienas uoliausių, vienas geriausių darbininkų. Jo įtaka visose kultūrinėse organizacijose Vilniuje labai didelė. Mažu pamažu atgija ir politinis gyvenimas ir kitų Vilniaus tautų kairiųjų grupių tarpe. Ir čia D-ro K. Griniaus nuopelnai labai dideli, nes daug kas buvo padaryta jo iniciatyva. 1910 metais D-ras K. Grinius vėl grįžta Mariampolėn, bet taip tampriai užmezgtieji Vilniuje ryšiai nei kiek nebenutrūksta. Partijos veikimas eina vis stipryn ir stipryn. Iš centro — Vilniaus — jis persimetė į provinciją. Tveriasi jaunimo rateliai, kuopos. Vienur kitur atsiranda pavieni partijos žmonės, kurie pamažu varo partijų politinį darbą plačiųjų masių tarpe. Didelis jaunosios inteligentijos, ypač studentų, skaičius, kurie vis labiau ir labiau pradeda šlietis prie Lietuvos Demokratų Partijos. Jaunimas reikalauja idėjinio maisto, reikalauja aiškesnio partijos programos nusakymo ir suformulavimo. Kyla mintis, ir jos iniciatorium vėl yra Dr. K. Grinius, vėl pradėti leisti inteligentijai žurnalą — „Varpą“. Bet kur jį leisti: Rusijoje ar užsienyje?

Juk tam, kad tinkamai nušviest partijos programinius dėsnius, reikia plačiai ir aiškiai nušviesti patį partijos idealą. Tas gi idealas — laisva nepriklausoma demokratinga Lietuvos Respublika. To gi idealo Rusijoje negi paskelbsi, Reikia keltis užsienin. Su tuo surišta visa eilė sunkumų. Ypač nelengvas pergabenimas ir išplatinimas. Ir čia vėl autoritetinga D-ro K. Griniaus nuomonė greitai nusveria klausimo sprendimą ton pusėn, kad „Varpas“ turi eiti užsienyje. „Mes turime paskelbti savo partijos idealą mūsų jaunimui aiškiai ir griežtai, kad jis žinotų, kur jį partija veda. Tą gi idealą galėsime atvirai skelbti tik užsienyje. Taigi „Varpas“ turi eiti Tilžėje.“ Taip maždaug su-

formulavo savo mintį Dr. K. Grinius. Ir „Varpas“ su D-ro K. Griniaus įžengiamuoju straipsniu išėjo 1913 metais Tilžėje.

Ir vėl vienas ryškus bruožas, charakterizuojas D-rą K. Grinių. 1914 metais šaukiama Partijos konferencija. Šale esamųjų partijos narių dalyvauja nemažas burys jaunųjų, kurių daugelis dar nėra galutinai įstoję į partiją; jie dalyvauja partijos konferencijoj, kaip prijaučiantys, kad arčiau ir iš pirmųjų šaltinių susipažintų su Lietuvos Demokratų Partijos programa ir taktika. Programos ir taktikos klausimus referuoja p. A. Rimka. Posėdžiaujama pas p. J. Vileišį pastogėje ankštame kambarėlyje, pastatę sargybą, kad rusų žandarai neužkliūdytų. Eina smarkūs ginčai. Jaunųjų, patariamuoju balsu dalyvaujančiųjų, kalbos energingos, karštos, pilnos vilties, ugingos. Jaunieji radikališki, stato visus taškus ant *i*. Programos ir taktikos balsavimas eina po du kartu: balsuoja iš pradžių tik partijos nariai, paskui gi oficialiai partijai neprivalomas balsavimas drauge su jaunaisiais.

Ir nevisuomet vien tik partijos nariu balsavimo rezultatai atatinca tų pat partijos narių balsavimui su prijaučiančiais — jaunaisiais. Prieš partiją atsistoja klausimas: ar užsidaryti savo kevale ir kaip senajai gvardijai garbingai numirti, ar atidarius plačias savo partijos duris jaunesiems, naujų pasiryžimų kupiniems, pastūmėti partiją naujais keliais, kurie turėjo vesti ją į plačiasias liaudies minias. Buvo labai kritingų momentų. Dalis senesniųjų partijos narių negalėjo sutikti su kai kuriomis daugiau radikališkomis pataisomis programos ir taktikos pataisomis programos ir taktikos srityse. Gresė skylimo pavojus. Ir tuo sunkiu momentu D-ro K. Griniaus aiškus pasisakymas eiti su jaunaisiais galutinai nusvėrė tolimesnį partijos vystymą bei plėtojimą. D-ro K. Griniaus žygis giliai paveikė į senesnius partijos narius ir didelė jų dauguma, išskyrus vieną kitą, nusileido. Partijos vienybė buvo išgelbėta. Partijon įstojo visa eilė naujų jaunų pajėgų. Partija išaugo ir ėmė greitai plėstis ir stiprėti, įleisdama pamažu šaknis į plačiąją liaudį.

Pagaliau, dar vienas atsiminimas. Kada 1917 m. partijos pati kairioji dalis, rusų kairiųjų eserų įtakoje būdama, atsistojo ant kelio, kuris veste vedė bendradarbiauti su komunistais — bolševikais, o dešinioji jos dalis: p. F. Bortkevičienė, D-ras Matulionis, Kaupas, A. Rimka ir M. Sleževičius — pasiskelbė esanti tikroji Varpininkų — Demokratų idealų nešėja ir, pasivadinus Lietuvos Socialistų Liaudininkų Demokratų Partija, šaukė visus varpininkus — demokratų — liaudininkus susispiesti apie juos ir neleisti partijai žūti, vieni pirmųjų atsiliepė D-ras K. Grinius ir Dr. J. Staugaitis. Jų aiški pozicija, jų vardai sustiprino ir vėl suspietė didelius būrius partijos žmonių apie varpininkų — demokratų — liaudininkų tradicinę vėliavą. Tad nestebėtina, kad

1918 ir 1919 metais, kada jau reikėjo tvirti nepriklausoma Lietuva, tik žodžiais ir obalsiais, bet ir darbu, varpininkai — demokratų — liaudininkai pasirodė stipriausia, ištvermingiausia, geriausia organizuota ir įtakingiausia krašte partija, kuri ant savo pečių paskelbė subūrimą visų krašto pajėgų Lietuvos nepriklausomybei iškovoti.

Tad nestebėtina, kad 1920 metais, kada susirinko Lietuvos Steigiamasis Seimas, ir pačių varpininkų — demokratų — liaudininkų ir net jų priešų — krikščioniškojo bloko — D-ras K. Grinius buvo pastatytas pryšakyje mūsų vyriausybės Ministeriu Pirmininku.

Aš nekalbėsiu apie tai, kas D-ro K. Griniaus yra nuveikta nepriklausomoj Lietuvoj, kaip ministerio, Seimo nario ir visuomenės darbininko. Visi mes tai matėme ir tebematome savo akimis.

Turiu tik pridurti, kad D-ras K. Grinius ir šiandien tebėra tas pats politikas — kovotojas, koks jis buvo ir rusų carizmo laikais. Jis nelenkė ir nelenkia savo galvos prieš jokią reakciją, prieš jokią despotizmą. Jis visuomet pirmas eilėse tų, kurie kovoja už žmogaus ir piliečio teises, už sąžinės, spaudos, žodžio ir susirinkimų laisvę, už liaudies teises ir jos reikalus, už liaudies teises patiems žmonėms savo reikalus vesti ir tvarkyti per savivaldybes. D-ras K. Grinius, tasai grynas, kaip krikščionis, visuomenės veikėjas, aukštos doros žmogus, nelenkia savo galvos prieš mamonos garbintojus ir kaip anuomet taip ir dabar veda griežtą kovą prieš tuos, kurie panaudoja valstybę, jos turimą ir aparatą savo asmeniškiesiems bizniamis ir savo partiniams reikalams. D-ras K. Grinius, po 35 metų visuomenės ir politikos darbo, dar ir šiandien jaunas dvasia, jaunas savo pasiryžimais, pilnas energijos, stiprios valios kovotojas už geresnę ir šviesesnę Lietuvos liaudies ir Lietuvos valstybės ateitį. D-ras K. Grinius visų savo draugų ir vienminčių mylimas ir ne tik savųjų bet dargi priešų aukštai gerbiamas valstybės vyras.

Mes gi, jo draugai ir vienminčiai, pagerbsime savo vadą — kovotoją, brangų D-rą K. Grinių, jei visi seksime Jojo pėdomis ir suglaudę savo eiles apie tą Varpininkų — Demokratų — Liaudininkų vėliavą, kurią jis per 35 metus aukštai iškėlęs, skaisčia, gražią ir nesuteptą nešė, susibursime į galingą Lietuvos Valsčių Liaudininkų Sąjungą, kuri tarnaus ir dirbs Lietuvos valstybei ir Lietuvos liaudies gerovei.

Mykolas Sleževičius.

Daktaras K. Grinius.

(Atminimai — įspūdžiai).

Buvo tat 1910 metais. Antakalnis. Mediniai paprasti nameliai su veranda mūsų prieklėčių stiliaus. Aplinkui sodnelis, kiek aukščiau į kalną senų pušių girelė šnabžda savo amžiną paslaptį. Ar garsios senovės ilgdamasi, ar mūsų sostinės sunkų likimą nujausdamas? Kas gali suprasti?

Nameliuose pirmame kambaryj nuo verandos guli ligonis. Tai daktaro žmona, serganti sunkiai. Buvau ją mačiusi sveiką. Kad ir nebe pirmos jaunystės moterė, tačiau liekna, gražiai išaugusi, žiburiuojančiomis akimis, reiškančiomis didelį temperamentą. Dabar ji nubalusi, jos taisyklingų bruožų veidas mažko skiriasi nuo pagalvio baltumo, tik akys nesiliauja iš to sumenkėjusio veido žerti kibirkštis. Prie jos, lovoje pasodintas, kelių metų vaikiukas — nugeltęs, menkutis, blogutis, vos gyvas.

Už plonos medinės sienos ir pro pusiau atviras duris girdėti patį daktarą kažiką kalbant, aiškinant.

Ligonė, maloniai į mane nusišypsojusi ir sveikindamasi, paakino, rodydama į duris.

— Ruošia tėvas su vaikais rytdienai pamokas. —

Vos spėjome su daktariene keliais sakiniiais apie jos sveikatos stovį persimesti, kaip įbėgo du vyresniu vaiku, — tikras sveikatos ir gražių, laisvų vaikų dienų vaizdas. Pridurmai už vaikų išsinerė iš antro kambario ir nepaprasto ilgumo daktaro stovyla.

Kad ir nenorėdama, vis delto nesusilaikiau akimis nepalyginusi vyresniųjų vaikų žydinčios išvaizdos su mažiliu, kurs, motinos lovoje sėdėdamas, kad ir žaidė, bet kažki kaip ne vaikiškai liūdnei ir savo visais judėsiiais ir mirštgyvio veideliu vertė būtinai galvoti apie didelį skurdą, sielvartą ir kitokius žmonių sielas kankinančius nelabumus.

Daktaras pagavo mano žvilgsnį ir ramiu, jam priprastu, ypatingai sausu balsu paaiškino, rodydamas į savo jaunilį.

— Gimė po kalėjimo. Mudu tada, — žmona ir aš buvome Kislinkio (Mariampolės žandarų) kalėjiman pasodinti. —

— Turiu dabar auginti . . . žinodama, kad jei ne šiandien, tai rytoj teks jį į karstą guldyti — karščiuodamasi kalbėjo daktarienė ir giliai sužeistos motinos širdies balsas skambėjo jos kiekvienam žodyj. Jos tamsvaines akis, nuolat žerinchias kibirkštis, pridengė drėgna migla, nors nė viena ašara nenuriedėjo jos išbalusiais skruostais.

Daktaras dar aiškino:

— Rodžiau vaiką specialistams ir pats numanau: dešimties metų jam su jo širdies yda nesulaukti. —

Tie žodžiai taip ramiai plaukė iš daktaro lūpų. Rodosi ir matai daktarą sėdintį redakcijos kėdėje ir su mumis, kitais bendradarbiais, kalbantį apie rytdienos „Lietuvos Žinių“ numerį. O mes tik stebimės jo nepaprastai nuoseklu, logišku galvojimui.

Tik vyresniųjų vaikų, čia pat stovinčių, akys neapsakomu priraišumu lydinčios kiekvieną tėvo judesį, aiškiai rodė, kad jų tėvas ne vien tik galvoti moka.

Tą valandą sauso, prozaiško daktaro vaizdas išaugo mano akyse į legendų milžiną . . .

— Tai mūsų Vilius Telis — šnabzdėjo man sukylusieji jausmai.

Atmintiniais 1919 metais susitikau su daktaru Steigiamajame Seime. Iš kitų buvau girdėjusi, kad likimo nuožmi ranka jį skaudžiai palietė. Bolševikai buvo nužudę jam žmoną ir dukrelę — gražuolę.

Daktaras, kaip visuomet, ramus, tylus. Visu atsidėjimu gilinosi į mūsų iš mirusiųjų prisikėlusios valstybės painius politikos klausimus. Apie nuosavą nelaimę ir sielvartą nė žodeliu neprimena niekam. Net į sutartį su bolševikais žiūri teigiamai, savo krūviną širdies žaizdą nutylėdamas . . . kad tik tėvynei skaištesnė saulė patekėtų.

Visą gyvenimą išlaikė karžygiškai sunkią ištikimo tėvynės vaiko liniją . . .

O ta tėvynė juk dar daug iš savo ištikimų vaikų reikalanga aukų ir pareigų pildymo . . .

Dairaus Seimo salėje ir galvoju:

— Ar esama čia tokių, kurie savo aukomis tėvynės labai priligtų daktarui Griniui?

Šiandien laiminu likimą, kad pasigailėjo mano pavargusių akių! Laiminu . . . nors visi jausmai sužeisti vien tik aprašymu tos pasibaisėtinos scenos, kada mūsų tautos iškrikėliai amžiną gėdą užsitraukė ant savo galvų . . .

— Ne šitokiu elgimos kitos tautos gerbia savo Telius . . .

G. Petkevičaitė.

Mano atsiminimai apie pirmąsias L. V. S. dienas ir D-rą K. Grinių.

Dar būdamas Rusijoje buvau įsitraukęs į politiškąjį 1905 metų gyvenimą ir prigulėjau prie nepartinės revoliucinės karo organizacijos. Ir socialdemokratai, ir socialistai revoliucionieriai stengėsi mane įtraukti į savo partijas, bet aš neprisidėjau nė prie vienos, nes, būdamas lietuviu, nenorėjau ankštai susirišti

su rusais, antra vertus, nė viena jų manęs galutinai neįtikino savo programa ir taktika ir neatatiko mano ūpui, nors socialistai revoliucionieriai, vadinamieji eserai, savo dvasia man buvo artimesni.

Kadangi visuomet jaučiausi sodžiaus žmogumi, todėl labai apsidžiaugiau, užgirdęs, jog Rusijos kūriasi Valstiečių Sąjunga, nes jos programa bei kryptis mane beveik patenkino. Labai panorėjau, kad ir Lietuvoj tokia organizacija susikurtų, ir, rodos, tuo reikalu rašiau M. Sleževičiui, kuris tuo laiku Odesos lietuvių buvo deleguotas į Didįjį Vilniaus Seimą. Dar labiau apsidžiaugiau, patyręs iš „Vilniaus Žinių“, jog ir Lietuvoj ėmė tokia organizacija kurtis.

Greit po Vilniaus Seimo, iš dalies pasitraukdamas nuo greisiančio man pavojaus dėl būvusių kariuomenės riaušių, išdailies patrauktas Seimo nutarimų, atvykau Lietuvon. Naktį, tiesiai iš traukinio, patekau pas Povilą Višinskį, nes kito adreso ir nežinojau. Iš P. Višinskio šį tą sužinojau ir apie Lietuvos Valstiečių Sąjungą. Nustebau, sužinojęs, jog tai esanti gana palaida, jei bent tik organizavimosi stadijoje organizacija, turinti moralį, bet ne organizuotą centrą. Čia pat Višinskis davė man paskaityti J. Gabrio straipsnį „Lietuvos Ūkininke“ 1 numeryj, „Lietuvos Valstiečių Sąjunga“. To straipsnio ideja, bendrai imant, man patiko ir aš nutariau prie jos vykdymo prisidėti.

Kitą dieną buvo kažkoks demokratų partijos susirinkimas, kur aš pirmiausia pažinau ponią Bortkevičienę. Teisybė, pradžioj aš pamaniau, kad tai kokia nors panelė, kurių įvairiuose rusų susirinkimuose, kuopelėse buvo gana daug ir kurios į organizacijas įnešdavo tik daug triukšmo ir p., gi naudos iš jų paprastai nebūdavo jokios.

Bet koks gi buvo mano nusistebėjimas, kai iš tos tariamosios „panelės“ užgirdau kad ir nedaug, bet užtai rimtų žodžių. Iš karto toji „panelė“ mano akyse pasikeitė į visai kitokį žmogų, negu aš buvau įsivaizdavęs.

Greit man paaiškėjo, jog p. Bortkevičienė yra geriausiai painformuota apie viską, kas darosi Lietuvoj bendrai ir Demokratų ar vadinamosios Valstiečių Sąjungos organizacijoje ir kad kaip tik ji ir yra faktiškoji minėtų čia organizacijų reikalų vedėja, vykdytoja ir p. Todėl gerokai jos apie viską painformuotas, gavęs asmeniškų jos „instrukcijų“, punda Seimo ir Valstiečių Sąjungos nutarimų ir kitos literatūros, naujintelij revolverį ir keletą rublių pinigų, drauge su Pranu Siūleliu išvykau į Suvalkų kraštą vykdyti minėtų nutarimų ir kurti Sąjungos kuopelių.

Padarę keletą susirinkimų Garliavoje, Pakuonyje, Igliaukoje, Balbieriškyje ir dar neatsimenu kur, sukūrė, tur būt, kiekvienoje

būtoj vietoj po kuopą, įsigiję nemaža simpatikų skelbiamajai idėjai, atsidūrėme arti Kauno.

Sausio 5 d. (ū. s.) čia mus suėmė policija su visu būriu kareivių ir, smarkiai apmuše, nuvarė Kalvarijos kalėjiman. Sui-mant dar rado pas mus kelioliką Vilniaus Seimo nutarimų ir ki-tos literatūros. Apie tą suėmimą plačiai parašyta „L. Ūkininke“ 1906 m. 607—608 pusl. ir 1907 m. 90 pusl. Tačiau ten minimas tik Pr. Paršaitis (Pr. Siūlelis).

Kalvarijos kalėjimas jau buvo pilnas prigrūstas politiškųjų. Jų tarpe buvo tik keliolika inteligentų ir tiek pat mieščiųionių. Vi-si kiti valstiečiai, kurių dauguma buvo visiškai nesusipratę. Ka-lėjiman jie buvo patekę beveik išimtinai del Vilniaus Seimo ir Valstiečių Sąjungos nutarimų vykdymo. Aišku, jog nesusipra-tėliai „politikon“ pakliuvo nesąmoningai ar tiesiog savo asme-nišku priešų įškūsti. Buvo vėl tokių atsitikimų, jog vienas ki-tas priėjęs manęs (ir, manau, ne tik manęs) klausė, kur surasti tuos, kurie sušaukė Seimą ir paleido nutarimus, kad juos teis-man patrauktų, nes jie, jų suklaidinti, dabar „bėdon“ pakliuve. Žinoma, kad atsakymo į savo klausimą jie negaudavo.

Tačiau gana trumpu laiku visos tos minios ūpas pasikeitė kiton pusėn, nes ioje buvo varoma labai smarki politiška propa-ganda. Kadangi kameros per kiaurą dieną nebuvo uždarytos, todėl visi vienu laiku galėdavo išeiti kieman. Čia buvo sakoma daug prakalbų, debatuojami įvairūs ne tik politiški klausimai ir p. Įžymiausiu, be abejo, propogandistu buvo V. Kapsukas, kuris tuomet kaip tik sėdėjo. Nieku būdu negalima pasakyti, kad Kapsukas būtų vedęs tik kokią nors siaurą propogandą: buvo gana objektingas: tarp kitko jis objektingai gražiai išdėstė lietuvių tautos atgijimo istoriją, inteligentiškesnius ragino mo-kytis taisyklingai lietuviškai rašyti, stengėsi įvesti įvairių mo-kslų kursus (geografijos, Lietuvos istorijos) ir p., o del gaunamų dovanų produktų visuomet būdavo teisingas.

Pradžioj atrodė, jog visi nors šiek tiek susipratę kaliniai, nežiūrint už ką pateko, yra socialdemokratais arba jų įtakoj. Tačiau po kurio laiko ėmė reikštis opozicija prieš socialde-mokratų, būtent: ėmė atsirasti srovė, kuri Lietuvoj pirmon vieton statė valstiečius, žemės dirbėjus ir apskritai darbo žmo-nes daug platesne prasme, negu tai darė socialdemokratai. Aš šiandien kitaip neprisimenu kaip tik save stovinti tos opozi-cijos pryšakyj. Po vienos kitos mano kalbos prieš socialde-mokratų, mane apsupo keli labiau susipratę valstiečiai, karš-tai mane paremdami ir dėkodami, kad aš jų reikalus ginu. Ryškiausiai man prijautė ir paskui dažnai palaikydavo Jero-nimas Švedas, jaunas ūkininkas nuo Vilkaviškio. Jis del savo išsilavinimo ir minties rimtumo per visą laiką disputuose daug

pareikšdavo savarankiškumo, už ką ir iš Kapsuko nekarta buvo gavęs pagyrimų bei pagarbos.

Aš nuolatos jutau, kad man savo pažiūras reik sustiprinti atatinama literatūra. Bet tos literatūros ilgą laiką neturėjau. Kadangi susirašinėjau konspiratyviškai, žinoma*), su p. Bortkevičiene, kuri apskritai kalėjime man labai daug gelbėjo, tai aš paprašiau jos atsiųsti man socialistų revoliucionierių, kaip man artimiausių iš Rusijos revoliucionierių savo dvasioj žmonių, literatūros. Ji atsiuntė keletą knygučių ir aš kuriam laikui turėjau dvasios peno bei paramos.

Bet didžiausia parama man buvo „Lietuvos Ūkininkas“, kol jį, matyt, dar redagavo p. Višinskis. Gavęs „L. Ūkininko“ numerį (taip pat slaptai), vakare jį balsiai visiems savo kameroj perskaitydavau. Žmonės jį klausydavosi didžiausiu susidomėjimu, jei bent tik kartais pareikšdami didžiausio džiaugsmo dėl valdžios nepasisekimų, demokratijos laimėjimų ir p.

Tik veltui „L. Ūkininke“ ieškodavau nors kokios žinėlės, apie Lietuvos Valstiečių Sąjungą arba jos veikimą. O juk apie socialdemokratų ir jų veikimą pilnas kalėjimas buvo literatūros ir šiaip žinių ir aš neturėdavau kuo atremti puolimų, kad štai parodyk savo Sąjungos ar panašios jai organizacijos darbų, literatūrą, ar kitokius gyvybės pažymius. Ilgainiui aš visai nustoju apie tą Sąjungą kalbėti, bet už tai, kiek leido sąlygos, ruošiausi į tą darbą, kuris buvo reikalingas Sąjungai ir jos obalsiams.

Tik štai, nebeatsimenu kada, pasipainiojo kalėjime ir į mano rankas pateko Laumės Vaiko *Teisingas žemės valdymas***). Knygutė buvo parašyta neabejotinai eserų dvasioj ir dėstė maždaug jų pažiūras į žemės klausimą. Perskaičiau ją didžiausiu susidomėjimu ir džiaugiausi, kad pagalios pasirodė man taip reikalinga šios rūšies literatūros nors maža brošūraitė. Ji žymiai pakėlė mano dvasią ir pasijutau lyg ne vienas esąs. Knygutė kalėjime iššaukė tam tikrą idėjinį subruzdimą.

Man labai rūpėjo sužinoti, kas gi toks gali būti tas Laumės Vaikas, kuris taip gražiai mano mėgiamajai idėjai pasitarnavo. Vos-ne-vos sužinojau, jog tai esąs D-ras Grinius. Labai parūpo man greičiau su juo susipažinti ir plačiau toj knygutėj išskeltais klausimais pasikalbėti.

*) Visa gana didelė, nelegalė kalėjimo korespondencija su „pasauliu“ ir antraip ir kalinių šelpimas ėjo per panelės Švedaitės, gyvenančios Kalvarijoj pas savo tėvą vargoninką ar zakristijoną. Panelė Švedaitė už savo didelį darbą įgijo nemaža kalinių, tame skaičiuje ir mano, padėkos.

Ji paskiau ištekėjo už Stebukliškių k. Andriaus Matulaičio.

***) Atspausdinta iš 1905 m. „Varpo“ 12 Nr.

Vargas man buvo dėl mano likimo: kalėjiman patekau svetimu vardu bei pasu, būtent kaip J. Jonikaitis, mokytojas. Kasdien bijojau, kad štai ims ir nuplėš man mano incognito. Tada galėjo mane ištikti gal ir sunki baismė. Pagalios vieną dieną ir atsitiko tai, ko aš taip bijojau: atvyko tardytojas, iš to valsčiaus, iš kur buvo išduotas man pasas, viršaitis, dar pora kažkokių žmonių (gal iš politiškiosios žvalgy-

1906 m. pavasarį paleistieji Kalvarijos kalėjimo kaliniai.

Paminėtini: Tarp užpakaly stovinčiųjų iš kairės einant: pirmutinis Petras Ruseckas, ketvirtasis Feliksas Bacevičius, antrasis Švedas, trečiasis Rimša, šeštasis Leveckis (šnipas); antroj eilėj sėdi: Feliksas Vitkauskis, Juozas Rimša, Antanas Garmus, Sergijus Matulaitis.. Apačioj antrasis, kur guli iš kairės skaitant, tai Mariampolės žydėlis S. Sobelis, kuris paskiau pas žandarą Kislinkį šnipu buvęs.

bos?) ir aiškiai į akis man pasakė, jog aš nesąs tas, kuriuo aš deduos. Ir nors aš akiplėšiškai sakiausi, jog esu kaip tik tas, kuriuo deduos ir labai stebėjausi dėl tokių keistų prie mano asmens priekabių, bet vistiek buvo aišku, jog paslaptis yra pušiau nuplėšta: dieną dienon laukiau, kad štai ims tardyti, kas aš esu, pagalios šiokiu ar tokiu būdu suseks ir sveiks dingęs.

Ir iš tikrųjų: kai suėjo 3 mėnesiai Suvalkų gubernatoriaus

paskirtos man bausmės dėl revolverio laikymo, manęs nepaleido, nors ir jokios kaltės neprimetė. Aš, neturėdamas jokio būdo gintis ar vaduotis, nutariau kol kas sėdėti taip tykiai kaip pelė po šluota ir valdžion dėl savo „nekaltybės“ nesikreipti.

Ir gal gerai padariau, nes neperėjus dar 3 mėnesiams, būtent 1906 m. birželio 27 d. atvažiavo kalėjiman Suvalkų generalgubernatorius ir valstybės gynėjas, dar rodos tardytojas ir pora kitų valdininkų, kad pratuštintų kalėjimą, t. y. paleisti tu, dėl kurių nebuvo aiškaus kaltinimo, kurie buvo sudėję kauciją ir p. Po trumpų formalių klausimų gubernatorius paleido 16 politinių kalinių*), tame skaičiuje ir mane. Generalgubernatorius, mus paleisdamas, parodė daug takto, mandagumo bei žmoniškumo.

Mano paleidimas mane be galo nustebino: juk jie paleido visai nežinomą sau žmogų! Aš čia pajutau kaž kieno gelbėjimo ranką. Bet kieno!? Apie tai daug metų, ne kartą tai prisimindamas, galvojau ir suprasti negalėjau. Sužinojau apie tai tik... nepriklausomoj Lietuvoj: *tą gelbėjimo ranką buvo iš D-ro K. Griniaus namų*. Ji tuomet mane išgelbėjo gal nuo sunkių, man nežinomų pasekmių, kitus gi paleido iš kalėjimo. Su D-ru Griniuimi aš tada pažįstamas nebuvau.

D-ras Grinius, pagavęs atatinamą momentą, padarė tai savo taktišku užsistojimu už kalinius prieš aukštuosius valdininkus (rodos prokurorą ar generalgubernatorių).

Daktarą Grinių pažinau išėjęs iš kalėjimo vykdamas Kaunan; apsistoju Mariampolėj, beveik tik tam, kad pažinčiau šį Laumės Vaiką.

Pamačiau jį vakarop, savo namų prieangyj bėsdintį. Sausas, išdžiūvėlis. Supažindino mane ir rekomendavo jau kaž kas iš kalėjimo draugų socialdemokratų, rodos studentas (vėliau daktaras) A. Garmus. Maniau išsikalbėti su juo man rūpiamais klausimais. Bet Grinius pasirodė nekalbus, dargi gana niauraus būdo, o gal be to dar ir labai atsargus, ir aš, mažai ką iš jo tesužinojęs, atsisveikinau.

Tačiau tą savo niaurumą Grinius parodė tik išviršutiniai, viduj gi buvo, lyg tos žarijos, kurios žeri po pelenais, atjautė paleistųjų iš kalėjimo nuovargį ir reikalą bent šiek tiek atsigauti. Todėl pasiuntė mus važiuotais (2 ar 3 žmonės) į savo tėviškę, Seliama-Būdą, Sasnavos parapijoj, kur tada buvo ir visa jo šeimyna. Saliamoj-Būdoj mes išbuvom porą dienų ir gerokai po šieną pasivartaliojome ir po laukus pasidaužėm.

Griniaus šeimyna savo širdingumu bei paprastumu, atvirumu padarė į manę geriausio išpūdžio ir patraukė prie savęs. Nuo

*) Visų jų pavardės surašytos 1906 m. „L. Ū.“ 28 numeryj. Aš ten esu po J. Jonikaičio vardu paslėptas.

to laiko ir iki didžiojo karo Grinių namai Mariampolėj ar kur kitur nekartą duodavo man, benamiui ir bešeimiui, nors trumpam laikui tikro atsilsio bei prieglaudos. Tos šeimos aš dažnai pasiilgdavau, kaip savosios. Tragingas šeimos motinos daktarienės Joanos Griniuvienės ir jos dukraitės Gražynos žuvimas Rusijoje padarė į manę sunkaus, slėgiančio įspūdžio.

Iš Seliamos-Būdos parvykau Vilniun. L. V. Sąjungos organizacijos beveik nė pėdsakų nebuvo. Man parūpo ją atgavinti. Tam mano sumanymui labai pritarė p. F. Bortkevičienė ir kai kas demokratiško jaunimo (daugiausia studentai).

Vilniuj ištisa mėnesį išgyvenau Antakalny pas daktarą A. Rymą (dabar daktarauja Švenčionyse). Čia begyvendamas išdirbau laikinuosius Lietuvos Valstiečių Sąjungos istatus: programą ir organizacijos būdą. Pagrindan paėmiau Didžiojo Vilniaus Seimo nutarimus, priimtus tada „Valstiečių nutarimus“, J. Gabrio straipsnį „L. Ū. 1 Nr. „L. Valstiečių Sąjunga“ Teisingą Žemės valdymą, kai ką iš eserų literatūros, savo šio-kius tokius asmeniškų prityrimus.

Visą tai sudarant man labai rūpėjo, kad atatiktų mūsų žmonių dvasiai ir todėl berašydamas vis stengiausi prisiminti ar įsivaizduoti, ką pasakytų į tą ar kitą dalyką mano vienminčiai draugai iš Kalvarijos kalėjimo (nes su kitais sodžiaus žmonėmis man tada sueiti neteko).

Aišku, jog apie kokį nors aklą eserų programos nurašymą ir kalbos negalėjo būti, nes tam būtų sukliudžiusi jau vien rusų „obščina“, kuri mūsų žmonėms būtų juk visai nesuprantama.

Be to tariausi tuo ar kitu klausimu su p. Bortkevičienę, kuri pirpažindavo, jog į senas demokratų partijos vyno bačkas reikia įpilti naujo vyno.

Kadangi tas „vynas“ turėjo pastūmėti partiją žymiai kairėn, tai iš senesnių partijos darbininkų galima buvo laukti opozicijos ir net griežto pasipriešinimo L. V. S. idėjomis, juo labiau, kad ne su vienu „seniu“ tuo reikalu jau buvo kalbėta ir pritarimo negauta. Todėl dar prieš suvažiavimą stengiausi surasti kuo daugiausia Sąjungos idėjai draugų ir su jais susitarti dėl bendro veikimo. Tai idėjai pritarė jaunuomenė ir prisidėjo prie ruošiamojo darbo. Mums, „sąmokšlininkams“, labai didelė moralė paspirtis buvo tai, jog su mumis buvo p. Bortkevičienė. Taip pat rūpėjo, kokią poziciją užims D-ras Grinius. Bet visi spėjome, jog ir Grinius bus su mumis, nes kaip galėjo būti Teisingo Žemės valdymo autorius, tas Laumės Vaikas, prieš mus! Ir, žinoma, neapsirikome. Rodos, kad jam buvom nusiuntę savo darbų projektus, kad jis išanksto su viskuo susipažintų.

Visų, kas tada prisidėjo prie sumanyto darbo, aš dabar neprisimenu. Prisimenu, jog eidamas savo būdu bei tempera-

mentu, entuziastiškai kūriamajai idėjai pritarė Pranas Siūlelis-Paršaitis, nors šiaip jis nelabai orientavosi, kurlink politikoj reikia eiti ir todėl jam nelabai galima buvo pasitikėti. Bet vėliau jis juk Sąjungai daug pasidarbavo, sukūrdamas vieną kitą Sąjungos kuopą, darydamas sodžiuose susirinkimus, bet daugiausia pasidarbavo savo rašto darbais, nes buvo gabus ir turėjo lengvą gyvą plunksną. „L. Ū.“ rašė daug straipsnių Sąjungos dvasioj, o žymiausias iš kalbamojo laikotarpio jo plunksnos darbas tai „Pritrūko kantrybės“, didoka apysaka versta iš rusų kalbos ir spausdinta „L. Ū.“ ir vėliau skyrium.

Prie Sąjungos prisidėjo ar jai pritarė: ponis J. Višinskienė, E. Galvanauskas, D. Alseika, Pranas Butkus, A. Rucevičius, V. Pauliukonis - Elžikonis, vėliau per patį suvažiavimą pritarė J. Vileišis, d-ras Skieteris ir kiti. Iš viso 15 — 20 žmonių.

Sąjungos programos projektą atmušėm apie 20—30 egzempliorių „L. Ū.“ Redakcijoje ant ciklostilio, kame mums padėjo A. Rucevičius, buvęs tuomet „L. Ū.“ administratorium. Aišku, jog tai buvo nelegalus prieš rusų valdžią darbas ir dirbome, nuolatos dairydami į duris.

Per partijos suvažiavimą dėl Sąjungos iškilo daug ir kartais smarkių ginčų. Bene daugiausia buvo ginčijamasi dėl žemės reformos. Mes, „šamokslininkai“, veikėme organizuoti, dažnai sprendžiamais klausimais pasitardami skyrium. Svarbiausiose momentuose mums visuomet labai tiksliai pasireikšdavo daktaras Grinius ir savo trumpomis debatų santraukomis bei pasiūlymais labai prisidėdavo prie mūsų laimėjimų.

Galų gale S-ga buvo pripažinta autonomiška L. Demokratų partijos organizacija su savo centro komitetu, kasa ir p., tačiau ne tik moraliai partijos remiama, bet ir materialiai šelpiama.

Po tokio sprendimo Sąjunga padarė savo susirinkimą skyrium („L. Ū.“ Redakcijoje), kur pirmininkavo, rodos, daktaras Grinius. Čia buvo priimta laikinai Sąjungos programa bei organizacijos įstatai. Galutinas programos išdirbimas buvo pavestas daktarui Griniui, man ir dar kažkam trečiam, rodos, A. Rimkai, jau I-me L. V. S. įgaliotinių suvažiavime, kuris buvo 1907 m. sausio 8 ir 9 d. Vilnių p. M. Putvinskaitės bute*). Į centro komitetą (rugp. suvažiavimu) buvo išrinkti p. F. Bortkevičienė, aš ir dar kažkas trečias.

Šis susirinkimas pasivadino „Lietuvos Valstiečių Sąjungos atnaujintojų susivažiavimu“, tuo būdu pareikšdamas, jog tai nėra naujas darbas, bet tąsa to, kas užsimezgė ir tokio didelio pasisekimo turėjo Didžiojo Vilniaus Seimo laikotarpy.

*) Žiūrėk 1907 m. „L. Ū.“ 3 ir 4 Nr. Nr.

Šio suvažiavimo darbus, nutarimus ir t. t. labai norėta paskelbti „L. Ūkininke“, tačiau dėl cenzūros ir konspiracijos to padaryti negalima buvo. Vistik 37 numeris (rugpiūčio 18 d.) chronikoj įdėta trumputė apie suvažiavimą žinėlė, o 44 numeris D. Alseika (V. Naujukas) plačiai išdėstė Sąjungos programą, organizacijos būdus ir p. Tačiau ir iš abiejų minėtų čia raštų negalima aiškiai matyti tikros Sąjungos programos bei idealų, nes toli gražu neviskas tuomet buvo galima legalėj spaudoj skelbti, kaip tai matyti, pavyzdžiui, iš „I-jo Lietuvos Valstiečių Sąjungos įgaliotinių susivažiavimo nutarimų“, kurie buvo paskelbti „L. Ū.“ 1907 m. 3 ir 4 numeriuose. Ten, kai kurie nutarimų punktai praleisti, pažymint, jog tie punktai „neskelbtini.“

Bendras Sąjungos obalsis buvo *kova del laisvės ir žemės*.

Del *žemės* minėtuose raštuose aiškiai reikalaujama dvarų dalinimo. Del *laisvės*, kiek atsimenu, programa skyrėsi į dvi dali, maksimumo ir minimumo. Programa minimumo reikalavo Lietuvai autonomijos su Seimu Vilniuj, programa maksimumo visiškos Lietuvos nepriklausomybės. Patikrinti dabar to negalima, bet niekur negalima gauti tų laikų L. V. S. nelegalės literatūros, ypač pačios programos, juo labiau, kad L. V. S. archyvas drauge su pirma antspauda, beslapstant jį, 1906 ar 1907 m. sudegė. Bet kad tuomet jau buvo įrašyta programon Lietuvos nepriklausomybė, galima spėti iš to, jog tais laikais nepriklausomybės reikalavo pati Demokratų partija, todėl juo labiau turėjo jos reikalauti kairioji partijos atžala L. V. S. Be to atsimenu, kad žmonės, man 1906 m. vasarą, Sąjungos kuopas beorganizuojant, dažnai paklausdavo: „o kada gi bus ta nepriklausomybė?“

D-ro Griniaus pasiūlymai paprastai buvo realūs bei morališki ir be to turėjo kultūros kėlimo tendencijos. Tarp kitko jis pasiūlė reikalauti, kad dvarai steigtų savo darbininkams lietuviškas mokyklas. Jo ir straipsnis tuo reikalu dar prieš suvažiavimą buvo išspausdintas „L. Ū.“ 36 numeryje, o jo, rodos, iniciatyva tas reikalavimas taip pat buvo iškeltas ir jau minėtame I-me L. V. S. įgaliotinių suvažiavime. Kaip matyti iš kai kurių 1906 ir 1907 m. „L. Ū.“ korespondencijų, tie reikalavimai dvarininkų kai kur buvo išpildyti.

Po šio „atnaujinimo“ darbo vėl buvo išspausdinta minėtų jau būdu keliasdešimts egz. L. V. S. programos ir organizacijos įstatų ir kai kas išvažiavo į vieną ar kitą Lietuvos kampą kurti Sąjungos kuopas. Darbas prasidėjo sunkus ir pavojingas dėl siaučiančios tuomet reakcijos.

Mano pirma kelionė su dideliu literatūros pundu buvo į Kupiškio valsčių, Kikonijų sodžių, pas ūkininkus Liaudanskus.

Per kelis mėnesius iš viso sukūrėme apie 30 kuopų, išplatinom jau nebežinau kiek literatūros, pasakėm susirinkusiems žmonėms begalę prakalbų, parašėm daugybę korespondencijų, straipsnių*) ir p. į „L. Ūkininką“, paruošėm ir išspausdinom keletą L. V. S. dvasios knygučių**), atsišaukimų ir t. t., o 1907 m. sausio m. padarėm jau minėtą pirmą L. V. S. įgaliotinių suvažiavimą, kuriame dalyvavo apie 30 žmonių ir kuriam vėl pirmininkavo D-ras Grinius. Tas darbas intensyviai tęsėsi iki 1907 metų galo, kada del reakcijos, del revoliucinio ūpo nuslūgimo, delto, kad universitetai bent laikinai susitvarkė ir S-gos darbininkai studentai vienas po kitam išvažiavo mokytis, del mano išvažiavimo, del žmonių nuovargio ir dar. del kitų priežasčių Sąjungos darbas labai apmirė.

Ne vienas Sąjungos narys ar šiaip simpatikas, pasekėjas, vėliau, manė susitikęs ar raštu klausdavo, kodėl L. V. S. nustojo pasireikšti. Juk tai buvusi graži ir naudinga organizacija. Ir pareiškėdavo savo del jos nebegyvavimo pasigailėjimą..

Ir negaliu nutylėti, kad sunkiausiuose Sąjungai momentuose, ar kada būdavo šiaip sunkiai sprendžiamų reikalų, kreipdavusi į daktarą Grinių — asmeniškai ar raštu — ir jo trumpuose, lakoniškuose žodžiuose visuomet rasdavau stiprios moralės paramos. Rodos, nebuvo tokios sunkios padėties, iš kurios jis, jam visam įprastu būdu, nebūtų išėitęs.

Bet kai L. V. S. tuomet nustojo gyvai pasireikšti, jos vietoj jau kėlėsi ir ėjo kiti darbai: nelegalė Lietuvos jaunimo Sąjunga, D-ro Griniaus vedama legalė Mariampolės Ūkininkų Draugovė ir „Šviesa ir t. t. Tarp kitko nuo 1907 m. liepos 10 d. prie „L. Ūkininko“ pradėjo eiti jo nemokamas priedas „Žemė“, kurios sumanytoju ir redaktorium buvo D-ras Grinius. Pirmuose „Žemės“ numeriuose buvo moksliškas D-ro Griniaus straipsnis apie Suvalkų gub. žemės valdymą, kur buvo išskaičiuota, kiek kas turi žemės ir nurodo-

*) Aš po straipsnių pasirašydavau: A. Mikaitis, Lapokritictis, J. Baubliškis, Baubliškių Juozas, Petras, Kriaučius Daugvardis, J. Daugvardis, A. Žanaitis, Žemaitis, Juozas (bet vėliau tuo pačiu vardu pasirašinėdavo ir D-ras J. Bagdonas), J. J. ir t. t. ir visai nepasirašydavau .

**) Iš knygučių čia paminėsiu: 1) D-ro Griniaus: Pasaka apie carą Mikitą, kurią pradėjo versti iš rusų kalbos A. Smetona, bet baigė ir galutinai spaudai paruošė K. Grinius; 2) Ko reikia valstiečiams 24 p. 1907 m. (iš rusų kalbos); 3) Minėtas jau Pr. Siulelio vertimas Pitrūko kantrybės; 4) mano originalių apysakaičių iš revoliucijos gadynės rinkinėlis: Prisiškels... (išleista privačiai) ir, rodos, dar viena ar kita čia nepaminėta. Ne viena jų, buvo konfiskuota, o vieną konfiskavo net spaustuvėj.

ma, kiek kam, dvarus dalinant, tektų žemės ir p. Buvo tai bene pirmas mūsų literatūroj mokslo darbas žemės klausimu, kuris praktiškai šį klausimą rišo.

Taip, trumpai aprašant, daug ką del vietos čia stokos praleidžiant, atrodo pirmasis Lietuvos Valstiečių Sąjungos gyvavimo laikotarpis.

P. Ruseckas.

Iš netolimos praeities atminimų.

Tai buvo garsiais 1905 metais. Aš buvau uolus „Vilniaus Žinių“ skaitytojas ir net jų korespondentas. Skaičiau, kur sugriebdamas, ir užsienio „Varpa“. Įvykiai brenė ir sprendėsi. Šian ir ten pasirodydavo „oratoriai“, kurie sodžiaus žmonėms suteikdavo progos visokių kalbų ir gandų prikalbėti. Tekdavo kai kada išgirsi minint ir D-ro K. Griniaus vardą, tik nieko aiškaus iš tų kalbų ir gandų apie jį nepasiliko.

1905 metų rudenį „Vilniaus Žinios“ paskelbė atsišaukimą visiems į „Vilniaus Seimą“ važiuoti. Labai norėjau tą seimą pamatyti, bet kaip? Teko pasitenkinti svajonėmis. O „Vilniaus Seimo“ dienas praleidau vienos giminaitės vestuvėse.

Dar prieš Seimo dienas teko pavėžyti vietos (Lankeliškių) vikarą kun. Uogintą (paskiau b., rodos, Mariampolėj), kuris žadėjo Vilniaus Seimam važiuoti. Parvažiavęs įsiai, prie progos ar tyčia pasikvietęs—dabar jau neatmenu—patarė prisidėti į Lietuvos Valstiečių Sąjungą. Mūsų parapijoj tuomet buvo senesnių ir įtakingesnių žmonių negu aš, del to ir pirmojo L. Valstiečių Sąjungos kuopos steigiamojo susirinkimo vadovu tarpe manęs nebuvo. Visa ko vadovu ir patarėju buvo minėtas kun. Uogintas. Jis padarė atatinamą pranešimą apie buvusį Vilniaus Seimą, taip pat nurodė, kad Seimo nutarimų vykdymo ir L. Valstiečių Sąjungos reikalais reikia kreiptis į „Lietuvos Ūkininko“ Redakciją Vilniuj. Oficiališkuoju pirmosios L. Valstiečių Sąjungos Lankeliškių kuopos organizatorium buvo ūkininkas Arminas, dabar „Ūkininkų Sąjungos“ skyriaus vadovas.

Ką veikė šita kun. Uoginto įsteigtos Valstiečių Sąjungos kuopa, ar gal jos visas veikimas steigiamuoju susirinkimu ir pasibaigė, aš gerai neatsimenu. Aš tik žinau, kad aš joje aktingai nedalyvavau, o labai jau ramus to laiko „Lietuvos Ūkininko“, tonas, jo ginčai su socialdemokratais ir kt. taip pat manęs per daug nesužavėjo ir aš po senovei pasilikau „Vilniaus Žinių“ adoratorius ir korespondentas. Tik 1906 m., rodos, vasarą iš „Vilniaus Žinių“ sužinojęs apie L. Valstiečių Sąjungos „atnaujintojų“ suvažiavimą ir jo nutarimus, tuojau parašiau „Lietuvos Ūkininko“ Redakcijai laišką, prašydamas platesnių informacijų

apie tą sąjungą. Iš čia prasidėjo jau gyvenis santykiavimas su „sajungiečiais“ — išsyk laiškais, o vėliau ir asmeninis (per Petra, dabar majorą Rusecką), kuris pasibaigė tuo, kad aš tapau L. Valstiečių Sąjungos kuopų organizatorius ir dalyvavau pirmajame Lietuvos Valstiečių Sąjungos kuopų atstovų suvažiavime Vilniuje pirmosios dailės parodos atidarymo metu (1906 metų gale sulig senojo kalendoriaus ir jau po naujų Metų sulig naujojo kal.). Šitame suvažiavime, kurio posėdžiai buvo Putvinskaitės (tuomet dar p-lės, dabar p. Žmuidzinavičienės) bute, man ir teko pirmą kartą pamatyti d-rą K. Grinių, kuris šale mažai suvažiavimo darbuose dalyvavusios p. Bortkevičienės ir Dūmos atstovo Kubiliaus, buvo vienintėlis senųjų L. Demokratų Partijos šulas šitame „jaunųjų“ susirinkime (nes iš provincijos atvažiavusių kuopų atstovų, be manęs, rodos, buvo tik pora ar trejetas). Šitame suvažiavime Dr. K. Grinius man labai patiko tiek savo pažiūromis, tiek visu elgesiu. Vėliau jau nekarta teko man su juo susitikt Mariampolėj „Šviesos“ ir „L. Valstiečių Sąjungos“ reikalais, ir stebėtis, kad jis ne tik nesidrovi draugautį ir viešai rodytis su paprastais sodžiaus žmonėmis kaip lygūs su lygiais, bet ir nebijo savęs pavojun statyti laikydamas ir dalindamas nelegalią literatūrą. Tuo pačiu laiku žmonėse D-ro K. Griniaus vardas jau buvo valkiojamas po visą Suvalkiją ir jis pats rodomas baidykle, kuri žmogaus kūną veda į spąstus žandarams, o dūšią — pragaro velniams*).

Didžiausios įtakos Dr. K. Grinius į manę padarė jau 1909 metais, kai aš buvau „Lietuvos Ūkininko“ Redakcijoje ir ėjau sekretoriaus ir korektoriaus pareigas, o Dr. K. Grinius, paleistas iš kalėjimo ir ištremtas iš Suvalkijos, apsigyveno taip pat Vilniuje ir pradėjo eiti redaktoriaus pareigas. Rašydamas straipsnius aš, kaip ir kiekvienas pradėdas rašinėt publicistas, dažnai pradėdavau nuo to, kad pirmiau imdavau pasakoti apie tai, ką žadu ar ko nežadu rašyti, ir tik paskui jau eidavau prie paties klausimo esmės, o ir čia dažnai mėgdavau tas pačias mintis dar ir „kitais žodžiais“ arba „kitaip sakant“ pakartoti. Čia tai D-ras K. Grinius ne tik raudonu rašalu mano „įžangas“ ir kt. „poeziją“ be jokios mielaširdystės išbraukdavo, bet ir savo geležine logika man parodydavo, kad visos tos įžangos ir „kitais žodžiais“ tos pačios minties kartojimai rašiniui nieko gera neteikia. Išsyk man buvo sunku visa tai tinkamai įvertinti, juo labiau, kad mano rašiniai „Vilniaus Žiniuose“ ir anksčiau tame pačiame „Lietuvos Ūkininke“ būdavo redaktorių beveik netaisomi, o dar mažiau trumpinami. Bet pamažu aš vis daugiau įsitikindavau, kad einamaisiais klausimais straipsniais

*) Tarp kitų, tokių ji piešė jau mirties patale gulėdamas man parapijos klebonas kun. Gilius savaip pagarsėjusio Giliaus brolis, norėdamas prikalbinti, kad mesčiau „Šviesa“ ir eičiau į „Žiburį“.

„be vandens“ ir „be poezijos“ yra daug vertesnis, ir jau patsai stengdavausi rašyti be įžangų ir „kitais žodžiais“ nekartoti to, kas anksčiau jau buvo pasakyta. Ir jeigu aš su laiku sugebėdavau ne tik patsai parašyti nepersunkiai skaitomus publicistikos straipsnius, bet ir kitų dažnai „skystus“ rašinius spaudai paruošti, tai didžioji nuopelno dalis tenka mano laikraštinio darbo geriausiam mokytojui D-rui K. Griniui. *A. Rimka.*

Atminimai iš 1904—6 m.

Lietuvos s. d. partijos reikalais 1904—1906 m. tarpe tekdavo lankytis Suvalkų pusėje. Šitų atsilankymų pradžioje netekdavo sueiti į artimesnius santykius ir pažintį su Dr. K. Griniumi, nors gerai žinojau, kad K. Grinius atstovauja demokratams ir kad su juomi vienas kitas mūsų žmogus susieina. 1905 m. pavasarį, Veiverių Seminaristų kuopelės kviečiamas, turėjau atvykti į Veiverius ir dalyvauti seminaristų slaptame susirinkime. Seminarijoje buvo daug nesusipratimų su pedagogais ir bendrai pakilęs ūpas norėjo kužmi nors pasireikšti, todėl buvo norima pasitarti ir pasvarstyti anų laikų padėtį. Nuvykau į Veiverius, bet sekančią dieną sutartasai susirinkimas neįvyko, nes Seminarijos inspektorius apie jį žinojo ir buvo pranešęs kur reikia. — Begrįžtant iš neįvykusio susirinkimo vietos (Veiverių kapinių) į Skriaudžius, kelyje mane pasitiko pora važiuojančių policininkų, ieškojusių manęs Skriaudžiuose, kurie sulaukė ir iškvotė kur buvęs, kur važiuojas. Pasisakiau keliaujas Mariampolėn į lietuvių vakarą, nors manyti nemaniau apie važiavimą Mariampolėn. Atsikračius policijos noroms nenoroms teko keliauti Mariampolėn, kad neužtraukti dar didesnio įtarimo; grįžtant Kaunan tą pačią dieną atvykau Mariampolėn ir koku būdu patekau į Grinių namus ir, šeimininkų kviečiamas, pasilikau pietauti. Tokia tat buvo pirmoji pažintis. Nieks Grinių neklausė mano pavardės, nesiteiravo iš kur esu, be jokios kvotos paprastu būdu atsisėdau už jų stalo ir sekančią naktį apsinakvojau Grinių namų garsiojoj salkoj, kurioj kiek vėliau nekartą tekdavo nakvoti arba sėdėti, besislepianč nuo smalsių raudonsiūlių akių.

Tais pačiais bene metais Suvalkijos L. S. D. P. organizacija susitarusi su demokratais suruošė diskusinį slaptą susirinkimą, kame sulig susirinkimo programos, buvo numatyta pasipešti su demokratais tuomet opiais programų ir taktikos klausimais. Susirinkimas buvo organizuotas Puskelnių kaime (5 klm. nuo Mariampolės šalia Kunigiškio plento) pas ūkininką

Braži. Šitame susirinkime turėjau dalyvauti. Atvyko K. Grinius. Buvau pasiryžęs diskutijose pulti demokratų ir Dr. Grinių kaip demokratų šulą. Nepamenu, kas mudviejų pirmutinį kalbėjo, bet susirinkimui įpusėjus, staiga iš Mariampolės atvyko p. Griniuvienė ir pranešė, kad atėjusi skubi žinia iš Šeštokų geležinkelio stoties apie suėmimą literatūros siuntinio, įpakauto į sviesto statinėles. Literatūra, kaip paskui paaiškėjo, buvo adresuota į Vilnių, susidėjo iš L. S. D. P. leidinių ir buvo pasiūsta V. Kapsuko iš Jurbarko. Literatūros siuntėju buvęs pažymėtas Dr. Grinius; štai kodėl buvo svarbus reikalas ir daktarui teko apleisti susirinkimas. Paaiškėjus šitam dalykui aš nė kartą negirdėjau iš daktaro, kad jis būtų širdes arba reiškes nepasitenkinimo dėl jo vardo naudojimo tokiems pavojingiems tais laikais dalykams.

1906 m. vasario mėnesį, kada Suvalkijoj visu žiaurumu veikė karo stovis, teko iš Vilkaviškio keliauti į Suvalkus. Žinojome, kad įvažiuojant į Mariampolę policija ir kareiviai krečia kiekvieną karetką, kvočia kiekvieną keleivį. Padėtis buvo pavojinga, bet reikėjo keliauti nebojant jokio pavojaus. Bet viso šito pavojaus teko išvengti. Mat, dar Vilkaviškyje susipratome įsėsti į tokią karetką, kurioj įsirioglinto koks tai žymus iš pažiūros pasipūtęs valdininkas tų laikų uniformoje. Spėjome, kad šio pono išvažda mums bus reikalinga Mariampolėje. Karetkoje keliavome keturiese. F. Bortkevičienė, keliavusi su mumis iki Mariampolės, davė progos pradėti kalbas su tuo valdininku ir sueiti į šiokią tokią pažintį. Įvažiuojant Mariampolėn, policija sulaukė karetką ir buvo pasiryžusi mus krėsti ar kvosti, bet valdininkas griežtai pasakė, kad netrukdytų kelionės ir mes tuo būdu buvome išvengę tos nemalonios operacijos ir jos pasekmių. Laimingai atvykus Mariampolėn teko rūpintis tolymesne kelione Suvalkų linkui. Nakties metu gauti arklius buvo nelengva. Išėities ieškojome Griniuose. Ir vėl atsidūrėme pažįstamoj salkioj ir, kiek palaukę, galėjome tęsti savo kelionę.

1906 m. gegužės mėn., grįžtant iš Mariampolės Vilniun, Vilkaviškio stoty įkritau į akį Kauno stoties žandarui, buvusiam tuo metu Vilkaviškyje. Be ilgų ceremonijų žandaras pareiškė, kad reikalui išaiškinti man teksia grįžti Vilkaviškin. Valandai praslinkus stovėjau Vilkaviškio žandarų rotmistro Anenkovo kambary ir atsakinėjau į to pono duodamus klausimus. Į klausimą, kur buvęs, ką bedaręs, pasakiau — buvęs pas Dr. Grinių Mariampolėje. Rotmistras pasitenkino šituo atsakymu, bet įsižiūrėjęs į mano kišenių įtalpą rado reikalingu pasiūsti mane Vilkaviškio belangėn iki peržiūrės įvairius popiergalius ir užrašus. Iš belangės parašiau Dr. K. Griniui laišką ir išpėjau, ką esu pasakęs Anenkovui. Teisybė, su Dr. Grinium pasimačiau praėjus 15 metų po šito įvykio, bet nei tuomet nei dabar nesu girdė-

jęs papeikimo iš jo pusės, kad blogai esu padaręs panaudojęs jo vardu pavojaus valandą.

Nenoriu šiais savo trumpais atminimais nei girti nei peikti Grinių. Man rūpi tik vienas dalykas — pažymėti, kad anais sunkiais laikais tokių žmonių, kaip Griniai, buvo labai ir labai maža, — buvo maža žmonių su visuomenine gyslele, mokančių surasti visuomenėje dirbamą darbą ir tam darbui padėti arba jam nekliudyti.

K. Bielinis.

D-ras K. Grinius ir jo žmona.

1904 — 1905 m.

Suviršum 20 metų sukako kaip man teko susipažinti su d-ru K. Grinium ir jo nužudyta žmona Joana. Po spaudos atgavimo pasirodė pirmieji lietuvių vakarai, spektakliai, prasidėjo lietuvių kultūros reiškinys, apie kurį dažnai pradėjo minėti net ir rusų didesnieji laikraščiai. Nekalbant apie kitus Lietuvos kultūros centrus, Suvalkijoje toks centras buvo Mariampolė. Visi inteligentai žinojo: ten gyvena d-ras Grinius. Jis gydė ligonius, bet neužmiršo gydyti mūsų visuomenės, kelti ją iš lėtarginio miego ir visas savo liuosas nuo gydymo valandas žodžiu ir darbu tam reikalui pašvėsdavo. Jo žmona neatsilikdavo nuo jo.

Jaunoji karta, išėjusi iš tų pačių ūkininkų, aukštesniųjų klasių gimnazistai, studentai — ieškojo savo jėgas pašvęsti naujai gemančiai lietuvių kultūrai; patys negalėdami surasti kelių, kreipdavosi į Grinius. Grinių namai pasidarė centras, kur visas Lietuvos jaunimas rasdavo prijautimo, patarimų varrant naujai pradėtą darbą. Kaip organizuoti vakarą, spektaklį, išgauti iš valdžios leidimą, surasti butą, kostiumus ir t. t. — atlikti visą juodą darbą, vis tai neapsieidavo be daktaro ir jo žmonos. Kas neatsimena pirmųjų spektaklių kluonuose! . . .

Tai buvo priešrevoliucinis laikas 1904 metais. Laikas bėgo greitai, dar greičiau plėtės nauji atsitikimai. Gyvenimas spyrė iš kultūrinės kovos pereiti į politinę. 1905 metai! Pirmieji laisvesnės Lietuvos spinduliai sužibėjo po visą Lietuvą. Jie labiau švystelėjo Suvalkijoje. Prasidėjo nauja politinė kova. Plaćiai po visus Suvalkijos kampus pasklido nauji agitatoriai; pėkšti ir dviračiais pradėjo lankytis visur, kur tik būdavo proga: sueiga, žmonių susirinkimas prie bažnyčios po pamaldų, vestuvės arba kokia kita proga — visur atsirasdavo agitatorių — pasakydavo jie prakalbą apie politinės kovos reikalingumą, trumpai ir aiškiai nurodydavo kovos kelius ir išdalinę atsišauki-

mus, vėl pranykdavo. Tų laikų policija rankas tik nuleisdavo — negalėdama agitatorių sugaudyti. Kova ėjo vis smarkyn — nuo žodžių teko eiti prie darbų. Taip tęsėsi visą vasarą. Pradėjo rusų laikraščiai kalbėti apie Suvalkiją, ir griūvanti caro valdžia pamatė, kad lietuviai gyvi ir grėšia pavojum atsidalinti nuo Rusijos. Jie griebiasi savo priemonių, pradėjo vieną kitą lietuvių kišti kalėjiman. Bet judėjimas nesustojo, kova ėjo toliau, represijos tik žadino visuomenę iš miego.

Iš kur ėjo visas tas judėjimas? Jis ėjo Suvalkijoj iš Mariampolės — iš daktaro Griniaus namų. Ten buvo branduolys. Daktaras ir jo žmona turėjo visas vadeles, jaunos jėgos varė darbą — politinė kova ėjo gilyn. Atsišaukimai, jų parengimas, iš užsienio pristatymas buvo dažniausiai žinioj daktaro ir jo žmonos. Iš ten sklydo jie po tamsiausius Suvalkijos kampus.

Atėjo 1905 m. rudenio. Revoliucija . . . Caro sostas pradėjo svyruoti. Lietuvių išbujojusios jaunos jėgos prisidėjo prie jo griovimo. Laisvė . . . Atviri mitingai — eikštėse prakalbos „iš bačkų“ . . . rinkimai į Vilniaus Seimą. Seimo nutarimai pasipylė po visą Lietuvą, sukėlė liaudį iš miego. Daktaro ir jo žmonos darbas nepraėjo niekais. Jis išbujojo ir išaugo. To darbo vaisiai pasiekė tamsiausias Nemuno parkantes: liaudis užsimanė pamatyti Lietuvą laisvą, išvyti žandarus ir policiją, atsikratyti nuo rusų jungo. Daktaro namai buvo centras, kur visi agitatoriai važiuodavo kaip į savuosius: valgė, nakvojo ir iš čion, kaip iš štabo, leisdavosi į visas Suvalkijos puses. Vieni važiuodavo į susirinkimus pas ūkininkus, kiti eidavo pas kareivius, dar kiti prie darbininkų. Pats daktaras pašvėsdavo visą savo liuosą laiką ūkininkų įvairiausiems susirinkimams, — tai tveria ūkininkų draugija, tai rengia jiems kursus, kviečia lektorius ir pats skaity paskaitas. Jo žmona važinėja į susirinkimus į kaimą, mažai kalbėdama, bet daug darydama. Kiekvienas svarbesnis politinis darbas neapsieidavo be jos pritarimo ir sutikimo. Svarbi jos būdavo užduotis susekti žinias nuo valdžios viršininkų: ji atlikdavo kuogeriausiai.

Žandarai, žiūrėdami į prakalbas „iš bačkų“, griežė dantiomis, trynė rankas ir sakydavo: „my ješčio porabotajem! . . .“ Reakcijos vėsula užėjo. Gilus ruduo, purvynas, nejauku . . . Kareiviai svyravo. Mariampolės pėstininkai pritarė, gusarai griežtai nusistatė priešais revoliuciją. Prakalbos, susirinkimai, Vilniaus Seimo ir kiti atsišaukimai platinosi į visas puses. Pirmas sniegas, pirmi reakcijos žingsniai: prasidėjo areštai. Gusarai pradėjo varyti žymesnius darbininkus į kalėjimą. Kalvarijos kalėjimas greitai prisipildė politikos prasikaltėliais: ten atsidūrė studentai, gimnazistai, darbininkai ir daug valstiečių. Nenuliūdo kalėjime suimtieji caro valdžios nelaisviai; juos buvo kam palaikyti: daktaras Grinius ir jo žmona buvo laisvi; jie nenuleido rankų visą laiką, stengėsi palaikyti savo lėšomis

kalėjimo nelaisvius. Griniuvienė gyva! — sakydavo kaliniai — būsim ir mes gyvi ir sotūs ir laisvi. Tiesa, kalėjimo nelaisviai greitai susiorganizavo, įsteigė „klesas“, pradėtą laisvėje darbą varė toliaus, nemokančius skaityti ir rašyti išmokino, mažiaus susipratusius — padarė iš jų naujus agitatorius, kameroj, kieme, per pasivaikščiojimus virė darbas, ėjo prakalbos ir kalėjimas virto tikru liaudies universitetu, „klesomis“. Galop įsteigė savo laikraštį. Iš užsienio nelegalė literatūra pasiekdavo „klesas“. Kalėjimo sargai buvo Griniuvienės žinioj. Pietų pagaminimas, suteikimas žinių ėjo per daktarienės rankas. Net griežtas atsispyrimas priešais kalėjimo viršininkus, Suvalkų prokurora, prieš general-gubernatorių ir kitus ponus, kuriems, kaliniai rašydavo vietoj nužemintų prašymų, griežtus „reikalavimus“ paliuosuoti iš kalėjimo kaikuriuos politikos prasikaltėlius — buvo daromi. Jautė jėgą: Griniuvienė buvo laisva, ji visa ką padarys. Tiesa, daktaras ir jo žmona mokėjo apeiti ponus viršininkus. Nevienas iš žymesniųjų politikos prasikaltėlių gal būtų buvę pakarti. Suvalkų prokuroras Cholščevnikovas bandė perduoti daug bylų karo teismui; ačiui Griniuvienės įtakai į aukštesnius valdžios agentus, ypač į general-gubernatorių gener. Gulkovskį, jie pasiliko gyvi. Jos jėga ir energija buvo begalinė. Ji iš vyresnybės ištraukdavo visas žinias. Būdama laisva, nesėdėjo rankas sudėjus ir varė darbą toliau, neatsigrįždama, kad siautė reakcija, žandarai trindavo iš džiaugsmo rankas, „rabotali.“

1906 m. teismų visa eilė. Daktaras ir jo žmona dažnai savo lėšomis išimdavo iš kalėjimo, samdė gynėjus ir visoms savo jėgomis prisidėjo prie politikos prasikaltėlių paliuosavimo.

Laikiniai reakcija paėmė viršų. Teko prisitaikyti prie naujų sąlygų. Daktaras ir jo žmona vėl rankų nenuleido. Įkūrė naują kultūros draugiją „Šviesa“, per kurią galima buvo varyti darbas toliau. Parašyti įstatus, užregistruoti juos; nesykį teko frankytis į Suvalkus pas gubernatorių, kiek jėgų, kiek lėšų teko padėti.

Galop, „Šviesa“ įvyko, reikėjo ją išplatinti, suorganizuoti skyrius — vis tai buvo begalinis ir didelis darbas. Teko galų-gale daktarui, jo žmonai už „Šviesa“ patiemis Kalvarijos kalėjimą pamatyti ir ten kalėti. Žodžiu, tuo laiku, kaip ir vėliau, nebuvo to kultūros ir politikos darbo, prie kurio nebūtų prisidėjęs daktaras ir jo žmona. Vien rūpėjo Lietuvos reikalai, Lietuvos atgijimas.

Keletas metų reakcijos Karas 1914 m. išblaškė lietuvius po tolimiausius Rusijos kampus. Daktaras ir jo žmona su vaikais pateko į tolimą Kaukazo kraštą. Sunaikinta žmonos sveikata nuo ilgo begalinio darbo ėjo blogyn. Kalnuose ji manė pasitaisyti ir vėl grįžti į Lietuvą, į laisvą Lietuvą, už kurią padėjo tiek daug jėgų, energijos ir sveikatos.

Nauja rusų revoliucija nugriovė caro valdžią; iškrypusi iš vagos revoliucija pagimdė plėšikų gaują: Griniuvienė kartu su dukrele Gražina žūsta nuo jų kulų ir durtuvų. Ji viena iš didžiausių — stipriausių Lietuvos moterų pasilieka nužudyta tarp tolimų Kaukazo aukštų kalnų — nepamačiusi Lietuvos, laisvos Lietuvos, už kurią jos vyras ir ji padėjo tiek daug darbo, pašventė visą savo gyvenimą. Lai negyva pamato šiandien laisvą Lietuvą, o tolimoj Kaukazo šalyj lai būna jai sykiu su dukrele lengva žemelė. Lai būna amžina atmintis!

A. Garmus.

1926. IV. Kaunas.

D-ras Kazys Grinius medicinos populiarizatorius ir visuomenės gydytojas.

Siemet sukanka 35 metai nuo pasirodymo dr. Griniaus pirmojo medicinos straipsnio, kuris išspausdintas 1890 m. „Ūkininko“ 3 ir 4 Nr. vardu „Dizenterija“.

D-ro Griniaus medicinos populiarizavimo darbe galime atskirti 3 periodus:

1. Spaudos uždraudimo metais nuo 1890 m. iki 1904 m.,
2. Spaudą atgavus 1904 m. iki vokiečių okupacijos 1915 metų,
3. Nepriklausomaj Lietuvoj pradedant 1920 metais.

Pirmojo periodo raštų skaičius nedidelis: tai yra straipsniai, išspausdinti „Ūkininke“ su parašu Gr. K., būtent: 1890 m. 3 ir 4 Nr. Nr.: „Dizenterija“ (arba Raudonoji, Kruvinoji, Greitoji), ir „Mėlynasis spuogas (karbunkulas) pas žmogų“ 1890 m. Nr. 8.

Čia yra pirmutiniai bandymai aiškinti ligas populiariškoj formoj:

1890 m. buvo pirmieji „Ūkininko“ leidimo metai, ir jame, be d-ro Griniaus, nuo pirmo numerio randame kito mūsų visuomenininko d-ro Staugaičio straipsnį apie trašas, kurs eina per kelis numerius su parašu J. St. Augys; tokiu būdu, šiais metais sukanka 35 metai ir d-ro Staugaičio literatiniam darbui.

I.

Antrasis periodas, kurs prasideda nuo spaudos atgavimo 1904 metais, lyginant su pirmuoju, pasižymi dideliu vaisingumu ir planingumu.

Čia D-ro Griniaus darbas ankštai surištą su „L. Ūkininko“ priedu; „Sveikata“; jos atsiradimas, išaugimas — tai yra jo iniciatyvos ir energijos vaisius. Kuomet po bylos dėl „Šviesos“ D-jos*). D-ras Grinius buvo priverstas apiešti Mariampolę, jis apsigyveno Vilniuj ir įėjo „L. Ūkininko“ redakcijon. Čia buvo sudaryta leidimo bendrovė „Felicija Bortkevičienė, Kazys Grinius ir Ko“. 1909 metais Mykolas Sleževičius, kurs buvo iki šiol „L. Ūkininko“ redaktorium, išsikėlė Petrapilin, (kur kaip sekretorius pradėjo dirbti pas Dūmos atstovą Bulotą), tuomet Dr. Grinius perėmė „L. Ūkininko“ redagavimą, ir čionai pas jį kilo mintis išleisti „Sveikatos“ priedą. Iš pradžių buvo rašoma sveikatos klausimais „L. Ū.“ priede „Žemė“, kur 1909 m. buvo išspausdinta sekantieji 4 D-ro Griniaus straipsniai: 1 Nr. apie peršalimą, 2 ir 4 nr. apie kūno švarumą, 9. nr. apie pirtis ir 12 nr. apie rauplių čiepijimą. Tų pačių metų „L. Ūkininko“ 29 nr. išspausdinta D-ro Griniaus straipsnis „Keletas žodžių apie kolera“, kurs buvo parašytas įspėti pavojų nuo besiantisios choleros.

Kadangi „Sveikatoj“ daugiausia tilpo D-ro Griniaus raštų ir galima ją pavadyti jo kūdikiu, nes jis ne tik ją redagavo, bet ir rašė, todėl įdomu smulkiau susipažinti su jos atsiradimo istorija. „L. Ūk.“ 11 nr. 1909 m. išspausdita toks atsišaukimas: (rašyba palikta origin.).

„Reikia mums medicinos knygelių.“

Neužginamas daiktas, kad lietuviškų knygų ir yvairių spaudinių skaičius paskutiniaisiais metais smagiai padidėjo. Bet ne visoms dalims mūsų raštijos vienaip sekasi. Yra visos jos šakos, kurios labai atsiliko nuo kitų. Štai imkime mediciną. Net nesuprantama kodėl, pas mus taip mažai išėina medicinos knygelių. Suskaitėme, kad per 13 metų (1895—1907) visame sviete pasirodė tik apie 40 lietuviškų medicinos knygelių — taigi po 3 knygeles kas metas. Kokios tos knygelės — nepaisysime, nors, tiesą pasakius, ne viena yra tarp jų tokia, kuri geriau būtų padarius — nepasirodžiusi iš spaudos. Ar ne reikėtų pabandyti tą spragą mūsų raštijoje užpildyti? Keletas gydytojų yra prižadėję „Lietuvos Ūkininko“ redakcijai pagaminti eilę prieinamai parašytų medicinos knygelių. Bet jų išleidimui reikia pinigų.

*) Bylos rezultatai: „Šviesos“ Draugija uždaryta, gruodžio mėnesi 1908 m. iš Kalvarijos kalėjimo paleista J. Griniuvienė, o kelioms dienoms vėliau paleistas Dr. Grinius, kuriam buvo įsakyta išsikraustyti iš t. v. Lenkų Karalijos, t. y. iš Suvalkijos.

Todel kreipiamės į Lietuvos visuomenę, ypač gydytojus - lietuvius, ar negalėtų palaikyti pinigais ir raštais mūsų sumanymo. Tam reikalui priimame aukas ir kviečiame įsirašyti į narius bendrovės „L. Ū-kui“ leisti.

Kas įneš nemažiau kaip 25 rub. bus paskaitytas tos bendrovės nariu ir gaus „L. Ūkininką“ ir išeinančių medicinos knygelių po 1 ekempliorių dovanai. Mažesniems aukautojams irgi siūsimė po 1 ekz. knygelių iki atsilyginsime. Visi **metiniai** „Lietuvos Ūkininko“ ėmėjai taip - pat gaus dovanai po 1 ekz. tų knygelių. Siunčiant tam reikalui pinigai būtinai reikia pažymėti, kad **tie pinigai skiriami medicinos knygėlėms**. Tie pinigai tik tam dalykui ir eis.

Jeigu atsiras užtęktinai lėšų, tai leisime kas mėnuo po vieną prieinamai parašytą medicinos knygėlę.

Pinigų taip daug nereikėtų — kokia 50 rub. mėnesiui. Toliau — dalis pinigų grįžš iš pardavimo tų knygelių. Taigi, kad pradėti tas naudingas darbas, reikia mums keleto šimtų rublių. — Pasitikime, kad visuomenė neatsisakys padėti mums.

Jeigu pasirodytų, kad mes apšivylėme, kad pinigų reikalingų nesuradome, tad visiems, kas kiek buvo įnešęs, pinigus gražinsime.

Sudėją tą dalyką į visuomenės rankas laukiame atsiliepimo.

F. Bortkevičienė.
Daktaras K. Grinevičius.

Tų pačių metų „L. Ūkininko“ 31 nr. tilpo toks redakcijos pranešimas:

„Mūsų priedas „Sveikata“.

Su pereinu (30) „L. Ū-ko“ numeriu išsiuntinėjome pirmą numerį mūsų naujo priedo „Sveikata“. Leisti jį žadame kas mėnuo. Rašysime „Sveikatoj“ daugiausiai apie tai, kaip apsaugoti ir gelbėti žmogaus sveikata nuo visokių jos neprieteilių, bet suprasdami mediciną plačiai kartis nuo karto „Sveikatoje“ galėsime talpinti ir veterinarijos straipsnius ir abelnai, kas prie medicinos priguli.

Čionai vieta bus trumpai paminėti, kaip atsirado tasai „L. Ū-ko“ priedas.

Matydami, kaip maža išaina lietuviškų medicinos knygelių, 11 „L. Ū-ko“ Nr. atspaudinome atsišaukimą kviesdami visuomenę padėti mums pinigais ir raštais leisti medicinos knyges. Atmušę skyrium tą atsišaukimą buvome išsiuntinėję 200 suviršum mūsų inteligentų. 117 daktarų, 13 veterinarų ir 49 farmaceutams (aptiekoriams), kitus - gi - šiaip inteligentams. — Nuošaliai čia pridėsime, kad iš paminėtų 179 taip tariant medicinos lietuvių inteligentų Lietuvoje suradome 77 ir svetur 102. Taigi ir skaičiai parodo, kad laikraščiai teisingai

skundžiasi, jog Lietuva savo pinigais inteligentus fabrikuoja ne sau, bet kitoms šalims. Bent medicinos inteligentų radome Lietuvoj bebūnant tik 43 iš šimto. Mažoka! — Bet grįžtame prie „Sveikatos“. Kiekgi atsišaukė iš tų 200 inteligentų ant mūsų užkvietimo? Ugi 5 išviso, kurie tam reikalui sudėjo (ar pažadėjo) 125 rublius.

Tai labai maža. Buvome beabejoją ar verta prasidėti su nauju priedu beveik nepritariant visuomenei. Bet nesinori atsisakyti nuo darbo, kuris išrodo naudingą ir reikalingą lietuviams. Norisi visgi tikėti, kad visuomenė padės mums vartyti pradėtą darbą!.

Reikia paminėti, kad tarpe 5 atsišaukusių inteligentų vienas iš pirmutinių buvo veterinarijos gydytojas Mockus, kurs prisuntė 25 rublius, reikšdamas pageidavimą, kad „Sveikatoj“ būtų rašoma ir veterinarijos klausimais. Todėl Redakcijos pranešime buvo pažymėta, kad „Sveikatoj“ bus talpinami iš veterinarijos straipsniai. Nors tas pažadėjimas buvo duotas atsakymui į vieno asmens pasiūlymą, bet iš tikrųjų jis nebuvo vyknamas, ir peržiūrėję „Sveikata“ nuo 1909 m. iki šių 1925 m. grynai veterinarijai paskirtų straipsnių beveik nerašime. Tos rūšies straipsnius geriau tiko spausdinti kitame „L. Ū-ko“ priede „Žemėj“, kur jų galima ir rasti.

Neatsižvelgiant į mažą visuomenės pritarimą „Sveikata“ remti, jos iniciatorių pastangomis 1 nr. buvo išleistas liepos mėnesį 1909 m. kaip „L. Ū-ko“ 30 nr. priedas. Pirmuose trijuose numeriuose atspausdinta D-ro Avižonio (dabartinio profesoriaus) straipsniai: „Trachoma“ (Nr. 1), „Džiova“ (Nr. 2) ir „Lietuvių medicinos ir higienos knygos“ (Nr. 3).

Prieškarinės „Sveikatos“ bendradarbiai, be d-ro Avižonio, buvo: d-rai: Jarašius, Kuprevičius, St. Matulaitis, „Ske-teris, J. Žemgulys (tuomet stud. medikas), pasirašinėjo J. Ž.

Jeigu mes peržiūrėsime visus „Sveikatos“ numerius, išėjusius iki 1915 metų, — tai išspausdintuose raštuose rasime tam tikrą sistemą. Stengtasi, kad plačioji lietuvių visuomenė susipažintų su limпамomis ligomis, nuo kurių daug suserga ir miršta dėl nežinios ir nemokėjimo gintis. 1909—10 ir 1911 metais daugiausia pavesti limпамoms ligoms. Pirmiausia čia randame paties D-ro Griniaus straipsnius: apie vaikų ligas — škarlatina, tymus, difteritą, kokliušą, rauples, toliau eina naktinis klyksmas, naktinis žuvų gaudymas, taip pat vaikų ligos. Rašyti apie tas ligas, kiek galima patirti iš „L. Ū-ko“ atsakymų ir paties autoriaus žodžių, pirmiausiai paskatino vaikų ligų (škarlatinos) epidemijos, kurios tuomet siautė Suvalkijoje. „Sveikatos“ redakcijos atsakymai į paklausimus virto ištisa

eile straipsnių. Ir vėliau nemaža straipsnių apie įvairias ligas buvo tik išplėsti atsakymai (pavzd. apie pasiutimą, kodėl kaimam iš burnos negardžiai atsiduoda, ir daug kitų). Įdomus skyrius — tai skaitytojų klausimai ir juos atsakymai, kurie beveik visi buvo parašyti paties redaktoriaus Dr. Griniaus. Didelis klausimų skaičius parodo, kad „Sveikatai“, pirnam higienos laikraščiui, pavyko suinteresuoti platesnius sluoksnius ir palaikyti tamprus ryšius tarp skaitytojų ir paties laikraščio. Nuo to didėjo pačių medicinos raštų svarba ir jie buvo arčiau pritaikinti liaudies gyvenimui.

Grįžtant prie limpamų ligų reikia paminėti tas, apie kurias buvo parašyti paties Dr. Griniaus straipsniai, būtent: reumatizmas, infliuza, galvos piktšasiai arba parkai, sifilis ir 606, apie drugio ligą, apie triperį, karštinę po gimdymo. Iš kitų ligų buvo rašyta apie kurtumą. Sekančiais 1912, 1913 ir 1914 metais „Sveikatos“ turinys įvairėja; Tarp kitako čia randame „Kaip maži vaikai auginti“, versta J. Ž. (d-ro J. Žemgilio) iš rusų kalbos. 1913 metų „Sveikatoj“ paties D-ro Griniaus straipsniai rašyti įvairiais klausimais. Keletą čia paminėsiu. — Apie „**Ligonų liginimą**“, išdėstyta, kaip slauginti ligonius namieje, pabrėžta atsargumas su maistu (dietos svarba).

„**Apie šeimynos laimę**“ rašoma: „Daug yra ligų, kurios nuo tėvų pasiduoja vaikams, bet keletas jų tai galima skaityti tikra žmonių rykštė, kuri plaka vaikus už tėvų kaltes. Svarbiausios tokios nelaimės yra tai girtuoklystė, sifilis, džiova ir proto ligos“. Kalbėdamas apie girtuoklystę autorius pastebi: „Ištirta yra, kad apsilpimui veislės nereikia net būti nei tikru girtuokliu, užtenka, jei girtas tėvas arba motina tokia apsvaigime pradės naują gyvastį. Taigi girtuokliai visai neprivalėtų turėti vaikų“. Autorius duoda pavyzdį kai kurių Š. Amerikos valstijų, kur įstatymais draudžiama tuoktis bepročiams, džiova sergantiems ir sifilikams. „Tokie įstatymai verta ir pas mus įvesti“.

„**Ūkininko aptiekoj**“ — aprašyta apie 20 paprasčiausių vaistų, kurių gera būtų turėti ūkininkams, toliau nuo aptiekų gyvenantiems. Ištikrųjų apšviesto ūkininko aptieka turėtų būti daug didesnė, nes žmonai beveik visai apleista gyvulių gydimui aptieka.

„**Truputį apie girtuoklybę**“: — Suvalkijoje 1909 m. vidutiniškai imant kiekvieno gyventoją pragerta 3 r. 1 k. Skaitant Suvalkijoje 400 tūkstančių lietuvių išeina, kad jie vienai degti nei kasmet atiduoda vieną milijoną 200 t. rublių, kitaip tariant, tais vienais metais pragerta 12 dvarų po 1000 margų, įkainuojant margą po 100 rb. Tiek monopolinė degtinė suėda pinigų, O kur iš girtybės kilusios kitokios nelaimės: bylos, kalėjimai

padegimai, užmušimai, vagystės, ir t. t. Blaivybės priešai: 1. pravorų valdytojai, 2. karčemninkai, 3. monopoliai.

Kaip kovot su girtuoklybe? Visokiais galimais ginklais, bet ypač per jaunimą: reikia tvirti jaunimo kuopelės, kurių nariai negertų svaiginančių gėrimų ir kiek įmanydami stengtusi savo tarpan ir kitus pritraukti. Kuomgi užvaduot girsnojimas? Jaunimui geriausia tam dera — įvairus sportas, mokslas, knygos.

Pabaigoj autorius stato klausimą: „Ar gali lietuviai prablaivėti? Jei kitos tautos, kaip švedai sakysime, iš girtuoklių pastojo blaiviais; jei mūsų sugyventojai — žydai yra labai blaivi tauta; jei protestantai, sektantai, (baptistai, mukeriai) tarpe mūsų gyvenanti, irgi yra dideli blaivininkai — tai kodel ir patys lietuviai negali blaivybėn atvirsti?“

Straipsnyj „apie ypnotizmą“ išaiškinta, kas tai yra įkalbinėjimas arba sugestija, kaip ypnotizuoja. Kai - kurie įkalbėjimų ir ypnotizmo ženklai lietuvių gyvenime ir naminėje medicinoj: nužadėjimai, raganavimai, prakeikimai, kaikurios bažnytinės praktikos: ekzortai, velnių išvarymas ir t. t., o taipogi pasakų viktrisos (vilkalokai). Žmonių į gyvulius pavertimai, raganų lakiojimai ir kitokie navatni apsišreikimai gali būt iš dalies išaiškinti ypnotizmo įkalbėjimu arba įsikalbėjimu.

Toliau seka d-ro Griniaus straipsniai apie **skilvio** slogas, apie **koleriną**, apie **įsikrėtumus, kaip skenduolis gelbėti**, apie **kaltūną**, kur pasakyta, kad kaltūnas ne liga, bet tik prietaras, apie **grybus**; nurodoma, kad bažnytkiemių rinkos turi būti bruokotos, moterys neįsėdintų savo ligų ir kt. Toliau eina **apie nagų graužimą**, kur įspėjama saugotis nuo to blogo įpročio ir iš mažens vaikus nuo to atpratinti, **apie skalsagrūdžius**, kur aprašyta liga nuo jų vartojimo ir pavojus neščioms moterims; **kodel plaukai slenka**, kur pataria „nenešioti kepurių kietais augštais graižais, kad niekuomet nebūtų nuo kepurės dėvėjimo nei mažiausios dėmės ant kaktos. Geriausia būtų kur tik galima visiškai kepurii nenešioti arba turėti kepurė ne ant galvos, bet rankoje“; **apie homeopatiją**, kur nurodyta jos gerosios pusės, kad per daug ligonių vaistais nevaišintų — išmokino gydyti be vaistų tik nustatant dietą (paskiriant tinkamą valgį ir gėrimą), iš kitos pusės įspėjama nuo pasitikėjimo homeopatija, kuri savo pacientus suranda tarpe tamsių, neišmanėlių žmonių.

Rašinyj — „Kas daryti, kad kojom šalta“, nurodytos ligos, kurios kyla nuo **mėsos valgymo**, kaip jų išvengti ir pabaigoj išreikšta abejonė: **pasnykai** iš popiežiaus leidimo nyksta Lietuvoj, žmonės ima daugiau mėsos valgyti. „Atsiminus ne visuomet naudingą mėsos įtekmę į žmogaus kūną, reikia labai apsimislyti, ar ta permaina bus mums naudinga. Tiesa, kad

pasnykų mes turėjome gal ir per daug. Bet dabar ar nebus jų per mažai jau?”

„**Apie vėžio ligą**“ pabrėžta svarba anksti kreiptis pas gydytoją ir duoti jį išpiauti, „**Apie saldinius ir cukrinius**“ — įspėjama, kad jų pagražinimui vartojami nuodingi anilino dažai. „**Apie neurasteniją**“ — aprašyta tos ligos apsireiškimai, priežastys, kurios sukelia tą ligą, tarp jų kaip **svarbi neurastenijos priežastis tai dabartinė mokykla.**“ Perilgas sėdėjimas troškiamame mokyklų bute, sunkus daugeliui vaikų nepakeliamas mokymas, dažnūs nubaudimai, tolydinė baimė, permažas judėjimas tyrame ore, dažnai menkas maistas — galų gale jau 15—16 metų vaikus padaro neurastenikais. Nedyvai, kad mūsų mokslus išėjusi jaunuomenė beveik perdėm neurastenija apimta.

Tiesa, gal ir visa mūsų tauta persilpnus nervus turi, bent išdalyt. Kuomigi išaiškinti žinomas lietuvių nerangumas, atidėliojimas darbo tolimesniam laikui, neužbaigimas pradėto darbo, žodžio neištesėjimas jei ne valios silpnybė, kuri kuone visuomet eina žingsnis į žingsnį su neurastenija“.

Be paminėtų čia ilgesnių raštų, įdomūs yra įvairūs skaitytojų **paklausimai ir į juos atsakymai**, kurių dauguma paties redaktoriaus D-ro Griniaus parašyti. Vienas toks užklauskas „**Kas reikia žinoti mergaitėms ir jaunikaičiams**, ypač vedusiems, kad vaikų nebūtų? „(Sv. 1912 m. Nr. 11—12) sukėlė aštrią laikraščių polemiką, todėl ties juo ilgiau sustosiu. Atsakymas į tą paklausimą duotas labai rimtas: „Žinome ir mes, kad jaunimui tokie klausimai rūpi, kad galėtų be bėdos paleistuvauti. Bet mes tokio jaunimo nenorime, mes geidžiame, kad mūsų jaunimas kitokiais doresniais keliais eitų, kad jis savo laiku vaikų turėti nebijotų. Tad, atleisk T., patarimų kas daryti, kad vaikų nebūtų, nuo mūsų nesulauksi... **Iki šioliai reguliuoti žmonių veislės pagerinimą dar niekas nemoka**, tad iš to pamokymo tiek tik gali išeiti, kad mažiau vaikų bus; kokie jie išeis, visgi nežinia“. Vienok „Šaltinis“ protestavo prieš tai, skaitydamas neleistinu net mokslinį svarstymą tokio svarbaus klausimo. Matomai, tam protestui davė progą ir kitas D-ro Griniaus straipsnis: „Kaip apsaugoti nuo nervų apsilypimo“ (Sveik. Nr. 1. 1913 m.), kuriame tarp kitko pasakyta, kad nervų išsisėmimas arba susilpnėjimas paeina nuo daugelio priežasčių: „Politiški prispaudimai irgi atsiliepia į nervus. Kuo didesnis politikos suirutės, kuo daugiau prispaudimų, persekiojimų, nelygybių, tuo daugiau žmonės bijosi, nerimuoja, graužiasi — tuo nervai jų darosi silpnesni. Tikybiniai nesutikimai yra bjauresni už politiškuosius. Čionai eina ne tik persekiojimai ir prispaudimai, bet kartu didinasi įvairios tikiškinės praktikos — nepakeliami pasninkai, perilgos maldos, per dažnos iš-

kilmingos apeigos, kelionės į šventąsias vietas, graudūs ir smarkūs pamokslai, įniršimas ant priešininko, bijojimas jų ir kiti tokie dalykai). Tai vis padaro žymius ženklus į žmonių nervų stovį“.

Tame pat straipsny („Kaip apsaugoti nuo nervų apsilpimo“) yra išvardintos ir kitos priežastys: „trys ligos labiausiai persiduoda nuo tėvų į vaikus: girtuoklybė, sifilis ir džiova. Jos taipogi apsilpnina jau motinų yščiuose vaikų nervus; auklėjimas vaikų šiame klausime užima labai didelę vietą. Nuo prigimimo silpnanerviai vaikai per ilgą laiką gerai auklėjami gali išeiti visai naudingais su pusėtiniais nervais žmonėmis.“

Nereikėtų vaikų **nei peikti, nei girti, nei bausti**. Sako, japonai beveik taip ir bėsielgia su vaikais... Mokyklos mūsų neprideramai sutvarkytos. Jose ir sveiki vaikai dažnai suardo savo nervus. Ilgas, sunkus mokslas, maža judėjimo, blogas oras, blogų laipsnių ir egzaminų baimė, tankūs nubaudimai — vis tai labai biauriai atsiliepia į vaikų nervus.

Toliau randame D-ro Griniaus straipsnius su išpėjimu prieš apgaulingus laikraščių gydymo skelbimus.

Straipsnyj „**Apie kraujo plūdimumą**“ atpasakota įvairūs plūdimai iš arterijų, venų, iš nosies, burnos, ir t. t. su patarimais kaip elgtis jiems užėjus. „**Apie nuodus ir apsinuodijimus**“ — koki apsinuodijimai, greitoji pagalbe prie jų. Straipsnyj - paskaitoj „**Kas ūkininkui reikalinga žinoti iš daktarų mokslo**“ — duota praktikos. patarimai, ką ūkininkas būtinai privalo įsidėti galvon, kad žinotų, kas reikia daryti iki daktaras pribus šiuose atsitikimuose: kaulą kam nulūžus, sąnariui išnirus, susižeidus, kraujui prasimušus, skendėjus gelbstant, nusišutinus, nušalus, apalpus.

„**Apie pašalines vietas**“ — iškeltas svarbus mūsų kaimo higienai klausimas — reikalingumas įtaisyti išeinamąsias vietas.

Apie „**Kūno švarumą**“ išdėstyta, kodel svarbu ir kaip reikia palaikyti kūno švarumą — nurodyta į prausimą, trinkimą, vonias, pirtis, šaltus maudymus, apsipylimus, lietaus prietaisą kaipo svarbiausias tam priemones. Pabaigoj autorius sako: „Kitų šalių pradinėse mokyklose yra kambarių su lietaus prietaisais ir kas savaitę mokytojas priverčia vaikus nusiprausti ir nusilieti vandeniu. Tai labai sveika! Dabar statoma daug naujų mokyklų, bet negirdėti, kad kur — nors taisytų prie mokyklų nusiprausimo nors su lietaus prietaisomis kambarius. Valsčiams vertėtų pareikalauti, kad mokyklų butuose ir tai nebūtų užmiršta. Reik iš anksto tuomi rūpintis, kad tik dar pleonas mokyklai darosi“. Pageidavimas kur iki šioliai po 10 metų nė vienoj Lietuvos mokykloj, rodos, neįvykintas.

Tu pačių 1914 m. „Sveikatoj“ dar yra atspausdinta D-ro Griniaus: „**Skiepykite nuo rauplių vaikus!**“, „**Naikinkite muses!**“, „**Kaip apsisergėti nuo karštinės (tifo)**“, „**Apie pertukimą**“.

Be bendrų medicinos žinių D-ro Griniaus raštuose randa-me vietų, kur aprašomi mūsų liaudies papročiai — buitės ir liaudies medicina. Kas ateity rinks žinias iš liaudies medicinos, kuri iki šioliai buvo apleista, tas atras D-ro Griniaus raštuose ne mažai įdomios medžiagos.

II.

Didysis Karas penkiems metams sustabdė „Lietuvos Ūkininko“ ir jo priedų ėjimą. Nuo 1915 m. iki 1920 metų „Sveikata“ nesirodė. Pirmas pokarinis „Sveikatos“ Nr. išėjo prie „L. Ū-ko“ Nr. 9 1920 m., kuomet D-ras Grinius, grįžęs iš Rusijos, vėl ėmė redaguoti. Pradžioj „Sveikata“ ėjo tik kas antras mėnuo. Kaip prieš — taip ir po karinė „Sveikata“ prirašoma beveik vieno D-ro Griniaus. Galima pasakyti, kad dabar bendradarbių skaičius sumažėjo, nes jų vieni mirė (dr. A. Sketeris), kiti atsitraukė, kaip dr. Avižonis, perėjęs į universitetą, pradėjęs dirbti specialėj medicinos srity, arba rašęs „Sietyne“ populiariais medicinos klausimais. D-ras Grinius ir pokarinėj „Sveikatoj“ pasiliko ištikimas idėjai populiariai kalbėti į liaudį apie sveikatos klausimus, svarstyti ir spręsti įvairius sveikatos reikalus. Čia jis tęsė pradėtą darbą nuo 1909 m., tik dabar „Sveikatos“ kryptis pasikeitė — ją galime pavadinti sociališ-kai profilaktine. Prieškarinėj „Sveikatoj“ D-ras Grinius kalbėjo į atskirus asmenis arba geriausiam atvėję į visuomenę, o čia jo žodis dažnai taikomas savivaldybėms ir valdžiai, kurią sudarė sąmoninga lietuvių visuomenė. Čia jo sanitaris šviep-timas įgijo dar didesnę reikšmę. Įžanginyj „Sveikatos“ straipsnyj: **Ko reikia kad sveikį būtume**“, rašoma: „Valstybė susi-deda iš milijonų gyventojų, kurie įvairius darbus dirba. Su-manus naudingas darbas tai turtų šaltinis. Kas sveikesnis, tas daugiau gali dirbti. Kur daugiau sveikų darbininkų, ten dau-giau turtų, ten mažiau kančių, ten daugiau laimės, ten ilgesnis žmonių gyvenimas.“

Mokslas dabar jau žino, nuo ko pareina nesveikata, ko rei-kia sveikatai. Yra šalių, kaip Norvegija, Švedija, Danija ir kitos, kur žmonės daug sveikesni, kur gyvena daug ilgiau, ne-gu pas mus...“ Nurodydamas, kad Lietuva gali susilaukti ki-tų šalių pavyzdžių mažesnio mirtingumo, jeigu tik bus visoms žinoma ko reikia, kad žmonės ne taip labai sirgtų ir mirtų. Dr. Grinius toliau sako: „Tyrinėjimai parodo, kad daktarai recep-“

tai ir aptiekų žolės nepamažina žymiai mirtingumo. Užtą gero vandens pagaminimas, būtų pagerinimas, švarumo pakėlimas, taip pat švietimo padidėjimas neužilgo parodo, kaip nuo to eina mirtingumas žemyn“. Nurodęs visas teisykles kaip reikia sveikata palaikyti autorius baigia: „Tad visas sekretas būti sveikam ir ilgai gyventi pareina nuo oro, dangos (drapanų), buto, krosnies, langų ir durų, šulinių; nuo švarumo tos žemės, kur butas stovi, nuo valgių ir gėrymų; nuo valymo išeinamųjų vietų ir mėšlynų; nuo utėlių ir kitų vabzdžių; be to nuo prideramo darbo ir poilsio... Norint tai į gyvenimą įvesti, reik atsidėjus tokias mokyklas išesti: ir valdžiai, ir mokytojams, ir kunigijai ir visai medicinai ir apskritai visiems kam rūpi Lietuvos gerovė ir ateitis. Norint laisvę įgyti reikės dar ilgai kovoti ir kovoti. Priešininkų daug, o mus palyginti maža. Taigi turime stengtis darbą už du atlikti, bet tam reikia sveikatos“.

„Kas pirmiausia reikėtų vietinėms savivaldybėms daryti“, kovai su limpamoms ligoms, nuo kurių daugiausiai tuo metu mirė Lietuvoj, autorius pataria savivaldybėms, greta esamo valdžios apskrities gydytojo, pakviesti 1 epideminį gydytoją su visu pagalbinu aparatu. — Čia jau matomas konkretus perėjimas prie darbo nuo bendrų teoretinių išvedžiojimų, kas buvo galima vykinti tikrai nepriklausomoj Lietuvoj. Ir dabar „Sveikatoj“ dedama apščiai straipsnių apie švarumą, apie limpamas ligas, pavzd.: „naikinkime utėles“, „influenza arba ir-mėdė“, „kaip apsivalyti prie demetosios šiltinės ir dar prie kitų limpamų ligų“, „niežai“, „apie pirtis“, „apie valgyimą“, „apie naminius pravorėlius ir apie naminį šnapsą“, kur kovą su bravorninkais ir prieš girtybę patariama paimti į rankas blai-vybės draugijoms, „kaip musės naikinti“, „kaip blusos naikinti“, „dar apie pirtis“ ir t. t. Įdomus paskutinis straipsnelis, kuriame į vieno skaitytojo užklausimą, ar negalėtų valdžia paimti į savo rankas pirčių sutvarkymą, kad kaimai vieton daugelio blogų pirčių, turėtų vieną gerai įtaisytą, redakcija atsako: „be reikalo autorius pirčių klausimą paveda valdžiai. Juk jei visko iš valdžios lauksime, tai ką gi patys veiksime. Ar tai ne monarchizmo ženklai. Mums rodosi, kad pirtimis ir apskritai sveikatos reikalais užsiiminėti, tai pirmučiausia vietos savivaldybėms priderėtų“.

„Kas nesveika mokyklose?“ — Čia kreipiama domė į mokinių sveikata, atpasakota kaip sutvarkyta pradedamųjų mokyklų sveikatos priežiūra Anglijoj, Savivaldybėms, kurių globoje yra pradedamosios mokyklos, pataria jau ateinančiais metais sutaisyti nors mažą sveikatos pagalbą mokykloms. „Turime mokyklų instruktorių, reikia gal ir sveikatos reikalų instruktorių!“

Tas pats klausimas toliau gvildenamas straipsnyje „**apie limpamas mokinių ligas**“. Čia supažindinama su niežais, trachoma, kur sergantieji mokiniai neturėtų kartu su sveikais lankyti mokyklą, o toliau išvardintos sunkesnės ligos: skarlatina, tymai, difteritas, rauplės ir kitos, dėl kurių tenka uždaryti mokyklą.

1921 m. „Sveikatoj“, be poros straipsnių apie šarbuką arba skurščiuoką ir naktinį klaidžiojimą arba lunatizmą, yra organizacinio pobūdžio įdomus straipsnis: „**Apie trachomos liga ir kovą su ja**“, kur išdėstytas kovos planas su trachoma Lietuvoje. Planas numato kiekvienam apskričiai po akių gydytoją, kiekvienam valsčiui po vieną trachomos prižiūrėtoją, iniciatyva turėtų prigulėti apskričių savivaldybėms, o išlaidas nešėtų savivaldybės pusiau su valstybe: Straipsnyj „**pasenėjimas**“ išdėstyta, kad į senatvę visos kūno pajėgos nyksta, mažyn eina. „Tik godumas didinasi“.

Visuomenės sveikatos reikalui Dr. Grinius skiria straipsnių: „**Apsidraudimas nuo ligų**“, kuriame pataria apsidrausti nuo ligų, nuo paliegimo, luošumo arba invalidybės ir nuo senatvės. Autorius primena, kad St. Seimas svarsto ligonių kasų ir paliegėlių kasų įstatymų sumanymus ir pasisako priverstino apdraudimo šalininkų.

Rašinyj — „**Nuo ko paeina ištižimas**“ — D-ras Grinius nurodo į migdolų peraugimą, kaip to ligos priežastį ir baigia šitaip: „Pagalios atsiranda dar mintis, ar mūsų lietuvių tauta nėra per daug migdoluota, kad taip daug turi susnūdėlių, lėtukų, ištižėlių, žiopių ir išsižiojėlių. Gal čionai chirurgija ir visai tautai galėtų pagelbėti. Pasilyginkime tik su žydais, kurių judrumas bent dvigubai pereina lietuvių judrumą. Nuo ko paeina tas taip vadinamas tautos temperamentas, būdas, jos ypatybės? To niekas dar nežino. Bet tyrinėjimai šioj krypti gal galėtų kiek tą klausimą paaiškinti. Juk galima daleisti, kad atskirų tautų žmonės, turėdami ypatingų nosių, akių, ausų, plaukų, gali turėti ir ypatingo kiek kitokio veikimo atskirų kūno įtaisų. Bet tai tik laisvas mano daleidimas, kuriam patvirtinti rimtų prirodymų trūksta“.

„**Apie džiova**“: — Visus sveikus vaikus reiktų paimti gydytojų globon per t. v. kūdikių sveikatos centrus, kurie turėtų būti įvairiose šalies vietose su ambulatorijomis ir kt.

„**Jei sveiki vaikai, bus sveika ir galinga valstybė**“: čia klausimų ir atsakymų (katakizmo) formoj parodyta svarbiausios vaikų mirtingumo priežastys ir apsaugojimo, priemonės.

Į vieno skaitytojo užklausimą „**Apie utėles**“ — tarp kitko atsakyta, kad 1918, 1919 ir 1920 metais nuo utėlių Lietuva daug daugiau nukentėjo, negu nuo bolševikų, bermontininkų ir Že-

ligovskio puolimų, nes beriamąja šiltine daug daugiau žmonių yra išmirę, negu anų visų trijų priešininkų buvo nukauta.

Rašinyj „**Ar nepranyksime?**“ — nurodoma į Lietuvos gyventojų mažą prieauglių (per 26 metus nuo 1897 m. iki 1923 m. priaugo tik 100.000 gyv.) ir jo priežastis (emigracija, didelis kūdikių ir šiaip gyventojų mirtingumas, blogos sanitarinės sąlygos ir t. t.

1925 metų „Sveikatoj“, kuri pradėjo išeiti kas mėnuo vien ton pirmiau kas du mėnesius, daug domės kreipiama vienam iš didžiausių priešų — džiovai (tuberkuliozui) — kaip socialinei ligai — ir įvedamas net naujas skyrius, pavadintas „**Kova su džiova**“. Jame duodami įvairūs patarimai sergantiems džiova, nurodoma literatūra apie džiova, o sykiu yra ir bendresnio turinio straipsnių.

Be to, D-ras K. Grinius 1925 metai daug domės kreipia į mokyklas: — aprašomos mūsų mokyklų ydos, jų antisantarinis stovis ir kaip pavyzdys duota užsienio, ypač Amerikos, mokykla.

Lieka dar paminėti ilgesnis D-ro Griniaus rašinys: „**Žmonių ligos**“, atspausdintas 1920 ir 1921 metų „Sveikatoj“ ir pasakui išėjęs atskira knygele. Joje randame abecėlės tvarkoj trumpai aprašytas svarbesniasias ligas su patarimais kaip elgtis susirgus.

Įžangoj autorius perspėja, kad iš knygelės skaitytojas neišmoks, kaip tą ar kitą ligą gydyti. Vis tik duoda pakankamai patarimų, kaip, ilgai išstikus, ligonį laikyti iki bus pakviestas gydytojas. Knygelėj ligų vardai vartojami visiems žinomi; kitur dar pridėti lotynų arba rusų kalba, kad išvengtų nesupratimų.

Gale yra priedas „**apie žmogaus dailumą**“ kur pasakyta: „kas nori būti dailus, tai turi visumet atsimentyti, kad kūno gražumas, veido skaistumas, narių miklumas ne nuo muilo, ne nuo kvėpalų ir tepalų priklauso, bet nuo viso kūno sveikatos. Jei kraujas neturi kiek reikiant gerų raudonų rutulėlių ir darylų, tai nė kokiais vaistais nesugrąžinsi veidui tikro skaistumo! Po to seka „**10 prisakymų tiems, kurie nori būt ilgai sveiki ir gražūs**“.

„**Lietuvos Ūkininko**“ kalendoriaus randame ne mažai D-ro Griniaus straipsnių su žiniomis ir patarimais, naudingais kasdieniniam ūkininko - valstiečio gyvenime. Tai rodo ir patys pavadinimai: „**Sergekite savo akis**“, „**Motinos, pačios maitinkite kūdikius!**“, „**Mūsų kenksmingi įnamiai**“, „**Keletas patarimų tiems, kurie nenori nuplukti**“, „**Namų vaistai**“ ir kiti. Straipsnyj „**Motinos, pačios maitinkite kūdikius**“ D-ras Grinius kalba apie moterų nenorą žindyti savo vaikus.

„Rytų šalyse motinos žindo vaikus per 2 metus. Muamedonų papročiais, motina turi pati kūdikį maitinti po 30 mėnesių; 10 mėnesių savo viduriuose ir 20 mėnesių krūtimi. Už tai kūdikių mirtingumas pas muamedus nedidelis. Ir laukinės moterys nesupranta kaip jos gali nesubrendusį kūdikį nuo krūties atitraukti. „Tik apšviestiosios moterys kūdikių žindyt nenori, nes nuo to mažtanti moterų grožybė, netiek laiko jos turinčios išėigoms, teatrams, atlaidams, jomarkams, pasivaišinimams, šokiams; žodžiu tos motinos randa 1000 priežasčių, kad tik atsikratyti nuo savo pareigos, kad tik nežindyti savo vaiko, baisiau tariant, kad savo kūdikį nužudyti. Ir Lietuvoj tokių ištvirkusių motinų jau netrūksta.“

„Reikalinga per ilgus metus tolydinė sutartinė propaganda ir moralinė prievarta, kad motinos nežindančios kūdikio jaustusi nusidėjėlėms, kad jos visuomenės būtų nekinamos.“

Reikia paminėti dar vieną D-ro Griniaus medicinos populiarizacijos. Gal tikriau propagandos rūšį, tai jo **Seimo kalbos sveikatos reikalais**, kurių dėja, man prieinama tik viena „Medicino“ 1925 m. Nr. 1—2). Čia D-ro Griniaus pažiūros medicinos klausimais labai ryškiai pabrėžtos: jis yra šalininkas daugiau profilaktikos (ligų išpėjimo), kaip gydymo.

Pora D-ro Griniaus straipsnių parašyta sąryšy su jo darbais Kauno miesto savivaldybėj. Tai pranešimas Lietuvos miestų ir miestelių sąjungos suvažiavime 1924 m.. Apie Kauno medicinos ir sanitarijos reikalus, išspausdintas suvažiavimo aprašyme, ir straipsnis „**Ar sveikos mūsų mokyklos**“, parašytas Kauno pradžios mokyklų vaikų šventei išleistoje knygelėj 1925 m.; jame yra daug įdomios ir svarbios medžiagos apie Lietuvos mokyklas (daugiausia liečia Kauną) sanitarijos atžvilgiu (apie mokyklų trobėsius, butus, ir mokinių sveikatos stovį).

Be daugelio anksčiau paminėtų raštų iš medicinos, D-ras Grinius rašė iš botanikos. Bet, kaip jis pats pripažino, neturėdamas gerų akių botanikos tyrinėjimus buvo priverstas apleist. Toj srityj D-rui Griniui priklauso: „**Apie botanikos organografijos lietuviškąją terminologiją**, skaitytą kaip pranešimą, L. Mokslo Dr-joj Vilniuj 1913 m. kur surinkti botanikos terminai. Be to jis išvertė D-ro **Trzebinskio** pranešimą. „**Kaip rinkti bei žymėti augalus ir kaip daryti žolynus**“, skaitytą lenkų kalba lietuvių Mokslo Dr-jos susirinkime Vilniuj 1910 metais; vertimas lietuvių kalboj išėjo atskira brošiūra.

D-ras Grinius surinko apie 700—800 žolių vardų, paimtų iš žmonių lūpų ir su lotyniškais pavadinimais, nustatytais rakto pagalba. Žolių vardai surinkti Pilviškių, Naumieščio, Mariampolės, Sasnavos (D-ro Griniaus tėviškės) apylinkėse. Tas jo rankraštis buvo panaudotas Povilo Matulionio „Žolyno“ II

daliai, išėjusiai 1906 m., greta kitų mūsų botanikų, kaip Pabrėžos, L. Ivinskio, kur reikėjo prie lotyniško „genus“ padaryti „species“ vardai.

Pilnumo dėliai reiktų paminėti D-ro Griniaus susidomėjimą bibliografija. — Keletą retų knygų jis nusiuntė Baltromaičiui, jo lietuviškų knygų bibliografijai, kurios buvo įtrauktos į sąrašą. Vėliau darydamas Baltrom. knygos kritiką „Viln. Žin.“ 1907 m., D-ras Grinius tą sąrašą papildė, nurodydamas. Baltrm. praleistas knygas.

Didžiojo Karo metu, gyvendamas ištrėmimo Gorjačevodske 1915—17 metais, D-ras Grinius parašė 5 straipsnius rusų kalba apie Gorjačevodsko mineralinius vandenis, apie jų gydomąjį veikimą ir t. t. Čia aprašyta paties D-ro Griniaus pastebėjimai, o taipogi surinkta mokslinės literatūros išvados apie tų vandenų reikšmę; raštai atspausdinti dviejuose kolektyviuose leidiniuose (žiūr. sąrašo).

Keletą medicinos knygelių, kaip sužinojau iš gerb. D-ro Griniaus, jis yra redagavęs, būtent, visus Pirogovo Dr-jos leidinius išėjusius Didžiojo Karo metu ir šiaip kelias atskiras knygeles: M. St. „Kaip sutaisytas žmogaus kūnas“ (M. St. — dr. St. Matulaitis), dvi parašytas Petro Vileišio (pažymėtos raide L.): „Pamokinimas kaip nuo pagedimo apsaugoti žmonės pagedusių šunų aprietus“, ir „Džiova — kaip tos ligos apsisaugoti“.

Iš to, kas buvo aukščiau pasakyta, matome, kiek daug D-ro Griniaus padaryta medicinos žinių populiarizacijai. Savo straipsnyje „**Medicinos žinių populiarizacija ir lietuvių medicinos knygų sąrašas**“ D-ras Grinius mini, kad lietuvių kalboj iki 1921 metų pabaigos atspausdinta apie 150 atskirų medicinos populiarizacijų. — Toliau klausdamas, ar daro tie leidiniai į žmonių nusistatymą įtakos, išreiškia labai kuklią nuomonę apie populiarizacijos reikšmę: „Į suaugusį žmogų, kurio įpratimai yra jau nusistovėję, tiek gyvas, tiek spaudos žodis, reikia pripažinti, didelės ir ilgos įtakos nedaro. Tūkstantis metų tolydinio kalimo ir iš raštų ir iš bažnyčių: „nevogk, negeisk svetimos moters ir nei jokio daikto, kurie artimo yra“, rodos, ne daug ką pagelbėjo savasties principo sustiprinimui. Žmonės, gerai progai pasitaikius, tuos principus laužo. Laukti, kad ir medicinos populiarizacijos padarytų greito efekto į minias, negalima. Tik pamažu ir be atvangos veiksmai galime tikėtis pergalės liaudies inerciją. Neatsimenu, kieno tai pasakyta, kad paprasčiausia nekomplikuota nauja ideja kiek stipriau įsigyvendina miniose tik maždaug per 15 metų ir tai gerai propagandai esant. Pati gamta savo tikslams pasiekti bergždžiai, taip tariant riziką, aikvoja begalę jėgų. Miliardai žiedų dulkių veltui prapuola. Spermatozoidų milijonai žūva, iki apsi-

vaisina vienas patelės kiaušelis. Taip ir mūsų populiarizatorių daug darbų ir pastangų turės be reikalo pranykti. Atsimenant gamtos praktikos, reikia pripažinti, kad tų pastangų per mažą pas mus dar daroma“.

Dr. Žemgulyš rašiny „Mūsų literatūros apžvalga“ (Medicinos Nr. 1 — 1920 m.) taip sako: „Apskritai imant, aš manau, kad higienos žinios platinant labiausiai reikia taikinti tiems žmonėms, kurie jomis domisi. Tokie yra: 1) medicinos personalas, kurs tuo minta, 2) ligoniai ir jų artimieji, kurie nuo tų ligų kenčia, 3) įvairios savivaldybių sanitarinės komisijos sveikatos reikalais rūpintis: Visi kiti žmonės medicinos klausimais labai mažą tesidomi ir jiems knygelių rašyti, mano nuomone, neverta. Visomis savo jėgomis higienos žinias turime skieptinti žmonėse per paminėtasias 3 kategorijas, nes, tik tuo keliu eidami, galime laukti apčiuopiamų vaisių.“

D-ras Grinius nurodo kitus kelius, kuriais populiarizacija ir higienos žinios lengviau pasiekia tikslą, — sėklą reikia sėti ten, kur ji geriausia prisiima, — pirmiausia reiktų kreiptis į jaunuolius, į mokyklas, nors sena rutina prie mokyklos gydytojo nėra kaip reikiant prileidusi. Švietimo ministerijoj negirdėti mokyklų higienos skyriaus sumanymo. Vidurinėse ir aukštesnėse mokyklose higienos mokslas mažai vietos užima. Kunigija taipgi per mažai užsiiminėja higienos klausimais, turbūt delto, kad seminarijose ir akademijose menkai higienos mokslo yra įgijusi.

D-ro Griniaus populiarūs medicinos raštai daugiausia taikomi sveikiems žmonėms — mūsų mažai apšviestai liaudžiai. Tik nuo 1920 metų iš jų galėjo pradėt mokyti trečia d-ro Žemgulyš nurodyta skaitytojų rūšis; vienok raštai nebuvo delto mažiau vertinami. Tik klausimų ir atsakymų skyrius turėjo omenį daugiau ligonius patenkinti.

D-ro Griniaus šioj apžvalgoj minėtus raštus galima pavadinti populiarūs medicinos enciklopedija mūsų liaudžiai, tik gaila, kad jau dabar jie sunkiai prieinami, ypač prieškariniai „Sveikatos“ numeriai. Minties aiškumu, kalbos grynumu, mokėjimu pasakyti trumpai ir suprantamai kas būtina reikalinga žinoti mažai išsilavinusiam skaitytojui, temų įvairumu D-ro Griniaus medicinos raštai ilgai pasiliks pavyzdys visiems mūsų populiarizatoriams. Tik vieno tenka palinkėti, kad jie būtų lengvai prieinami, visur gaunami. Todel D-ro Griniaus 35 metų veikimo paminėti, juos reiktų iš naujo atspausdinti ir išplatinti.

Jeigu prisiminti, kad D-ro Griniaus intensyvių darbų populiarizacijos srityj prasidėjo nuo „Sveikatos“ pasirodymo 1909 metais, tai neskaitant Didžiojo Karo 5 metų pertraukos, 1925 metais turime 12 metų ištiso darbo laikotarpį, kurs

greitu laiku pasieks 15 metų — paties D-ro Griniaus nuomones skaičių reikalingą tam, kad įdeja išsisklęstų miniose. Jo raštai, skleidami sveikas ir teisingas medicinos žinias, pabrėždami prietarų niekingumą, atidengia naujus kelius į liaudį medicinos darbininkams. Todel reikėtų jo darbą paremti, kad sanitarinis švietimas būtų geriau išplėstas, nes tik tais keliais einant medicina igis daugiau pasitikėjimo žmonėse. Baigiu D-ro Griniaus žodžiais: „Iki šiol lietuvių higienos atžvilgiu gyventa daugiau instinktu, negu mokslo žiniomis. Šalys, kurios labiau vaduojas ir sveikatos reikaluose mokslo daviniais, yra toli mus pralenkusios ir pasiekusios mažo mirtingumo ir ilgų metų produktingo žmogaus darbo. Mes turime su tomis tautomis susilyginti. Daug davinų yra, kad mes tai padaryti pajėgsime“.

Tikėdami ateityj to susilaukti, atmintime, kad D-ras Grinius, savo raštais prie to daug prisidėjęs — turi čia didelių nuopelnų.

III.

Kaipo visuomenės veikėjo gydytojo D-ro Griniaus darbai pasireiškė daugiausia po Didžiojo Karo, grįžus iš ištrėmimo, kai pradėjo kurtis nepriklausoma Lietuva. Pilnai suprantama, kad tik laisvoj Lietuvoj galėjo pasirodyti jo iniciatyva, kai nebuvo statoma dirbtinų kliūčių. Prieš D. Karą, kaip kitų aktyvių lietuvių veikėjų, kiekvienas D-ro Griniaus žingsnis buvo rusų policijos uoliai sekamas, laiškai pašte perliustruojami skaitomi ir nurašinėjami, buvo iškeltos bylos už dalyvavimą „Šviesos“ draugijoje, kalėjimai, išsiuntimas iš Suvalkijos ir t. t. — Tai rodė rusų valdžios nuolatinį budėjimą, ir tai sudarė didelį stabdį viešam darbui. Kaip rusų valdžia sekė D-ro Griniaus, kaip ir kitų visuomenė dirbančių lietuvių, žingsnius, galima spręsti iš slapto žandarų archyvo raštų, atspausdintų „Mūsų Senovės“ Nr. 4—5. D-ro Griniaus laiškas adresuotas d-rui Avižoniui į Šiaulius „Medicinos ir Gamtos“ leidimo reikalu atsidūrė žandarų rankose. Kadangi tas laiškas yra viešo pobūdžio, todėl ištiesai čia jį paduodu:

„Medicinos ir gamtos žinios.

Keletos daktarų, veterinarių, farmaceutų ir gamtininkų patarimu už kai kurio laiko rengiamės išleisti į pasaulį aukščiau paminėtų vardu laikraštį.

Laikraštis labiausia bus skiriamas tiems, kurie užsiima tais mokslais, bet bus sustatytas taip, kad jo straispnis galėtų suprasti ir kiti labiau apsišvietę skaitytojai.

Jame ras vietos straispniai, kurie liečia nurodytais mokslais užsiimančių žmonių gyvenimą. Panašaus laikraščio rei-

kalingumas bemaž visai suprastas. Reikia gi ir lietuviams savo kalboje stengtis susipažinti su medicina ir gamta. Reikia išdirbti tiems mokslams reikalingą terminologiją.

Rodos laikas būtų stengtis pažinti savo krašto higienos ir medicinos stovį. Reikalinga daktarams ir kitiems mokslininkams susispiesti. Reikalinga jiems rasti žinių apie savo profesijos reikalus.

Todel klausiamo, taip ar šiaip dabartiniu laiku geriausia pasirūpinti šiais reikalais, nors ir ne specialiai leidžiamame laikraštyje.

Bet čia kartu kyla ir kitas klausimas, iš kur gausis pinigai ir straipsniai šiam laikraščiui leisti.

Padėkim, toksai laikraštis gali eiti „Lietuvos Žinių“ priedu ir metams kainuos apie 600 rublių.

Jeigu leisti jį atskirai, tada išlaidos padidės dvigubai. Iš pradžių eis neperiodiniai, o esant šiam reikalui pinigų reguliariai.

Todel kreipiamės į visus, kam reikėtų pasirūpinti šiais reikalais, laukdami patarimų straipsnių ir pinigų.

D-ras P. Avižonis (Šiauliai)
D-ras Spudulis
D-ras Jarašius (Kėdainiai)

P. S. Visais šiais reikalais atsiliepinus priima „Lietuvos Žinių“ redakcija (Semionovskaja 10—1. Vilnius).

„Kartu siunčiu savo nuomonę apie medicinos laikraštį“.

Man rodosi, kad geriausiai mūsų laikraštį būtų leisti priedu prie „Lietuvos Žinių“, nes tada: 1) pigiau kainuos, 2) nereikėtų concėsijų, 3) būtų galima (susitarus su leidėjais) sujungti kartu su leidžiamu prie „Lietuvos Žinių“, priedu „Farmaceutų reikalais“. Redakcija vertėtų turėti Šiauliuose, ten visgi geriausia atsakanti jai vieta.

Į korektorių galima būtų pakviesti Vilniuje nors d-ą Bagdonavičių (dabartinį prof. Bagdoną).

Su mano projektu pasielgkite kaip norite: pasinaudokite juo arba meskite į šalį.

Spaudžiu ranką K. Grinius. 1/14—VII. 12“.

Įdomiausias lydimas raštas, su kuriuo Suvalkų gub. žandarų valdybos viršininkas šio laiško vertimą visai slaptai persiuntė Vilniaus gub. žandarų viršininkui, tokio turinio:

„Siųsdamas su šiuo slapto dokumento kopiją gauto agentūros keliu šių metų liepos 3 d., pasirašytą „K. Grinius“, pasiųstą iš Mariampolės miesto adresu „Šiauliai, d-rui Avižoniui“, pranešu, kad dokumento autorių gyvenantis Mariampolėje laisvai praktikuojantis gydytojas Kazimieras Vinco sūnus Gri-

nevičius. 1905 metais Grinevičius dalyvavo priešvalstybinėse demonstracijose, prigulėjo prie L. S. D. P. ir daug kartų buvo kratomas; pavestojė man valdyboje 1908 metais valstybinės apsaugos nustatymo tvarkoje kaip kaltininkas, buvo traukiamas atsakomybėn susirašinėjime apie „Šviesos“ draugijos bylą, buvo laikomas kalėjime ir išsiųstas iš krašto visam laikui esimo krašto vienoje iš išimtinių padėčių; 1910 metais Suvalkų apygardos teismo nusprendimu du mėnesiu buvo laikomas pulko daboklėje už davimą kareiviui melagingo liudymo (Bausm. Stat. 151 ir 300 straipsniai); 1911 metais apsaugos susirašinėjimu buvo traukiamas atsakomybėn kaip kaltininkas už nepriėmimą į parodą Mariampolėje eksponato, išreikšiančio valstybinį ženklą su patriotiniu parašu — malda už carą ir buvo laikomas Kalvarijos kalėjime; susirašinėjo su vyriausiais L. S. D. P. veikėjais Vilniuje, adresuodamas laiškus į Semionovską g-vę Nr. 10 ir būdamas Vilniuje taip pat sustodavo tuo adresu. Bendradarbiauja leidžiamuose Vilniuje kairiosios pakraipos lietuvių laikraščiuose.

Iš to pat archyvo raštų matyti, kad vienam pašto tarnautojui buvo išmokama po 12 rb. kas mėnuo už laišku perliustraciją ir 10 rb. tų pačių laišku vertikui.

Paliesiu D-ro Griniaus darbuotę kaip visuomeninio gydytojo tik pokariniu laiku, grįžus jam Lietuvon 1919 m.

D-rui K. Griniui priguli iniciatyva leisti „Mediciną“ kaip po tąsą 1913 m. pradėjusios eiti „Medicinos ir Gamtos“, dėl iliai kurios sumanymo kilo viršminėtas susirašinėjimas. 1920 m. sausio mėn. Medicinos sekcijos prie L. Mokslo Draugijos posėdyje D-ro Griniaus buvo iškelta mintis apie lietuvių medicinos laikraščio ir kalendoriaus leidimą — prieš d-ro Žemgulio argumentus, kad nebus ko spauzdinti, nors lėšų gali užtekti. To susirinkimo, kuriame D-ras Grinius pirmininkavo, buvo priimtas nutarimas leisti laikraštį su K. Medicinos Draugija susidėjus. „Medicina“ išėjo žymiai pagerėjusiose aplinkybėse palyginant su prieškarine „Medicina ir Gamta“; tas laikraštis, kurio pirmas nr. pasirodė gegužės mėn. 1920 m., yra daug gajesnis, nes dabar lietuvių rankose yra ligoninės, institutai, statistikos aparatas ir t. t. Todel „Medicina“ tebeina iki šioliai.

Greta su tuo reikėtų paminėti spaudos fondo sudarymą prie Kauno Medicinos Draugijos 1921 metais, kurio tikslas buvo gaminti medicinos literatūrą, vadovėlius vidurinei ir aukštesniajai mokyklai. Buvo parašytas atsišaukimas, atspauzdintas „Medicinoje“, kur daugiausia kreipiamasi į Amerikos lietuvius, kaip labiausia pasiturinčius; pirmininku pasirašė Dr. Grinius, sekretorius Dr. Žemgulyš, išdininkas Dr. Avižonis. Praktiškai fondas neatliko savo numatytų darbų, buvo suruošta leisti Dr. Žemgulio redaguotą Abromovo „Higienos vadovėlio“ ver-

timą, buvo manyta leisti anatomiją. Neįvykinimo priežastys — iš dalies lėšų stoka, o svarbiausia, kad nariai, per daug užsiėmę kitais darbais, daugiau neatspėjo.

Esant D-ruui Griniui St. Seimo Sveikatos Komisijos pirminku, nuo jos sudarymo 1920 m. iki jo išrinkimo į ministerius pirmininkus tų pačių metų birželio mėn., ir vėliau dalyvaujant nariams, joje buvo iškelta daug svarbių medicinos klausimų, būtent: apie Lietuvos sanitarinę organizaciją, sveikatos reikalų sukonzentravimą vienoj Sveikatos Ministerijoje, kova su veneros ligomis ir prostitucijos sutvarkymas (čia pirmu kart Lietuvos moterys per G. Petkevičaitę iškėlė aikštėn reikalą panaikinti reglamentaciją), gyventojų priaugimo klausimas ir kit.

Kaip Kauno Medicinos Draugijos narys, D-ras Grinius nuo 1920 metų, lankydamas susirinkimus, gyvai atsiliepdavo į klausimus, kurie buvo pašvęsti socialiai medicinai.

Nuo 1922 m. birželio mėn. 1 d. D-rą Grinių matome prieky didelės sanitarės organizacijos — Kauno Miesto Valdybos Medicinos ir Sanitarijos skyriaus vedėju. Čia D-ro Griniaus darbas pasireiškė socialės medicinos protegavimu. Mūsų kraštui ta kryptis yra nauja ar bent platesniam mastabe nebuvoma. Be gydymo ir sanitarijos priežiūros, daugiau kreipta dėmes į mokyklų mediciną ir kovą prieš kūdikių mirtingumą ir motinų paliegimą. Be to, D-ras Grinius dalyvauja Kauno miesto valdybos ir Sanitarijos Tarybos posėdžiuose, kuriuose jam kaipo Med. ir Sanit. skyriaus vedėjui, tenka pirmininkauti. Ta Taryba, kurion įeina 8 nariai, turi uždavinio apsvarstyti medicinos ir sanitarijos klausimus, kurie vėliau pereina į miesto Tarybą. Visų Kauno Miesto Savivaldybės gydytojų pasitarimuose, šaukiamuose maždaug 1 kartą per mėnesį, Dr. Grinius pirmininkauja ir veda protokolus. Posėdžiuose dalyvauja apie 12—15 narių ir kartais atstovai nuo miesto veterinarijos ir gailėstingųjų seserų.

Sanitarinės Tarybos posėdžiuose D-ras Grinius aktyviškai irgi dalyvauja (iš viso buvo apie 4 posėdžiai). Artimam sąryšij su šituo yra D-ro Griniaus veikimas Pieno Lašo Draugijoje, nuo jos įsteigimo 1923 metais, kur jis pirmininkauja; jos uždavinys — davinėti neturtingų motinų kūdikiams papildomo maisto (pieno) ir užlaikyti dieniniuose lopšeliuose darbo valandomis kūdikius. Ta privatinė draugija, kuri gauna iš miesto pašalpos, dirba sykiu su kūdikių ir motinų sveikatos globojimo centrais, kuriems pradžia padarė Amerikos Raudon. Kryžiaus ir Anglų Lady Paget misija, o vėliau juos perėmė miestas. Tų įstaigų ideja nekomplikuota: paimti medicinos globon kūdikiai nuo gimimo dienos iki 6 metų, kada jie gali pereiti į mokyklų gydytojo priežiūrą, stengian-

tis įspėti kūdikystėje įgijamas ligas: tuberkuliozą, trachomą ir kitas. Pieno Lašo Draugija trumpu laiku gerai prigijo ir virto didele išsišakojusia organizacija. Tai parodo, kad Lietuvoje tam darbui dirva jau pribrendusi. Toliau matome D-rą Grinių aktyviškai dalyvaujant „Draugijoje kovai su tuberkuliozu“, kaipo vieną jos steigėjų 1923 metais, o vėliau pirmininką. Iš-kėlimui viešumon reikalo kovoti su ta liga D-ro Griniaus daug padaryta: be įvedimo tam tikro skyriaus „Sveikatoj“, D-ras Grinius skaitė lekcijas apie tuberkuliozą miesto valdybos sa-lėj, šių metų tuberkuliozo parodoj ir Finansų Ministerijos sa-lėj laike paskutinės rinkliavos kovai su džiova.

Būdamas ministeriu pirmininku, D-ras Grinius dalyvavo prie švietimo ministerijos tam tikroj komisijoj, kuriai buvo pa-vesta nustatyti paskaitų planą, numatyti profesorius ir sudary-ti branduolį būsimam medicinos fakultetui. 1921 metais švie-timo ministeris Bizauskas, kurs sudarė universiteto statutą, pravedė per Ministerių Kabineta ir Seimą, pavedė D-rui Gri-niui sudaryti komisiją prie Švietimo Ministerijos anksčiau mi-nėtais reikalais; komisija, kurion įėjo, be Dr. Griniaus, D-rai Avizonis ir Žemgulys, Mašiotas, Gogelis, padarė apie 5 po-sėdžius. 1923 metais, esant ministeriu pirmininku Galvanaus-kui, komisija, pirmininkaujant G-rui Griniui, išgavo universi-tetui, nežiūrint į krašto apsaugos ministerio pasipriešinimą, karo mokyklos užimtus namus, kurie buvo pavesti medicinos fakultetui.

1923 m. rudenį D-ras Grinius dalyvavo, kaip revizijos ko-misijoj pirmininkas, Tauragės V. Psichiatrinės Ligoninei ištirti. Tyrinėjimo išdava — nutarta iškelti ligoninę į geresnius namus (Kalvarijon).

Nuo 1924 m. D-ras Grinius dalyvauja Medicinos Tarybos prie V. R. M. posėdžiuose, kaip atstovas nuo Kauno miesto savivaldybės. Čia buvo svarstomi įvairūs svarbūs medicinos klausimai, kaip kova su tuberkuliozu, akių ir vaikų ligoninių įsteigimas, ir bendrai ligoninių statyba, farmakopėjos nusta-tymas.

Be realaus darbo, reikia paminėti D-ro Griniaus **medici-nos idejų populiarizavimą gyvu žodžiu**. 1914 metais D-ras Kazys Grinius laikė paskaitas Mariampolės Ūki-ninkų Draugovės Ūkio kursuose, kuriems buvo išgautas atskiras leidimas; D-ras Grinius skaitė iš higienos ir dar anks-čiau apie pirmutinės pagalbos suteikimą. Tos paskaitos („kas ūkininkui reikalinga žinoti iš daktarų mokslo“) išsp. „Sveika-toj“. Šiais 1925 metais Vinco Kudirkos skaitykloj ir pedago-giniam muzejuj buvo organizuotos Kauno pradžios mokyto-jams paskaitos iš mokyklų higienos ir pedagogikos; D-ras

Grinius ten skaitė apie limpamas mokinių ligas. Apie Seimo kalbas sveikatos reikalais ir jų reikšmę minėta ankščiau.

Nežiūrint į įvairų darbą, kuris kartais negali išvengti konfliktų, reikia pabrėžti, kad D-rui Griniui visuomeninis darbas tuo žvilgsniu ypatingai sekasi: čia jam pavykdavo sutraukti prie bendro darbo žmones įvairių politinių pažiūrų, tautybių ir igyti jų akyse pasitikėjimo; pavyzdžiui galima nurodyti, kad D-ras Grinius turi neblogą opinią pas žydus; D-ro Strasburgerio byloj iš 5 teisėjų jis buvo vienas ne žydas (greta Bieleckino ir D-rų Feinbergio, B. Bergerio ir Lapino).

Baigiant reikia pasakyti, kad D-ro Griniaus visuomeninis gydytojo darbas atatina Vinco Kudirkos statomiems inteligentijai reikalavimams: gerai apsiginklavus medicinos žinomis, neužsidaryti vienoje siauroje gydytojo specialybėje, o sykiu kelti **viešąjį apšvietimą, politišką tautos išsilavinimą**, būti uoliiu liaudies švietėju, tautinio susipratimo žadintoju.

Tuo keliu, kaip matėme, D-ro Griniaus eita per 35 metus!

Dr. V. Tercijonas.

D-ro K. Griniaus medicinos raštų sąrašas.

„Ukininkas“.

1. Gr. K. Dizenterija (arba Raudonoji, Kruvinoji, Greitoji) 1890 m. Nr. 3, 4.
2. Gr. K. Mėlynasis spuogas (karbunkulas) pas žmogų, 1890 m. Nr. 7.
3. Gr. K. Kaltūnas (lotyniškai Plica Polonica), 1892 m. Nr. 1. (NB. D-ro Griniaus redakcija).

„L. Ukininko“ kalendoriai:

4. Dr. K. Grinius. Apie plaukus. Keletas patarimų tiems, kurie nenori nuplikti. 97 1912 m.
5. Sergėkite savo akis! D. K. Grinius. 120 p., 1914 m.
6. Motinos gelbėkite savo vaikus. Dr. K. Grinius. 122 p. 1914 m.
7. Naudingi patarimai: kaip blusos naikinti.
8. Kas-gi daryti, kad mažiau žmonių apaktų. Dr. K. Grinius. 124 p., 1914 m.
9. Žinios-žinutės. surinko K. G. 1915 m., 38 p.
10. Namų vaistai. 1920 m.

11. Motinos, pačios maitinkite kūdikius! Dr. K. Grinius. 1921 m., 39 p.
12. Mūsų kenksmingi įnamiai. 1924 m., 88 p.
13. Nuomarius (Epilepsia) 1924 m., 91 p.
14. Sveiki dantys — didelis turtas. 1924 m., 92 p.
15. Kauno Miesto savivaldybės medicinos įstaigos.

„Lietuvos Ūkininkas“.

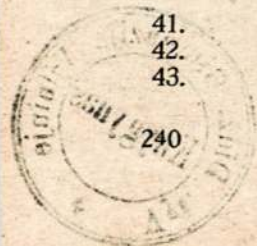
16. Dr. K. Gr. Keletas patarimų nuo choleros. 1909 m. Nr. 29.
17. Dr. K. Grinius. Sacharinas. 1906 m. Nr. 10.
18. „ Reikia mums medicinos knygelių. 1909. Nr. 11.

„Žemė“ „Liet. Ūkininko“ priedas:

19. Dr. K. Gr. Apie kūno švarumą. 1909 m. Nr. 2 ir 4.
20. „ Apie peršalimą. 1909 m. Nr. 1.
21. „ Pirtis. 1909 m. Nr. 9.
22. „ Rauplių čiepijimas. Nr. 12.

„Sveikata“ „L. Ūkininko“ priedas, d-ro K. Griniaus redaguojamas 1909—1914 m. mėnesinis, 1920—1924 m. dvimėnesinis, 1925 m. mėnesinis.

23. Dr. K. Grinius. Skarlatina 1909 m. Nr. 4.
24. „ Tymai. 1909 m. Nr. 5.
25. „ Difteritas 1909 m. Nr. 6.
26. „ Nuomarius. 1910 m. Nr. 1.
27. „ Reumatizmas. 1910 m. Nr. 5.
28. „ Kokliušas. 1910 m. Nr. 7.
29. „ Rauplės. 1910 m. Nr. 8.
30. „ Pasiutimas. 1910 m. Nr. 9.
31. „ Naktinis klyksmas. 1910 m. Nr. 10.
32. „ Influenca. 1910 m. Nr. 11.
33. „ Naktinis žuvų gaudymas. 1910 m. Nr. 11.
34. „ Apie onanizmą. 1910 m. Nr. 12.
35. „ Galvos piktšaišiai arba parkai. 1910 m. Nr. 12.
36. „ Sifilis ir 606. 1911 m. Nr. 1.
37. „ Apie drugio ligą. 1911 m. Nr. 2.
38. „ Kaip reiktų sveikata sergėti dideliuose žmonių susirinkimuose. 1911 m. Nr. 2.
39. „ Triperis. 1911 m. Nr. 3.
40. „ Kodel kai kam iš burnos negardžiai atsiduoda. 1911 m. Nr. 7.
41. „ Nereikia kūdikių vystyti. 1911 m. Nr. 7.
42. „ Apie kurtumą. 1911 m. Nr. 8.
43. „ Karštinė po gimdymo. 1911 m. Nr. 9.

44. „ Apie gydymą ligų raudonaja šviesa. 1911 m.
Nr. 10.
45. „ Ligonio liginimas. 1912 m. Nr. 1.
46. „ Apie šeimynos laimę. 1912 m. Nr. 2.
47. „ Ūkininko aptieka. 1912 m. Nr. 3.
48. „ Truputį apie girtuoklybę. 1912 m. Nr. 4.
49. „ Skilvio slogos. 1912 m. Nr. 4.
50. „ Apgaudinėjimai. 1912 m. Nr. 5.
51. Dr. K. Grinius. Apie ypnotizmą. 1912 m. Nr. 5.
52. Be parašo. Kolerina. 1912 m. Nr. 6.
53. „ Kaip skenduolis gelbėti. 1912 m. Nr. 6.
54. Dr. K. Grinius. Apie kaltūną (plica polonica). 1912. Nr. 7.
55. „ Apie grybus. 1912 m. Nr. 7.
56. „ Bažnytkiečių rinkos turi būt brukuotos.
1912 m. Nr. 7.
57. „ Moterys, neįsėdinkite savo ligų. 1912. Nr. 8.
58. „ Nagų graužimas. 1912 m. Nr. 8.
59. „ Kodel plaukai slenka. 1912 m. Nr. 8.
60. „ Apie homeopatiją. 1912 m. Nr. 9.
61. „ Kas daryti, kad kojom šalta. 1912 m. Nr. 9.
62. „ Kokiu būdu galima menkesnės žaizdos greit
išgydyti. 1912 m. Nr. 9.
63. „ Apie vėžio ligą. 1912 m. Nr. 10.
64. „ Apie saldinius ir cukrinius. 1912 m. Nr. 10.
65. Be parašo. Apie neurasteniją. 1912 m. Nr. 11 — 12.
66. Dr. K. Grinius. Kaip apsaugoti nuo nervų apsilpimo
1913 m. Nr. 1.
67. „ Neapsigaukite! (Apie apskelbimus). 1913 m.
Nr. 2.
68. „ Atšipę protestai. 1913 m. Nr. 3.
69. „ Apie rauplių skiepijimą. 1913 m. Nr. 4.
70. „ Pasisergėkite netikrų patarimų. 1913. Nr. 8.
71. „ Apie kraujo plūdumus. 1913 m. Nr. 9 ir 10.
72. Be parašo. Apie nuodus ir apsinuodijimus. 1913 m.
Nr. 10 ir 11.
73. Dr. K. Grinius. Kas ūkininkui reikalinga žinoti iš daktarų
mokslo. 1913 m. Nr. 11.
74. „ Apie pažandes. 1913 m. Nr. 12.
75. „ Apie žaizdas. 1914 m. Nr. 1.
76. „ Apie pašalines vietas. 1914 m. Nr. 2.
78. „ Skiepykite nuo rauplių vaikus! 1914 m. Nr. 4.
79. „ Kūno švarumas. 1914 m. Nr. 4.
80. „ Naikinkime muses. 1914 m. Nr. 5.
81. „ Kaip apsisergėti nuo karštinės (tifo). 1914 m.
Nr. 5.
82. „ Apie pertukimą. 1914 m. Nr. 6.

83. Be parašo. Apie Sveikatos Draugiją. 1914 m. Nr. 6.
84. Dr. K. Grinius. Ko reikia, kad sveiki būtume. 1920 m. Nr. 1.
85. „ Naikinkime utėles! 1920 m. Nr. 1.
86. „ Influenza arba irmedė. 1920 m. Nr. 1.
87. „ Kaip apsisaugoti prie dėmėtosios šiltinės ir dar prie kitų limpamų ligų. 1920 m. Nr. 1.
88. „ Niežai. 1920 m. Nr. 2.
89. „ Apie pirtis. 1920 m. Nr. 2.
90. „ Apie valgymą. 1920 m. Nr. 2.
91. „ Apie naminius pravorėlius ir apei naminį šnapsą. 1920 m. Nr. 2.
92. „ Kas nesveika mokyklose? 1920 m. Nr. 3.
93. „ Kaip musės naikinti. 1920 m. Nr. 3.
94. „ Kaip blusos naikinti. 1920 m. Nr. 3.
95. „ Dar apie pirtis. 1920 m. Nr. 3.
96. „ Apie limpamąsias mokinių ligas. 1920. Nr. 4.
97. „ Apie plaukų slinkimą ir triušimą. 1920. Nr. 4.
98. „ Kaip reikia praustis. 1920 m. Nr. 4.
99. „ Žmogaus vidurių kirmėlės. 1920 m. Nr. 4.
100. „ Kaip nuo dizenterijos (krūvinosios) saugotis? 1920 m. Nr. 4.
101. „ Žmonių ligos. 1920 m. Nr. 5—6, 1921 m. IV 1 ir 2 ir atskira knygelė.
102. „ Paaiškinimas kaip reikia praustis. 1921. Nr. 2.
103. „ Kokiais dalykais užsikrečiama? 1921. Nr. 2.
104. „ Šarbukas arba skurščiukas. 1921 m. Nr. 3.
105. „ Naktinis klaidžiojimas (lunatizmas). 1921 m. Nr. 3.
106. „ Apie trachomos ligą ir kovą su ja. 1921 m. Nr. 4.
107. „ Pasenėjimas. 1921 m. Nr. 6.
108. „ Sveikatos knygos. 1922 m. Nr. 1.
109. „ Apie spiritizmą. 1922 m. Nr. 2.
110. „ Patarimai vasarai. 1922 m. Nr. 3.
111. „ Apipiaustymas. 1922 m. Nr. 4—5.
112. „ Apsisaugojimas nuo vidurių šiltinės (tifo). 1922 m. Nr. 6.
113. „ Kas tai yra „influenza“? 1923 m. Nr. 1.
114. „ Kaip pažinti, ar žuvis sveika, ar tinka valgiui. 1923 m. Nr. 1.
115. „ Ar mūsų bažnyčiose taip daroma? 1923 m. Nr. 1.
116. „ Prižiūrėjime mūsų dantis. 1923 m. Nr. 1.
117. „ Apie džiova. 1923 m. Nr. 1.
118. „ Pasiutimo liga. 1923 m. Nr. 2—3.

119. „ Apsidraudimas nuo ligų. 1923 m. Nr. 5—6.
 120. „ Nuo ko paeina ištižimas? 1923 m. Nr. 5—6.
 121. „ Kas tai yra metilinis alkoholis? 1924 m. Nr. 1.
 122. „ Epideminių ir Veneros ligų Lietuvoje statistika. 1924 m. Nr. 1.
 123. „ Svarbiausios šio pavasario ligos. 1924. Nr. 2.
 124. „ Saulogrįžių sėkliukės. 1924 m. Nr. 2.
 125. „ Uodai. 1924 m. Nr. 3.
 126. „ Naikinkite muses. 1924 m. Nr. 3.
 127. „ Jei sveiki vaikai, bus sveika ir galinga valstybė. 1924 m. Nr. 3.
 128. „ Apie ligas nuo vaistų. 1924 m. Nr. 4.
 129. „ Ar nepranyksime? — Nr. 5—6.
 130. „ Apie uteles. — Nr. 5—6.
 131. „ Klausimai ir atsakymai. 1924 m. Nr. 5—6.
 132. „ Sifilis ir šeimyna. 1925 m. Nr. 1.
 133. „ Kova su džiova. 1925 m. Nr. 2.
 134. „ Cukraus liga. 1925 m. Nr. 2.
 135. „ spaudiniai. 1925 m. Nr. 2.
 136. „ Kova su džiova. 1925 m. Nr. 3.
 137. „ Klausimai ir atsakymai. 1925 m. Nr. 3.
 132. Be parašo. Mūsų neprieteliai. 1925 m. Nr. 4.
 139. „ Ar išgydoma džiova. 1925 m. Nr. 5.
 140. „ Patarimai vasarai. 1925 m. Nr. 5.
 114. „ Kova su tuberkuliozu. 1925 m. Nr. 6.
 142. „ Apie iš galvos išsikraustymą. 1925 m. Nr. 6.
 143. „ Apie mūsų blogas mokyklas ir apie mokinių ligas 1925 m. Nr. 7.
 144. Dr. K. Grinius. Kaip gelbėtis, jei viduriai sunkiai valosi Nr. 8—9.
 145. Be parašo Kaip iš kieto vandens padaryti minkštą Nr. 8—9.
 146. „ Klausimai ir atsakymai. Nr. 8—9.

NB. Klausimai ir atsakymai, o taipogi „Sveikatos“ Redakcijos atsakymai d-ro Griniaus rašyti yra beveik kiekvienam „Sveikatos“ n-ry (čia ne visi įrašyti).

„Lietuvos Žinios“:

147. K. Grinius. Farmaceutų ir medikų reikalai. 1911 m. Nr. 16.
 148. „ Apie lietuvių medicinos laikraštį 1910 m. Nr. 28.
 149. „ Medicinos reikalai. 1910 m. Nr. 51.

150. Kietais graižais kepurės viena plaukų nuslinkimo priežastis prie alopecija pityroides 1920 m. Nr. 1.
151. Medicinos ir higienos žinių populiarizacija lietuvių tarpe. 1922 m. Nr. Nr. 5, 6—7 ir 8.
152. Seimo atstovo dr. K. Griniaus kalba sveikatos reikalais, pasakyta 1924 m. gruodžio 2 d. Seime svarstant valstybės biudžetą 1925 m. II skaitymu. Medicina 1925 Nr.1—2.

Atskiros knygelės.

153. Dr. K. Grinius. Apie botanikos organografijos Lietuvišką terminologiją „iš Lietuvių Tautos“ Vilnius, 1914 m.
154. „ Kaip rinkti bei žymėti augalus ir kaip daryti žolynus.
155. Trumpos praktiškos patarmės tėvynės floros mylėtojams. Parašė d-ras J. Trzebinskis, vertė iš lenkiško rankraščio Dr. K. Grinius. Vilnius 1911.
156. Dr. K. Grinius. Žmonių ligos. 1921.
157. Lietuvos miestų ir miestelių Sąjungos atstovų suvažiavimo aprašymas, Kaunas. 1924 m. Jame atspausdinta d-ro Griniaus pranešimas Kauno medicinos ir sanitarijos reikalais (35—43 psl.).
158. Kauno Miesto pradžios mokyklos. Kaunas, 1925. Šioj knygelėj skiriamoj mokyklų fondui yra d-ro Griniaus straipsnis; „Ar sveikos mūsų mokyklos?“ (20 p.).
159. „Vilniaus Žiniose“ 1907 metais (numeris nežinomas) atspausdinta d-ro Griniaus Baltomaičio bibliografijos kritika su paleistųjų knygų papildymu.
160. „Savivaldybių Balsas“. Nr. 1. 1926 m. Dr. K. Grinius. Ketverių metų su vaikų mirtingumu kova Kauno mieste (psl. 9—14).

Rusų kalba knygoj: Материалы по организации санитарно-курортного лечения для больных и раненых воиновъ. Вып. II Москва. 1916. Изъ Объединенной Санитарно-курортной Комиссии при Главныхъ Комитетахъ Земскаго и Гороскаго Союза:

1. Горячеводскіе минеральные источники. К. В. Гриневица 17—33.

2. Организация лечения въ горячеводскихъ баракахъ Земскаго Союза въ лѣтнемъ сезонѣ 1915 г. К. В. Гриневица 39—47.

3. Зимній сезонъ и пожеланія относительно лѣтняго сезона въ горячеводскихъ баракахъ Земскаго Союза въ 1916 г. К. В. Гриневица. 51—55 p.

Кнуга: Лечебная мѣстность Горячеводскъ. Тифлисъ, 1917 г.

1. Горячеводскіе бараки Всероссийскаго Земскаго Союза въ 1915 г. К. В. Гриневица, 18—29 p.

2. Терапевтическое дѣйствіе лѣчебныхъ средствъ Горячеводска. К. В. Гриневица. 35—76 p.

Lietuvos gydytojai visuomenės gyvenime.

Minint (1) *D-ro K. Griniaus* veikimo sukaktuves, reikia pažymėti gydytojo vaidmuo Lietuvos visuomeniniame gyvenime ir literatūroj tautinio atgijimo metu. Iš anksto galima pasakyti, kad čia Lietuvos gydytojai suvaidino svarbią rolę. Matome visą eilę gydytojų darbininkų ne vien savo siauroj specialybėj, bet įvairiose srityse. Nors dalį iš jų čia paminėsių — pirmoj eilėj mirusius lietuvius gydytojus, neskaitant (2) *D-ro Vinco Kudirkos*, kurio veikimas buvo apibūdintas apvaikščiojant 25 metų mirties sukaktuvės, neaplenkiant jo kaip gydytojo (žiūr. d-ro Staugaičio pranešimą 1924 m. „Medicinos“ Nr. 12 „D-ras Vincas Kudirka kaip gydytojas“). —

3. *D-ras Gaidys* (Jonas Gaidamavičius) rašė „Varpe“ įžanginius straipsnius ir ėjo apysaka „Antanas Valys“ (neužbaigta). Rašinėjo ir „Ūkininke“. Pasirašydavo inicialais *J. G.*

4. *D-ras Kaukas* rašė mažai, bet rėmė „Varpą“, nemažą dalį savo gautos nuo brolio dalies sudėjo į „Varpą“. Buvo Seinų ligoninės organizatorius.

5. *D-ras Vilius Bruožis* iš Maž. Lietuvos. Rašė nedaug, bet garantuodavo pas Mauderodę leidžiamus raštus „Varpą“ ir „Ūkininką“. D-ras Bruožis pasižymėjo savo visuomeniniais darbais ir eilių rašinėjo. Buvo vienas iš įžymesniųjų Tilžės gydytojų.

6. *D-ras Laurynas Tercijonas*, gyvendamas Mariampolėj apie 1885-86 metus, platino „Ausrą“, vėliau šelpė „Varpą“ ir d-rą Kudirką, kurs, sirgdamas džiova, pas jį gyveno Sevastopolyj vieną žiemą.

7. *D-ras Petras Matulaitis* rašė „Varpe“ apie mikroorganizmus ir „Ūkininke“. Slapyvardis — „Paulius“. Mirė ištremtas į Rusiją Viatkos gub. Kotelniče nuo šiltinės.

8. *D-ras Skteris* rašė „Ūkininke“. Slapyvardės — „Neuorama“, „Vaistininkas.“

9. *D-ras Janušis* — autorius pasakos apie Adomą ir Jevą, „Krumplių Jonas“, pasirašydavo „Jogvilietis“..

10. *D-ras Antanas Lingys* (slapyvardis „Veliuoniškis“) neblogas beletristas, autorius — „Vargaitienės“, „Kas kaltas.“

11. *D-ras Jonas Račiūnas* (pasirašydavo „Kurmis“), vienas iš pirmųjų rašė apie vaikų maitinimą ir slauginimą: „Kaip reikia penėti kūdikį, jeigu motina neturi pieno“ („Ūkin.“ 1892, Nr. 9).

12. *D-ras Antanas Vileišis* buvo žymus medicinos populiarizatorius ir visuomenės veikėjas Vilniuje.

13. *Prof. Sčasys Čirvinskis*, kilęs iš Mariampolės, buvęs

Maskvos universiteto med. fak. farmakologijos profesorius; tik paskutiniaisiais metais rengėsi pereiti į L. Universitetą, žadėjęs prisidėti prie „Medicinos“ ir pavesti L. Universitetui savo knygyną. Apie jo vaidmenį lietuviybės žvilgsniu yra nepalankių nuomonių; d-ras Basanavičius apibūdina jį neigiamai.

14. *D-ras Gylys*, žinomas okulistas Maskvoj.

15. *D-ras Vabalas* — okulistas Varšuvoj.

16. *D-ras Oleka* — pediatras Maskvoj, Vabalas ir Oleka, gyvendami svetur, sudarė lietuviškas šeimynas (d-ro Olekos sūnus — L. V. Operos solistas).

17. *D-ras Vincas Pietaris* — autorius „Iš mano atsiminimų“, „Algimantas“ ir daugelio kitų beletristikos veikalų. Pasirašė „Dr. Savasis“, „V. P. Žiūrys.“

18. *D-ras Kazys Pietaris* — 1905 metais veikė Suvalkijoje kaip socialdemokratas.

19. *D-ras Juozas Rugys* — varpininkas, dalyvavo varpininkų suvažiavimuose, aukodavo ir rašydavo „Varpe“ ir „Ūkininke“ kaip „Švekšniškis“.

20. *Dr. Hiliaras-Feliksas Liutkevičius* — p. Felicijos Bortkevičienės diedukas, paliko rankraščių iš medicinos; iki šiol nespaudinti. Organizavo sykiu su Eustachijum Tiškevičium muzėjų Vilniuje, kurio brangesni rinkiniai vėliau po 1863 metų buvo išvežti Rusijon. Tyrinėjo gipso sluoksnius nuo Pasvalio iki Biržų. Dalyvavo leidime „Tekla Wileńska“, „krajovcų“ organo — taip buvo vadinami baigusieji Vilniaus universitetą ir mylėjusieji savo kraštą. Už lenkmetį 1863 sykiu su sūnais buvo ištremtas Rusijon.

21. *Dr. Buivydas*, varpininkas, pasirašydavo, rodos, „Žagaras“, gyveno Kaune.

22. *Dr. Jonas Spūdulis*, kurs, kaipo kariškis gydytojas buvo priverstas gyventi tolimuose Rusijos krašte, nesiliovė mylėjęs savo gimtąją kalbą.

23. *D-ras Antanas Biržiška* — tylus visuomenės veikėjas, trijų sūnų, žinomų veikėjų ir L. Universiteto profesorių, tėvas.

24. Ne senai miręs *dr. Brazaitis*, vienas iš seniausių Lietuvos gydytojų, buvo vienas iš pirmutinių (sykiu su Petru Vileišiu) tautinio atgijimo veikėjų.

25. *Dr. Bukontas* — Ežerėnų krašto žymus veikėjas, rašytojas, tarpe kito ko ir specialėj literatūroj rašęs („Medicinoje ir Gamtoje“).

26. *Dr. Girštautas* - Jezumavičius — pasižymėjęs Varšavos Szkola Glówna profesorius. Apie jį mini Tumas, savo monografijoje „Broliai Juzumai-Juzumavičiai“, kaipo žymų Varšavos gydytoją.

To pat periodo tebegyvenantieji lietuviai — gydytojai:

27. *D-ras Jonas Basanavičius* ir

28. *D-ras Jonas Šliupas*, kurių vardai ir reikšmė gerai žinomi platesnei visuomenei.

29. *D-ras Rokas Šliupas* — „Varpe“ pasirašydavo „Uola“. „Dainos“ ir L. Raudon. Kryžiaus organizatorius.

30. *D-ras Liūdas Vaineikis* (slapyvardis „Svirplys“), rašydamas „Ūkininke“ įvairiais klausimais: „Naudingi pamokiniškai“, taip kita ko iš medicinos ir socialės apsaugos: „Mūsų pavargėliai“ („Ūk.“ 1890, Nr. 10), „Apie mokymą našlaičių“ („Ūk.“ Nr. 11 — 1890) ir daug kitų. Rengėjas pirmojo viešo spektaklio Lietuvoj — Palangoj; iš to paskui kilo garsi byla.

31. *D-ras Stasys Matulaitis* — pasirašydavo „Draugaitis“, „Bendraitis“, „Šventmikis“ — beletristas ir istorikas — („Parmazonas“, „Kas yra ir kas bus“, „Kaip senis Makrickas prieš lietuvystę kovojo“, „Lietuvos istorija“ ir kiti); rašė iš populiarės medicinos, buvo „Varpo“ redaktorius.

32. *D-ras Juozas Bagdonas* (=Bagdanavičius), dabartinis L. Universiteto profesorius, 1899 m. pasišalinęs iš Vilkaviškio užsienin nuo ištrėmimo, buvo kelis metus „Varpo“ ir „Ūkininko“ redaktorius. Rašė „Varpe“ ir „Ūkininke“ nuo jų pasirodymo, tarp kitko iš populiarės medicinos („Delko mes miegame“ „Varpo“ Nr. 1 1889 m. ir kiti). Slapyvardės — J. Slibinas (kilęs iš Slibinų kaimo), Šidaras“. Rašė „Medicinoj ir Gamtoj“ Organizavo lietuvių skyrių 1900 m. Paryžiaus parodoj.

33. *D-ras P. Avižonis* (L. Universiteto profesorius ir 1925/6 m.m. rektorius) — varpininkas, „Varpe“ ir „Ū-ke“ rašęs iš gamtos, medicinos ir kitų mokslų pažymėdamas inicialais P. A. - As.

34. *D-ras J. Staugaitis* pradėjo dalyvauti „Varpe“ ir „Ūkininke“ nuo jų pasirodymo. Perraišinėjo Šerno raštus, Radžiukyno lenkiškai rašytą „Lietuvos istoriją“ vertė ir spausdino „Ūkininke“. Studentaudamas sugaišo vienus metus del „Varpo“, „Ū-ko“ ir bitininkystės; iš pamėgimo lankė bitininkystės kursus, nors toj srityj dirbo tik teoretškai. Jo įvairūs raštai buvo spausdinami „Varpe“ — iš istorijos, archeologijos (atpasakojo T. Daugirdo lenkiškai rašytą knygele), „Ūkininke“ rašė iš bitininkystės ir žemės ūkio, darydamas iš populiarių brošiūrų komplecijas. „Varpe“ 1889 m. ėjo „Algirdis ir Keistutis“ su parašu Jonas Vincaitis, „Ūkininke“, „Kokią naudą turime iš mėslo“ — J. St. Augys, (1890 m.), „Kokiuose aviluiuose ir pagal kokią metodą naudingiausiai yra vesti bitininkystę?, parašė J. Bitaitis (Ūk. 1892 m. Nr. 10) ir daug kitų. Užsiėmė botanikos ir zoologijos terminologija, bendradarbiavo Erazmo Majewskio „Enciklopedijos Žodyne“; 1905—1908 „Šviesos“ ir „Marijampolės Ūkininkų Draugovės“ veiklus organizatorius; sėdėjo už tai kalėjime (už „Šviesą“); Kauno Ligoninės organizatorius, Gročiojo

Seimo pirmininkas, „Medicinos“ redaktorius ir Kauno Medicinos Draugijos pirmininkas.

35. *D-ras P. Radzickas*, žymus Smolensko ir Kauno okulistas, dabar L. U-to profesorius, autorius medicinos srity specialių raštų rusų ir lietuvių kalba.

36. *D-ras Nagevičius*, žinomas kaip archeologas ir Karo Muzėjaus organizatorius.

37. *D-ras Garmus* prieš D. Karą daug rašė iš bakteriologijos, zoologijos; dabar ką tik grįžo iš Rusijos.

38. *Dr. Šlapelis*, žymus lietuvių filologas, žodyno autorius, gyvena Vilniuje.

39. *Dr. Jokantas* (dabartinis Švietimo ministeris), lotynų kalbos žinovas, autorius keletos knygų.

40. *Dr. Andrius Domaševičius* — jo iniciatyva įsteigta Lietuvių gydykla Vilniuje, prisidėjo prie organizavimo tuberkuliozų dienos. Aktyviškai dalyvavo Vilniaus lietuvių visuomenės gyvenime, Lietuvos socialdemokratų partijos steigėjas, atskyręs ją nuo lenkų P. P. S., redaktorius pirmo laikraščio „Lietuvos Darbininkas“, „Robotnik litewski“ (ėjusio dviem kalbom).

41. *Dr. Alseika* — žymus visuomenės veikėjas tarpe Vilnios lietuvių, istorikas ir literatūros istorijos žinovas.

42. *D-ras Mažylis* (dabar L. U. akušerijos ir ginekologijos katedros docentas), organizatorius akušerių ir seserų kursų, žymus 1905 m. socialdemokratų veikėjas.

43. *D-ras Lašas* (dabar profesorius), autorius pirmo vadovėlio iš fiziologinės chemijos, buv. St. Seimo narys, žymus v. liaudininkų partijos veikėjas.

44. *Dr. V. Tumėnienė* — organizatorė ir vedėja pirmos vaikų ligoninės Lietuvoj ir vaikų ligų katedros docentas. Parašė keletą straipsnių iš vaikų ligų.

45. *Dr. Sipavičius*, organizatorius kelių ligoninių Lietuvoj, padauginęs žymiai ligonių lovų skaičių.

46. *Dr. Pranas Gudavičius*, 2-os Dūmos atstovas nuo socialdemokratų.

47. *Dr. Alekna*, vienas iš organizatorių L. Raud. Kryžiaus.

48. *Dr. Jonas Brundza*, vertėjas Baranovo vadovėlio sanitarijos puskarininkams, dirba medicinos terminams nustatyti.

Keletas senesnės kartos gydytojų darbuotojų gyvena Amerikoje, jų tarpe plačiai žinomas *D-ras Graičiūnas* („Sveikatos“ autorius), *D-ras Baltrušaitienė*, *Matulaitis* ir *Dr. Karalius* „Lyties mokslo“ autorius ir kt.

Iš Lietuvos gydytojų lenkų arba sulenkėjusių lietuvių reikia paminėti:

Dr. Grodeckis, gyvenęs prieš karą Kaune, lenkų „Czasopismo Lekarskie“ bendradarbis; jo viena brošiūra išversta lietuvių kalba ir atspaudinta Tilžėj: „Fr. Gruda, Sergėkitės akių apvilimo.“

D-ras Baivvydas, dabar Krokuvos Un-to profesorius, higienistas.

Dr. Talko - Hrynciewicz, Krokuvos un-to etnografijos katedros profesorius, kilęs iš Veliuonos; antropologas ir etnografas, parašęs keletą tos srities veikalų: „Charakterystyka antropologiczna ludów na Rusi i Litwie“, „Medycyna ludowa“.

D-ras Šiaudinis (Schaudinn), kilęs iš Maž. Lietuvos (Rytprūsių) — lietu kilmės, atrado sifilio priežastį — blyškiają spirochetą (spirocheta pallida).

Prof. Gudzent (Gudžentis), kilęs nuo Stalupėnų, Berlyno un-to žymus klinicistas ir mokslininkas.

Greta minėtini keletu žydų gydytojų vardai, kilusių Lietuvoj, kurių energija rado sau dirvą ir pasireiškė ne tik mūsų krašte, bet ir svetur.

Žinomas Charkovo okulistas *prof. Braunšteinas* (Giršmano mokinys), organizatorius stiprios Charkovo medicinos draugijos, moterų aukštųjų medicinos kursų, bakteriologijos instituto steigėjas — kilęs iš Mariampolės.

D-ras Blumentalis, kilęs iš Kauno, žinomas rusų medicinos literatūroj, autorius „Obščestvennaja borba s tuberkuliozom“, bakteriologijos instituto savininkas Maskvoj. Prieš D. karą skaitė pranešimą Kaune apie tuberkuliozą.

Kitas *prof. Braunšteinas* (pirmojo brolis), vienas iš redaktorių „Vračebnoje Obozrenie“ Berlyne.

Kaunietė d-ras *Lydia Rabinovič*, viena iš tuberkuliozo žmonių, laikraščio „Zeitschrift für Tuberkulose“ redaktorius — Berlyne.

Prof. Londonas iš Kalvarijos, fiziologo-patologas Petrograde.

Prof. Rozentalis iš Suvalkijos, žymus bakteriologas.

D-ras Iz. Kocynas, kurio 40 metų gydytojavimo sukaktuvės buvo apvaikščiotos pora metų atgal, pasižymėjęs visuomenės darbais ir vaikų kolonijų patronavimu.

1922 m. miręs d-ras *Meerovičius* buvo Kauno žydų ligoninės organizatorius.

Daugelis pavardžių, tarpe kurių yra keletas ne lietuvių gydytojų, rodo, kad ir mūsų kraštas nėra biednas intelektualėnis jėgomis; dalis tų gydytojų, ypač svetimtaučių, nerasdami savo energijai atatinkamos dirvos Lietuvoje, įgijo sau vardą ir pasižymėjo gyvendami toli už Lietuvos ribų. Apie lietuvių-gydytojų veikimą, reikia pasakyti, kad jų įgytoji reikšmė tautinio atgijimo metu visuomeniniam gyvenime ir literatūroj vargu kada nors pasieks tokio aukšto laipsnio. Savo įtaka į liaudį gydytojais galėjo lygintis su kunigais, kurie, būdami arti žmonių, tuo atžvilgiu užėmė pirmąją vietą. Lietuviai gydytojais, kaip laisvos profesijos atstovai, spaudos draudimo metu mažiau varžo-

mi, galėjo pasirinkti gyvenimo vietas ir tą progą jie gerai išnaudojo. Ištisa eilė punktų Suvalkijoje, pav., Naumiestis, Šakiai, Pilviškiai, Vilkaviškis, Mariampolė, Seinai, buvo kultūrinio darbo stotys, kuriose, pasikeisdami, nuolat gyveno lietuviai gydytojai: Kudirka, Grinius, Staugaitis, Matulaičiai, Kaukas ir kiti. Sykiu tai buvo etapo punktai, kuriais draudžiami lietuviški spaudiniai ėjo iš užsienio Lietuvos gilumon; čia buvo daugiausia gaminama ir siunčiama raštų į užsienio lietuvių laikraščius. Tokią pat reikšmę įgijo Palanga, kur apsigyveno d-ras L. Vainekis, ir Kretinga su d-ru Janušiu.

Ta lietuvių gydytojų reikšmė ateity gali būti nustelbta kitų profesijų žmonių, kurie neturėjo progos Rusų okupacijos metu pasirodyti ir tik nepriklausomoj Lietuvoj gali plačiau viešai dirbti (kaip teisininkai ir kiti). Gydytojams ateity gali tekti apsiriboti savo specialybe ir išplėsti savo veikimą medicinos srityj.

D-ras V. Tercijonas.

Joanna Pavalkytė-Griniuvienė*).

(1865—1907 mt.).

Duktė gana žinoma Suvalkų gubernijoje dvarų užvaizdo Juozo Pavalkio, paeinančio iš Žygantiškių viensėdijos, rodos, Zyplių gminos, ir iš Joannos Dovsinautės, Lukšių vaito dukters, gimė Šikšnių dvare Alvito parapijoje 1865 metais. Mokinosi jinai Mariampolės Placidos Prakopovičienės lenkų privatinėj pensijoj (progimnazijoj), paskiau buvo išdavusi egzaminus prie Mariampolės vyrų gimnazijos į pradžios mokyklos mokytoją, bet liūdijimo negavo, nes dėliai Pavalkių šeimos neištikimumo (brolis mat Bronislavas, med. stud., buvo prašalintas iš Varšuvos universiteito dėliai taip vadinamos Apuchtinados**), gimnazijos direktorius Solovjevichius, didelis obrusitelius, atrado, kad, paprastai kitiems už-

*) Straipsnis „Joanna Pavalkytė — Griniuvienė 1865 — 1907 mt.“ „Varpo“ Redakcijos buvo gautas tada, kai „Varpas“ buvo jau beveik visas atspausdintas. Nors jame aprašyti yra faktai, kurie minimi ir kituose šio „Varpo“ Nr. straipsniuose, bet visgi randama ir šis tas kitur nepasakyto. Jo autorius yra nabašnikės vyras Dr. K. Grinius. Tą rašinį jisai yra parašęs po žmonos mirties 1919 metais, iš dalies, bekeliaudamas anglų transportu „War Pointer“ iš Novorosysko Marselin gegužės mėnesi.

Straipsnis buvo kur tai užsimetęs ir tik 1926 m. buvo rastas ir Redakcijai pristatytas tik 1926 mt. birželio 5 d.

Dėlto šią Joannos Griniuvienės biografijos dalį talpiname „Varpo“ pabaigoj. Red.

**) Mokslo apylinkės globėjui (popečiteliumi) Apuchtinui vienas studentas šėrė per žanda, norėdamas išliuosuoti šalį nuo to obrusiteliaus. Iš to kilo studentų maištai ir dalis studentų buvo pašalinta iš universiteto.

tektino laipsnio trijų (3) iš rusų kalbos, Pavalkytei permaža, idant galėtų vaikus mokyti. Mat, būta tuomet rusų valdžios tokio noro, kad neištikimas šeimynas ir žmones koku norint būdu neprileisti prie valdžios vietų, ypač gi prie vaikų švietimo.

Būdama neišpasakytai veikli, gabi ir apsucri Joanna nerimo namie, juo labiau, kad pasimirus tėvui davėsi ir skurdo namie mąstyti. Persikėlusį Petrapiliu dirbo Pipino bibliotekoj ir popierinių pinigų dirbtuvėje (džiovinimo skyriuje). Sugrįžusi namon į Mariampolę koki laiką buvo rašytoja plentų inžinieriaus Žilinsko kanceliarijoje, buvo įsitaisiusi skalbykla, iš ko buvo pakilęs nemažas pasipiktinimas tarp apibajorėjusių miestelėnų, skaičiusių tokį darbą per žemu Pavalkytei. 1896 mt. Joanna ištekJėjo už daktarą Kazio Griniaus.

Čionai reikia pasakyti, kad iki šiol Joanna buvo pilnai persiėmusi lenku kultūra: naminė kalba, laikraščiai, knygos, visos jos tendencijos buvo šeimynoj daugiausiai lenkiškos. Nors jinai lietuviškai irgi mokėjo*, bet ši kalba virtojama būdavo tik su kaimiečiais, nemokančiais lenkiškai.

Išėjus už lietuvio vyro Joannai reikėjo taikintis prie naujų aplinkybių, prie naujų idėjų. Vyras kartu su V. Kudirka, J. Bagdonavičium (Bagdonu), St. Matulaičium, V. Paliukaičium, J. Staugaičium ir kitais buvo atsidavę tuomet „Varpui“, „Ūkininkui“, Tilžės ir Amerikos lietuviškiems leidiniams, gabenimu jų per rubežių ir platinimu Didžiojoje Lietuvoj.

Savo nepaprastu veiklumu ir mokėjimu išsisukti iš sunkių aplinkybių Joanna pasirodė dideliai naudinga naujam darbui ir greitai, taip tarant, jėjo į patį jo vidurį. Susikompromitavus dr. J. Bagdonavičiui Naumiestyje (žandarai rado „Varpą“ ir kitų lietuviškų leidinių per krata, danešęs buvo totorius Baranauskas, parubežinės sargybos poručikas), reikėjo kam nors užimti jo vietą, pačiam parubežyje, kad būtų galima reikale turėti susisiekimą su Tilže. Pasiėmė tą vietą d-ras K. Grinius, kuris buvo iš Mariampolės 1896 m. pirmiau bandęs apsigyventi Virbalyj. Darbas buvo toksai: reikėdavo, suredagavus „Ūkininko“ ir „Varpo“ numerį arba kokią knygutę, nusiųsti būtinai iš Prūsų (iš Eitkūnų, iš Širvintos) į Tilžę. Iš ten dažnai reikėdavo korektūrą gauti ir atlikti, reikėdavo karts nuo karto į Tilžę nukeliauti su atsakomu „Varpo“ ir „Ūkininko“ redaktorium J. Lapinu, d-ru V. Bruožu pasikalbėti, sąskaitas sureguliuoti. Toliau reikėdavo arba patiems arba per knygų nešėją gabenti uždraustus leidinius į Lietuvą. Darbas dar buvo pasididinęs, nes tuomet atsiradusi Lietuvos Socialdemokratų Partija (Branduolys buvo Vilniuj — d-ras A. Domaševičius ir A. Moravskis), kuriai irgi reikėdavo padėti (gabenti laikraščiai, atsišaukimai, šriftai, žmonės). Laikai buvo jau gana pavojingi. Mariampolės žandarų viršininkas Vonsiackis gaudė nedidelį lietuvių

* Tėvas, kaipo išmintingas žmogus, lietuvių judėjimui prijautė ir išsi-rašinėjo „Auszra“.

inteligentijos būrelį, prie žinomos „Sietyno“ bylos buvo areštuoti d-ras P. Matulaitis (pseudon. Paulius), jo brolis Andrius, Feliksas Vitkavskas, kun. J. Arnastauskas, kun. Bulvičius, J. Kačergius, Jn. Lozoraitis ir daugelis kitų. Griniai kasdien turėdavo laukti žandarų kratos. O namie tolydžiu buvo kontrabandos laikoma. Reikėdavo valizomis arba apsikrovus ant savęs vežioti „Varpą“ ir kit. į Vilkaviškį, Pilviškius, Kauną, Vilnių tokią kontrabandą. Ir tai per keletą sargybų. Iš pradžių prisieidavo tokios kontra-bandos parsigabent per rubežių iš Širvintos, toliau jau įvairiais būdais ir tasi Lietuvos gilumon. Neapsieidavo be juokingų atsitikimų. Kartą nabašnikė nugabeno Vilniun atsišaukimų valizą ir niekas iš vietinių, veikėjų nenorėjo priimti jos nė per duris — mat vis bijota kratų. Su dideliu vargu pagalios pasisekė J. Griniu-vienei atsiliuosuoti nuo tokios naštos. Kuo grėsė tokios kelionės, nesunku suprasti, atsiminus, kad už atrastą dvejetą lietuviškų ka-lendorių kišdavo žandarai kalėjiman, o už platinimą gabendavo į Viatkos guberniją trejiems-penkeriems metams.

1898 m. vasarą Griniai persikelia į Pilviškius, kai iš ten žan-darai iškrausto d-rą St. Matulaitį. Čionai mažiau esti kontra-bandos darbo. Anoj pusėj apsigyvena d-ras J. Bagdonavičius, kuris buvo pabėgęs iš Vilkaviškio užsienin, kai sužinojo, kad jam pakirtas išstrėmimas. Pilviškiuose (1898—1902) pasirodė bergždžiausis laikas velionės visuomenės darbuose. Čia gimė sūnus Kazys ir duktė Gražyna (1899, 1902 mt.).

1902 m. rudenį Griniai persikrausto Mariampolėn, nes Pilviš-čiai reikėjo apieisti sugrižusiam iš Rusijos d-rui St. Matulaičiui. Čionai Griniai neužilgo pakliūva į kitą sukuri visuomenės gyve-nimo. 1903 m. suėjo 50 m. nuo užgimimo poeto P. Armino, palaidoto Mariampolės kapinyne. Tais pačiais gi metais buvo ir 20 m. suėje nuo Aušros atsiradimo. 1903 m. per Petrines (VI. 29 d.) Griniuviene veikliai dalyvauja pirmutinėj viešoj vietinių lietuvių demonstra-cijoj. Susipratusių lietuvių būrys per Petrines, po ekzekvijų baž-nyčioj su Petro Armino paveikslu išstatyto ant katapelio, nuneša ir padeda ant jo kapo vainiką su parašu: „Atminčiąj Petro Ar-mino ir „Ausros“ 1853—85, 1883—86.“ Buvo pasakyta prakalba, pagiedota „Aniuolas Dievo“. Tokia demonstracija su dviem šim-tais dalyvavusių žmonių nepasiliko nepastebėta vietinės policijos. Tik per žandarų viršininko Tarasovo nerangumą ir policijos virši-ninko Markovo toleratingumą nieko bloga demonstrantams neišėjo.

Be to, Grinių kaštais tam atsitikimui buvo atmuštas padidintas P. Armino paveikslas pas fot. A. Skrinską.

Toliau prasideda Mariampolės apylinkėse vakarai, susirin-kimai, partijų grupių konferencijos, atsišaukimų, brošiūrų platinimas, — žodžiu, jaučiama reiškinų ir prajovų būsimųjų 1905 m. Gri-nienė daugely tu susirinkimų dalyvauja. 1904 m. jos iniciatyva surengta choras. Visą gavėnę, diriguojant kun. M. Gustaičiui, ren-

gėsi pastatyti Mariampolėje „Ameriką pirtyje“, bet nieko iš to neišėjo, nes valdžia tais metais neleido vakaro taisyti. Lietuvių ūpas tuo tarpu augte augo. 1904 m. pavasarį gegužės mėn. gauta lietuvių spaudos leidimas. Bet ir valdžios tarnai prieš pralaimėjimą statė savo pajėgas. Nuiminėjo lietuvių kalba rašytas iškabas (A. Staugaičio, Rėklio, Vienybės), kaimuose — lentas su kaimų vardais, gaudydavo susirinkimus, traukdavo žmones atsakomybėn. Žinoma, pakliuvo tik retai kas, daugumas gi tokių „prasikaltėlių“ pasilikdavo policijai nežinomi.

Čia prasidėjo peticijų laikas. Valdžios laista buvo kolektivūs prašymai su savo norų išreiškimu. Atsirado „Vilniaus Žinios“, atviri lietuvių teatro vaidinimai Vilniuj, Kaune, Šiauliuose. Atėjo 1905 m. su mitingais, demonstracijomis, atsišaukimais, naujomis draugijomis, suvažiavimais.

Apie Griniuvienę ir Grinių namą buvo susispietęs visas veiklesnis, šviesesnis, doresnis vietos jaunimas.

Griniuvienės rūpesniu 1915 m. V. 15 d. buvo sulošta pirmą kartą atvirai Mariampolėj „Ameriką Pirtyje“ su dainomis, kanklininku (Ringių Simu). Tai buvo Mariampolės apygardos tikra epocha. Daugiausiai Griniuvienės rūpesniu buvo surengtas choras, repeticijos, dekoracijos, salė, bufetas, visas vaidinimui įtaisymas — prie senųjų kapinių tuščioje daržinėje. Buvo smagu regėti, kaip lietuvių būriai ėjo iš miesto ir iš kaimų pasisiūlydami savo darbu ir prisidėdami prie vakaro rengimo kuo įmanydami. Tik tuomi išsiaiškina, kodėl tas darbas taip puikiai pasisekė. Prisirinko į teatrą apie 800—1000 žiūrėtojų, salė buvo pilnutėlė, biletai visi parduoti. Tuomi vakaru lietuviai labai užimponavo svetimtaučiams ir rusų vyresnybei. Neapsiėjo be incidentų. Žinomas jau tuomet V. Kapsukas (b. „Draugo“ redaktorius) su draugais išmėtė salėje L. S. D. P-tijos atsišaukimus. Bet jo sumanyta buvo dar geriau: apsistatydinti draugais ir rėžti kalbą į publiką, žinoma, baigiamą tuomet paprastu šauksmu: šalin carizmas! Reikia žinot, kad salėj buvo pilna žandarų ir policijos. Toksai eksperimentas galėjo Kapsukui ir kitiems brangiai apsieiti, nes juos galėjo policija areštuoti. Savo keliu, po tokio įvykio abejotina būtų gauti leidimas kitam vakarui. Griniuvienė stačiai tam V. Kapsuko norui pasipriešino ir pasakė, kad kaip tik jis užlips ant estrados, taip nelaukdama nieko ir neduodama prasičiaupti lieps savo žmonėms suimti jį ir į kambarį uždaryti, pasakius, kad vienas iš publikos ėmė netvarką daryti.

Buvo kartu gauta nuo gubernatoriaus (tuomet buvo P. P. Stremouchovas) dar leidimas pastatyti ant scenos „Velnias spaustuose“, bet tais metais iki manifesto Griniams nepasisekė jo pastatyti, nes policija, tur būt, dėl ano L. S. D. P. atsišaukimų platinimo per V. 15 d. vakarą leidimą atėmė. Pinigai nuo vakaro buvo pavesti Igliaukos, Daukšų, Liudvinavo parapijų ūkininkams, nukentėjusiems nuo ledu mušimo. Rodos, Kalvarijos pavieto vir-

šininkas Gorielovas paskirstė pinigus ne tiems, kurie iš tikrųjų buvo reikalingi pašalpų, bet tokiems, kuriuos buvo vaitai nurodę. Čia Griniuvienė tokiai neteisybei pasipriešino ir galų gale p. viršininkas nusileido.

Po vakaro įvykiai pradėjo baisiai sparčiai bėgti. Neužilgio atsitinka užmušimas Budkoje (dabar Ažuolų Būdoje) vyresniojo zemskio Valickio, kuris norėjo suimti oratorių stud. A. Garmų. Einą daužymai monopolijų, policijos nuginklavimai, kareivių būriai gauda kramolnikus, eina lietuvinimas mokyklų, oratorių kalbos per šventes, vestuves, įomarkus, kanceliarijų rusų kalba rašytų aktų plėšimas, reikalavimai, kad gminų kanceliarijose visur būtų viskas vedama vietine kalba. Skelbiamas bažnyčiose Seinų vyskupijos administratoriaus praloto J. Antanavičiaus aplinkraštis (okólnik uzpokojący, anof jo), kuriame išreiškiama pasipiktinimas ir papeikimas revoliucijos darbų ir pataikavimas rusų valdžiai. Kun. V. Senkovskis (Senkus) turėjo vieną nedėdienį perskaityti iš sakyklos tą aplinkrašį. Iš Griniuvienės iniciatyvos buvo suorganizuotas pasipriešinimas. Keletas vyrų ir mergelių per patį pamokslą bažnyčioj išmėtė atsišaukimus: „Šalin Kunigai išdavikai!“. Bažnyčioj pakilo panika, žmonės ėmė iš bažnyčios bėgti, nesuprasdami, kas atsitiko, pamokslas paėjo, nelaimingas aplinkraštis liko neperskaitytas. Už pusvalandžio iš kazermų nuo Kumelionių atėjo gusarų būrys maištų tildinti, bet jau nieko nebuvo, tik girdėt buvo moterų klegesys ant šventoriaus.

Tais pačiais metais Griniuvienė įtaisė dar vieną bažnytinę demonstraciją. Nuo senovės Mariampolės bažnyčioj (bene nuo lenkų laikų) gegužės mėnesį būdavo vakarais kasdien pamaldos lenkų kalba, giedodavo Panelės Švenčiausios litaniją su maldomis, kun. Senkus pasakydavo lenkišką pamokslą. Lietuvystei besiplatinant lenkų skaičius Mariampolėje sumažėjo ir tomis vakarinėmis pamaldomis tesinaudodavo tik mažas skaičius lenkiškai kalbančių, o šventadieniais tas pamaldas lankydavo nemaža lietuvių kaimiečių. Buvo nuėjusi pas kun. Senkų deputacija prašyti, kad bent šventadieniais tie „mojiniai mišparai“ būtų lietuviškai laikomi. Bet kunigas nuo tokios novacijos atsisakė. Tada Griniuvienė, pasinaudojusi teatrinio choru vieną šventadienį iš viškų (nuo vargonų) ėmė atsakinėti kunigui (užvedančiam lenkiškai) lietuviškai — **Melskis ir už mus**. Rezultatas buvo toks, kad kunigai toliau jau ėmė šventadieniais mišparus ne lenkiškai, bet lietuviškai laikyti. Griniuvienė pas kunigus turėjo tikros bedievės garbę — į bažnyčią ji nė pati nevaikščiodavo, nė vaikų nevedavo, paprastų potieriu nemokindavo. Dideli dyvai buvo, kai 1907 m. Grinių sūnus Kazytis, beišduodamas į gimnaziją įstojamuosius egzaminus, gavo iš tikybos aukščiausįjį laipsnį — penkis.

Rudenį 1905 m. gyvenimas dar sparčiau ėmė suktis. 17/30. X manifestui pasirodžius Mariampolėj ir apeliokėse ėjo beveik kasdieniniai mitingai, paskaitos, vaidinimai, susirinkimai, pasitarimai.

Kai kuriuose mitinguose Griniuvienė dalyvavo kaip oratorė ir organizatorė. Vyras jos d-ras K. Grinius buvo pakviestas Maskvon spalių mėnesio žemiečių susirinkimam, kaip delegatas nuo Suvalkų gubernijos.

Tai dar labiau pakėlė Grinių vardą ir Griniai buvo Suvalkų gubernijos lietuvių vadais pripažinti, ne vien tik lietuvių, bet ir vietinių valdžių (gubernatoriaus Stremorskovo). Žinoma, pasiūnaudodami keliomis liuosybės dienomis apsireiškė visi revoliucijos veikėjai. Ir jei žandarai dar ko buvo nežinoję, tai dabar jau tikrai įsitraukė į leistrus. Ir tik laukė progos juos pasiimti. Neuzilgo buvo užtraukta ant visos Lenkų Karalystės karo stovis ir duota buvo pilna valia general-gubernatoriui, gubernijos valdytojams ir vietininkams generolams.

Lapkričio mėnesį d-rą Grinių suima ir nugabena Kaunan, kad etapu varyti toliau į Poltavą. Iš pradžių buvo manyta gabent įsai Archangelsko gubernijon, bet dėliai sveikatos silpnumo permainingta anoji vieta į Poltavos guberniją.

Griniuvienė nuvažiavo Kaunan ir gavo nuo gubernatoriaus Veriovkino leidimą vyrui keliauti Poltavon ne etapu, bet laisvu būdu.

Bet karo stovis ūmu laiku nukrito ir d-ras Grinius buvo paleistas. Čia pritapo Didysis Vilniaus Seimas, bet jamė dėliai to arešto nė Griniuvienė, nė Grinius nedalyvavo. Vėl ūpo pakylimas, smarkesnis judėjimas, susirinkimai, agitacija tarpe kariuomenės (Mariampolėje stovėjo uzaru 3 Elizavetgrado ir pėst. 111 Dono pulkai). Dalis kareivių rodėsi prielanki revoliucijos judėjimui esanti. Karštesniosios galvos su Kapsuku priešakyje manė, jogei tikrai jau atėjo laikas nuversti senoji valdžia. Kareivių revoliucinė organizacija, Žydų Bundas, lietuvių S. D. Partijos skyrius (Kapsukas ir kiti) užsimanė pakelti prieš carą maištą.

Rinkoj, kai didelis turgus ateis, norėjo surinkti minias ir kareivius, visus prisaiškinti, jogei savo galvas už žmonių teises guldys. Laukiama buvo susirėmimų su valdžios šalininkais. Kas būt išėję, sunku įspėti, bet žydų Bundas paskutinioji valandoj atsiskakė dalyvauti toj demonstracijoj, ir iš to nieko neišėjo. Griniuvienė turėjo rinkoj tuomet kalbą į žmones kalbėti. Manyta buvo, pasisekus dalykui apimti Alytų kaip bazę ir iš ten varyt darbas toliau, statant visur savo valdžios organus.

Užėjo antruoju atveju karo stovis. Prasidėjo vėl suėmimai. Suimta Grigaitis, Garmus, Kapsukas. Pas Grigaitį rasta surašas pinigų, paimtų iš sudaužytų monopolijų. Prasidėjo karo teismai, po kaimus ėmė jodinėt kareivių baudžiamieji būriai, suiminėdami žymesniuosius gyventojus. Mariampolės, Kalvarijos, Suvalkų kalėjimai persipildė kalininiais.

Girdėti buvo, jog įsakyta valdžios suimti visi kiek pasižymėję veikėjai. Suvalkų gubernijos karo general gubernatorium buvo paskirtas generolas Gulkovskis. Įsai pasirodė labai žmonišku

valdytoju. Būdamas Mariampolėje su gubernatorium Stremouchovu pasikvietė d-ą Grinių ir po ilgam pasikalbėjimui pranešė, kad abudu Griniai pasišalintų, nes kitaip jįsai neatsakąs už jų laisvę. Mat, žandarai (rotmistras Tarasovas) spyrėsi Grinius būtinau suminti. Tokį pat norą turėjo ir vietinės policijos viršininkai. D-ras Grinius pasišalino Vilniū, o Griniuvienė likosi ir kokį laiką ji valdė visą revoliucinį vietos darbą. Per ją ėjo ginklų gabenimas, jos-gi rankose buvo revoliucijai skirtų pinigų kasa, ji paliepinus davinėdavo, kalinius šelpė, jų reikalų gynimu rūpinosi. Daugiausiai baldos buvo tai su Pijum Grigaičiu, kuriam sulig karo stovio statuto grėšė karo teismas su mirties bausme. Kelius kartus Griniuvienei reikėjo važinėti Suvalkuosna įtikinėti generolą Gulkovskį, jog Grigaičio nėra tokios kaltės, kaip prokuratoriaus manoma. Tuomet buvo gana šlykštus žmogus Suvalkų apygardos teismo prokuratorius Cholščevnikovas. Meilus į akis, susitikdamas griebdavosi abiem rankom spausti ranką, bet šiaip girtuoklis, karjeristas ir pasalingas žmogus. Už kokį tai pasalinį gubernatoriui kojos pakišimą toliau buvo degraduotas į vice-prokuratorių ir perkeltas į kitą vietą. Generolas gi Gulkovskis buvo pilnas džentlmenas ir būk išsitaręs, kad kol jis bus gener. gubernatorium, tai nėra vienos mirties bausmės gubernijoje nebūsią. Ir tiesą, savo žodį jįsai išpildė. Pasakoja, kad kai jam danėšė, jogei Grigaitis iš kalėjimo pabėgęs, tai jįsai, Gulkovskis, išsitaręs — **ačiu Dievui, tad pas mane nėra vieno mirties pasmerkimo nebus.** Su Griniuviene tuomet Suvalkų valdžia skaitėsi. Kodel? Gal delto, kad tai buvo toksai jos asmuo, jog visiems, su kuo jįnai susitikdavo, koks tai pasitikėjimas, pasidavimas, lyg norąs koksai jos klausyti atsirasdavo. Tai buvo **obajatel-naja ličnost,** kaip rusai sako. Gal dar ir del to, taip buvo, kad Griniai skaitėsi pajėga pas rusų vyresnybes. Patsai Grinius buvo laikomas tikru kandidatu į Valstybės Dumos narius.

Reikia dar pasakyti, kad valdžia tuomet visgi buvo gana ramiai nusistačiusi į lietuvius ir darė kai kuriuos nusileidimus. Taigi, Mariampolės pavieto viršininko padėjėjo vieta duota buvo aplenkėjusiam lietuviui Rėklaičiui Martynui. Vilkaviškio pav. tokia pat vieta teko Griekiui. Gub. Stremouchovas buvo kam tai išsitaręs, kad Mariampolės pavieto viršininko vieta galėtų būti pavesta lietuviui ir būk buvo ir kandidatas surastas, Astrachanias Grenadierių pulko pulkininkas leitenantas — Juozas Stanaitis. Mat, buvo laikas, kai valdžia abejojo ir svyravo nežinodama, kokia bus Duma, kokia srovė aukštybėse viršų paims — ar kairieji ar dešinieji. Iš kitos pusės neužmirština, jogei Suvalkų gub. pasitaikė tuo laiku ir žmonės valdžią turintys patys iš savęs gana geri. Jau kalbėjau apie karo general gubernatorių generolą Gulkovskį, panašaus doro žmogaus būta ir paties gubernatoriaus Stremouchovo, toliau Mariampolės pavieto viršininkas Stecula buvo liberališko nusistatymo žmogus. O žandarų viršininkas Tarasovas užsiskaitydavo liberalinėmis brošiūromis šventiko Gr. Petrovo, be to

jisai beveik kasdien kentėdavo baisius galvos šopėjimus neuralgijas ar migreną ir patsai noro išsitarnauti arba rodyti ypatingą veiklumą neturėjo. Ačiu tokioms tur būt aplinkybėms Griniams ir Griniuvienei tais audros metais pasisekė gana sausiems išeiti.

Bet grįžtam prie Griniuviinės darbų 1905 metais.

Jos iniciatyva tu metų pabaigoje buvo sutverta švietimo draugija „Šviesa“, oficialiai vadinama „Mariampolės Šviesa“, ir tuojuo prie draugijos pradžios lietuvių mokykla, vedama Veronikos Milčinskaitės, toj mokykloj dėstomoji kalba buvo lietuviška. Be to tuojuo buvo padaryta pradžia „Šviesos“ knygynui. Draugija buvo bepartyvė ir prie jos prisidėjo keletas kuniginių žmonių, kurių buvo vienok pareikalauta, kad valdybon ir kunigas įeitų. Susirinkime tas sumanymas nepraejo, ir vietinis siuvėjas Ant. Staugaitis (vysk. Just. brolis) apskelbė, jog jie katalikai iš draugijos išstoja ir ne tik nepadės „Šviesai“, bet ir kovosią su ja. Kadangi „Šviesos“ draugija nebuvo užregistruota, bet atsidariusi savaime, nesiklausdama valdžios, tai karo stoviui užėjus turėjo užsidaryti, drauge su mokykla, bet toliau 1906 m. „Šviesa“ jau taip tariant antruoju atveju atsirado ir užsiregistravo.

Rudenį 1905 m. ir žiemą 1906 mt. lietuviai bandė su rusais vesti taip tariant **mažąjį karą**. Gminai išsirinko naujas valdžia (vaitus, raštininkus), išivedė lietuvių kalbą į gminų kanceliarijas, į mokyklas, apskrities viršininkai nedrįsdavo kartais per keletą savaičių pasirodyti gminose. Taip, Kalvarijos pav. viršininkas Gorielovas tik su Griniuviinės protekcija išdrįso nukeliauti į Padovinio gminos raštine.

Be to, naktimis kažin kas ėmė piaustyti telegrafo stulpus, daužyti rusų iškabas; paštas ne labai drįsdavo važiuoti nakčia be stiprios sargybos.

Jaunuomenė pamažu ginklavosi revolveriais, bombomis, parabeliais, gaunamais iš Prūsų. Griniuviene ir čionai veikliai dalyvandavo, transportuodama revolverius ir patronus į Vilnių, Kauną. Tuo tarpu Kalvarijos kalėjimas prisikimšo politinių kaliniių. Valdžia mat suėmė visus žymesnius lietuvius.

D-rui Griniui 1905 mt. pabaigoj prisiėjo trauktis į Vilnių ir tik kovo mėn. 1906 m. galėjo jisai sugrįžti atgal.

Galų gale lietuviams prisiėjo nurimti, juo labiau, kad senoji valdžia visoj Rusijoj viršų paėmė — latvius, gruzinus, Siberiją ir kitas sukilusias vietas numalšino.

Reikėjo grįžti prie legalio darbo. Tuo tarpu klėrikalai įsiregistravo pas gubernatorių savo švietimo draugiją „Žiburį“, ėmė statyti spcktaklius, visose parapijose tvėrti „Žiburio“ skyrius. Demokratai gi tuo tarpu išrodė lyg apsileidę, nes jų konspiracijos darbu nebuvo matyt varant.

Tad iš naujo buvo peržiūrėti „Šviesos“ įstatymai, atlikta tyrimai, Griniuviene pati nukeliavo Suvalkuosna pas gubernatorių, įdavė prašymą su „Šviesos“ įstatymais ir neužilino

gautas leidimas „Šviesai“ atsiverti. Draugija įgyjo gana platų pripažirimą — per kokius metus įsikūrė bene 23 skyriai gubernijoj, buvo padaryta spektaklių, susitverta chorų, knygynų, išsirašyta laikraščių, knygų, perskaityta referatų, atspaudinta 2 knygų. Na, suprantama, tarpe knygynų, knygų būdavo ir nelegalių iš anapus rubežiaus. Žodžiu, „Šviesos“ darbas išeidavo visgi ne visai legalus, t. y. ne visai Rusijos įstatymų ribose varomas.

Tuo tarpu valdžios tarpe pasirodė permainingos — neveiklaus Tarasovo vietoj buvo atkeltas žandarų rotmistras Nikolai Josifovič Kislinskis. Šis pasirodė gana aklas žmogus, norįs pasižymėti. Pradėjo uoliai tyrinėti, kas čia vietoj yra visuomenės vadai. Kuniginiai išrodė ištikimais jam, prie jų nesikabino. Pirmiausiai ėmėsi jisai žydų Bundo, knygyną uždarė, suareštavo keletą Bundo vadų (Sobolį). Bet žydai greit prie aplinkybių prisitaikė — Stoklickutis Aleksandras*) pabėgo į Ameriką, jo švogeriai Teraskoičius išvažiavo kur tai Rusijon, Ichokiutės ir jų broliai irgi kaip tai aprimo ir ėmė geruoju gyventi su valdžiomis. Sobolis pastojo net žandarų šnipu.

Dr. Grinius miesto sanitarinėj komisijoj.

Trejetą metų aš turėjau garbės darbuotis drauge su Dr. Grinium Kauno savivaldybės gydytojų sanitarinėj komisijoj, ir turiu pasakyti, kad šito darbo prisimenu su didžiausiu malonumu. Darbuotis Dr. Griniui pirmininkaujant — yra tikras smagumas. Tobulai save valdąs ir taktingas, Dr. Grinius savosios nuomonės niekam brukte nebruka, išklauso ir gerbia kiekvieno nuomonę ir žiūri tik to, kad nutarimas išeitų toksai, kokio nori ir pritaria susirinkimo dauguma. Taip pat jisai visuomėt rūpinasi, kad priimtieji nutarimai būtų ir vykdomi, ir jau ne jo kaltė, jeigu anuluojamos net ir tokios priemonės, kurios yra tikslingos ir paremtos mokslo.

Mano didžiai gerbiamam kolegai iš visos širdies linkiu dar daugelį metų darbuotis naudai miesto sanitarijos, kuriai jis yra visas save atdavęs.

Vivat gydytojas Grinius!

Dr. J. Kocinas.

*) 1920 m. atsiradus bolševikams A. Stoklickis kartu su Vorovskiu buvo Romoj Sovietų Rusijos atstovybėj, o paskiau vieno Maskvos bolševikų dienraščio redakcijos sekretorium.

TURINYS.

	Pusl.
<i>Redakcija.</i> Dr. K. Grinius	2
<i>V. Kvieska.</i> Lietuvių tautinis judėjimas ir varpininkai ligi didžiojo Seimo Vilniuje 1905 m.	8
<i>Dr. K. Grinius.</i> Atsiminimai 1866 — 1878 m.	64
<i>Dr. K. Grinius.</i> Dr. K. Grinius ir žandarai 1900 m. Krata.	146
<i>Dr. K. Grinius.</i> Dr. K. Griniaus rašiniai (Prie at- siminimų).	159
<i>Dr. K. Gr.</i> Maskvos lietuvių draugijos rašiniai (Prie- das prie atsiminimų).	162
<i>Dr. K. Grinius.</i> Varpininkų suvažiavimai (1888 — 1905) .	164
<i>N. N. I</i> Joanna — Dominika Pavalkytė — Griniuvienė (1865 — 1918)	170
<i>Juozas Rimša.</i> II Truputis atsiminimų apie Joanna Griniuvienę 1898 — 1908	174
<i>N. N. III</i> Dar šis-tas iš Griniuvienės gyvenimo	179
<i>F. Bortkevičienė.</i> Senam Draugui!	186
<i>P. Leonas.</i> Pluoštelis atsiminimų apie Gerbiamąjį Kazį Grinių	193
<i>Mykolas Sleževičius.</i> D-ras Kazys Grinius politikoje (atsiminimų pluoštas)	195
<i>G. Petkevičaitė.</i> Daktaras K. Grinius (atsiminimai — įspūdžiai)	201
<i>P. Ruseckas.</i> Mano atsiminimai apie pirmąsias L. V. S. dienas ir D-rą K. Grinių	202
<i>A. Rimka.</i> Iš netolimos praeities atminimų	212
<i>K. Bielinis.</i> Atminimai iš 1904 — 6 m.	214
<i>A. Garmus.</i> D-ras K. Grinius ir jo žmona 1904 — 1905 m.	216
<i>Dr. V. Tercijonas.</i> D-ras Kazys Grinius medicinos po- pularizatorius ir visuomenės gydytojas	219
<i>Dr. V. Tercijonas.</i> D-ro K. Griniaus medicinos raštų sarašas	239
<i>Dr. V. Tercijonas.</i> Lietuvos Gydytojai visuomenės gy- venime	245
<i>Dr. K. Grinius.</i> Joanna Pavalkytė — Griniuvienė	250
<i>Dr. J. Kocinas.</i> Dr. Grinius miesto Sanitarinėj komisijoj .	258

